T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI
RADYO TELEVİZYON BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ÜTOPİK VE DİSTOPİK FİLMLERDE GELECEĞİN İNSANININ YARATIMI VE HAZIRLANMASI

EVREN GÜNEVİ USLU

DANIŞMAN
PROF. DR. MERAL SERARSLAN

2019 KONYA

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu çalışma sırasında bilgi ve deneyimini benimle paylaşan tez danışmanım Prof. Dr. Meral SERARSLAN'a, eleştirileri ve önerileriyle teze katkı sağlayan hocalarım Prof. Dr. Aytekin CAN, Prof. Dr. Birol GÜLNAR ve Doç. Dr. Aşina GÜLERARSLAN ÖZDENGÜL'e, tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan sevgili aileme, eşim Murat USLU'ya ve can çocuklarım Deniz Boran ve İpek'e, Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÖZGÜR'e ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Evren Günevi Uslu
Numarası	124123022008
Ana Bilim / Bilim Dalı	Radyo Televizyon Ve Sinema Anabilim Dalı /Radyo Televizyon Ve Sinema Bilim Dalı
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Meral Serarslan
Tezin Adı	Ütopik Ve Distopik Filmlerde Geleceğin İnsanının Yaratımı Ve Hazırlanması

ÖZET

Sinema toplumsal bilinç yapısının belirlenmesinde önemli bir öğedir. Kendi dünyasını yaratan sanat insanın geleceğini de şekillendirmektedir. İnsanoğlu, yaşanan bugünden yaşanacak geleceğe doğru ilerlemektedir. Bu süreçte geleceği zihninde canlandırmak ve ona aşina olmak istemektedir. Filmler aracılığıyla sunulan hayatlar deneyimlenmekte, izleyicinin filmde sunulan dünyaya hazırlanması amaçlanmaktadır.

Teknolojik ve bilimsel gelişmelerin toplumsal değişmeye yol açmasıyla, toplumlar ya da bireyler mutlu ve ideal toplum düşlerinden uzaklaşarak, yüzlerini giderek karamsar bir gelecek tasarımına çevirmeye başlamışlardır. Bu doğrultuda bilimin ve teknolojinin egemenliği altında bireyselliği, inançları ve değerleri yok eden karanlık gelecek tasvirleri ortaya konulmakta ve ütopyalar bu karanlık tasvirleri tanımlayan distopyalara dönüşmektedir. Sinema ise, ütopik ve distopik filmler aracılığıyla düşler üretmekte, bu filmler aracılığıyla tasarlanmış yeni hayatlar deneyimlenmekte ve izleyici sunulan yeni yaşantıya aktif olarak katılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında dünya, distopik filmler vasıtasıyla öngörülmekte ve pratik edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, Distopya, Film, Bilimkurgu, İnsan

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Evren Günevi Uslu
Numarası	124123022008
Ana Bilim / Bilim Dalı	Radyo Televizyon Ve Sinema Anabilim Dalı /Radyo Televizyon Ve Sinema Bilim Dalı
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Meral Serarslan
Tezin Adı	Creation and Preparation of the Future Human in Utopic and Dystopic Films

SUMMARY

Cinema is an important element in determining the social consciousness structure. The art that creates its own world also shapes the future of human beings. Human beings are moving from the "living-present" to the "will be lived-future". In this process, he wants to visualize the future in his mind and become familiar with it. The lives offered through films are experienced and the audience are intended to prepare for the world presented in the films.

As technological and scientific developments led to social change, societies or individuals started to turn away from the dreams of a happy and ideal society and turn their faces towards an increasingly pessimistic future. In this direction, under the sovereignty of science and technology, depictions of the dark future that destroy individuality, beliefs and values are put forward, and utopias become dystopias defining these dark depictions. Cinema, on the other hand, produces dreams through utopic and dystopic films, new lives designed through these films are experienced and audience actively participates in the new life presented in the movies. In this respect, the world is envisaged and practiced through dystopic films.

Keywords: Dystopia, Utopia, Science-Fiction, Movie, Human

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI ..... **i**
DOKTORA TEZİ KABUL FORMU ..... **ii**
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR ..... **iii**
ÖZET ..... **iv**
SUMMARY ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
GİRİŞ **1**
BİRİNCİ BÖLÜM **14**
ÜTOPYA VE TOPLUM DİYALEKTİĞİ **14**
1.1.Ütopya Denilen Arzu Eve Dönüş: "Bir Kere Kaybedilen Cennet Yeniden Kazanılabilirdi" (Altın Çağ) 20
1.1.2. Ortaçağ Ütopyası: "Geçmişe Ait Geleceğe Yönelik" (İdeal Altın Çağ) 35
1.1.3.Aforizma: Dönüşümün Sıcaklığı (Yeni Dünya) 48
1.2.Distopya Ve Toplum Diyalektiği 62
1.2.1. Diyalektik Dönüşüm: Distopya'nın Doğuşu 63
1.2.2. Sınırsız Güven, Adanmışlık: İnsan Ömrünü Neye Vermeli? 67
1.3.Bilim Ve Ütopya: Olası Bir Gelecek, Felaket midir Fantazi midir? 78
İKİNCİ BÖLÜM **87**
ÜTOPYA VE DİSTOPYADA GELECEĞİN İNSANININ HAZIRLANMASI **87**
2.1. Teknoloji –Bilim Ütopya mı Distopya mı Vaat Ediyor? 88
2.1.1. Düşün Tersi: Dönüşüm Büyücüleri "Makineler Ve Yapay Zeka" 105
2.1.2. Bilim Ütopyacılarının Gelecek Düşleri: "Göç: Yeni Dünyalar" 117
2.2. Başka Dünyalar: Geleceğin İnsanı Hazırlanıyor 126
2.2.1. İnsandaki Bilişsel Değişim: "Bilişsel Seyir" 130
2.2.2. İnsandaki Biyolojik Değişim: "Öznenin Dönüştürülmesi" 140
2.2.3. İnsandaki Davranışsal Değişim: "Teknolojinin Yetimi" 149
2.3. Ütopik Ve Distopik Filmlerde Başka Dünyaların Yaratımı: Gölgenin Payı "Görünmemeyi Reddetmek" 162
2.3.1. Bilimkurguda "Yaşanan Zaman" 163
2.3.2 Bilimkurguda "Geleceğe Bakış" 173
2.3.3. Bilimkurguda "Yeninin Büyücüleri: Makineler" 182

2.3.4. Bilimkurguda “Dönüşüm Zamanı” 188
2.3.5. Bilimkurguda “Zaman Geçmiş mi Gelecek mi?” 195
2.3.6. Bilimkurguda “Kolonyal Öyküler… Kime ait? ” 199
2.3.7. Bilim kurguda “Başka Dünyalarda Yaşam” 201
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 205
ASLI YERİNE GÖSTERGESİ: DÜŞLER ÜRETİLİYOR 205
3.1. Araştırmanın Konusu 205
3.2. Amaç 205
3.3. Önem 206
3.4. Varsayımlar 206
3.5. Sınırlılıklar 207
3.6. Tanımlar 207
3.7. Yöntem 207
3.8. Evren ve Örneklem 208
3.9.Verilerin Toplanması: 209
3.10.Bulgular ve Yorum 210
3.10.1. İnsandaki Bilişsel Seyir 210
3.10.2. İnsandaki Biyolojik Değişim 216
3.10.3. İnsandaki Davranışsal Değişim 219
3.10.4. Yapay Gerçeklik - Protez İnsanlar 223
3.10.5. Kopya İnsanlar 227
3.10.6. İnsan Kıyametin Efendisi Midir? 230
3.10.7. Ortak Ahali Projesi 233
3.10.8. Değişimin Getirdikleri: Umut- Korku-Risk 236
3.10.9. İnsan Teknolojinin Yetimi Midir? 241
3.10.10. Güvenli Bölge 246
SONUÇ 250
KAYNAKÇA 258
EKLER 274

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:“İlk günah ve cennetten kovuluş”, Michelangelo 15

Şekil 2: New Lanark Projesi Yaşam Alanı 56

Şekil 3: Charles Fourier Toplum Modeli 57

Şekil 4: Oneida Falansteri Yaşam Alanı 60

Şekil 5: Dawid Wilson, “Saldıraya Geçiş” (1899) Elie Metchnikoff’un bakteri fotoğraflarına dayanılarak mürekkeple çizilmiş eskiz 97

Şekil 6: Synlight (Yapay Güneş) 124

Şekil 7: Andreas Vesalius,De Humani Corporis Fabrica (1543) 140

Şekil 8: Captain Marvel 172

Şekil 9: Fritz Lang, Metropolis (1927) Film Afişi 184

Şekil 10: Blade Runner Film Afişi 188

Şekil 11: Matrix Film Afişi 191

Şekil 12: The 6th Day Film Afişi 194

Şekil 13: The Time Machine Film Afişi 196

Şekil 14: Himmelskibet/ A Trip to Mars Film Afişi 200

Şekil 15: Blade Runner Film Afişi 202

Şekil 16: Gattaca Film Afişi 204

Şekil 17: THX 1138 Sanal Alan Temsili 211

Şekil 18: Metropolis Mekanik İnsanlar 211

Şekil 19: The Island Kuluçka Merkezi 218

Şekil 20: THX 1138 219

Şekil 21: Fahrenheit 451 Mekanik Hound 220

Şekil 22: Metropolis Robot Maria 224

Şekil 23: Blade Runner Voight-Kampff testi 225

Şekil 24: Elysium Max'in teknik donanımlı kıyafeti 227
Şekil 25: Blade Runner 229
Şekil 26: THX 1138 OMM 231
Şekil 27: Minorty Report Kâhinler 232
Şekil 28: Elysium: Yeni Cennet 235
Şekil 29: Gattaca Geçersiz Kimlik 238
Şekil 30: Minorty Report eldiven kullanarak görüntülerin kontrol edilmesi 240
Şekil 31: Gattaca Jerome Morrow 245
Şekil 32: Metropolis Ebedi Cennet Bahçesi 246
Şekil 33: THX 1138'in dünya ile karşılaşması 247
Şekil 34: Elysium Yeni Cennet ve Elysian Dünya 248

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Filmlerin yıl ve yönetmenleri 209

GİRİŞ

Sinema gerçekliği yeniden üretip biçimlendirirken insanları da yeniden şekillendiren ve üreten önemli bir güçtür. Sinema sistemler açısından bakıldığında her ne kadar dördüncü güç olarak görülse de bilim-teknolojinin etkisiyle geleceğe de yön vermektedir. İnsanlar ait oldukları toplumların özelliklerinden memnun olmadıkları için her zaman ideal ve mutlu bir toplum düzeninin düşünü kurmuştur. Bununla birlikte teknolojik ve bilimsel gelişmelerin toplumsal değişmeye yol açmasıyla, toplumlar ya da bireyler bu mutlu ve ideal toplum düşlerinden uzaklaşarak, yüzlerini giderek karamsar bir gelecek tasarımına çevirmeye başlamışlardır. Bu doğrultuda bilimin ve teknolojinin egemenliği altında bireyselliği, inançları ve değerleri yok eden karanlık gelecek tasvirleri ortaya konulmakta ve ütopyalar bu karanlık tasvirleri tanımlayan distopyalara dönüşmektedir. Bu bağlamda sinema toplumsal yaşayışı ve düşünüşü gerçekliğe dönüştürerek izleyicinin yeni hayatı deneyimlemesine olanak sağlamakta ve onu geleceğe hazırlamaktadır. Böylece izleyici sinema aracılığıyla gelecek yaşam deneyimini gerçekleştirmektedir.

Çağdaş sinema ideolojik yüklenimlere sahiptir ve kitlelerin bilinçaltını denetim altında tutarak sistemin devamlılığını sağlamaktadır. Bu bağlamda toplumsal yaşamı ve düşünüşü bir gerçekliğe dönüştürerek üretmektedir. Sinema iktidar tarafından hem ideolojik yeniden üretim hem de tüketim doğallaştırılması için kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sinema toplumsal bilinç yapısının belirlenmesinde önemli bir öğedir. Kendi dünyasını yaratan sanat insanın geleceğini de şekillendirmektedir. Filmler aracılığıyla sunulan hayatlar deneyimlenmekte, izleyicinin filmde sunulan dünyaya hazırlanması amaçlanmaktadır. İnsanoğlu, yaşanan bugünden yaşanacak geleceğe doğru ilerlemektedir. Bu süreçte geleceği zihninde canlandırmak ve ona aşina olmak istemektedir. Bu çalışmanın amacı geleceğin insanının ütopik ve distopik filmler aracılığıyla nasıl hazırlandığı ve beyazperdenin insanları bu filmler doğrultusunda nasıl etkileyip yönlendirdiğini ortaya koymaktır.

Bu çalışmada özellikle teknolojik gelişmeler doğrultusunda yaşamsal gelecek ile ilgili temsiller sunan ütopik ve distopik filmler incelenecek ve bu

filmlerin önerdiklerinin mümkün olup olmayacağı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu çalışmada örneklem içerisine dahil edilen filmlerdeki detaylar ile 'hayal edilen bir gelecek yaratılıyor mu?' ve 'insan için öngörülebilir bir gelecek sunuluyor mu?' soruları üzerine odaklanılacaktır. Bu doğrultuda bu araştırma ütopya ve distopya kapsamında biçimlendirildiği için çalışmanın birinci bölümünde, ütopya ve distopya kavramları ile ilgili genel bir çerçeve sunulucak ve sonraki bölümler için sinema ile ilgili kesişme alanları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Bu amaçla öncelikle ütopya kavramının doğuşu ve ütopyanın temelini şekillendiren düşüncelerin ait oldukları dönemler incelenecektir. Ütopya düşüncesinin doğuşunun Altın Çağ dönemi olduğu ve tahayyül edilenin cennet ruhu olduğu aynı zamanda sıla özlemi içerisindeki insanın en büyük arzusunun tekrar ölümsüzlüğü elde etmek için cennete dönmek olduğu hem dini hem de edebi metinlerle ortaya konulmaktadır. Öyle görülmektedir ki Altın Çağ portrelerine bakıldığında kimsenin zorlanmadan mutluluk ve refah içinde insanların günahkâr olmadıkları bolluk ve huzur içinde yaşadıkları eski mükemmel çağı arzuladıklarını gösteren tasvirler tüm medeniyetlerde ortak bir cennet olgusunun oluştuğu fikrini ortaya koyabilir. Yurttan ayrı kalmanın verdiği özlem ve oraya dönme isteği yüzyıllar boyunca hem askeri hem siyasi ideoloji olarak ütopik bir cennet diyarı yaratma isteğinin ana nedeni olması sebebi ile her toplum tarafından yeniden idealize edilerek inşa edildiği görülmektedir. Bir kere kaybedilen cennetin yeniden kazanılabilir olma düşüncesi ile ilgili ütopyacı temaların en eski Yunan yazılarına kadar ulaştığı ve Platon'dan Herodotas'a, Aristoteles'den Çiçeron'a kadar tüm filozofların eserlerindeki tasvirleri ile ilk ütopik dünya hayalini sundukları gözlemlenmiştir. Toplumsal düzeni eleştiren bu ütopyaların bulundukları çağdaki değişiklikleri gerçekleştirirken genelde siyasal yapıyı tekrar inşa ederek yeni bir toplum oluşturmayı hedefledikleri açığa çıkmıştır. İlkçağ toplumlarının sorunları ve buldukları çözümler incelendiğinde ütopya tarihinin temelini oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde üretilen her yeni ütopya, hasreti çekilen, eksikleri giderilerek kusursuzlaştırılmış ve yakın geçmişte biriktirilmiş yaşamların nişanesidir.

Zamansal ilerleme ise biriktirilen şeyin hayat bulmasında büyük rol oynamaktadır. Gelecek geçmişi kendi bünyesine katarken kendisini de var sayma eğilimindedir. Bu nedenle geçmişe dair kadim yaşantılar ütopyacı toplumların oluşmasını ve ütopyacı teorilerin gelişmesini sağlamıştır. Geçmişin imgesini taşıyarak kapsayıcı hale gelen ütopyalar her daim bize kendi zamanını sunmaktadır. Ütopya geçmiş ile gelecek arasındaki sınırı kaldırır. Aynı zamanda ütopyanın özünde taşıdığı geçmiş var olanın nasıl yok edilebileceğini de göz önüne sererek mutlak olan şeyi alaşağı edebilir. Bu açıdan bakıldığında, hem tarihsel hem de düşsel anlamda bir bütünün parçasını oluşturan ilkçağ ütopyalarının, kendi çağlarını aşarak geleceği kurgulayıp kurgulamadığı tartışılacaktır.

Ortaçağ ütopyaları incelendiğinde ise toplumsal bozulmanın, eşitsizliğin, sömürünün arttığı ve feodalitenin yaşandığı bir çağ göze çarpmaktadır. Ayrıca yeryüzünde ideal ve kusursuz bir toplum yaratma düşüncesi ile coğrafi keşifler başlamıştır. Bu keşifler ile hayal edilen yeryüzü cenneti her toplum tarafından yeniden idealize edilerek inşa edilmeye çalışılmıştır. Orta Çağ hem bu sömürü altında yaşayan insanların özgürlük uğruna mücadele ettikleri hem de denizaşırı uzak diyarları keşfetme yolculuklarının arttığı bir dönem olarak tarihte yer almıştır ve bununla birlikte yeni ticari yolların keşfini de beraberinde getirmiştir. Keşiflerle birlikte farklı kültürler ve topluluklar ile tanışılması, yeni toplumsal projelerin ortaya konulmasında büyük adımlar atılmasını sağlamıştır. Bu yüzyıllarda pek çok insan diğer ülkeleri merak etmektedir. Çünkü bildikleri yalnızca gördükleri ile sınırlıdır. Diğer ülkelerle ilgili bildikleri ise, fantastik hikâyelere dayanmaktadır. Yeni dünyaları keşfetmek amacıyla yapılan seyahatler arttıkça, anlatılan hikâyeler de çoğalır. Böylece keşfedilen yeni kültürler ütopik eserlere kaynak olmaya başlar ve kültürel farklılıklar ütopik eserlerin birer malzemesi haline gelir. Ütopyacı geleneğe bakıldığında da yeniden tasarlanan bir dünyada her şeyin tamam olduğu, ideal devlet ve toplum kavramının kendi iradesi ile işlediği dönem başlangıçtan günümüze pek çok eserde anlatılmaktadır. Antik Çağ'dan günümüze kadar ulaşan eserlerin çıkış nedeni hemen hemen aynı sebeplere dayanmaktadır. Yaşanılan toplumsal problemlerin, çatışmaların,

sınıfsal farklılıkların, tasarlanan yeni toplumsal yapıların More, Campanella ve Bacon'un edebi eserlerinde ortaya konulduğu görülmüştür. Bu nedenle çalışmada sonraki yüzyılların toplum eleştirilerine, düzenlemelerine ve sanata temel oluşturan bu tasarıların, ütopya tarihini anlamak açısından önemi analiz edilecektir. Bu eserlerle bilimin ve teknolojinin ütopyaya dahil edilmesi ile ideal olan dünyanın görülebilir zamanda gerçekleşmesinin artık imkansız olmadığı sinema pratikleri ile bu çalışmada açığa çıkarılacaktır.

16. ve 18. yüzyıl arasında Batı Avrupa'da yaşamın her alanında kendini gösteren modern devlet olarak da tanımlanan kapitalizmin doğması, sanayileşme, tarımın dönüşmesi, yeni koşullara uyum sağlamak üzere toplumu yeniden örgütlemek için siyasal ve toplumsal devrimler Rönesans, Reform ve Aydınlanma'nın başlaması ile toplumsal yaşamların değiştiği gözlemlenmiştir. Aydınlanma düşüncesinin yarattığı hayal kırıklığının etkisi ve Fransız İhtilali ile birlikte 19. yüzyıl, ütopik toplumların ortaya çıkışına şahit olmuştur. Sosyalizmi kurma olgusu, savaşlar, toplumsal yapıdaki eşitsizlik, insanın makineleşmesi distopyaların doğum sürecini hızlandırmış, hayal edilen topluluklar kurgudan gerçeğe dönüşmeye başlamıştır. İnsanlar, 'yeni dünya' düzenlerini oluşturmak ve ideallerini gerçekleştirebilmek için bir araya gelmeye başlamışlardır. Ancak bu ütopya örneklerine bakıldığında oluşturulan ütopyaların her birinin evrensel olarak kabul görmesinin imkânsız olup olmadığı, insanların arzuları, eğilimleri, yaşam tarzları açısından farklılık gösterip göstermediği ve bu nedenle en iyi toplum kavramı gibi bir taslak oluşturmanın mümkün olup olmadığı sinema aracılığı ile sunulan temsillerle bu araştırmada göz önünde bulundurulacaktır.

Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali ile birlikte ideal toplum olarak görülen toplum düzenleri, büyük toplumsal değişimlere sahne olmuş, mevut olanı düzenlemekten ziyade tümüyle farklı tasarımlar ortaya koymuşlardır. İlk ve uzun vadede görülen en büyük değişiklikler, bilimin teknolojideki rolünde ortaya çıkmıştır. Bilimin en önemli kurumu olan laboratuvarların gelişmesi, bilimi arzulanan şey olmaktan çıkarmış, uygulanabilir hale getirmiştir. Makineleşme ile ilgili mekanizasyon artmış, makinaların yaptıkları işler de sistemli bir biçimde örgütlü hale getirilmiştir. Teknolojik alanda sistematik çalışmalar yapılmış, insan

emeği asgari düzeye indirilmeye çalışılmıştır. 20. Yüzyıl'a girerken ise başlayan savaşlar dünya genelinde bunalımları ve çöküşleri hızlandırmıştır. Dünya Savaşı yıllarını durgunluk yılları izlemiştir ve herkes felaketlerin gölgesinde yaşamaya başlamıştır. Bu sebeple 20. yüzyıl anti-ütopyacı bir çağ olarak başlamıştır. Hem genel bir düşünme tarzı olan anti-ütopyacılığın hem de anti-ütopya ve distopya gibi alt türlerin mayalandıkları zemin yine bir kriz anıdır, ancak bu kez söz konusu olan modernitenin krizidir. Dolayısıyla bütün görünümleriyle anti-ütopyacılık, modernitenin temel vaadlerine güvensizliğin oluştuğu bir dönemde, yani bilim ve teknolojinin tahakküm edici gücünün, iki büyük Dünya Savaşı gibi katastrofik olayların, nazizim ve stalinizm gibi totaliter rejimlerin deneyimlendiği karanlık zamanlarda ortaya çıkmıştır. Aydınlanma felsefesinin çöküşü ve 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanılan krizle beraber edebi romanlar da ütopyadan distopyaya evrilmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan edebi romanlar dönemin toplumdaki izlerinin birer ürünü olduğu gözlemlenir. Yaşanılan dönemin olumsuzlukları, edebi ve felsefi eserlerde şekillenirken septomik göstergeler tehlikeyi göz önüne sermiştir. *Frankenstein* (Mary Shelley,1823), *Fahrenheit 451* (Ray Bradbury,1953), *Yeni Cesur Dünya* (Aldous Huxley,1932) *Biz* (Yevgeni İvanoviç Zamyatin, 1924), *1984* (George Orwell,1949), *Hayvan Çiftliği* (George Orwell,1945) gibi distopik eserler toplumsal dönüşümün teoride değil pratikte görüleceğinin göstergesi olmuştur. Bu eserler, teze kaynaklık etmesi açısından ve distopik sinemanın kaynağını oluşturması bakımından bu araştırma için oldukça önem arz etmektedir. Bilimsel ütopyalar içerisinde yazılıp bilgi peşinde koşanları teşvik edenler arasında *Yeni Atlantis* (1627)'ın yazarı Francis Bacon'ın etkisinin gelecek temsili açısından büyük olduğu özellikle vurgulanmalıdır. Bacon'ın sunmuş olduğu bilimsel toplum modelinin, örneklem filmler incelendiğinde insanın beklenti ve gelecek projelerine uyumlanmış idealler olarak pratik kazandığı görülecektir.

20. yüzyılda verilen bu distopik eserler, hem modern bir hayatın nasıl olması gerektiğini göstermesi açısından hem de aynı zamanda modernleşme sürecinde insanların da tasvirini yapması açısından önemlidir. Değişim her ne kadar dışta gözükse de yapısal değişim varoluşsal tabiatla ters düşmüş, hayal

edilen sistemlerle, duygularından ve akıl yürütmekten yoksun toplum isteği ikna edilmeye gerek kalmadan oluşmuştur. Yeni toplum düzenine uygun bedenler ve zihinler üretmek için biyolojik ve psikolojik gelişmeler kullanılmıştır. Bedenlerin ve propaganda ile zihinlerin kontrolü en radikal biçimde gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede çalışma, 20. ve 21. yüzyıl ütopyalarında insanın köklü ve yaygın dönüşümünü; *"insan nedir ve ne olabilir?"* sorusunu ve insanın neyi sunmak zorunda olduğunu ortaya koyarak tüm bunları ürkütücü şekilde gösteren bilimkurgu üzerinden örnekler vermeyi amaçlamaktadır.

Distopyanın ve insanın arzularının bir noktada kesiştiği ancak distopyanın kazanımları sunarken arka planda kaybedilenleri yok saydığı çalışmamızda görülecektir. Dönüşen insan, dönüşen dünyada kendine bir yer bulmuş, insan hem hükmeden konumunda hem de tutarlı bir toplum içerisinde sistemi koruyan bir kurtarıcı olmuştur. Geçmişe müdahale etme şansı olmayan insan, bilim ve teknoloji sayesinde yeni yaşam formlarını yaratarak geleceği planlayacak hale gelmiştir. Bunun ise insanı Tanrı ile eşdeğer konuma getirecek kadar ürkütücü kıldığı söylenebilir. Bu amaçla *"insan kıyametin efendisi midir?"* sorusuna örnekleme dahil edilen filmlerle cevap aranacaktır.

20. yüzyılın ütopya ve distopyalarının kaynağını, genel olarak kötümserlik havasının bilim ve bilimin getirecekleri ile birleşmesi oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bilim ve teknoloji tarafından yeniden inşa edilen dünya daha fazla bilime ihtiyaç duymaktadır bu nedenle geleceğin tasarlanmasında bilim, komutayı ele almıştır. Özellikle bu dönemde güçlenen bilimsel ütopyaların yeni yaşam formları oluşturarak evrendeki yaşamı da şekillendirdiği görülmektedir. Bilim ve akıl, 20. yüzyılın devrimidir ve arzulanan insan yaratılma isteğinin hız kazandığı görülmektedir. Ancak 20. yüzyıl ütopyacıların bilimsel dünyaya bakış açısı cennet yaratma düşlerinin cehenneme çevrilmesine sebep olmuştur. Bilimin uygulanabilir olmasının taşıdığı kaygı kontrollü ama engellenemez bir şekilde 20. yüzyıl ve sonrasında hissedilir şekilde artmıştır. Bilim ve teknoloji ile vadedilen ütopyalarda kimin kazanıp kimin kaybettiği ekseni çerçevesinde *"insan teknolojinin yetimi midir?"* sorusu ürkütücü olsa da örneklem filmler aracılığıyla tartışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünün ana çerçevesini ‘ütopya ve distopyada geleceğin insanının hazırlanması’ oluşturmaktadır. İnsanı zihinsel, biyolojik ve davranışsal olarak hazır hale getirmeyi amaçlayan bilim ve teknoloji insanı yeniden yaratmanın eşiğinde durmaktadır. Bu kavramsal çerçeve içerisinde bu bölümde öncelikle teknoloji ve bilimin ütopya mı yoksa distopya mı vadettiği sorunsalı üzerine durulacaktır. Bu amaçla Orta Çağ’dan günümüze kadar gerçekleşen siyasi, ekonomik, toplumsal, teknik ve bilimsel olaylar ütopya ve distopya yaratmaları açısından incelenecek bu kavramların birbirinden ayrılmaz kavramlar olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Modern bilim düşüncesinin gelişmesi ile birlikte coğrafi keşiflerin artması, doğayı kontrol etme ve sömürme biçimine dönüşmüştür. 16. ve 17. yüzyılda yaşanan bilimsel gelişmeler yeni dünya tasarılarını oluşturmaya başlamış, 18. yüzyılda edinilen bilgiler teknolojik icatlar olarak kullanılmış, ileriye dönük değişimin getirdiği beklenti ile teknoloji ve ütopya arasındaki bağ güçlenmiştir. Tüm yüzyıllar içerisinde 19. yüzyılın yeni bir insan ve yeni bir toplum yaratma bilincini mutlak şekilde idealleştirildiği gözlemlenmektedir. 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş, teknolojik gelişime yönelik bakışı perdeleyen kaygılar, aynı zamanda da nüfusun önemli kısmının yoksullaşması ya da sanayileşmiş uluslararasındaki savaşların daha önce görülmedik ölçüdeki şiddeti gibi son derece dramatik sonuçların keşfiyle tamamlanmıştır. 1929 Ekonomik Bunalım sonucunda ülke ekonomilerinin kırılganlık dönemine girmesiyle birlikte siyasi yapılarda çökmeler meydana gelmiş, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra sanayileşmiş ulusların çoğu farklı ideolojilerle teknolojinin çekiciliğine kapılmış duruma gelmiştir. Enformatik gelişmeler, savaştaki askeri simülasyonlar, ekonomik ve toplumsal gelişmeler kadar, bir ütopya kokusu, aynı bir öngörü ve denetim arzusu içinde bilimcilerin, politikacıların ve toplumbilimcilerin yaşamına sinmiştir. Bu amaçla yapılan girişimler teknolojik bir iyimserlikle sanayi üretimini otomatikleştirme arayışında kendini ortaya koymuştur. Araştırmada örneklem filmleri aracılığıyla bu devrimlerle yaratılan gücün nasıl kullanılacağı ve hem toplumu hem bireyi nasıl şekillendireceği üzerinde durulacaktır.

1950-1960 yıllarının sibernetik ya da sistemik denetleme ütopyalarının yerini, gezegensel köy ve uzaktan-mevcudiyet ütopyaları almıştır. 20. yüzyıl aşırılıklar çağı olarak nitelendirilmiş ekonomik ve teknik sürecin değiştirdiği ve dönüştürdüğü dünyanın hangi süreçte var olacağıyla ilgili kuşkular dile gelmeye başlamıştır. İnsanlığın Altın Çağ'dan devraldığı şeyin tahrip olma noktasında olduğu görülmüştür. Bilim ve teknoloji ile birlikte toplum tahmin edilemeyecek ölçüde değişmiş, teknolojinin kurduğu sistem birey için büyük riskleri de beraberinde getirmiştir. Antik Çağ ve Orta Çağ'daki insan arınma ile yeniden varoluş arzularken, modern insan hakimiyet düşlemektedir. Yitirmiş olduğu dünyadaki egemenliğini tekrar kazanmak için giderek kendisini dönüştürmek ve dönüştürülebilir olanı mümkün kılarak bütün yeryüzüne hükmetmek isteği teknoloji egemenliğini de gerektirmiştir. Ancak yeryüzü insana boyun eğerken insanın da yarattığı güçlere teslim olduğu söylenebilir. İnsan-makine ilişkisinin gittikçe merkezileşmesi ile birlikte bilim ve teknolojinin 21. Yüzyıl'da baskı aracına dönüşmesinin, insanın yeniden yaratılma sürecini de beraberinde getirdiği görülmektedir. Bilimsel gelişmelerin geleceğin rotasını çizdiği ve bu bağlamda ütopyanın teknoloji yarattığı ifade edilebilir. O nedenle insanın hakimiyet düşünü gerçekleştirmek için robot ve yapay zekâ gibi teknolojik varlıklar, süper insan yaratma ve insana üstünlük yaratma çabalarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Hem robotik hem de yapay zekâ hedefleri için sürekli yeni modeller geliştirilmiştir. Yapay zekâ araştırmaları ile ilgili gelişmelerin umut, heyecan verici ve hatta baştan çıkarıcı çekiciliği, insan-robot etkileşiminin toplum için ne anlama geleceği hakkında kimi zaman rahatsız edici soruları gölgelese de çalışma kapsamında incelenecek filmlerde bunlara cevap aranacaktır.

Dünya sınırlarının yüzyıllar önce aşılması yalnızca ütopik bir düşünce değildir. Bolluk Diyarı'ndan beri insanlar bir daha geri dönemeyecekleri dünyaları hayal etmişlerdir. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda başka yerlerde yaşamın mümkün olabileceği ihtimali bilim insanlarının düşlerini süslemeye başlamıştır. Özellikle süper güç haline gelen devletlerin uluslararası gerilimi gittikçe arttırması dünyanın yok olma ihtimalini de güçlendirmiş ve yeni dünyalar yaratmak için bilim insanlarını teşvik etmiştir. Bu amaçla çalışma

kapsamında incelenen distopik filmlerin uyandırdığı keskin bakış, toplumun ve dünyanın nasıl değişeceğine dair ipuçları sunacaktır.

Bilim ve teknoloji ile birlikte toplum tahmin edilemeyecek ölçüde değişirken birey için de büyük riskleri beraberinde getirmiştir. Teknoloji gelişirken insanlar bireysel davranma özgürlüklerini yitirmeye başlamış, kendince yetersiz kılınan insan önemsizleştirilerek teknoloji tarafından evrimleştirilmiştir. Bu bağlamda insandaki değişimin bilişsel, davranışsal ve biyolojik olarak gerçekleştiği söylenebilir. Teknolojinin baş döndürücü büyüsü insanı kendisine öylesine hayran bırakmıştır ki insan onun karşısında düşünmekten kendini ala koymuştur. İnsanın teknoloji ile kurduğu tekinsiz ilişki, onun insan merkezli olmayan bir yapıyla karşı karşıya kalmasına neden olur. Verilen bilgilerin farkındalık içermesine rağmen deneyimlenmeden kabul edilmesi, insan eylemlerinin tesadüfi olmaması, yol bilinmese dahi önceden çizilmiş resmin herkes tarafından bilinmesi insanın zihinsel olarak koşullanmış bir mekanizma gibi hareket ettiğini göstermektedir. İnsana sunulan hayali formların kendi bilinci ile paralelleştiği alternatif benleri keşfetmek için sunulan distopik dünyaların, insanlara reel olmayan bir hayal dünyasında hissedilen bir gerçeklik sunduğu söylenebilir. Sanal olarak sunulan dünyalarla insanlar daha bireysel yaşarken gündelik gerçeklikten uzaklaşmaktadır. Dolayısıyla sanal alan insan için sığınılacak bir mecra haline gelmiştir. İnsanın kendini inşa ettiği zihinsel süreç ile yine yalnızca zihnin kendi amaçlarını sürdürmesini sağladığı vurgulanabilir. Böylece birey, evrensel ve homojen bir yaratık haline gelir. Bu ise, insanın gerçek ile ideal gerçek arasındaki uyumu anlamında bir paradoks yaratmıştır. Bu bağlamda insanın gerçekliği, doğal ve yapay arasında nihai olarak tartışılacaktır. İnsan bilişsel bir sınır ötesine geçtiğinde –ki bu ihtimal dahilindedir- karşılaşacağı nesneler veya metalar bilincine derinlemesine nüfuz edebilir. Teknoloji ile birlikte gelişmenin mutlu edici bir gücü olduğuna inanan insan bunun kusursuz bir şey olduğunu düşünmektedir. Oysa geleceğe yönelik gerçeklik ya da gelecek tarafından üretilen gerçekliğin insan üzerinde tüm ağırlığı hissedileceği incelenen filmlerle ortaya koyulacaktır.

İnsandaki biyolojik değişim ise yeni ve yapay yollarla tasarlanan insanın kalıpları dışına çıkarılarak türünün ihtiyaçlarını karşılayacak hale getirilmesi ile gerçekleşmiştir. Altın Çağ'dan beri ölümsüzlüğün peşinde koşan insanların Tanrı'lar gibi olma isteği ile insan her gün yeniden üretilerek tasarlanmaya başlamıştır. Yapay uzuvlar, sibernetik parmaklar ve nöro beyin ile hiper vücutlar yaratılmıştır. Genetik geliştirme teknolojisi ile geri dönüşümsüz genetik modifikasyonlar öngörülebilir hale gelecektir. İfade edilebilir ki idealleştirilmiş insanlık bir yandan teknoloji ile yeniden üretilirken, sanal ortamda yeniden yapılan insan vücutları teknoloji ile daha güçlü füzyon oluşturmaktadır. Amacın teknoloji ve insan bedenini aynı tutmak değil, teknolojik olarak insana sunulan insan-makine beden insanının bağımsızlaşması olduğu söylenebilir. Bu nedenle, insanlığı, işin genetik boyutuna kadar giden ve ne pahasına olursa olsun onu kendisi için tasarlayan distopik dünyanın gidişatı, durdurulamaz biçimde ilerlemektedir. Var olan fiziksel kısıtlamalar yaşama, düşünme ve hissetme gibi yetenekleri mevcut biyolojik anayasa içinde sınırlar. Teoloji de cennete kabul edilmeden insanın nasıl bir arınma sürecinden geçmesi gerekirse, insanlık sonrası varlığın bedensel niteliklerinin de böyle bir arınmadan geçmesi gerektiği düşünülebilir. Alternatif insanlar üretimi teknolojinin getirdiği distopik spekülasyonlar gibi görünse de iddia edilen sonuçların gerçekleşme ihtimali çok uzak görünmemektedir. Distopik sinema aracılığıyla biyolojik doğanın yarattığı sınırların üstesinden gelmek için oluşturulan gerçekçi form, insanın sonrasının hesaplanamaz olduğunu ve imkânsızın görselleştirilebilme boyutunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda çalışmada, uzak olmayan dünyaların gelecekteki dizginsiz anlatıları ve gerçekleşebilecek gelecek senaryoları arasındaki ilişkilere değinilecektir.

Modern teknolojinin duyusal ve ona bağlı olarak gelişen davranışsal değişimi, teknoloji ile sınırlı olmasa da derinlere işleyen kalıcı bir iz bırakmaktadır. Duyusal olarak yaşanılan değişimler, bilinçli davranışın bertaraf ettiği modern deneyimin açmazını vurucu bir gerçekle ortaya koyar. Teknolojik ilerlemenin kaçınılmaz ve ironik olarak yol açtığı karşılıklı yıkım ve bozulma, umutsuz bir ütopya inşa etmek uğruna daha az bir rasyonel toplum yaratmaktadır.

İleri teknoloji sonucunda yok olmaya yüz tutmuş dünyanın, baştan çıkarıcı ama bir o kadar baskın hale geldiği görülmektedir. Bireyler yalnızca birer nesne olarak sistematik şekilde biçimlendirilmeye çalışılırken biyonik ve mekanik bir yapının amaçsız tüm hareketlerini ortadan kaldırılacak bir kontrol sağlamak mümkün hale gelmiştir. Teknoloji beraberinde yeni davranışlar ve sonuçlar getirirken ütopik bir bilincin vaadini de yerine getirmektedir. Distopik bir gelecek için ütopik bir değişim arzusu ortaya çıkmaktadır. Ancak teknolojik gelişim ütopik ideallerin kaçınılmaz başarısızlıklarında kök salmaktadır. Başka bir dünya umuduyla yaşanılan ideolojik bağlanmanın, açıkça olmayan şekilde üretim ve tüketim koşullarını gerçekçi bir sonlu seçim haline getirdiği söylenebilir. Değişen teknoloji ile yalnızca bireylerdeki fiziksel değişimler gibi davranışsal değişimler de farklılaşmaya başlamamış aynı zamanda hem fiziksel hem de davranışsal farklılıklar da ortadan kalkmıştır. Bireysel davranışlar, yenilikle, başa çıkmaya zorlanmıştır. İnsan hayatının duygusal boyutu, duyguların kullanılışı ve davranışa dönmesi de birer meta haline gelmiştir. Davranış özellikleri zamanla sembolik hale gelmiş, kişisel ve toplumsal ilişkiler bu anlamlarla bireylere kendisiyle bir çevre yaratmıştır. İnsanların sergiledikleri davranışlar toplumları (yabancılaşmış toplumlar) ifade eden genel görüntüler haline gelmiştir. Teknoloji ile oluşan kültürün baskısı insana seçenek sunmaktan ziyade –itiraza müsaade etmeden- seçimini kısıtlar hale gelmiştir. Doğru seçimler yapılamamış olsa bile insanın adapte olmaktan ve katılmaktan başka bir tercihi kalmamıştır. Böylece insana teknolojinin sunduğu dünyada uyum içinde yaşamak düşmüştür. Teknoloji ile birlikte şekillenen dünyadaki mevcut eğilimlerin tamamen tamamlanması zor olan, kurgusal ama kendiyle çelişmeyen gerçek distopik bir geleceğe yol açtığı görülmektedir. Bireysel davranma yetisini kaybeden insanlar çalışma kapsamında incelenen örneklem filmlerde karakterler üzerinden anlatılacaktır.

Çalışmanın son bölümünde tüm bu genel incelemelerin ardından distopik sinemanın, geleceği gerçekte anlamak için kendine özgü bir düşünme biçiminin olması sebebi ile, 1920 yılından başlayarak günümüze kadar olan filmler her on yılda bir olacak şekilde incelemek için seçilecektir. Bu açıdan insan kaderinin düzenleyicisi olan ütopyanın görünür olandan fazlasını araması sebebi ile

sinemanın gösterdiğinden fazlasını üretip üretmediği değerlendirilmeye çalışılacaktır. Sinema ile istenilen ve kabul edilen düşlerin görünür hale getirilmesi gerçekliğe yakınlığı açısından incelenecek ve distopyaların gelecek oluşumundaki merkezi rolü ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Düşlenen ancak görülemeyen şeylerin bilimkurgu ile görünür kılınmakla kalmayıp görünmemeyi de reddetmesi sebebi ile bilimsel kurguların, her ne kadar şaşırtıcı ve bir o kadar da kehanetle karışmış olsa da gerçekleşme ihtimalinin hiç de olanaksız olmadığı söylenebilir. Özellikle 19. yüzyılda yaratılan bilimkurgu hikâyeleri, bilim ve teknolojiyi beslerken hikayeleri ve masalları korkuyla büyütürek daha da cazip hale getirip modern günlük alıştırmalar haline dönüştürmüştür. İnsanın yalnızlığı fantastik hikâyeler ile işlenirken, hikâyelerdeki mekânlar ve kahramanlar türe özgü bir dönüşüm yaşamıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte teknolojinin gösterdiği sınırsız gelişim teknolojinin geleceğe yönelik düşlerini görünür kılmaya başlamış ve toplumsal olarak kabul gören bu edebiyat biçimi pek çok eserle kendini ifade etme şansı yakalamıştır. Özellikle türün gelişmesinde teknolojideki ilerlemenin payı gözardı edilemez. Bilimkurgu türünün biçimsel çerçevesinin çizilmesini sağlayan edebi romanlar içeriğin de zenginleşmesini sağlamıştır. 18. yüzyıl edebiyatı fantastik bir hale bürünürken yeni filizlenen bilim tutkusu yeni bir anlatım dili oluşturmaya başlamıştır. Jules Vernes, H.G. Vernes, Edgar Allen Poe gibi yazarlar bilimsel ve teknolojik değişimin insan yaşamı üzerindeki etkisini aktaran yazıları ile geleceğe ışık tutmuşlardır. Edebi eser olarak bilimkurgu 1930'larda insanlık tarihi ve insan evrimini, uzaylıları, gezegendeki bilinmez noktalara keşifleri, 1950'li ve 1960'lı yıllarda iktidar yanlısı ideolojileri, 1970'li yıllarda hayali dünyaları ve kendi gezegenimize ziyaretleri, 1980'lerde ise bilgisayarlar ve cyberpunk gibi konuları öykü edinmiştir. Teknoloji android dönemiyle tanıştığında ise sinemanın içeriği de değişmiştir. Cihazlar, robotlar, düşünen makinalar ve yapay insanlar modern distopya filmleri için tematik bir özellik kazanmıştır. Bilim kurgu filmlerinin geleceğe yönelik temalara, özellikle de fütürist teknolojiye ve insan yaşamına olan etkisine atıfta bulunan konulara değinmesi çok sürmemiştir. Sinema iki geniş kategoriden birine dönüşmeler yaşamıştır. "Ütopyacı" ya da "distopyan".

Ütopik perspektif, geleceğin imajında sosyal gelişimin olumlu yönlerini, teknolojik gelişmenin sosyal kalkınma ile tanımlanmasını, insani refahın teknolojik gelişmeyle artmasını ve insan emeğinin işgücünden kurtulma ihtimalini vurgulayarak göstermiştir. Çalışmada distopya vizyonu ise geleceğin tasvirinde insanın ilerleyişinin öncü imajlarını yaratması, teknolojik gelişmenin toplumsal gelişim ile inkâr edilmesi, insanın yabancılaşması ve pasifliğin yoğunlaşması ve güç mekanizmasının teknolojik gelişme ile rasyonalleşmesi çerçevesinde vurgulanacaktır. Distopya her ne kadar ütopyanın zıttı olarak görülse de ütopya gerçekte distopyanın içine gizlenmiştir. Ütopya vaadi distopya ile gerçeğe yaklaşmaktadır. Hayranlık duyulan ve arzulanan her şey ütopyayı beslerken aynı zamanda distopik eleştiriyi de besler. Bu nedenle distopya, ütopyanın varoluşsal paradoksudur. İki kavram da birbirinden ayrılamaz bir form taşımaktadır. Bu bağlamda araştırma için seçilen örneklem filmler hem ütopyayı besleyen hem de distopik eleştiriyi temsil eden örneklerdir.

Distopik sinema çılgın hayaller yaratıp, çağdaş endişeleri ele almak için alternatif (genellikle fütüristik) uzaylar ve zamanlar, bilimsel teoriler ve teknolojiler, insan genetiği ve biyoteknolojisindeki keşifler sterilize edilmiş dünyalar sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yol gösterici olmaları sebebi ile distopyaların her daim zamanlarının sosyal termometreleri olarak çalışmış olduğu söylenebilir. Bilimkurgu sinemasının büyük bir kısmı ortaya çıkmakta olandan çok daha fazla şey ifade etmektedir. Distopya önlenebilecek bir gelecek değildir. Distopik kurgular aynı zamanda toplumun bilimsel olarak gelecek planlamalarıdır. Bu bağlamda, hızla büyümenin giderek daha fazla şekilleneceği dünyada bilim ve teknolojinin insan üzerindeki etkileri, bilimkurgu vasıtasıyla öngörüldüğü ve pratik edildiği örneklem filmlerin incelenmesiyle daha iyi anlaşılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYA VE TOPLUM DİYALEKTİĞİ

İlk insanların yaşamı ile ilgili düşünceler uzun süre belirsizliğini korudu. Ya insanlığın başlangıcında olduğu kabul edilen bir "Altın Çağ" dönemi efsane olarak tekrarlandı ya da insanlığın varoluş gereği savunma, avlanma süreci olarak evrimini tamamlayan ön-insansılar anlatıldı. 20. yüzyılın etnograf ve arkeologları, ilkel toplumların yaşamlarına dair pek çok belge topladılar. İnsan topluluklarının başlangıç evresinden itibaren bulunan belgelerle insanlığın aydınlatılmasına katkıda bulundular. İlkel toplulukların düzeni, tarım ve hayvancılığın kökeni, özel mülkiyet ve sınıflar arası mücadele, dinlerin doğuşu, sayısız inanç, mit ve efsaneyi ortaya çıkarttılar. Her bulunan belge ile insanlık yaşamı biraz daha geriye taşınırken insan temsilleri karmaşık ve simgesel olarak değişiklik göstermekteydi. Karmaşıklık insanın yaratılışının tamamlayıcılığının aynı zamanda temel öğesiydi. Tarih öncesi mağara resimleri, topraktan çıkarılan kemikler üzerine oyulmuş tasvirler gibi ikonografik belgeler insanoğlunu tanımlama süreci olarak var sayılabilirken yazısız tarihten yazılı tarihe geçiş başladı. Tasvirler insan belleğinin bir yansımasıydı. İnsan nesneleri ve doğayı tasvir ederken gerçekte insanlığın belleğini yansıtmaktaydı. Kuşkusuz bunlar oldukça uzun tarihsel bir yol aldılar.

İbraniler'e indirilen kutsal kitap Tevrat bir öykü anlatır. "Cennetten kovulma hikâyesi". Allah, insanı balçıktan yaratıp ona ruh üfledikten sonra, dört ırmağın kaynağı olan bir yerde ona cennet bahçesi (Aden) kurmuştur. Onlar için kurulan bu bahçedeki tek şart 'İyiyi ve Kötüyü Bilme Ağacı'nın meyvesinden yememeleri gerektiğidir. *"Çünkü ondan yediği gün kesinlikle ölecek"*tir (Tevrat, Tekvin 2:17). Allah, Adem'e bir eş olarak Havva'yı yaratır. Cennette dolaşan Havva'nın yanına gelen yılan bahçedeki meyveleri yiyip yiyemeyeceklerini sorar. Ölmemek için ona dokunmamaları gerektiğini anlatan Havva'ya yılan şöyle karşılık verir: *" ...hayır ölmezsiniz; fakat Tanrı biliyor ki, ondan yiyeceğiniz gün gözleriniz açılacaktır ve sizler, iyiyi ve kötüyü bilen ilahlar gibi olacaksınız."* (Tevrat, 3: 5). Adem ve Havva'nın, Aden Bahçesi'nde geçirdikleri mutlu hayat çok sürmeden bir

yılan tarafından bozulur. Ağacın meyvesinden yedikleri için cennetten kovulurlar. Ancak cennetten kovulan Adem ve Havva için cenneti tekrar kazanabilecekleri ya da cenneti kaybetmedikleri Kuran'da şu şekilde açıklanmıştır: *"De ki, size, o istediklerinizden daha hayırlısını haber vereyim mi? Korunan kullar için Rablerinin yanında cennetler var ki, altlarından ırmaklar akar, içlerinde ebedî kalmak üzere onlara, hem tertemiz eşler var, hem de Allah'tan bir rıza vardır. Allah, o kulları görür"* (Kuran, 3:15). Polatlar'ın belirttiği gibi, aynı hikâye Sümer'lerin destanı olan Gılgamış Destanı'nda da geçer. Gılgamış ile baş etmesi için yaratılan Endiku'nun da cennetten kovuluşu farklı bir hikâye ile anlatılmaktadır. Uruk kentinin güçlü kralı Gılgamış'ın kentini dayanılmaz acılara sürüklemesi ve kent kadınlarının Gök Tanrısı Anu'dan bir çare bulmalarını istemesi üzerine balçıktan Gılgamış'a denk sağlam, güçlü, tüylü bir yaratık yaratır. Endiku tüm semavi dinlerde tasvir edilen cennet bahçelerine benzeyen sulak bir vadinin oraya yerleştirilir. Pınar başında hayvanlarla bir arada yaşayan Endiku kendisine yasak olan kadınla birlikte olduğu için hayvanlar tarafından reddedilir ve insansılaşarak ölümsüzlüğünü kaybeder (Polatlar, 2014: 28). Tanrıların yaşamı kendilerine, ölümü ise insanlara verdiği bir dünyada Gılgamış'ın ölümsüzlüğü elde etmek uğruna verdiği mücadeleyi anlatan bu başyapıt, ölümün kaçınılmazlığı karşısında insanın acziyetini resmetmektedir. Hem semavi din kitaplarında hem Mezapotamya'nın ünlü destanı Gılgamış'ta anlatılan bu öyküler sıla özlemi içerindeki insanın en büyük arzusunun tekrar ölümsüzlüğü elde etmek için cennete dönmek olduğunun bir göstergesidir.

Şekil 1:"İlk Günah ve Cennetten Kovuluş", Michelangelo (1512)

Tahayyül edilen cennet ruhu, temsil olarak pek çok edebi metinde anlatılır. Arzulanan hayat keşfedilmemiş topraklarda yeşermektedir. İnanç ve hayalin bir

araya gelmesi ile ayrıntılı tasvirler öne çıkar. İster hayal ister inanç olsun aktarılan tahayyüller insan doğasının her duygusunu harekete geçirmektedir. Kutsal kitap Tevrat'ta bahsedildiği gibi inançların beslediği duygulardan alınan haz yavaş yavaş dönüşerek son derece kusurlu olan insanı kusursuzlaştırırken aynı zamanda da kutsallaştıracaktır.

> *"Geçmişteki anılmayacak, akla bile gelmeyecek,*
> *Yaratacaklarım sonsuza dek sevinip coşun;*
> *Çünkü Kudüs'ü neşem ve halkımı sevincim yapacağım.*
> *Kudüs için sevinecek, halkım için coşacağım.*
> *Orda artık ağlama sesleri ve çığlık sesleri işitilmeyecek.*
> *Artık bir başkasının oturması için evler yapmayacaklar;*
> *Artık bir başkasının meyvelerini yemesi için*
> *Bağlar dikmeyecekler;*
> *Çünkü halkımın günleri ağaçların günleri kadar uzun olacak*
> *Birden yok olduklarını görmek için oğullar doğurmayacaklar;*
> *Çünkü onlar ve onlarla birlikte onların çocukları,*
> *Rab tarafından kutsanmış bir ırk olacaklar* (Tevrat, Yeşeya 65: 17-25).

Vadedilen gelecek, geçmişin yeniden uyandırılmasını hazırlayan bir kehanet gibidir. Efsaneler, vahiy gibi ilahi bir mesajı çağrıştırmaktadır. Ancak şimdinin hayal kırıklığı beklenilen mucizelerin gücünü arttırmaktadır. Bu nedenle mucize ve hayal kırıklığı arasındaki ilişki bir ironidir. Beklentilerin hayal gücüne etkisi hayal kırıklığından muaftır. Anlatılar tedirginliğe şüphe bırakmayacak kadar kanıksanmıştır.

> *"Tanrı kullarını aynı çamurdan yaratmıştır. Fakat zenginlik hırsı, doymak bilmeyen altın ve gümüş hırsı, insanı geleneksel ahlaktan ve göreneklerden uzaklaştırmıştır. Ama cennetle her şey yeniden düzelecektir. Toprak herkesin müşterek malı olacak, onu ne duvar ne de sınır bölecektir. İnsanlık bal gibi hurmaların yetiştiği, buğdayın kendiliğinden göverdiği, sütün ve balın ırmaklar gibi aktığı bir diyara ulaşacaktır. Herkes birlikte yaşayacak ve zenginlik bir fayda sağlamayacaktır. O zaman ne fakir, ne zengin, ne zalim, ne köle, ne kral, ne senyör, ne büyük, ne küçük; herkes eşit olacaktır"* (akt.Usta, 2005: 7-8).

Neredeyse geçmişten günümüze tüm toplumların bir Altın Çağ söylencesi ya da özlemi ve mutluluk içinde yaşadıkları başlangıç zamanları olmuştur. Şimdi olmasa bile başlangıçtaki yaşantı ya da insan, kendi kendine uyum ve erişilmeyecek bir hal içerisinde olumsal koşullarda niteliklere sahiptir. Altın Çağ söylencesinin dünya üzerinde yayıldığının bir göstergesi olan Hindu destanı Mahabharata'da anlatılan, ilk ve mükemmel çağ'ın Krita Yuga'nın öyküsü klasik Altın Çağ düşüncesinin betimlemesidir.

> *"... kutlu, mutlu ve çok arzulanan bir ülke vardır. Buraya 'öbür dünya' denir. Bu ülkede oturanlar işlerinde temiz, dürüst, dindar ve kalpleri temiz, yalancılık ve hatadan uzaktırlar, hiçbir dertten muzdarip değildir. Bu ülke böylesine güzel özelliklere sahip olarak gerçekten cennetin aynısıdır. Hastalık oraya uğramaz. Bu ülkenin kişileri birbirlerini incitmez, öldürmez, birbirlerinin mallarına göz dikmez. Orada bazıları yiyecek ve içeceklerin en alasına sahiptir, köşk ve saraylarda otururlar"*(Çağdaş, 1963).

İlk Çağ'da yaşayan insanların ihtiyaçları az, istekleri sınırlıdır. Rahatlık, bolluk ve özgürlük kadın ve erkeklerin yaşamlarını kolayca tatmin etmektedir. İnsanlar Tanrılara yakın oldukları için dini tören yapmak zorunda değillerdir. Zenginlik ve fakirlik diye bir şey yokken insanlar çalışmaya da mecbur değillerdir (Kumar, 2005:13-15). Kaybedilen cennet bahçelerinin dünyada bir yerde bulunduğu inancı yalnız Hıristiyan İnancına özgü değildir. Aynı zamanda pek çok kültürde de yerini almıştır. Tibetliler mutlak hidayet kaynağı Shambala efsanesini yaşatırken, Romalılar'ın ve Yunanlılar'ın soylu ve kaygısız yaşam sürülen adaları vardır. Kristof Kolomb, 'Yeni Dünya' ve insanlarıyla ilk karşılaştığında kayıp Cennet Bahçesini bulduğunu sanarak cennet'i yeniden kurmaya çalışır. Çünkü cennet tekrar kazanılabilir.

Ortaya konulan tüm dini ve edebi metinlerde asıl yurttan ayrı kalmanın verdiği özlem ve oraya dönme isteği, yüzyıllar boyunca hem askeri hem siyasi ideoloji olarak ütopik bir cennet diyarı yaratma isteğinin ana nedeni olmuştur. Bu, insanın daha iyi bir toplum fikrinden vazgeçemeyeceğinin en önemli işaretidir. Çünkü ütopyasız ya da ütopyadan yoksun bir toplum yarım kalmış, eve dönüş yanılsamasına kapılmış bir toplumdur. Bu fikir toplumsal olarak kendini karşı konulmaz şekilde ortaya koyarken, başlangıçtan beri olmayan yerin keşfinin ortaya

çıkışıdır. Ancak insan mükemmel bir varlık değilken mükemmel bir toplumun nasıl yaratılacağı, Ütopya'nın yazarı Thomas More'a göre ütopyanın en büyük paradoksudur. O zaman varılan noktada More'a göre amaç, hayat şartlarını iyileştirmeye gücü yeten yordamlar icat edebilecek 'Ütopyalılar' yaratmak olarak tanımlanabilir. Ütopyalılara yakıştırılan bu özellik, toplulukların mükemmel bir çözüm bulmaktan ziyade adil ve siyasi bir düzen arayışında olmalarının yegâne göstergesidir. Felsefeci Ernst Bloch bu arayışı şu şekilde ifade eder: *"Her şeyin üstünde olanın, aslolan'ın etrafında dönen ideolojiye indirgenemeyen, içten içe şekillenerek yapıta belirsizliğini ortaya koyan bir etkisi vardır. Sırla yapılan oyun yer değiştirir, ona sınır koyulamaz, gizem artık yalnızca metinle kurulması gereken ilişki değildir. Adil ve iyi siyasal düzen sorusu da bu gizeme bulaşır, o da gizemlileşir ve sonsuz arayışa dönüşür"* (Bloch, 2013: 548). Yüzlerce yıllık geriye dönüş zamansallık içerisinde yaşanılan, Kant'ın 'beyhude özlem' olarak tanımladığı bu arayış, lüksten kurtulmuş insanların doğanın basit ihtiyaçlarını karşıladıkları ve tam bir eşitlik ve daimi bir barış içinde yaşadıkları bir mükemmel toplum özlemidir.

Ütopya, kökü Eski Yunanca'ya dayanan bir sözcük olup bu dilde 'yer' anlamına gelen 'topos' (τόπος) kelimesine, olumsuzluk bildiren 'ou' (oú) eki ya da 'iyi' anlamına gelen 'eu' (εύ) ekinin getirilmesiyle cinaslı bir şekilde oluşturulmuştur (Bezel, 1984: 8). Böylelikle ütopya kelimesi dilimize, hem 'olmayan-yer' hem de 'iyi-yer' olarak çevrilebilir. Başka bir deyişe göre, bu iki farklı sözcükten ilki ou-topia onun hayalî olduğuna gönderme yaparken, ikincisi eu-topia ise idealliğini imler. Eskiçağ tarihçileri ve dilbilimcileri bu terimin bir benzerinin Antik Çağda da kullanıldığına dair güçlü iddialar ileri sürmektedir. Antik Çağ metinlerinde sıklıkla kullanılan 'Aitiope' kelimesinin 'mutlu ülkenin insanları' anlamına geldiği belirtilmektedir (Usta, 2015:16). Tüm bu ütopyalarda, insanoğlunun ortaya çıktığı ilk dönemden beri benliğinde taşıdığı, gerçekleştirmeyi sürekli arzuladığı ve eski çağlardan beri hiç değişmeyen hayalleri mevcuttur. Kısacası ütopyalar, insanoğlunun değişmeyen ve yüzyıllardır süregelen daha iyi bir yaşam beklentisinden doğmaktadır. Arzu ve tasarım, uyum ve umut, muhtemelen başka toplumsal ve siyasi felsefelerin oluşumunda olduğu gibi elbette ütopyanın oluşumunda da mevcuttur. Fakat Cioran'a göre, ütopyalar yeryüzünde hiçbir zaman var olmayacak cennet düşleri olarak yani

adaletin herkese eşit olarak dağıtılabileceği bir ülke olarak tasavvur edilmektedir ki, en büyük sorun da buradadır (Cioran 2010: 81). Çünkü Thomas More, ütopya kelimesini uydurduğunda yeni bir kelime bulmaktan daha fazlasını yapar. Yeni bir biçim icad eder… Oysa batı dünyasının dışında gerçek anlamda bir ütopya geleneği ve ütopyacı düşünce mevcut değildir. Batı dışındaki toplumlarda çeşitli ideal toplum türleri…-altın çağlar ve cennetler gibi- bol miktarda bulunur… ama ütopyacı düşünce geleneği yoktur (Kumar, 2005: 26). Bunun yanında *"G.Lundoer'in terminolojisine göre gerçekte var olan ve geçerlilikte bulunan toplumsal düzene 'topia' (topos sözünden) denilirse, geleceğe yönelik emelleri dile getiren ve devrimci bir görev yüklenmiş bulunan düşünceler bütününe 'Utopia' denilebilir"* (Mannheim, 2009: 192). Mannheim, *Ideology and Utopia* (İdeoloji ve Ütopya) adlı eserinde, bağımlı grupların ve sınıfların değişim ve köklü dönüşüm ihtimallerini sunan ütopyacı inançları çekici bulduklarını; oysa egemen toplumsal sınıfların, istikrarı ve sürekliliği temel alan bir ideolojik bakışı benimsediklerini ileri sürmüştür (Tandaçgüneş, 2013: 19). Ozankaya'nın ifade ettiği gibi, yazarlarının hem kendi toplumuna hem de diğer tüm toplumlara örnek olmayı amaçlayarak tasarladığı toplumların gerek tamamlanmış ve kusursuz, gerekse bitmemiş ama geleceği parlak esin ya da düşlerini dile getiren ütopyalar, düşünsel üretimler bütününü kapsamaktadır. Tasarımsal, belki de gerçekleştirilmesi olanaksız bir toplumsal durumu betimleyen felsefi ve düşünsel bir yapıt olarak ütopya, toplumsal konularda gerçekleştirilemez olduğu savlanan, ancak imge gücüyle tasarlanabilen, kusursuz bir yönetim, mutluluk ve refah düzenini betimlemektedir (Ozankaya, 2007: 518). Ütopya, değişim olasılıklarının ölçülüp biçilmiş bir değerlendirmesiyle değil, bir değişim talebiyle gerçekliğe meydan okur. *"Dünya işte böyle olmalıdır"* savını ortaya koyar. Olasının bugünkü tanımlamalarını kabul etmez, çünkü bunların değiştirmek istediği gerçekliğin bir parçası olduğunu bilir, imgesel sunumunun tüm inandırıcılığıyla, ütopya kılığında, gerçekliği 'yeninin gücünde' demleyerek canlandırır. Bu, bazılarında, daha çok bir yanılsamaya ve tatmine, 'gerçek dünya' karşısında sorumsuz hayallere kendini kaptırıp gitme olarak görülmüştür (Kumar, 2005: 170). Ütopyaların amacı, toplumsal sorunları bir kez ve tümüyle olumlu bir sonuca ulaştırmak ve toplumun son durumunu tahmin etmektir. Bu toplumsal düzen bir kez kurulduktan sonra, bir daha değişikliğe ihtiyaç duymamaktadır. Kurgulanan

ütopik düzen en mükemmeli olduğu için, üzerinde yapılacak en ufak bir değişiklik onu olumsuz bir yapıya dönüştürebilmektedir. Bu nedenle ütopyalarda özgün bireysel düşüncelere, duygulara ve davranışlara yer yoktur. Bireylerden, toplumun bütün kurumlaşmasını koşulsuz kabul etmesi beklenmektedir. Ütopya en iyiyi başardığını iddia ettiğinden, başarılmış olandan başka şeyleri kavramaya çalışmak hem mantıksız hem de gereksiz olarak görülmektedir (Bezel; 1984: 9). Oysa Davis'e göre ütopyanın değeri, onun olası bir gelecekle olan ilişkisinde kendini bulmaktadır. Ütopyayı güçlü kılan, hayali ve uygulanamaz niteliğinin ta kendisi olsa da, ütopyanın hiçbir yerdeliği insanı onu aramaya teşvik etmektedir. Yani ütopya, imkânsız bir mükemmellik halini anlatmaktadır ancak mevcut zaman için mümkün olmasa da ilerisi için erişilemeyecek bir düzen değildir (Davis, 1983: 20). O zaman ütopyada hedef erdemli, mutlu ve tamamen benzer kuşaklar yaratıp değişim ve gelişimin sonsuza kadar ya da Tanrılar yorulana kadar şekillendirilmesi midir? Amaç hayal edileni gerçekleştirmek midir? Yoksa gerçekleşmesi imkânsız olan arayışın korunması mıdır? Arzu edilen şey kalıcı bir devlet değil, umut vadeden bir aşamadır. Bu nedenle dünyanın yaratılmasından itibaren hayal edilen yeryüzü cenneti her toplum tarafından yeniden idealize edilerek inşa edilmiştir. Bu bağlamda, ütopyacı düşünce tarihine bakıldığında, ütopyanın geçmiş ve gelecek sınırlılıklarına dair oluşan tartışmaların yanı sıra bireysel ve toplumsal olarak belirlenen değerler sistemi de ütopyaya çizdiğimiz sınırlarla yakından ilgilidir. Tarihsel olarak ütopyaların başlangıcı bizi, dinsel inançlar veya mitolojik hikâyelerde izine rastlanabilecek yitik cennet veya altın çağ efsanelerine yahut ideal şehir tasavvurlarına kadar geri götürebilir.

1.1. Ütopya Denilen Arzu Eve Dönüş: "Bir Kere Kaybedilen Cennet Yeniden Kazanılabilirdi" (Altın Çağ)

Geçmişe ait geleceğe dönük ütopyaların temelini oluşturan başlangıç zamanı olarak kabul edilen Altın Çağ söylencesi, hayal ile gerçeklik arasında kurulan ideal dönemdir. Evrensel mutluluk, eşitlik ve özgürlük idealleri, sınıfsal baskılar ve sömürü altında yaşayan toplumların düşlerini süslemiş ve giderek, insanlığın bir Altın Çağ dönemi yaşadığı üzerine bir kanının doğmasına yol açmıştır. Altın Çağ özlemi, kutsal kitaplarda da sıklıkla rastlanan bir olgudur. İnsanlığın bu mutluluk

dönemi Tevrat'ta Eden Bahçeleri, Kuran-ı Kerim'de ise insanın ölümden sonraki yolculuğunda, insanlara içlerinde ebedi kalacakları, tükenmeden akan baldan sütten ırmakları olan ve insanların ebediyen genç kaldıkları Naim, Adn, Firdevs, Meav cennetleri olarak anlatılmaktadır.

"İşte onlara Adn cennetleri vardır; altlarından ırmaklar akar, orada altın bileziklerle süslenecekler, ince ve kalın ipekliden yeşil elbiseler giyerek koltuklar üzerine dayanıp kurulacaklar. O ne güzel karşılık ve ne güzel kalma yeri!"(Kuran, 18/31)

Yeşeya kitabında ise ütopik bir ülkenin eşsiz bir betimlemesi bulunur.

"Çünkü bakın yeni bir yeryüzü,
Yeni bir gök yaratmak üzereyim;
Orada artık, ne birkaç gün için
Doğmuş küçük çocuk, ne zamanını doldurmayan yaşlı olacak
Yüz yaşında ölmek, genç ölmek olacak
Ve yüz yaşına varamamak lanet belirtisi olacak." (Polatlar, 2014: 133-164).

Altın Çağ bir yoruma göre "ilkel eşitçi toplumdan sınıflı topluma geçişte, aşağı tabakaların eski eşitçi geçmiş dönemlere duydukları özlemin efsaneleştirilmesidir" (More, 2010: 7). Çeşitli halk söylencelerinin de etkisiyle kuşaktan kuşağa canlılığını sürdürmüş olan Altın Çağ betimlemesi, *"özel mülkiyetin bulunmadığı ilkel komünal toplumdan, toplumsal farklılaşma, uygarlık ve özel mülkiyetle geçilen eşitliksizci toplumun alt tabakalarınca efsaneleştirilen, bolluk ve mutluluğun hüküm sürdüğü geçmişin toplumunun özlemidir"* (More, 2010: 8). İnsanlığın ortak özlemi olan bireysel ve toplumsal yaşam modeli, ütopyanın tek bir toplum, tek bir din ve tek bir çağa ait olmasına izin vermemiştir. O halde ütopyaların evrenselliği diye bir anlayış söz konusu olamayacaktır. Toplumların kendi yapılarına göre düşünceleri, mitleri, dini inanışları ve ütopyaları vardır. Bu nedenle geleneksel bir ütopya modelinden söz etmek imkânsızdır.

Altın Çağ söylencesi Batı'da Hesidos, Platon, Virgilius ve Ovidius [1] tarafından kusursuz bir şekilde yorumlanmıştır.[2] Altın Çağ söylencesinin dünya

[1] Publius Virgilius ve Ovidius Naso Romalı şairlerdir. Publius Dante'nin İlahi Komedya'sındaki ana karakterlerden biridir.

çapındaki yaygınlığının bir göstergesi olarak Hindu Destanı 'Mahabbarata'da betimlenen İlk ve Mükemmel Çağ'ın Krita Yuga'nın öyküsünden söz edebiliriz. Altın Çağ'ın diğer anlatımları, Avustralya yerlilerinin (Aborjinler) Hayal Zamanı ve Çinlilerin Taocu Mükemmel Erdem Çağı'dır. İncil'de Adem ve Havva'nın Cennet Bahçesi'nde geçen öyküsü belirgin şekilde klasik Altın Çağ betimlemesi üzerine yerleştirilmiştir. Cennet'in öteki ünlü betimlemeleri Dante'nin İlahi Komedya (1321) ve Milton'un Kayıp Cennet (1667) yapıtlarında karşımıza çıkar (Kumar, 2005: 14-15). Bu kapsamda Hint uygarlığına ait Mahabharata'daki Krita Yuga, Çin kültüründeki Taocu Erdem Çağı ve Eski Ahit'teki Aden ile Helenik dönemde yazılan Homeros'un Odysseia'sı ve Hesiodos'un İşler ve Günler adlı eserleri bunlara örnek gösterilebilirse de tüm toplumların, herkesin bolluk ve memnuniyet içinde yaşadığı bir başlangıç zamanına dair çoğunlukla dinî bir söylencesi olduğundan, bunları gerçek anlamda ütopya olarak değerlendirmek tartışmalıdır (Kurtyılmaz, 2014).

Düşünce tarihinde belli başlı ütopyalara bakıldığında, ilk ütopik yapıtın, Platon'a ait 'Devlet'[3] olduğu söylenebilir. Ancak Altın Çağ'a odaklandığımızda, Platon oldukça sonra gelmektedir.

Ütopyacı temalar en eski Yunan yazılarına kadar ulaşır. Hesiodos'un M.Ö. 7. Yüzyıl'a ait İşler ve Günler'inde, insanların *"kalpleri bütün kederlerden uzak, zor iş ya da acı olmadan, Tanrı'ymış gibi yaşadıkları"*; bereketli toprağın bol ürününü kendiliğinden onlara verdiği ve onların da ülkelerinde birçok iyi şeyle birlikte rahat ve huzur içinde yaşadığı, ardından derin bir matem tutulan Kronus'un hükümdarlığının kaybolmuş çağı, Altın Çağ'ın dinsel tasviri vardır (Kumar, 2006: 15). Hesiodos, mitosunu acıları, dertleri olmayan Tanrılar gibi yaşam süren ve

[2] Altın Çağ efsanesi özellikle Antik Yunan'da oldukça iyi bilinir. Yeryüzündeki insanlığın ilk görünümüne sahip ve Hesiodos'un bir daha asla yeryüzüne gelmeyecek diye tanımladığı 'altın ırk' ayıcalıklı yaşam koşullarına sahip ilk ırktır. Öyle ki bu ırk Tanrılara can verir. Onlar doğuştan vardır. Platon ise Altın Çağ'ı devlet adamlığı ve yasalar çerçevesinde, adalet ve barış içinde köklü mutluluk çağı olarak tanımlamıştır. Çağ, kanunların Altın Çağ'ıdır. Bu kurallar sayesinde insanlar barıştan hoşlanırlar. Platon'a göre Altın Çağ'ın insanlığı tamamen apolotiktir. Kentte insan kurallarını takip eden akıl yürüten hukuk düzeni efsanevi çağı oluşturur. Altın çağ ilkel ama kutsanmış bir insanlığın çağıdır. (Zatta, 2010).

[3] Platon, değişimi durduracak, uzay ve zamanın ötesinde yer alacak ve böylelikle öncesiz-sonrasız bir biçimde en doğru toplumsal ve siyasal düzeni yaratmak amacıyla *Devlet* diyaloğunu yazmıştır. Amaç değişimi durdurmaktır. Yaşanmakta olan değişim kötüye doğrudur ve insanlığı 'Altın Çağ'dan uzaklaştırmaktadır. Düşünce tarihinde çoğu kez bir siyasal ütopya olarak adlandırılan *Devlet*'de Platon, siyaseti ruhbilimin bir ipucu olarak kullanılır (Bellamy, 2011: 11) .

Tanrılar tarafından yaratılan ilk soy olan ‘Altın Soy’uyla başlatır. Bu soy yerini vücutları ve soyları altın soyundan farklı olan ikinci soy ‘Gümüş Soy’una bırakır. Ancak bu soy Tanrılar’a gereken saygıyı göstermedikleri için yok edilir. Zeus yenilmeyen ama aynı zamanda kural da tanımayan, silahları ve evleri tunçtan olan ‘Tunç Soy’unu yaratır. Tek yaptıkları diğerlerini öldürüp, suç işlemek olan ve kendi kendilerini yok eden bu soydan sonra ise Hesiodos’un kendisinin de ait olduğu soy ‘Demir Soy’u ortaya çıkar. Ancak Demir Soy’u doğruluğun ve iyiliğin bir değeri kalmadığı, adaletin güçlüler tarafından yönlendirildiği ve kötülüğün iyiliği yok ettiği bir soy olmuştur. Hesiodos, ‘İşler ve Günler’deki ‘Altın Soy’ mitosuyla ilk ütopik dünya hayalini sunmuştur.

“İnsanların hiçbir sıkıntıları yoktu, aynı tanrılar gibi.
Acıları, dertleri yoktu, uğursuz yaşlılık da gelmiyordu.
Kollarıyla bacakları aynı gençliklerindeki gibiydi
Dünyadaki her şey insanlara aitti.
Topraktan bir sürü şey alınıyor
İnsanlar da tarlalarında oturup
Bunlardan faydalanarak yaşıyorlardı…” (Hesiodos, 2012: 18).

Ortaya konulan Altın Çağ portrelerine bakıldığında kimsenin zorlanmadan ve herhangi bir yasaya tabi olmaksızın kendi iradesi ile ahlâki ilkelere bağlı kalıp doğru yaşadığı, çalışmaya gerek duymadan mutluluk ve refah içinde var olduğu ve gerekli olan hiçbir şeyin eksik olmadığı geride kalmış bir mutluluk dönemi olduğu gözükmektedir (Kumar, 2006: 15-17). Hem gerçek hem de gerçekdışı gibi gözüken tasvirler tüm medeniyetlerde ortak bir cennet olgusunun oluştuğu fikrini ortaya koyabilir. Farklı kültürlerden derlenen mitler, efsaneler, yazılar gerçekliği biçimlendirerek daha önce yaşanmış veya yapılmış olana gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla geçmişten aktarılan her düşünce her sembol yeniden anlam kazanarak üretilirken, modern çağ öncesi yaşanılan duru yaşam aslında kutsalın tezahürü olarak açığa çıkmaktadır. Tıpkı Sümerler’in cenneti tasvir ettikleri gibi. Sümerler, insanların günahkâr olmadıkları, bolluk ve huzur içinde yaşadıkları çok eski mükemmel bir çağdan söz ederler:

“Herşeyin mükemmel yaratıldığı eski günler’ vb. ama anlaşılan gerçek cennet, ne hastalık ne de ölümün bulunduğu Dilmun’dur.

> *Orada hiçbir aslan öldürmez, hiçbir kurt kuzuyu kapmaz parçalamaz…Hiçbir göz hastası gözüm ağrıyor demez…Surlarında hiçbir gece bekçisi dolaşmaz…"* (Eliade, 2000: 80).

'Irmakların ortasındaki ülke' anlamına gelen Mezapotamya'nın kadim medeniyeti Sümerler, toprakları oldukça verimli olan zengin bir havzada yaşamışlardır. Su taşkınlarının ulaşamayacağı yüksek yerlere yerleşen halk, çiftçilik ve hayvancılık yaparak yaşamlarını sürdürmüştür. Tarım arazilerini sürmek için öküz ya da eşekleri vardır. Susam, keten mercimek ve bunlardan almış oldukları ürünlerle hem kendileri hem de hayvanları için besin maddesi yetiştirirler. Yetiştirilen her ürün herkes tarafından eşit olarak paylaşılıp tüketilir. Tüm halkın kil ve kamıştan yapılan kulübelerde oturuyor olmaları, mezarlarından çıkan eşyaların benzerliği sınıfsal farklılarının olmadığının en büyük göstergesidir. İnsanların hepsi eşit ve özgürdür. Ancak tarım alanlarını sulamak için yaptıkları sulama kanalları üretim güçlerini geliştirirken su kaynaklarının mülkiyeti de ilkel yaşamlarının değişmesine, toplumsal sınıfların ortaya çıkmasına ve hatta toplumsal bölünmelere sebep olmuştur. Ataerkil toplum yapısına sahip olan Sümerler akrabalık ilişkileri olan aileler ile topraklarını birleştirmiş, üreten ve tüketen dengesi değişmiş, mülkiyet kavramı yerleşmiştir. Mülkiyet sahipleri doğuştan soylu ve özgür olarak dünyaya gelirken topraklarını özgür çiftçilere kiralamış ve onları bağımlı hale getirmişlerdir. Soylulara ait olmayan topraklar sözleşmeler yapılarak halkın elinden alınmış ve yine soyluların kontrolünde olmak üzere ruhban sınıfına devredilmiştir. Tapınakların toprakları kira sistemi ile işletilip karşılığında çalışanlara hayvan ve ekecek tohum verilmiştir. Yaşadıkları coğrafi konum sebebi ile her dönem diğer klanların istilalarına maruz kalmaları savaşlara zemin hazırlarken askeri sınıfı da oluşturmuştur. Savaşlar sonucunda ele geçirilen esirler kölelik anlayışını getirmiş, köleler üzerindeki hegemonyanın artmasıyla birlikte sınıfsal sınırlar çizilmiştir. Eşitsizlik, baskı ve toplumsal çatışmaların artmasıyla birlikte adalet ve özgürlük arayışı da başlamıştır. Yeni kurulan düzen insanlara mutsuzluk getirmiştir. Kardeşlik, özgürlük ve birlik içinde yaşadıkları seçkin toplumun yerinde yalnızca onun düşü kalmıştır. Sümerler'deki Altın Çağ sona ermiştir.

> *"Ne korku vardı, ne dehşet*
> *İnsanın rakibi yoktu…*

Ama sonra geldi Efendi Baba, Prens Baba, Kral Baba…"

(akt. Usta, 2005: 7).

İyonyalı ilk filozoflar ise genelde toplumsal ve siyasal sorunlar ile uğraşmaktan ziyade kosmosa ilişkin sorular sormuşlardır. Mitoslar yaratmış ancak onların etkisinde kalmayıp kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda onları kullanarak felsefi düşünceyi geliştirmişlerdir. Ancak ortaya koydukları doktirinler, toplumdan kopuk soyut bir doğa olmamıştır. Amaç kosmosun yaratılış biçimini ve insanın içinde bulunduğu düzeni ortaya koyarak, kosmosun tanrısal varlıklar tarafından gelişi güzel değil, değişmez yasalar tarafından yönetildiği düşüncesine varmaktır (Ağaoğulları, 2006: 55-56).

Server Tanilli'nin ifade ettiği gibi M.Ö 5. ve 4. yüzyıl, hem antikçağın Rönesans çağıdır, hem de Antik Yunan'ın aydınlanma dönemidir. Bu iki yüzyıl felsefede, bilimde, edebiyatta sanatta ve siyasette gelişme ve sıçrama dönemidir. Ama aynı zamanda toplumsal ve siyasal bunalım dönemidir. Yunan uygarlığı, bu yüzyıllarda çerçevesini kazanmış olsa da her şeyden önce sınıflı bir toplumun uygarlığıdır. Sosyal sınıfların tablosu, "köleci" [4] bir üretim biçimini yansıtır. Toplumdaki sınıflılık, siyasal yaşama ve kültüre de yansımış durumdadır. Köleci üretim sistemi, zorla çalıştırmaya dayandığı için teknik durgunluğa mahkûm olmuştur ki, bu ise üretici güçlerin gelişmesini köstekleyerek ilkçağ toplumunu uzun süren bir bunalıma uğratmıştır (Tanilli, 2017: 278-282). Bununla beraber sosyal ve siyasal sorunlar ise dünyayı yeniden yaratmak için ütopya hayalini canlı tutmuştur.

Geçmiş dönemin ütopik devletlerini, Herakles, Prometeus, Dionysos, Helios, Mithra, Zerdüş ve Tao kurardı; ancak bunlar dinsel-kutsal motiflerle süslü efsanelerdir. Ancak antikçağ onları, iki açıdan dünyalaştırmıştır. Hem onları laikleştirerek gökten yere indirmiştir, hem de evrenselleştirerek insanlığın ortak mirası haline getirmiştir (Usta, 2005: 12). Efsanevi Antik Çağ kahramanlarının yanı sıra Antik Yunan'da da ütopik düşünceye katkıda bulunarak tarihe geçmiş önemli

[4] M.Ö. 5. ve 4. yüzyılların öncü sitelerinin hayli ilerlemiş köleci bir ekonomisi vardır. Köle, Yunanlıların deyimine göre, bir "beden"di. Yalnızca basit bir şey, basit bir üretim aletiydi. Tüm öteki aletler ve hayvanlar gibi köle de efendisinin mutlak mülkiyetindeydi; efendisi alırdı, satardı onu, öldürebilirdi hatta. Kölelerin kendilerini ezenlere karşı mücadelelerinin en uç noktası ise başkaldırıdır. Bu yüzyıllar Yunanistan'da köle başkaldırıları kendiliğinden bir nitelik taşır (Tanilli, 2017: 278-280).

isimler yer almaktadır. Bu isimlerden biri, İ.Ö. 6. yüzyılda yaşamış Atinalı Solon'dur. Solon'un, yaptığı reformlarla Atina demokrasisinin temelini attığı kabul edilmektedir. Bu reformlar arasında, çiftçinin borçlarının kaldırılması, asillerin etkisinin azaltılması adına toplumun dört sınıfa ayrılması ve bu sınıflara üyeliğin kan bağı yerine maddi varlığa bağlanması yer almaktadır (Ferguson, 1975: 48). Solon yasalarının, ideal devlet düzeni yolundaki bu adımlarının ideolojik olarak bazı nitelikleri bulunmaktadır. Yönetme gücünün maddi açıdan üstün kişiler tarafından paylaşılmasını öngören plutokratik sistem gözlerden saklanmak istenir. Çünkü süvari olabilmek ve yüksek memurluk görevlerini yürütebilmek için gerekli paraya ve boş zamana sahip olanlar zenginlerdir. Solon, reformlarıyla toplumsal uzlaşmayı amaçladığını şu şekilde ifade etmektedir (Ağaoğulları, 2006: 33) .

> *"Halka yetecek kadar hak verdim, ölçüyü ne dar tuttum ne de bol. Gücü ellerinde tutanlara, zenginlikleri ile göz kamaştıranlara yakıştığından çok hiç bir şey almayın dedim. Her iki yanı da sağlam kalkanla korudum, hiçbirini bir ötekine ezdirmedim… iyi ya da kötü her yurttaş için dosdoğru bir adalet sağlayan yasalar koydum…"*(Aristotales, 1943:12).

Antikçağ filozofonun en önemli avantajı, birey olarak insanın, yani mutlu, özgür, yetenekli, araştırmacı ve etkin insanın mükemmelleşmesinin yollarını aramış olmasıdır. Ütopyalardaki ortakçılık, insanın her alandaki mükemmelleşmesinin bir yolu ve aracı olarak görülmüştür. Bunu Platon, Yasalar'da şöyle ifade eder: *"Dostların malı aslında ortaktır. Bu ister bugün bir yerlerde görülsün, ister ileride bir gün ortaya çıksın -yani kadınların, çocukların ve bütün malların ortak olması-, özel mülkiyet denen şey her yerde insan yaşamından her yolla silinecek; doğal olarak kişisel olan şeyler bile bir biçimde elden geldiğince ortak kılınmaya çalışılacak, sözgelişi gözler, kulaklar ve eller sanki ortak olarak görüp, işitip eyliyorlarmış duygusunu verecektir; böylece herkes aynı şeyler karşısında sevinip üzüntü duyarak bunları elden geldiğince bir ağızdan övecek ve yerecektir; olabildiğince birlikli bir kent oluşturan yasalar için, hiç kimse erdem üstünlüğü açısından daha doğru ve daha iyi bir tanım getirip koyamaz"* (Platon, 2012: 202). Altın Çağ ya da insanlığın mutluluk dönemlerine duyulan özlem hiçbir çağda yok olmamıştır. Bu arayış Roma felsefesi ve ritüellerine de yerleşmiştir. Roma'nın en eski tanrılarından ve Yunan Kronusu ile özdeşleşen Saturnus için, Saturneles olarak

adlandırılan ve eski mutlu dönemleri anmak için yapılan kutlamalarda, sınıflar arası ayrımlar kalkar, savaş ve idamlar ertelenir ve halk kısa bir süre için de olsa Altın Çağ'ın geri geldiğine inanır (More, 2010: 9).

Öyle görünmektedir ki, Antikçağ ütopyaları kaynağını Sparta'dan almıştır. Platon'dan Herodotos'a, Aristo'dan Çiçeron'a kadar tüm filozoflar eserlerindeki toplumsal yapıyı ve ideal düzeni Sparta'ya dayandırmışlardır. Kurulmuş olan devlet modeli günümüzde de hayal edilen, bir düş olarak görülmektedir. Günümüze kadar ulaşan ideal devlet modellerinin anlatıldığı tüm eserlerde, Sparta'nın efanevi lideri Lykurgos'un kurduğu düzeni temel almadan yeni bir model gösterilememiştir. Yunan polis devletlerinden olan Sparta, yarı efsanevi yasa koyucu Lykurgos'un reformlarını adaletli bir toplumsal yaşam için özümsemiş, kapalı ve dural bir sitenin rehberi yapmıştır. Sparta topraklarının, yurttaşlar arasında yeniden paylaştırılması, para dolaşımının engellenmesi, lüks tüketiminin yasaklanması, ortak sofralar geleneğinin başlatılması, üremenin devletçe yeniden düzenlenmesi gibi köktenci uygulamalar Lykurgos efsanesiyle birlikte, Sparta'nın diğer Yunan sitelerinden farklı düzenini yüzyılların ötesine taşımıştır. Lykurgos, eşitsizliğin kökünü kazımak için halktan ellerindeki tüm malları, evlerindeki tüm eşyaları ve topraklarını ortaya koymasını istemiş ve bunları herkese eşit şekilde pay etmiştir. Altın ve gümüş parayı tedavülden kaldırarak yalnızca demir paranın kullanılmasına izin vermiştir. Demir paraların, değerinin aksine hacimleri öyle büyüktür ki bu paraları saklamak veya taşımak için bir binek hayvanına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle paraları saklamak imkânsız olduğu için bunları çalmak ve rüşvet olarak almak mümkün değildir. Paranın olması Sparta'da mutluluk değil mutsuzluk getirmektedir. Ayrıca demir paranın kullanılmasıyla birlikte ticaret de neredeyse bitmiştir. Paranın değersizliğinden dolayı gemiler limana yaklaşmıyor, tüccarlar ise artık Sparta'ya gelmek istemiyorlardır. Paranın değerli kıldığı her şey kendiliğinden değersiz hale gelmiş, zenginlik bir kusur haline dönüşmüştür. Lykurgos'un koyduğu bir diğer kural ise 'sissit' toplu yeme kuralıdır. Bu kurala göre vatandaşlar belirlenen yemekleri ortak bir sofrada yemek zorundadır. Ortaklaşa yemek ile birlikte kimse evinde masalar donatmayacak, hizmetçiye ihtiyaç duymayacak, besinler yenilmesi gerektiği kadar tüketilecek böylelikle fazla yemek yemekten doğan sağlık problemleri de

ortadan kaldırılacaktır. Bu kuralla birlikte zenginlik belirtisi olan gösterişli kıyafetler de artık giyilmez olmuştur. Herkes basit ve birbirine benzer kıyafetlerle dolaşmaya başlamıştır. Yazılı yasaların olmadığı Sparta'da devletin ve herkesin ortak mutluluğu önemlidir. Lykurgos, kuralların ruh ve eğitim yoluyla benimsenmesi gerektiğini ve nesilden nesile bu şekilde aktarılarak kuralların daha kalıcı olacağını söylemiştir. Bununla beraber belirlenen kurallar şehir içerisinde resim ve anıtlarla simgeleştirilerek kentin her yerine dikilmiştir. Topluluk bu anıtları görerek yaşadığı için hata yapma ihtimali kendiliğinden ortadan kalkmıştır. Doğan bebeklerin sağlıklı olması oldukça önemlidir. Bebekler doğar doğmaz 'Leshi' denilen bir salona götürülür ve orada bulunan yaşlı konseyinin incelemesine sunulur. Eğer bebek sağlıklı ise onun için hemen bir eğitim programı başlatılır. Bebek hastalıklı ise çocukların terk edildiği yer olan 'Apothetai' ye bırakılır. Çünkü güçlü bir toplum için güçlü bireylere ihtiyaç vardır. Hastalık Sparta'da kabul edilemez bir olgudur. Lykurgos'un yasaları toplumsal bir düzen haline gelir. Peki ortaya konulan bu toplumsal model bir ütopya örneği olabilir mi? Lykurgos'un koymuş olduğu yasalar ideal ütopya kavramına nasıl bir katkı sağlamıştır? Toplumsal arzu ve tasarımlar kuşkusuz ütopyanın düşünsel inşasında oldukça önemlidir. İnsanların uyum içerisinde yaşadıkları bu toplum düşü, bir tasarıdan ibaret de olsa ve ütopya yalnızca bir kurgu olarak da kalsa Lykurgos'u toplumsal ütopyanın yaratıcısı yapmıştır.

Hiç kuşkusuz bu sıra dışı örnek, siyasal düşüncenin klasik portresi olarak kabul edilen Platon'u da derinden etkilemiştir. Ayrıca Altın Çağ mitosunun da Platon gibi önemli bir toplum mühendisinin aklının bir köşesinde yer bulduğu açıktır. Timaios ve Kritias gibi diyaloglarında Platon, Sokrates ve konuşma arkadaşlarına yaşadıkları dönemden bin yıl önce bir savaşçılar sınıfı tarafından yönetilen ve tarımla uğraşan bir sitenin varlığından söz ettirir. Bu sitede yaşam tümüyle eşitçi bir anlayışla düzenlenmiş ve zamanın akışı neredeyse durdurulmuştur. Platon'a göre Atina'nın kuruluş dönemini yansıtan bu sitenin üyeleri bir tür Altın Çağ zamanında olduğu gibi mutluluk içinde yaşamaktadırlar. Bu mutlu site, özgürlüğünü tehdit eden Atlantislilerle de savaşmıştır. Platon böylece Herkül kolonlarının ötesinde Atlas Okyanusu'nda bir adada kurulmuş olan bolluk ülkesi efsanevi Atlantis'den de söz etmiş olmaktadır (More, 2010: 11).

Toplumsal düzeni eleştiren ütopyalar bulundukları çağdaki değişiklikleri gerçekleştirirken genelde siyasal yapıyı tekrar inşa ederek yeni bir toplum oluşturmayı hedefler. Yöntemsel olarak, bireyselden ziyade toplumsal bir bütünleşmeyi amaçlayan devlet kurumu toplumsal dünyaya ait olan bir temsildir. Tüm bireyleri ortak bir yapıda buluşturmak ve aynı zamanda toplumsal sınıfların üretilmesi gibi ütopik bir düşüncesi olan kurum bu açıdan bakıldığında ne kadar ütopya olarak adlandırılabilir? Sosyolojinin temel kuramcılarından Pierre Bourdieu devleti 'düşünülemez bir nesne' olarak tanımlarken belki de bu tanımla, bu düşünceye ütopik bir özellik kazandırır.

> *"Devleti incelemek söz konusu olduğunda devlete, bir devlet düşüncesi atfediyor olma riski taşıdığımızı belirtmiş ve düşüncelerimizin, toplumsal dünyayı onun aracılığıyla inşa ettiğimiz bilinç yapılarının ve devlet denilen bu özgün nesnenin bile aslında devletin ürünü olma ihtimalinin yüksek olduğunu vurgulamıştım. Yöntemsel bir refleksle yeni bir nesneyi her ele alışımda, yapmakta olduğum şey bana doğru gelmiştir ve devlet üzerine çalışmam ilerledikçe bu denli zorlanmamızı onun neredeyse düşünülemez olmasından kaynaklandığı kanısına vardığımı söyleyebilirim"* (Bourdieu, 2016: 17).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Hesiodos'un Altın Çağ'ı ile Jambulos'un Güneş Adaları'ndan izler taşıyan Platon'un Devlet'i ütopya tarihinin en temel eseridir. Platon bu eserinde ideal devletini sunmuş ve her özelliğini ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Altın Çağ' daki gibi altın, gümüş ve demir soyundan gelen insanların kabul ettikleri "Güzel Yalan" üzerine kurulu bir yapı olan Devlet'te yöneticiler, koruyucular ve üreticiler olmak üzere üç gruptan oluşan bir yaşam söz konusudur. Bu üçlü grubun dışında kalanlar ise komünal yaşama dâhil değildir. Platon'un tasarısı, devleti oluşturan bu üç grup için geçerlidir. Altın soyundan gelen yöneticiler, filozoflardır ve devleti yönetmek sadece onların işidir. Yönetici filozofların sahip oldukları erdem akıldır. Koruyucular ise gümüş ırkından gelmedir ve cesaret erdemine sahiptirler. Bu nedenle onların yapması gereken tek şey devleti korumaktır. Diğer grup ise demir soyundan gelme üreticilerdir. Onların erdemi ise iştihadır ve yapmaları gereken şey üretimle ilgilenmektir. Her grup, erdeminin ve soyunun gereklerini yerine getirdiğinde devlet mükemmel bir yapıya ulaşacaktır. Bunu sağlamak için herkesin geldiği soyu ve sahip olduğu erdemi bilmesi ve buna

inanarak gereğini yapması gerekecektir. İşte Platon'un "Güzel Yalan"ı budur; devletini de bunun üzerine inşa etmiştir. Bu devlet tasarısında devleti oluşturan sınıflar arasında her şey ortaktır, toplumsal yapı belli kurallar çerçevesinde oluşturulmuş ve her şeyin belli bir düzen içerisinde yapılması planlanmıştır (Küçükcoşkun, 2006). Platon'un düşlediği böyle bir mükemmel devlet sistemi kendi ifadesiyle yalnızca yeryüzünde değil belki gökyüzünde de gerçekleşebilir (Platon, 2012: 31).

> *"Aradığımız devlet düzenini demokrasi içinde kolayca bulabiliriz. Çünkü demokraside serbestlik olduğundan her türlü düzen bulunur. Öyle görünüyor ki bizim gibi kim devlet kurmak isterse, demokratik bir siteye gidip, pazarda mal seçer gibi oradaki düzen pazarından beğendiğini almalı, sonra da bu örneğe göre kendi tasarladığı yönetimi kurmalı"* (Platon, 2015: 167).

Eser ideal bir devletin nasıl olması gerektiği üzerine yazılmış ve bugüne kadar pek çok devlet felsefesine kaynaklık etmiştir.

Ütopyalar en ideal toplumu hedeflerken, var olanın yerine yeni bir düzen kurmayı amaçlarlar. Bu anlamda toplumların ütopik oluşumları aynı zamanda büyük bir çaba ve direniş gerektirmektedir. Çünkü ütopya sınıflandırmaya karşı direnir. Her ütopya mutlaka ait olduğu dönem koşullarına göre şekillenir. Kadın tarihine bakıldığında erkek egemenliği kökleşmiştir. Ancak tamamen kadınlardan oluşan toplum hayali ütopik bir düşünce de olsa imkansız değildir. Her ne kadar feminist ütopyalar 20. yüzyılda ortaya çıkmaya başlasa da sınıfsal ve yaratılış farklılıklarının ortadan kaldırıldığı, kadınlar için bir cennet hayali Aristophanes'in kaleminden tarih öncesinden akıp gelmiştir.

Antik Çağ ütopyaları arasında önemli eserlerden biri Aristophanes tarafından yazılan 'Kadınlar Halk Meclisi'dir. Eser bir bakıma savaşın getirdiği yıkımı dile getirir ve toplumsal barışı sağlayacak bir çözüm yolu arar. Eserde ironik tarzda dile gelen komünist düzen, aynı zamanda dönemin siyasal bilincini de yansıtır. Kadınların iktidar olduğu eserde kadınların ve çocukların kimseye ait olmadığı eşitlikçi bir düzen kurulur. Eserin Platon'un Devlet'inden önce yazılması en dikkat çekici noktadır (Usta, 2005:18). Eserin yazıldığı dönemde köleler gibi kadınlar da hiç bir hakka sahip değildir.

> *"Yazılı kanıtlar zengin adamlarının karılarının bile çoğunlukla ağır işçiler gibi yaşadıklarını gösteriyor. Kadınların tamamının sosyal davranışları gayet kısıtlıydı; üst sınıflardan kadınlar bile zamanlarının büyük bir çoğunluğunu evlerinde kapalı olarak geçiriyorlardı. Eğer dışarı çıkmaları gerekirse yanlarında mutlaka birinin olması gerekirdi. Herhangi bir ziyafette görünmek saygınlıklarının sorgulanmasına neden oluyordu. Normal bir sosyal hayata sahip olan kadınlar fahişelerdi; onlar başkaları tarafından tanınabilirlerdi ama saygın bir kadın için bu mümkün değildi"* (Roberts, 2011:194).

Feminizim ve ütopya arasındaki tarihsel ilişki değerlendirildiğinde feminist çabalarla tutarlı bir şekilde ilişkilendirilen pragmatizm ütopyanın söylemi olarak insan doğasını kendi çabasıyla dönüştürmeyi vaad eder. Hem teori hem de pratik seviyesinde değişiklik yapmaya yönelik çabalar, feminizmi canlandıran, ütopik vizyonun üretken potansiyelidir, bazı feminizm hesapları bu bağlantıyı reddetse bile feminizmin çoklu gelecekleri ile olan ilişkisi sayesinde ütopyanın tanımı, üretken olarak genişletilebilir ve zenginleştirilebilir (Gillis, Howie, 2007). Erken dönem feminist vizyonlar, daha sonraki ütopyalardan farklı olarak, genellikle sınıf hiyerarşilerini pekiştirirler, buna karşın tüm kadınların hatırı sayılır özgürlükler elde etmesi gerektiğinde ve bundan bütün olarak toplumun yarar sağlayacağında ısrarcıdırlar (Claeys, 2017: 254).

İlkçağ'ın farklı dönemlerindeki toplumsal düzendeki değişmeler, mücadeleler ve bilinçler, mitler ve inançlarda yer bulmuştur. Yazınsal metinlere bakıldığı zaman yalnızca destansı hikâyelerin ve efsanelerin değil aynı zamanda sömürünün ve insanların nasıl ezildiğinin de yer tuttuğu görülmüştür. Soylu sınıfın şairi Hesiodos, Altın Çağ'ın sona erdiğini, köleci bir toplumun doğduğunu Atmaca ve Bülbül Fabl'ında şöyle dile getirmiştir:

> *" Ne bağırırsın be bre zavallı?*
> *Senden daha güçlü birinin elindesin*
> *Sen istediğin kadar güzel şarkı söyle.*
> *Götüreceğim seni canımın istediği yere,*
> *İster azık ederim kendime seni,*
> *Dilersem koy veririm uçup gidersin.*

Zırdelidir kendinden güçlüye direnen kişi:

Beceremeyeceği bir yana, acı çeker boşuna" (Heseiodos, 205-210).

Düşüncenin doğuşunu gösteren üretim, tarımsal yaşam ve yerleşik hayata geçiş, insan eylemlerinin sonucunda çoğaldıkça toplumsal yapıyı ortaya çıkartır. Eskitaş Çağı'nda insanların bilinen tek eylemleri olan bitki toplama ve avlanma tek bir mülkiyet biçimine izin vermektedir. Ortaklaşa mülkiyet. Gerek ürünler, gerekse aletler topluluk üyelerinin ortaklaşa servetleridir. Sınıfsız bir toplum biçimi ilkel toplulukların ürünüdür. İlkel topluluk düzeninde topluluğun yönetimi eşit kararlar ile verilmektedir. Babadan oğula geçen bir güç sistemi yoktur. Seçilen şefler oy kararıyla seçilirken, savaşçılık, cesaret, bilgi gibi bireysel özellikler seçimlerde etkili olmaktadır. M.Ö. 5 bin ile 6 bin yılları arasında üretici güçlerde madenin bulunmasıyla beraber bir değişim başlar. Sırasıyla bakır, tunç ve demirden yapılan aletlerle birlikte insanların yaşam koşullarındaki değişiklik insan emeğindeki üretkenliği, çeşitliliği ve toplumsal ilerleyişi de arttırır. Yeni üretim teknikleri ile birlikte ortaklaşa çalışmayı gerektirecek geleneksel çalışmalar yerine bireyselliğe bırakır. M.Ö. 6. ve 7 yüzyıllarda ise köleci kent devletlerinin doğuşuyla beraber ataerkil toplumlar yıkılıp, toplumun ikiye bölünmesi ve egemen kesimin iktidara hakim olması adaletsizliği de beraberinde getirmiştir. Kent devletler, köleciliğin ve sömürgenin merkezi olmuştur. Toplum sınıflara bölünür. Halk kurulları aristokrasi tarafından işlevsiz hale getirilir. Tarım ve zanaat birbirinden ayrılır (Kerov, 2014: 39-72). Bu dönem içerisinde Platon'un öğrencisi Aristotales, Antik Çağ ütopyaları içerisinde yer alan 'Poitika' adlı eserinde sunduğu toplum tasarılarından biri olan Phaleas'ın Eşitlikçi Devlet Tasarısı'nı ortaya koyar. Bu tasarıda mülkiyet ilişkilerini düzenleyen Phaleas, tüm yurttaşların mülkiyetinin eşit olması gerektiğini savunmuştur. Eşitlikçi devletini de bu sav üzerine inşa etmiştir. Yine Aristotales'in eserinde bahsettiği bir diğer ütopya da Miletli Hippodamos'un Komünal Kenti'dir. Bu tasarı da insanların, toprakların, yasaların üçlü grup halinde düzenlendiği bir sisteme sahiptir. Antikçağ'a dair söyleneceklerin içerisinde son olarak Lykurgos vardır. Lykurgos hem edebi, hem toplumsal hem de siyasi boyutları bir arada sunmuş ve Thomas More, Jules Verne, Cyrano de Bergerac gibi yazarlara ve düşünürlere esin kaynağı olmuştur. Kendisini hiçbir akıma dahil etmeyen ve her söyleme ilişkin eleştiride bulunan Lykurgos, *'Ütopyalar Diyarına Yolculuk'* ile modern çağın

fantastik, gezi ve hayal ürünlerine kaynaklık etmiştir. Solon ve Lykurgos gibi ideal yasa koruyucular daha sonraki ütopik eserlerde yer alan kanun koruyucuların birer temsili olmuştur: Thomos More'un hayalini kurduğu *'Utopia'*sındaki (1516) kusursuz bir toplum düzeni kuran Kral Utopus, Bacon'ın *'Yeni Atlantis'*inde (1624) ideal bilim kent modelini kuran Kral Solomana, Tommaso Campenella'nın 1602'de yayınlanan kitabı *'Güneş Ülkesi'*ndeki güç ve bilgeliğin temsili rahip Soul.

Ortaya çıktığı dönemde ve daha sonraki dönemlerde en güçlü etkiyi yaratmış olan eserler arasında Jambulos'un *Güneş Adaları* yer alır. Eserde, mutlak bir komünizm vardır. Üretim ve tüketimin ortak olduğu yaşamda herkes eşittir. 300-400 kişilik klanlardan oluşan topluluk, toprak ve iklim şartları uygun olan, ürünlerin kendiliğinden yetiştiği, insanların hiç hastalanmadan 150 yıl civarında yaşadığı, kadınların evlenmeyip çocuklarını hep birlikte büyüttüğü Güneş Adaları'nda yaşamaktadır.

Güneş Adaları antikçağın yarattığı en radikal ütopyadır. Düşünsel bir şaheserdir ve Platon'un Devlet'i ile birlikte Yüzyıllar boyu bütün kuşakları etkilemiştir (Usta, 2005: 17).

Örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte Platon, Aristophanes, Lukianos, en bilinen antik ütopyaları yazan düşünürler olarak litaratüre girmiştir. Hedonizmin kurucusu Aristopos'un haz öğretisinde yer alan haz şölenlerinden, bunu bir devlet tasarısının merkezi haline getiren 19. Yüzyıl sosyalist ütopyacılarından Charles Fourier'in de etkilendiği bilinmektedir. Hem Antikçağ'ın Rönesans'ı hem de Antik Yunan'ın Aydınlanma Dönemi olarak anılan M.Ö. 500 ve 400'lerde ortaya çıkan bu yapıtlar ileride toplum projeleri üretecek düşünür ve siyasetçilere referans olmuştur. Böylece ilksel çağların dinsel ve kutsal motiflerle bezeli efsane ve mitleri, Antikçağ ile birlikte somut devlet teorileriyle dünyevileştiği oranda evrensel bir kimlik kazanarak insanlığın ortak kültür mirası haline gelmiştir (Tandaçgüneş, 2013: 36).

İlk Çağ toplumlarının sorunları ve buldukları çözümler, ütopya tarihinin temelini oluşturmuştur. Ütopya tarihinin temelini oluşturan bu düşünceler de, zaman içerisinde yenilenerek toplumsal eleştirilerin kaynağı olmuştur. Ütopyalar, idelolojik

yapıları itibari ile eleştiri kaynağıdır. Düşlenen arzular biçimsel olarak şekil değiştirse de geçmişten geleceğe varlığını sürdürmeye devam etmektedir. İlkçağ ütopyalarının açtığı kapı modern toplumların oluşmasında farklı çözümler sunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde ütopya kavramının inşasında ilkçağ ütopya pratiklerinin rolü çok büyüktür. Birbiri ardınca gelen ütopyalar evrimleşerek aynı zamanda kolektif bir düşünce biçimini oluşturur. Çünkü gelecek geçmiş zamandan kurgulanır. Fransız filozof Guy Debord, toplumların ileriye doğru olan gelişimlerinin deneyimler vasıtasıyla geçmişe dayandığını söylerken bu inancı pekiştirir.

> *...zaman, kimi özdeş yaşam koşullarının geri dönüşü ve döngüsel olarak yaşanmasıdır. Debord, seyahatlerinin her bir aşamasında sürekli aynı koşullarla karşılaşan eski göçebe topluluklarında daha o günlerde hakim düşünce olarak döngüsel bir zaman kavramını deneylediklerini belirtir"* (Yibing, 2012: 70).

Aynı şekilde Alman filozof Friedrich Hegel de, Debord'un bu görüşünü desteklemektedir.

> *"Daha karmaşık bir toplum, sonunda bir zaman bilincine eriştiğinde bu yeni kavrama karşı ilk tepkisi onu kucaklamak değil, onu yadsımak yönünde olmuştur; çünkü zamanda gördüğü şey, gelip geçen değil geri dönendir. Bu durağan bir toplum türüdür. Bu toplum kendisinin doğa ile ilgili deneyine sadık kalarak, zamanı döngüsel modeline göre örgütlemiştir"* (Yibing, 2012: 70).

Üretilen her yeni ütopya, hasreti çekilen, eksikleri giderilerek kusursuzlaştırılmış ve yakın geçmişte biriktirilmiş yaşamların nişanesidir. Zamansal ilerleme ise biriktirilen şeyin hayat bulmasında büyük rol oynamaktadır. Gelecek geçmişi kendi bünyesine katarken kendisini de var sayma eğilimindedir. Bu nedenle geçmişe dair kadim yaşantılar ütopyacı toplumların oluşmasını ve ütopyacı teorilerin gelişmesini sağlamıştır. Geçmişin imgesini taşıyarak kapsayıcı hale gelen ütopyalar her daim bize kendi zamanını sunmaktadır. Ütopya geçmiş ile gelecek arasındaki sınırı kaldırır. Aynı zamanda ütopyanın özünde taşıdığı geçmiş var olanın nasıl yok edilebileceğini de göz önüne sererek mutlak olan şeyi alaşağı edebilir. O halde bu açıdan bakıldığında, hem tarihsel hem de düşsel anlamda bir bütünün parçasını oluşturan ilkçağ ütopyaları, kendi çağlarını aşarak geleceği kurgulamıştır.

1.1.2. Orta Çağ Ütopyası: "Geçmişe Ait Geleceğe Yönelik" (İdeal Altın Çağ)

Ütopya, eğer baskı ve sömürü sistemi bir ülke sınırını aşarak dünyalaşmışsa, yani toplumsal sorun, bir yönüyle insanlığın ortak bir sorunu haline gelmişse ve çıkış yolu için insanlığın ortak aklını ve kültürel birikimini bütünleştirmişse yaratılabilir. Toplumsal ütopyalar tarihin her döneminde ortaya çıkmazlar. Önce bunları ortaya çıkaran toplumsal zeminin tarih-zaman içinde oluşması gerekir. Ütopyalar, toplumsal çatışmaların had safhaya vardığı, toplumsal çelişmelerin kördüğüm olduğu tarihsel olgular üzerinde boy verdiler ve devlet teorisinin edebi bir türü olarak ortaya çıktılar. Bir bakıma tarih, ütopyaların yazılma ve gerçekleşme tarihidir. Ütopyalar ancak, uzun süreli bir baskı ve sömürü sisteminin varlığıyla ortaya çıkabilirler. Maddi gerçekliğin zıddı olarak ortaya çıkan ütopya, süreç içinde ideolojik bir içerik de kazanarak, gerçeklik haline gelir (Usta, 2015:18-19). Toplumsal tarihe bakıldığında Sümerler'in tarihin ilk ütopik metnini bir kil tablete yazarak eski dönemlerde mutlu yaşadıklarına dair anılar aktardığı görülmektedir. İnsanoğlu bir zamanlar var olan eşitlikçi bir topluma dair anılara sahiptir. Toplumsal bozulmanın, eşitsizliğin, sömürünün ve dolayısıyla sınıfların sonradan ortaya çıkışını tabletteki beyitler açık bir şekilde ortaya koymaktadır. İnsanlar bir zaman özgür ve mutlu bir hayat sürmektedirler ama sonradan Adalet Tanrı'sının hükmüyle birlikte huzur da kaybolmuştur. Çok sonraları ise bu huzur ve özlem, 12. ve 13. yüzyılda ve özellikle de 15. yüzyılda Avrupa'nın birçok yerinde, büyük köylü isyanları sırasında dile getirilir.

> *"Önceleri halklar arasında birlik ve dostluk vardı, sonra kral baba, senyör baba, ve kölelik gelmiştir"* (akt.Usta, 2015: 21-22).

Toplumsal sözleşmenin mimarı J.J. Rousseau'nun düşüncesinde özgürlüğün büyük önemi vardır. *"İnsan özgür doğar, oysa her yerde zincire vurulmuştur, falan kimse kendisini başkalarının efendisi sanır ama bu, onlardan daha da köle olmasına engel değildir. Bu değişme nasıl olmuş? Bilmiyorum. Bunu yasallaştıran nedir? Buna cevap verebilirim, sanıyorum"* cümlesiyle yapıtına başlar. *"Özgürlüğünden vazgeçmek insan olma niteliğinden vazgeçmek demektir; insanlık haklarından, hatta ödevlerinden vazgeçmek demektir. Herşeyden vazgeçen insanın hiç bir zararını*

karşılama olanağı yoktur. Böyle bir vazgeçme insanın yaratılışıyla uzlaşmaz. İnsanın isteminden her türlü özgürlüğü almak, davranışlarından her türlü ahlak düşüncesini kaldırmak demektir" (Rousseau, 1990:14-20). Rousseau'ya göre insanlar "doğal yaşama" döneminde eşittiler; bu eşitliği onlara sunan ise doğadır. Doğanın nimetleri bütün insanlara yetiyor bir durumda olduğundan doğal insan, *"Bir ağaç altında, bu ağacın meyveleriyle karnını doyuran, yakınındaki bir pınardan suyunu içen ve aynı ağacın altında yatıp uyuyan bir insan"* görünümündedir. Doğal insan bütün gereksinmelerini kendi başına karşılayabilme gücüne sahip olduğu için başka insanlara gereksinme duymaz, dolayısıyla insanlar arasında bir çatışma da söz konusu değildir. Doğa herkese yeter ve bu böyle sürüp gider. Rousseau, özgün düşüncesini oluştururken, benzeri diğer düşünürlerde olduğu gibi doğal yaşama varsayımından yola çıkmıştır. Doğal insan her hangi bir kişiye veya nesneye bağlı olmadığından ve düşünme olayıyla da yakından ilgilenmediğinden dolayı, kalbi mutlulukla doludur. Bu dönemde, doğa herkese yettiğinden, mülkiyet ve insanlar arası ilişkiler gelişkin olmadığından eşitsizlik ve hukuk kuralları yoktur. Doğal insanın ölçüsü kendisi ve bağımsızlığıdır (Gürbüz, 4: 2008). Ne var ki bu, her zaman böyle sürüp gitmemiştir. Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip *"bu bana aittir"* diyebilen, buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun ilk kurucusu olur. Bu sınır kazıklarını söküp atacak ya da hendeği dolduracak, sonra da hemcinslerine *"Bu sahtekâra kulak vermekten sakınınız, meyvelerin herkese ait olduğunu, toprağın ise hiç kimseye ait olmadığını unutursanız mahvolursunuz"* diye haykıracak olan adam, insan türünü nice suçlardan, nice cinayetlerden, nice korkunç olaylardan esirgemiş olurdu (Rousseau, 2016: 135). Ancak böyle olmaz. Toprağın bölünmesiyle mülkiyet kavramının temeli de atılmış olur. Mülkiyet olgusunun yerleşmesi ve genişlemesi eşitsizliğin ortaya çıkmasına sebep olur. Yabanıllık döneminde görülmeyen mülkiyet kavramı, insanın kendi varoluşunu sürdürmek için gerek duyduğu şeylerin tortusu ve birikimi olan mülkiyet sahibi olma tutkusu, uygarlaşmış kavimlerde, artık, insan düşüncesine etkisi bakımından, başat duruma gelmeye başlar (Morgan, 1994: 22).

> *"En güçlüler ya da en zavallılar kendi güçlerini ya da kendi gereksinmelerini başkalarının malı üzerinde bir tür hak, kendilerine*

göre mülkiyet hakkıyla eşdeğerde bir hak haline getirdikleri için, bozulan eşitliği korkunç bir kargaşa izledi" (Rousseau, 2006: 135).

Orta Çağ dönemi, köleci sistemlerin yerleştiği ilkel yaşam düzeninden sonra feodalitenin yaşandığı bir çağ olmuştur. M.S. 5. yüzyılın sonlarına doğru topraklar bölünmüş, klanlardan köylü topluluklarına geçiş başlamış, askeri seferler artmıştır. Askeri seferlerle kazanılan ganimet ve fethedilen topraklar yaşanılan yerlerin terk edilip yeni yerlere yerleşilmesini ve oradaki insanların esaret altına alınmasına sebep olur. Soylular yalnızca toprakların mülkiyetlerini değil aynı zamanda toplulukların mülkiyetlerini de ele geçirirler. Köylüler özgürlüklerini kaybetmeye başlarlar. Yasalar soyluların ve büyük toprak sahiplerinin haklarını korumaya uygun olarak düzenlenmiştir. Aynı zamanda krallık ve kilise tarafından da korunmaktadırlar. Sık sık yaşanılan savaşlar karşılığında savaşçılara toprak vermek için köylülerin topraklarına el konulur. Köylüler gittikçe yoksullaşmaktadır. Özel mülkiyetle birlikte birbirini sömüren sınıflar ortaya çıkmaya başlar. Eşitsizlik ve huzursuzluk baş gösterir. Yaşanılan huzursuzluğun artması insanların kurtarıcı olarak dine yönelmelerine ve mucizeler aramalarına sebep olmuştur. İnsanlar zaten yoksulluk ve çaresizlik içinde sürdürdükleri yaşamlarını devam ettirebilmek için ellerinde kalan mallarını kiliselere bağışlamaktadırlar. Bu, kilise mülklerinin de genişlemesini sağlar. Kiliseler ruhban yetiştirmek için okullar açmaktadır. Çoğunluk okuma yazma bilmez. Okuma yazma bilmek ruhban sınıf için zorunludur ve bu onları imtiyaz sahibi yapmaktadır. Az sayıda olup okunan eserler genelde keşişlerin yazdığı dini hikâyelerin anlatıldığı eserlerdir. Hikâyeler, Tanrı'nın mucizelerine yer vermekte, insanlara kurtuluşu olan cenneti anlatmaktadır (Kerov, 2014: 207-215). Ancak 14. Yüzyıl İngiltere'sinde manastırların bozulmuş yapısı ve Hıristiyanlığın gelmiş olduğu nokta insanlara ya bir an önce cennete kavuşması gerektiğini ya da bu dünyada yeni bir cennet yaratmasını telkin etmektedir. Cennet arayışı kaçınılmaz olmuştur. O dönem ütopyacı edebiyata bakıldığında da tasvir edilen toplumsal düzen, yoksul ve kölelikten yorulmuş olan halkın hayalinin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Hıristiyanlık kusursuz bir toplum inşa etmek isterken kadim cennet efsanelerinden sıklıkla yararlanır. 14. Yüzyıl İngiliz şiiri 'Cokaygne Ülkesi', Hıristiyanlıktaki manastır yaşam biçimini eleştirirken hayal edilen cennetin cisimleştirilebileceğini göstermek ister. Oraya ulaşmak için türlü zahmetlere

girilmesi gerekmektedir. Ağaçlarında gözlemelerin yetiştiği, gökten türlü yiyeceklerin yağdığı, herkesin eşit olduğu bolluk diyarı.

" Geniş ve güzel nehirler vardır
Yağ, süt, bal ve şarap akan;
Orada su, görüntü ve yıkanma dışında
Hiçbir şeye hizmet etmez.
Ah o odalar ve salonlar!
Duvarlarının hepsi pastadan,
İnsanların yiyebileceği en lezzetli
Balık et ve mükellef yemeklerden.
İyi yiyecekler, dolgun pudingler
Herkes kendi payını yeme hakkıyla dilediğini alır.
Gence ve yaşlıya, yiğide ve güçlüye
Uysala ve cesura ortaktır her şey
Ve insanın ağzına doğru uçan
Tatlı tarla kuşları
Herkes kadehindekini içer
Ve hesabı ödemek için ter dökmez" (Cokaygne Ülkesi)[5]

Altın Çağ'ın dönüşü elbette mümkün değildir. Ancak kaybedilen cennetin yeniden kazanılması da imkânsız değildir. Hıristiyanlık Binyıl İnancı ile yeni bir çağ başlayacağına ve bu çağın erdem ve mutluluk çağı olduğuna inanmaktadır. Bu çağ ile birlikte kötülük son bulacak Tanrı'nın cennetle ilgili vaadleri gerçekleşecektir. Ortaçağ Hıristiyan inancı, ütopyayı beslemeye devam eder. Pek çok dinsel inanış ve mit geçmiş ve gelecekte bir cennet düşüncesine sahiptir. Ancak din ve ütopya arasındaki bağ Hıristiyanlık inancındaki kadar diğerlerinde ütopyacı bir gelenek ve karşıtlık oluşturmamıştır. Kilise inancına göre mekânsız ve zamansız olarak tasvir edilen cennet şüphesiz ki bu dünyaya ait olmamalıdır. İnanç gereği bu dünya bir sınav yeridir ve sonunda çekilen sıkıntıların karşılığı diğer dünyada verilecektir. İnsanoğlu buradaki zamanını iyi değerlendirmeli ve kilise vasıtasıyla günahlardan uzak bir şekilde yaşamalıdır. Dünya bir nevi hac yolculuğundan ibarettir. İnanç

[5] Cokayne Ülkesi, bir Fransız fabl'ıdır.

üzerinde oluşan kilise hiyerarşisi bu nedenle ütopyacı geleneğe karşı ciddi bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Yeryüzünde ideal ve kusursuz bir toplum yaratma düşüncesi Tanrı'ya karşı yapılan büyük bir küstahlıktır. Kutsal kitapların yorumlanması her ne kadar kilise tarafından tepkiyle karşılansa da kitapta yazan ayetler insanları yeryüzündeki cenneti aramaya da teşvik etmektedir.

> *"Aden'den bir ırmak doğuyor, bahçeyi sulayıp orada dört kola ayrılıyordu. İlk ırmağın adı Pişon'dur. Altın kaynakları olan Havila sınırları boyunca akar. Orada iyi altın, reçine ve oniks bulunur. İkinci ırmağın adı Gihon'dur, Kûş sınırları boyunca akar. Üçüncü ırmağın adı Dicle'dir, Asur'un doğusundan akar. Dördüncü ırmak ise Fırat'tır. Rab Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Adem'i oraya koydu. Ona, «Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin» diye buyurdu"* (Tekvin: 2).

Kaybedilen cennetin arayışı için başka bir hükme artık ihtiyaç yoktur. Cenneti vadeden Tanrı, haritayı da çizmiştir. Dünyadaki cennet Doğu' da bir yerdedir. Bu nedenle ortaçağ haritaları bu arayışla birlikte şekillenmiştir. Kilise, din içerisinde oluşan ütopyaya karşı gelirken, yoksulluktan ve kölelikten bıkmış halk için bu düşüncenin ne kadar cazip geldiğini tahmin etmek zor değildir. Cennet ıssız, bilinmeyen ama dünyada bir yerdedir. Bu arayışı destekleyen Yahudi inanışında da cenneti başka bir yaşamda aramak yanlıştır. Günahların ve sevapların karşılığı ancak bu dünyada verilecektir. Tevrat'ın anlatısına göre ise, dünya iyidir ve insan Tanrı'nın suretindedir. Ve Tanrı gibi o da cennette oturmalıdır. Tanrı'nın yeryüzüne inip oturacağı yer içinden bal ve süt akan 'Kenan Diyarı Kudüs'tür. Burası İsa Mesih'in yeniden dünyaya geleceği yerdir. Cennet yeryüzündedir ve bir daha kaybedilmeyecektir.

> *"Kurtlarla kuzular barış içinde beraber oturacaklar. Buzağılar ve aslan yavruları beraber otlayacaklar ve onları küçük çocuklar güdecek. Bebekler zehirli yılanların yanında oynayacaklar ama zarar görmeyecekler. Yakında kavuşulacak olan yeni cennette, zarar verici veya yok edici hiçbir şey bulunmayacak. Mükemmel bir barış hüküm sürecek. İnsanların tümü, sağlıklı ve mutlu olacak. Her şey Tanrı'nın başlangıçta istemiş olduğu gibi gerçekleşecek"* (İşaya 11:6-9; Vahiy 21: 3-4.).

11. yüzyıl Orta Çağ Avrupa'sında, feodal yapının getirdiği yoksulluk, sefalet, açlık ve hastalık gibi sıkıntılar gittikçe artmaktadır. Yeni bol ve bereketli

topraklara sahip olma isteği, Haçlı Seferlerine olan ilgiyi arttırmıştır. Ayrıca kayıp cennetin yeri de zaten bellidir. Bu amaçla 1095 yılında başlayan Haçlı Seferleri, ticaret savaşından ziyade din savaşlarıdır. Kudüs'ün gizlice geri alınma amacı silahlı hacılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu hedefe varmak için duyulan güçlü istek, kutsalın tezahürüdür. Öyle ki geçmişin düşü geleceğin öznesi olarak sunulmaktadır. Çünkü huzuru temsil eden bir diyarın vaadi kadar insanı ikna eden başka bir fenomen daha bulunamaz. Yahudiler için huzur, vadedilmiş topraklardadır. Hıristiyanlar ise kendi vadedilmiş topraklarını bulmak için ütopyalar icat ettiler. Dinin vaadi ütopya ile kesişmiştir. Ancak düşlenen cennet burası mıdır? Oscar Wilde'e göre insanlık yeni bir ülkeye adım atar atmaz gözünü yine uzaklara diker ve daha iyi bir ülke gördüğünde denizlere yelken açar. Çünkü ilerleme, ütopyanın hayata geçirilmesidir. Ütopyanın değeri, onun olası bir gelecekle olan ilişkisinde kendini bulmaktadır. Ütopyayı güçlü kılan, hayali ve uygulanamaz niteliğinin ta kendisi olsa da, ütopyanın hiçbir yerdeliği insanoğlunu onu aramaya teşvik etmektedir. Ütopya, imkânsız bir mükemmellik halini anlatmaktadır ancak mevcut zaman için mümkün olmasa da ilerisi için erişilemeyecek bir düzen değildir (Davis, 1983: 20). Dünyanın yaratılmasından itibaren hayal edilen yeryüzü cenneti her toplum tarafından yeniden idealize edilerek inşa edilmiştir. Öyle ki hayal edilemeyen şey gerçekleştirilemez. Hayalin gerçeğe dönüşmesi için yeni bir dünya haritası gereklidir. Bu nedenle keşfedilmemiş yeni yerler için atılan adımlar, coğrafi keşiflerdir.

Coğrafi keşifler, 16. Yüzyıl ütopya düşüncesini tetikleyen diğer toplumsal olaylar olmuştur. Bu keşifler sırasında gerçekleştirilen deniz seferleri, ütopyanın anlatıcı karakterinden gizemli ada tasvirine kadar anlatım dilini şekillendirmiştir. Keşifler, gezgin öykülerini ütopya anlatımında edebi bir dile kavuşturmuştur. Farklı toplumlar ve hayal edilen yaşamlar ütopyacı roman gezginlerinin arayışını hızlandırmıştır. Aranan 'Yeni Dünya' lar olabildiğince süslü anlatımlarla aktarılmaya başlamıştır. Kristof Kolomb, Amerigo Vespucci, Vasco De Balboa'nın keşiflerinden anlatılanlar da ütopyanın içeriğini büyük ölçüde etkilemiştir. Bu deniz aşırı seferler aynı zamanda, Batı ile dünyanın diğer coğrafi bölgelerindeki topluluklar arasında iletişim kurulması anlamında ilk adım olarak

görülmektedir (Tandaçgüneş, 2013: 95). Coğrafi keşiflerin yoğunluk kazandığı dönem 1450-1650 arasındaki 200 yılık bir sürece denk gelmektedir. Din, ekonomi ve teknoloji coğrafi keşiflerin nedenleri arasında yer almakla birlikte, ilk çağlardan beri süregelen mitolojiler, ulusal rekabet ve sömürgeci tutku, politik organizasyonlar, askeri üstünlük sağlanması ve coğrafi konum bu nedenler arasında sayılabilir (Bayartan, 2009). Avrupalılar 15. ve 16. yüzyıl boyunca Afrika'yı dolaştılar, Amerika'yı keşfettiler, okyanusları aştılar. Haritadaki boşluklara bakıp buraları doyumsuz bir hırsla doldurmaya çalıştılar. Tüm dünyada küresel bir ticaret ağı kurarken bir koloni ağı da oluşturdular. Keşfettikleri bu ülkelerde koloniler kurdular. Yabancı kültürlerle dolu topraklara ayak bastıkları andan itibaren "*Bu topraklara kralım adına el koyuyorum!"* (Harari, 2018: 289) demek gibi bir alışkanlığa büründüler. Yeni keşfedilen bereketli topraklar, onlara göreceli olarak toplumsal ve kültürel özgürleşmeyi sağlarken orada yaşayan boyun eğdirilmiş yerliler için ise yeryüzündeki cehenneme dönmüştür. Cennetten cehenneme dönüşü Yuval Noah Harari kitabında şöyle anlatır:

> *"1517'de İspanyol koloniciler Meksika civarında bir yerde bulunan bir ülke ile ilgili duyumlar aldılar. Ve bundan sadece dört yıl sonra Azteklerin ülkesinden dumanlar tütmeye başladı, imparatorlukları tarihe karıştı. Aztekler bunu hayal dahi edemezlerdi. Dünyanın önemli bir kısmını yönettiklerinden eminlerdi ve onlar dışında dünyada başka birilerinin olma ihtimali düşünülemezdi. Ancak İspanyolların devasa gemileri karaya yanaştıklarında kendilerine hiç benzemeyen insanlarla karşılaştılar. Korkutucu, büyük hayvanlara biniyorlardı ve ellerindeki parlak metal sopalarla gök gürültüsüne benzer sesler çıkartıyorlardı. Beyaz tenli ve sarı saçlılardı. Tanrılar onları ziyarete gelmişlerdi* (Harari, 2018: 286-290).

Gerçek dünyada toplumlar birbirlerinin haklarını ihlal ederlerken, dünyaya olan bağımlılığımız topluluklar arasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Ütopya gerçek ve olası arasındaki çizgiyi sert bir şekilde çizerken fantezi ve fizibilite arasındaki bulanık çizgileri de ortaya koymaktadır (Nozick, 2015: 384-387). Gerçek dünyanın ötesine giden İspanyollar ile düşlerini olabilirlik ile sınırlamayan Aztekler göz önüne alındığında, ütopya tanımının yeterliliği insanların farklı olduğu gerçeğiyle şekillenebilir.

Bilim ve zanaattaki gelişmenin yetersizliği insanları doğa karşısında çaresiz bırakır. Sel, baskın ve hastalıkların üstesinden gelmekte zorlanırlar. Bilim tahminler üzerine kurulmuştur. O dönemde dünya henüz bir tabak şeklinde düz, ay ve güneş ise kubbe şeklindeki gökyüzünde rastgele hareket etmektedir. Uzak ülkelerin insanlarının at ya da köpek kafalı oldukları düşünülmektedir. İnsanlar özledikleri, arzuladıkları cennete kavuşmak için ya dine sarıldılar ya da bilmedikleri ülkelerde kendilerine yeni cennetler aradılar. Orta Çağ hem bu sömürü altında yaşayan insanların özgürlük uğruna mücadele ettikleri hem de denizaşırı uzak diyarları keşfetme yolculuklarının arttığı bir dönem olarak tarihte yer almıştır ve bununla birlikte yeni ticari yolların keşfini de beraberinde getirmiştir. Keşiflerle birlikte farklı kültürler ve topluluklar ile tanışılması, yeni toplumsal projelerin ortaya konulmasında büyük adımlar atılmasını sağlamıştır. Bu Yüzyıllarda pek çok insan diğer ülkeleri merak etmektedir. Bildikleri yalnızca gördükleri ile sınırlıdır. Diğer ülkelerle ilgili bildikleri ise, fantastik hikâyelere dayanmaktadır. Yeni dünyaları keşfetmek amacıyla yapılan seyahatler arttıkça, anlatılan hikâyeler de çoğalır. Keşfedilen yeni kültürler ütopik eserlere kaynak olmaya başlar. Kültürel farklılıklar ütopik eserlerin birer malzemesi haline gelir. Ütopyacı geleneğe bakıldığında yeniden tasarlanan bir dünyada her şeyin tamam olduğu, ideal devlet ve toplum kavramının kendi iradesi ile işlediği dönem başlangıçtan günümüze pek çok eserde anlatılmaktadır. Antikçağ'dan günümüze kadar ulaşan eserlerin çıkış nedeni hemen hemen aynı sebeplere dayanmaktadır. Yaşanılan toplumsal problemler, çatışmalar, sınıfsal farklılıklar, tasarlanan yeni toplumsal yapının ortaya konulması edebi eser olarak ortaya çıkmaktadır. Dönemin insan üzerindeki izlerine, dönem insanlarının ortaya koydukları edebi ve sanatsal çalışmalarda sıklıkla rastladığı gibi bu eserler günümüze kadar da ulaşmıştır.

Bir edebiyat türü olarak ütopyanın diğer edebiyat türlerinden ayrılarak, farklı bir biçimde tanımlanmasının ardında üç temel etken yatmaktadır: Ütopyanın kurgusal oluşu, özel bir toplum ya da devleti temel konu olarak seçmesi ve tüm dikkatini bu toplumun siyasal toplum olarak örgütlenmesine yöneltmesi. Bu bağlamda, ütopyalar muhalif ve eleştirel bir nitelik taşırlar (Yalçınkaya, 2004: 3). İnsanoğlu, kavimlerin kahramanlık çağının bozulmasıyla birlikte ortaya çıkan

eşitsizlik, sömürü ve baskı düzenine karşı eşit, kardeşçe ve özgürce yaşadıkları eski 'mükemmel' toplumu yeniden düşlemiştir. Yeni düzen acı, sefalet ve ezilmişlik getirdikçe ahlak bozulmakta, güven kalmamaktadır; tabi ki birlik ve dirlik düzeni de ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla insanoğlu mutluluk vaat eden yeni bir sistem ve devlet arayışına da başlamıştır (Usta, 2015: 17).

Ortaçağ Avrupa'sının skolastik düşüncesi ve kilise baskısına tepki olarak More, Campanella ve Bacon'un ütopik düşünceleri ortaya çıkmıştır. Sonraki Yüzyılların toplum eleştirilerine ve düzenlemelerine temel oluşturan bu tasarılar, ütopya tarihini anlamak açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle temeli eşitliğe dayanan sosyalizmi ve komünizmi, More'un Ütopya'sının kaynağını, Campanella'nın Güneş Ülkesi'ni hatta karşı ütopyaları bile anlamanın ve bu tasarıların dayanaklarına ulaşmanın yolu, Antik Çağ ve sonrası ütopyaları da analiz etmekten geçmektedir.

Antik Yunan, Orta Çağ ve Protestanlık More'un ütopya metinlerinin hammaddesini oluşturmaktadır. Bu unsurlar metinlerin alt ve üst sınırlarını belirlerken, geçmiş toplumların tutkularını ve bir araya gelme sürecindeki uyumsuzluklarını da referans alır. More'un eseri, geçmişin unutulmuş veyahut bastırılmış düşünce ve hareketleri düşlenen toplumsal uzamları tanımlamıştır (Jameson, 2009: 47-48). More, ütopya kavramını keşfetmekle eş zamanlı olarak 'Utopia' diyarını da keşfetmiştir. Ortaçağ dünya görüşünün çözülmeye başladığı bir dönemin düşünürü olan More'un Utopia'sı, bu kitabın özel adı olmaktan çıkmış, More sonrası örnekleri de içine alarak türün genel adı olmuştur. Bir yanıyla hayal niteliği taşıyan ütopya, öte yandan gerçeğin ufkunda bir ihtimal olarak More'dan sonraki ütopistler tarafından her seferinde yeniden keşfedilecektir. Aralarında ortaklaşan temel unsur, mevcut toplumsal gerçekliğin ötekisini betimleyen ve bu gerçekliğe yönelmiş bir cevap olarak hayal dünyasına inşa edilmesidir (Avcı, 2012). Yazıldığı dönemin eleştirisi olan Ütopya, More'un ideal toplum fikrini ortaya koyan bir eser olarak karşımıza çıkmıştır. More'un Utopia'sının ve onun takipçilerinin kurmacası çok farklı bir türdendir. En iyi toplumu normatif ya da kuralcı bir model olarak değil, gerçekten başarılmış, zaten var olan bir şey gibi gösterir. Ütopya soyut bir ideal olarak ve var olan topluma yönelik basit bir eleştirel özne olarak değil,

vekaleten katılmak için davet edildiğimiz tam haliyle işler bir toplum olarak en iyi (veya karşıütopyada; en kötü) toplumun bir tasviridir (Kumar, 2006: 49). 54 büyük kentten oluşan Utopia'da toprak ortak mülkiyet alanıdır. Mülkiyet duygusunun önüne geçmek için 10 yılda bir evler değiştirilir. Madenleri değersizleştirmek için onlardan kirli kullanımlar için kaplar yaparlar. Herkesin eşit olduğu Utopia'da insanlar günde 6 saat çalışır, 8 saat uyurlar. Adada ne yapacağını bilmeyen insan yoktur. More'un Utopia'sında herkes aynı eğitim seviyesine ve eşit yaşam koşullarına sahiptir. Herkesin çalışma zorunluluğu vardır. Bu kadar müreffeh yaşam içerisinde yanlış yapmaktan sakınmayanlar için ise kölelik vardır. Ancak bu kölelik asla ekonomik amaçlı değildir. Tanrısal erdeme uygun davranış sergilemeyenler için ıslah edici şekilde ceza amaçlı bir köleliktir.

Utopia'nın temeli, sitelerin sayısı, Ada konseyinin konfederal bir senato içinde örgütlenmesi, tarım alanlarının dağılımı, kırsal kesimin ve kentlerin işbirliğini gerektiren ekonominin planlanması, kamu görevlilerinin ve din görevlilerinin işlevlerinin seçici özellikleri, belli başlı mesleklerin birbirlerini tamamlaması, çalışma saatlerinin dağılımı, eğitim kurumları, hijyen, sağlık ve spor alanlarına ilişkin düzenlemeler, evlilik mevzuatı, adalet işleri, savaş sanatı barış için gerekli diplomasi gibi bir halkın somut ve gündelik yaşamının bağlı olduğu bütün sorunlar gözden kaçırılmayacak bir titizlikle irdelenmiştir. Toplumsal sorunlar konusunda hiçbir şey bulanık kalmamıştır ya da kendi hallerine bırakılmamıştır (More, 2010: 53).Tüm Utopialıların bilmekle yükümlü olduğu konu tarımdır. Çocukluktan başlayarak öğretilen tarım işleri aynı zamanda bir eğitim aracıdır. Kadınlarla erkeklerin, evlilerle bekârların farklı giyindiği adada tek tip kıyafet giyme zorunludur. Adada herkes kendi kıyafetini kendi üretir. Çocuklar ana- baba mesleğine göre yetişirler. Başka bir mesleği öğrenmek isteyen çocuk o mesleği yapan aileye evlatlık olarak gönderilir.

More'un Utopia'sı özel mülkiyeti ve kazancı kaldırır; paradan ve pazardan kurtulur. Ama modern sosyalizm ya da komünizmin bolluk ütopyası değildir, aslında herhangi bir modern ekonomi felsefesinin de ütopyası değildir. Maddi büyümeyle ve yurttaşlarına sürekli artan bir mal niceliği sağlamakla ilgilenmez. Mallar, Utopia'daki ev sahiplerine ihtiyaca uygun olarak dağıtılır ve kimsenin ihtiyaç duyduğundan

fazlasını isteyeceği korkusu yoktur. Yalnızca güvensiz ve ahlaki açıdan sağlıksız bir çevrede istekler insanoğlunun görece basit ihtiyaçlarının tatmini için gerekenin ötesinde bir şekilde artar (Kumar, 2006: 65).

> *"Her şey bolsa ve herkese yetecek kadarsa kimse vermeyi reddetmez ve kimse kimsenin gerektiğinden fazla şey isteyebileceğinden kuşkulanmaz. Ve gerekli hiçbir şeyin eksikliğini çekmeyeceğini bilen biri niçin kendisine gerekli olandan fazlasını istesin? İnsanları açgözlü ve azgın yapan kıtlık ve yokluk takıntısıdır ve bütün canlı varlıklarda görülür bu; insan buna bir de kendisine özgü şeyler olan kibir ve gururu ekler ve bu duygularla bir yığın boş ve anlamsız şey sergileyerek başkalarını geçeceğini hayal eder. Utopialıların ilkelerinde bu kötü duygulara hiç yer yoktur" (More, 2013:169).*

Utopia'nın kurumsal yapıları şahane bir ayna etkisiyle yeryüzündeki yönetimlerin çatlaklarını ve zaaflarını gösterirler. Utopia'da, dünyamızın hiçbir köşesinin hiçbir zaman kabul etmeyeceği, mutlak başka yerde insanların sefaleti ve mutsuzluğu birleşmiştir. Çünkü burada cumhuriyet sahte iyiliklerden ve sahte zevklerden kurtulmuş tek bir büyük ailedir; çünkü burada eğitim derin düşüncenin yüce zevklerine götürür; çünkü burada adalet herkese eşit davranır, burada akıp giden mutlu yaşam dünya krallıklarının yalan ve ağırlığının insanın insanlığına büyük bir saldırı olduğunu gösterir (More, 2010: 53). More, Utopia'nın sonunda, "Utopia'nın mutluluk toplumundaki birçok şeyi kendi kentlerimiz için de ummaktan çok, ancak dileyebileceğimi itiraf ve kabul etmek zorundayım" demektedir. Bu durum, Utopia'yı hayal ve arzuları tatmin etmenin imgelem alanında bırakmaktadır (Kumar, 2005: 11). More, kendisinin ve Ütopya'sının yeni bir çağın ürünü olduğunu gösterir.

17. yüzyılın başında ortaya çıkan ideal toplum tipi, Antikçağ'dan beslenen doğa yasalarından farklılık göstermeye başlamıştır. Bu sürecin öncülüğünü, Kopernik'in savunmasını üstlenmesiyle de bilinen Tommaso Campanella, *'City Of the Sun'* (Güneş Ülkesi, 1643)) adlı eseri kaleme alarak yapmıştır. Onun eseriyle birlikte ütopik evren tasarımına bilim ve teknoloji kavramları da yerleşmiş olur (Tandaçgüneş, 2013: 24). Güneş Ülkesi, her biri ismini ayrı bir gezegenden alan yedi çembere bölünmüş şekilde inşa edilir. Yapılacak tüm işler, doğacak çocuklar, seçecekleri meslekler hep yıldızlara göre yapılır. Dünyevi ve ruhani işlerin başında, adına Metafizikçi de dedikleri bütün toplumsal konularda karar veren bir yönetici

vardır. Onunla eşit yetkiye sahip Güç, Bilgelik ve Sevgi adında yardımcıları bulunur. Savaş ve barış ile ilgili tüm işlerle Güç, sanat ve bilim alanındaki işlerle Bilgelik, kadın ve erkeğin kusursuz bir soy üretme işleriyle ise Sevgi ilgilenir. Onlara göre Tanrı bütün yarattıklarıyla kendini doğada sergiler, bu yüzden O'nun bilgisine ermek için doğaya saygı beslenmelidir.

Üzerine düşünüldüğünde ütopyalar yaşanılan dönemin ihtiyaçları doğrultusunda kendini sürekli yenileyen yapılardır. Mevcut olanın yetersizliği ve çözülemeyen problemler ortaya çıktığında mevcut oluşum kendini geçersiz kılmaktadır. Modern çağda geleceğe yönelik düşüncelerin şimdi uygulanabilirliği zor olmakla birlikte imkânsız değildir. Ancak toplumsal farklılıklar ve beklentiler Hesiodos'dan More'un ütopyasına kadar ütopyaları da çeşitlendirmektedir. Biri ideal toplum düşüncesini hedeflerken diğeri mutluluk ve refah içerisindeki bolluk diyarını düşler. Bu doğrultuda her bir ütopyanın amacına uygun fonksiyonları bulunur. Çünkü herhangi bir toplum kendiliğinden ütopya üretemez. Toplumsal bütünlüğü sağlayıcı eğilimler söz konusu olduğunda tasavvur dahi edilemeyecek ütopyalar ortaya çıkmaya başlar. Toplumsal değişimdeki hız görünmez ama var olan bir uzamda yapıları inşa etmeye devam eder.

Francis Bacon, 1608 yılından itibaren yeryüzünde bir bilimsel keşif merkezi kurmak ve bu merkezin rahatça işleyişini destekleyecek ideal bir devlet tasarlamak ister. Tahminen 1614 ya da 1618 yılında *Yeni Atlantis* adıyla kurguladığı ütopik çalışmasında bu isteğini gözler önüne serer. Bacon'ın amacı, ideal devlet yasalarını ve kurumlarını da belirtmek ve adeta felsefi bir devlet modeli yaratmaktır (Dürüşken, 2007: 11-12). Bacon, *Yeni Atlantis* ile birlikte aynı zamanda dinamik ütopyanın modelini üretir. Ancak 17. ve 18. yüzyılların ütopyacı yazarları genelde büyüme ve genişleme ile ilgili değildir. Ancak dönem yazarları yeni bilimin önemini takdir ettiler ve genellikle bunun meşruiyetinin desteklenmesinde öncü oldular (Kumar, 2005: 67). 17. yüzyılın bilimsel denemeler ve araştırmaların ilerlemesiyle gelişeceğine inanan Bacon, insanlığı kurtarabilecek ütopik toplum düşüncesini bilime bağlı olarak ortaya koymuştur (Akdemir, 2016: 18). Bacon, *Yeni Atlantis*'de optik ve ses evlerin bulunduğu, güneş ve yıldız dönüşlerine göre ortaya çıkan ısı değişikliklerinin hesaplandığı, farklı kokular elde ettikleri kokuhanelerin olduğu, her

türlü makinanın yüksek teknoloji ile üretildiği, tüm canlıların hareketlerinin yapay yoldan elde edildiği bir dünya yaratmıştır.

> *"Koskoca geniş binalarımız var, buralarda doğa olaylarının benzerlerini ve temsillerini gerçekleştiriyoruz; kar, dolu, yağmur, sulardan değil buğu zerrelerinden yapay yağmurlar, gök gürültüsü, yıldırım, şimşek temsilleri gibi, ayrıca kurbağalar, sinekler çekirgeler ve diğer hayvanlar gibi böceklerin ve küçücük yaratıkların sıcak havadaki üreyişlerinin temsilleri gibi."* (Bacon, 2007: 117).

Bilimin ve teknolojinin ütopyaya dahil edilmesi ile ideal olan dünyanın görülebilir zamanda gerçekleşmesi artık imkansız değildir. Atlantis, 1627 de sunulurken Bacon'ın editörü bunun gerçekleştirilebileceğini şöyle ifade etmiştir: *"Bu model kesinlikle bütün şeylerde taklit edilebilecek olandan daha engin ve yüksektir; buna rağmen içindeki çoğu şey insanın etkileme gücünün sınırları dahilindedir"*. Bilimsel ütopyanın amacı doğa üzerinde hakimiyet sağlamaya çalışmak iken vizyonu mümkün olan bir dünyadır (Kumar, 2006: 57-58) . *Yeni Atlantis* ile beraber ütopya ve bilim girift hale gelir. Tüm problemlerin bilim ile aşılabileceği, kusursuz bir yaşamın mümkünlüğü ve hiçbir yaşanmışlığı olmayan dünyanın inşası olası hale gelmiştir. Altın Çağ ve klasik ütopya kavramları bilimin ütopyaya dahil olması ile birlikte çağdaş bir ütopyaya dönüşür. 16. yüzyıl Avrupa'sında ütopya hayali değişmemekle birlikte biçim ve içerik değişir. Ütopyanın varoluş koşulları yeniden toplumsal bir üretim sunar. Var olan isteğin zaman içerisinde doğurduğu farklılıklarla beraber ütopyalar farklı bir kılığa bürünür. Bu bağlamda *Yeni Atlantis'*in Reform ve Aydınlanma dönemine denk gelmesi bir tesadüf değildir. [6]

[6] *Yeni Atlantis*, hümanizmin söylemsel alanı ve bilimin ortaya çıkan ideolojisi tarafından kabul edilir. Özellikle metinsel anlamda Yeni Atlantis sürekli bir etkinlik modeli oluşturduğu için ilerleme olasılığı ve modern bilimin üretimini karakterize ederek yeniden yapılanma hissi yaratarak bir cazibe oluşturmuştur (Hopkins, 1990). Avrupa insanı, Rönesans'la ve Yeniçağ'la birlikte ilerleme kavramını, faal, doğayı değiştirmeye yönelmiş insan olarak bu faaliyetin içinde keşfetmiştir. Yeniçağ başlarında, "değişmenin/iyileşmelerin" dıştan müdahaleye gerek olmadan gelişmelerin içinde kendiliğinden gerçekleşip durduğu anlayışıyla birlikte bir tarih bilinci de doğmaya başlamıştır. Doğa süreçlerinin, insan müdahalesine gerek duymadan bir gelişmenin taşıyıcılığını yapmakla birlikte, insanoğlunun müdahalelerinin de bir ilerleme destekleyicisi olabileceği anlayışı; doğanın, toplumun ve tarihin yönlendirebileceği, müdahale edilebileceği düşüncesini, zorunluluğunu da beraberinde getirir. Günümüze kadar önemini korumuş, klasikleşmiş üç ütopyanın (*Ütopya, Yeni Atlantis, Güneş Ülkesi*) hemen hemen Rönesanas ile Yeniçağ'ın birleştiği tarihsel noktaya rastlaması tesadüf değildir (Atayman, 2004).

Bacon'ın *Yeni Atlantis*'de anlattığı bu yapay dünya, Robert Nozick'e göre, ütopya kurma hayali taşıyan toplumların ortak olarak bir fikri hayata geçirmeleri bütün sosyal ve siyasi çıkarların insan ilişkileri ve gelişimi ile birlikte değerlendirildiğinde imkânsızdır. Kurulmak istenen yapı olası tüm dünyaların en iyisidir. Ama kimin için? Hayal edilen dünya her toplum ve hatta her birey için farklılık arz etmektedir. Ancak ütopyanın sınırlı anlamı içinde 'herkes için en iyi dünya' olmalıdır. Bu hangi zaman diliminde veyahut hangi anlamda gerçekleştirilebilir? İçinde yaşanılması hayal edilen dünya herkesi mi kapsamalıdır yoksa henüz hiç yaşamamış insanları da içinde ihtiva edebilir mi? Hayal edilen dünyada, dünyanın tüm sakinleri yeniden inşa edilmiş bir dünyada yaşamayı tercih edebilirler. Ya da size ait olan dünya onlarsız kalabilir. Başka bir deyişle, dünyada kalanların hiçbiri içinde yaşamayı tercih ettikleri, tüm insanların aynı haklara sahip olduğu ya da buna inandığı takdirde varlığını sürdürebileceği başka bir dünyayı hayal edemezler. Her ne kadar dünyayı hayal eden kişi, diğer insanları kendi konumunu geliştirmek üzere tasarlayamazsa da hayal edebilir. Ancak hiçbir dünyada hiçbir birey için sonsuzluk söz konusu değildir. Süreç bu şekilde devam edebilir (Nozick, 2015: 374-384). Ancak insanlığın bilinçaltı çoktan ele geçirilmiş, 'Yeni Dünya' bilinci mesafeli de olsa kabul görmüştür.

1.1.3.Aforizma: Dönüşümün Sıcaklığı (Yeni Dünya)

Eski uygarlıklar ne para biliyorlardı ne de örgütlenme. Ancak yazılı tarih başladığı zaman, topraklar çoktan paylaşılmış ve özel mülkiyete geçilmiş bulunuluyordu. Yaşam için gerekli olan üretim biçimi zengin ile yoksul, sömüren ile sömürülen arasındaki karşıtlığı ortaya çıkartmıştır. Üreticilerin ürettikleri ürünü kendileri tüketmeyip bunun değişim aracı olarak kullanılmaya başladığı an toprak egemenliği soyluların egemenliğine dönüşmüştür. Kısa süre içinde, özel mülkiyeti kutsallaştıran ve bunu topluluğun en yüce kurumu olarak bildiren, mülkiyet edinmenin yeni biçimleri üzerine uygunluk mührü basan kurum çıkagelir. Ve devlet icat olur (Engels 2008: 127-135). Devlet adı verilen askeri, adli işlere sahip senyörlük ve kapitalist otorite arasındaki karşılıklı güven özgür komünlerin yenilgisinin tamamlanmasını sağlamıştır. 15. yüzyılda kurulan bu yeni düzen senyör, rahip, tüccar, asker, yargıç arasındaki işbirliği komün topraklarının ve lonca

servetlerinin gasp edilmesiyle insanlar arasındaki her çeşit özgür anlaşmanın sonlanmasına sebep olur. Aralarında bağı kalmayan insanlar bağıntısız teba yığınlarına dönüşürler (Kropotkin, 2001: 30-31). Köleci üretim ilişkileri üzerine kurulan ilk çağ devlet yapısı, köle sahiplerinin çıkarları doğrultusunda işleyen keyfi bir yapı iken, feodal ilişkiler üzerine kurulu ortaçağ devleti, büyük toprak sahibi senyörlerin imtiyazlarını yerine getiren bir dikta olmuştur (Thalmeir, 1999: 7).

16. ve 18. yüzyıl arasında Batı Avrupa'da yaşamın her alanında kendini gösteren modern devlet olarak da tanımlanan kapitalizm doğar. İnsanın emeğiyle metalaşan her şey yalnızca ekonomideki yapının değişmesine neden olmamış aynı zamanda bu değişim toplumsal yapının iş bölümünü de belirlemiştir.

Coğrafi keşiflerden sonra dünya ticareti ve dünyaya egemen olmak için kapitalist düzen, geçmişe ait tüm kadim ilişkileri paramparça etmiştir. Her şey metaya dönüşmüştür. Özgür ve eşit bireyler yaratmak kapitalist düzenin belli başlı eseri olmuştur. Sonuç biçim anlamında 'özgürlük' olarak adlandırılırken, insanlar yapmış oldukları işlerden tamamen sorumlu tutulmuşlardır. Artık insanın gözü önünde sonsuz derecede geniş bir ufuk açılır (Engels, 93-95). Toprak, hem siyasal hem de ekonomik devrimin en önemli koşuludur. 1789-1848 yılları arasında topraktaki yaşam kapitalizm öncesi en büyük engel konumundadır. Toprak mülk sahiplerinin elinden alınıp ticari bir mal haline getirilmeli, kır nüfusu tarım dışı gelişen ekonomi için ücretli işçiler haline getirilmelidir. Bunun için toprağı ticari bir mal haline getirmek gerekir. Toprağın satılmasını engelleyen yasalar kaldırılırken, dini kurumlara ait bölümleri pazara ve ulusal sömürüye açılmalıdır. Ortak toprak ve alanlar ise alıcı bulması için parçalanarak ayrılmalıdır. Köylülerin kendi kaynaklarını da elden çıkararak sınıf atlaması sağlanacak, bir üst sınıfa geçerek köylüler özgürleştirilecektir. Böylece özgür emek gücünün yaratılması sağlanabilir. Köylüler, daha fazla kazanma isteği ile daha verimli işçiler haline getirilecektir. Toprak, 1760'dan sonra çıkan 'Çitleme Yasası' ile özel mülkiyete dönüştürülmüştür. Toprakta yaşayan kır yoksulları için yaşamı daha da zorlaştırmak ve kentlere göç etmek durumunda bırakmak için 1834'te Yoksulluk Yasası hazırlanır. Böylece topraktan kaçışla kentlere göç başlar (Hobsbawm, 1998: 163-168). Kırlardan kentlere yayılan göç dalgalarıyla birlikte yerel loncalardan önemli sayıda insan daha merkezi

loncalara katılmak ve iktisadi durumlarını daha genel bir düzeye getirmek amacıyla kentlere akmaktaydılar. Nüfus artışı endüstrileşmenin yoğun olduğu yerlerde önemli ölçüde bir emek artışı sağlarken, iktisadi katmanların belirlediği ihtiyaçlara göre yapıldığında aşırı yoksullaşmaya da yol açar (Çiğdem, 1993: 24).

Göç, İngiltere'de tarımsal nüfusun toprak köleliğinden kurtulup zenginleşmesini sağlarken, İrlanda'da bir milyondan fazla insanın öldüğü kıtlığa sebep olmuş, Fransa'da ise daha büyük bir köleliğe ve sefalete yol açmıştır. Birleşik Devletler'e yerleşen sürgünler her yıl ardından binlerce insanı sürüklemektedir. Nüfus çoğaldıkça emekçi fazlalığı oluşur. İhtiyaçlarını üreten toplum artık ekmeğini satın almak zorundadır. Yoksulluk Yasası Dairesi'nin raporlarında tarım işçilerinin içinde bulundukları durum şöyle özetlenmektedir.

> *"Çok idareli bir yaşam sürdükleri halde, ücretleri, ailelerinin yiyecek gereksinmesi ile kiranın ödenmesine kıtı kıtına yetmekte, kendisinin, karısının ve çocuklarının giyinebilmesi için başka kaynaklara başvurmaktadırlar…"*(Marx, 1997: 316).

İrlandalı bir fabrika işçisinin anlattıkları ise nasıl bir yaşam sürdürdüklerinin göstergesidir.

> *"Pazartesi gününden Cuma gününe kadar, sabah 6'dan gece 11'e kadar çalışırım. Cumartesileri akşam 6'da işten çıkarız.(yemek ve dinlenme için), üç saatimiz vardır. Hepsi beş çocuğum var. Bu işte haftalık kazancım haftada 10 şilin ve 6 penidir. Karım da 5 peni alır. On iki yaşındaki büyük kızım evi yönetir, yemeği pişirir, bütün işleri o görür. Haftada bir kez çay içeriz, diğer günler olanaklarımıza göre ya yulaf unu ya da mısır unu ile yapılmış bulamaç yeriz. Bazen elimize geçerse süt içeriz. Bütün yıl boyunca Pazar günleri de dahil bu böyle sürer gider* (Marx, 1997: 316-317).

Modern öncesi uygarlıkların yaptığı gibi tarımsal üretim fazlasına güvenmek yerine, Batılı yeni toplumlar kaynaklarını teknoloji üretimi ve sermayenin sürekli yeniden yatırımı üzerine kurar. Sanayileşme, tarımın dönüşmesi, yeni koşullara uyum sağlamak üzere toplumu yeniden örgütlemek için siyasal ve toplumsal devrimler ve de 'Aydınlanma' başlar (Armstrong, 2006: 36). 15. ile 17. yüzyıl arasında ortaya çıkan Aydınlanma düşüncesinin özünde, bilgiye karşı çıkan inancın yerine bilgiyi geçirme düşüncesi vardır. Böylece dinin elinde tutsak olan bilimin ön plana çıkması hedeflenir. Aydınlanma düşüncesinin temelini hazırlayan

hareketlerden birisi ise Reform Hareketleri'dir. Kilise ve devlet ilişkilerinde büyük değişikliklere yol açan Reform Hareketleri'yle beraber kilisenin siyasal ve ekonomik işlevlerine son verilir. Feodal toplumdaki hukuksal yetkiler kral, kilise ve soylu sınıfı arasında bölünmüştür. Reformla birlikte feodal sınıfın gücü sınırlanırken burjuvazi yükselişe geçmeye başlar. Yükseliş, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesine olanak hazırlamıştır (Aksoy, 1994: 20-21). Aydınlanmanın tasarısı dünyanın büyüsünü bozmaktır. İnsanlara korkudan uzak bir hayat sunmayı hedeflerken onları birer efendiye dönüştürmektir. Ancak bu dönemde insan anlamdan vazgeçmezken, dünya kaosa dönüşmektedir. Aydınlanma fikrine göre hesaplanamayan ve yararı olmayan her şey kuşkuludur. Aydınlanmanın nesnelere karşı tutumuyla egemenin insanlara tutumu aynıdır. Egemen insanları yönetebildiği sürece tanır. Aydınlanmanın sonucu olarak özgürleştirilen insanlar, Hegel'in belirttiği gibi doğadaki her şeyi yinelenebilir kılan endüstrinin aynı kalıba sokan egemenliği altında düzenli birlikler haline geldiler (Horkheimer, 2010:19-31). Bireysel özgürlükler olarak görünen aydınlanma, var olanı kökten değiştirmek ister. 1650'lerden itibaren başlayan değişim sanata, bilime yansıdığı gibi eşitlik ve özgürlük kavramlarına da yansır. Özgürlük kavramı mutasyona uğrar. Modernitenin başlangıcı sayılan Aydınlanma, kapitalizmle iç içedir. Sistem bireyin özgürleşmesini mi yoksa 'demir kafese' konmasını mı temsil etmektedir? Geçimlik üretim hakkı kâr için üretkenliğe, ortak mülkiyet hakkı ise kişiye ait mülkiyet hakkına dönüşür (Meiksins, 2012: 319-330). Özel mülkiyet, yabancılaşmış emeğin nedeni olarak görünse de daha çok bunun sonucu durumundadır. Kavram, yabancılaşmış emeğin ürünü ve aracı olması sebebiyle modern sanayinin gelişimini hızlandırarak bilinçli erk durumuna gelir (Marx, 2000: 35-39).

Kapitalizmle beraber hem feodal kesimin baskısı hem de düzenin getirdiği haksız rekabet üretken sınıf olan köylüyü topraktan kopartarak, kentlerde işgücünü satan kesim haline getirir. Geçimlik üreten emek, metalar üretmeye başlamıştır. Üretici ve kapitalizm buluşmuş, toprağından koparılan üreticiler biçimsel özgürlüklerine kavuşmuşlardır. Yalnızca iş yabancılaşmamış, birey de kendisine ve emeğine yabancılaşmıştır. Özgürlük somuttan soyut özgürlüğe dönüşmüştür. Bireyin özgürlüğü başkasının özgürlüğüne bağlıdır. Ancak unutulmaması gereken bir şey

vardı ki, insanlar zorunlu olarak kentlere gelip özgürlüklerini bırakmış olsalar da kendi özgür istekleriyle gelmişlerdir. Toplumsal sözleşme kuramını ilk açıklayan filozoflardan olan Thomas Hobbes tarafından formüle edilen toplum sözleşmesinde bireyler yaşama haklarının güvencesi karşılığında tüm hak ve özgürlüklerini egemene devrederler. Rousseau ise insanlığın bu durumunu şu şekilde dile getirir: *"İnsanlar özgür doğarlar, oysa her yerde zincire vurulmuşlardır."* (Aksoy, 1994: 17-41). İşçinin meta üretimi arttıkça zenginlik çoğalmakta, emek ile üretilen nesne işçiyi de meta olarak üretmektedir. Emek tarafından üretilen nesne üreticinin karşısına bir erk olarak çıkmaktadır. İnsan kendi ürettiği nesne karşısında ötekileşmiştir. Kendi emeği tarafından üretilen nesnenin boyunduruğu altındadır. Emek yabancılaşmıştır. Yabancılaşmış emek ise yabancı kılınmış insanı yaratmaktadır. Kapitalist sistemin güç kaynağı olan yabancılaşmış emek insan ve emek arasındaki karşıtlığı sürekli arttırmaktadır (Marx, 2000: 32). Aydınlanmanın amacı bütün insanları özgür kılmak olsa da uygulamada özgür toplum kapitalist topluma dönüşmekte, kapitalist toplum yeni toplumsal düzen olarak yükselişe geçmektedir (Hobsmawn, 1998: 30). Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte kent ve kırsal kesimdeki sistem değişmeye başlamıştır. Emekçiler topraktan koparak işgücünü satan, emeğine yabancı bireyler haline geldiler. Ücretli emek ve sermayenin bir araya gelmesi özgürlük ve eşitlik düşüncesinin dayanaklarını hazırlamıştır. Kapitalizm sonucunda gelişen toplumsal işbölümü, hem insanın bir alanda uzmanlaşmasını, hem de insanın yeteneklerini tek yönde sınırlayarak eksik bir varlığa dönüşmesini neden olur. Böylece her sınıf birbiri üzerine egemen konuma gelir (Yön, 1994: 18-62). Bu dönemde, toplumsal sorunlar kördüğüm olmuş, sınıflar arası çatışmalar had safhaya ulaşmış ve çelişkiler olağanüstü keskinleşmiştir. Geleneksel siyasal, toplumsal ve ideolojik argümanlar yetersiz kalmış, insanoğlu ise yeni arayışlara yönelmiştir. Sosyal patlamaların işaretleri görülmeye başlamış, devrimci manifestolar ortaya çıkmıştır (Usta, 2015: 25). İnsanoğlu kaybettiği özgürlüğünü yeniden aramaya başlamıştır.

17. ve 18. yüzyılda yaşanılan toplumsal, ekonomik ve siyasal felsefe Aydınlanma Çağı'nın temelini oluşturan pek çok bildirinin hazırlanmasına sebep olur. Özellikle dönem ütopyalarındaki çoğalma bu eserlerin Aydınlanma düşüncesi

ile nasıl gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Fizyokratlar mülkiyet hakkını, Jean Jacques Rousseau Toplum Sözleşmesini, Montesquieu Kuvvetler Ayrılığı Bildirileri'ni bu dönemde hazırlar. İnsan haklarının unutulmuş olması, insanların hor görülmesi görüşünden hareketle Fransa'da 17 maddelik İnsan Hakları Bildirisi de bu dönemde yayınlanır.

Reform, Rönesans ve Aydınlanma Çağı'ndan sonra gelinen çağdaş süreçte insanlar varoluşlarının belirleyicisi olan özgürlüklerini bırakarak bir robot haline dönüşmeye istekli hale geldiler. Ekonomik bağımsızlığa kavuştukça robot insanlar özgürlüklerini yitirdiler. İnsanlar organik bağlardan kurtulmalarıyla birlikte kendilerini dünya koşullarına uyarlamaya ve bireyselliklerinden vazgeçmeye başladılar. İnsan kazandığını zannettiği özgürlükle beraber aslında kendini yönetme ve kendi bireyselliğini gerçekleştirme özgürlüğünden vazgeçmiştir. Kendi geleceğini belirleyen, üretken bir birey olma yolundan boyun eğen özgür tutsaklar yoluna evrilmiştir. Ortaçağ toplumunda bireysel özgürlük bulunmamakla beraber kişi çağdaş anlamda özgür olmasa da yalnız ve dışlanmış değildir. Toplumsal rolü ekonomik ve toplumsal yaşamdaki sınırlılıklarını belirlemektedir. Ancak doğduğu andan itibaren toplumsal yeri belli olan insan rolüyle özdeştir. Rolü ona topluma aitlik ve güven duygusu verir. Bu toplumsal alan içindeki özgürlüğü ona kendini ifade etme özgürlüğünü de vermektedir. Çağdaş anlamda bireycilik olmasa da gerçek yaşamda somut bireycilik bulunmaktadır (From, 2011: 15-47).

Kapitalizm bireyi özgürleştirirken, kendi ayakları üzerinde durmasına izin vermiştir. Bireysel çabası onu başarıya ve ekonomik bağımsızlığa götürürken kişiliğini aşan sermaye ve pazar gibi güçler tarafından tehdit edilmeye başlanır. Bireysel hiçlik ve çaresizlik durumuyla karşı karşıya kalır. Cennet bir daha bulunmamak üzere yitirilirken, birey tek başına kalmıştır. Yani özgürlük güvensizlik, güçsüzlük ve kuşku yaratmıştır. Güvenden çok çaresizlik ve önemsizlik duygusu getirmiştir. Özgürlük, bireyin özgürlüğünü arttırırken başka bağımlıklar yaratır. İnsanoğlu dünyasını kurmuştur, yaşayacağı yerleri inşa etmiş, besinini ve giysilerini üretmiş ancak ürettiğine yabancı hale gelmiştir. İnsan dünyanın efendisi değil, kölesi haline gelmiştir (From, 2011: 62-104).

Sanayi Devrimi ile birlikte insanların hayatları köklü bir değişikliğe uğrar. Eski yaşam tarzları ortadan kalkarken kendilerine yeni yaşam tarzları oluşturma konusunda devrim toplumu özgür kılar. İnsanın yaşam hızından daha hızlı bir biçimde teknik ilerlemeler kaydedilmeye başlanır. 1800'lerdeki pamuklu fabrikaların modasını 1850'lerde demiryolları[7] almaya başlar. Yeni bilime dayalı teknolojiler, örneğin elektrikli telgraf, hayal gücünün sınırlarını zorlamaya başlamıştır. Ulaştırma devrimiyle beraber bilimsel teknoloji kullanımı daha gerekli hale gelir. Klasik fizik, elektromanyetik ve organik kimya çalışmalarını yapan araştırma laboratuvarları kurulmaya başlanır. Sanayi devrimi ile beraber 20. yüzyılın talepleri ve yapısı doğrultusunda yaşanan gelişmeler, sonradan görmenin sağlayacağı akılla yeni adımlar atılmasını sağlamıştır (Hobsbawm, 2005: 73-140). *"Eğer bir şey yapılabiliyorsa mutlaka yapılmalı"* fikri 19. yüzyılda doğmuştur. Bununla beraber, nesnellik, verimlilik, uzmanlık ölçüm ve ilerleme gelişmiştir. Mekanik hükümran olmaya başlamıştır. Yeni buluşlar yalnızca üretim biçimini değil maddi ve fiziki çevreyi de ebediyeten değiştirmiştir. Yeni üretim araçları radikal değişikliklerle beraber, yeni bir sosyal yapının oluşumuna ve yeni özgürlüklere yol açar. Teknoloji makinalar icat ederken, insan hayatları da makineler tarafından yeniden şekillendirilir. İnsanlar artık makine gibi davranmaya başlamıştır. Eski dünya, 'Yeni Dünya'ya evrilmektedir. Eski inançlar ve geleneklerin her birinin artık bir alternatifi bulunmaktadır. Duanın alternatifi penisilin; günahın alternatifi psikoterepi, politik idolojinin alternatifi bilimsel seçimdir. Hatta ölüm bile insanı dondurarak çözüme kavuşturulmuştur. Dünya hızlanmıştır. Ayrıca, insanlar Tanrı'nın kulları ya da vatandaşlar olarak değil de tüketiciler olarak algılandığı zaman, teknolojik ilerlemenin faydalı olduğuna inanılmaya başlanır. Ancak herkes aynı fikirde değildir. İnsanlar makineleşmeye karşı uyarılmaktadır. Özellikle endüstriyel gelişimin sebep olduğu manevi yozlaşma lanetlenmektedir (Postman, 2006: 50-57). Aydınlanma düşüncesinin yarattığı hayal kırıklığının etkisi ve Fransız ihtilali ile birlikte 19. yüzyıl, ütopik toplumların ortaya çıkışına şahit olur. Sosyalizmi kurma olgusu, savaşlar, toplumsal yapıdaki eşitsizlik, insanın makineleşmesi distopyaların doğum

[7] Üretim artınca (kitleselleşince), hammadde ve pazar ihtiyacı da artar. Hammaddeyi fabrikaya, mamul maddeyi pazara taşımak için şehirler hatta ülkeler arasında taşımayı gerektiren ulaşım araçlarına ihtiyaç duyulur. Demiryolu ulaşımı özellikle karada işlevseldir.

sürecini hızlandırır. Hayal edilen topluluklar kurgudan gerçeğe dönüşmeye başlar. İnsanlar, 'Yeni Dünya' düzenlerini oluşturmak ve ideallerini gerçekleştirebilmek için bir araya gelmeye başlamışlardır.

Bunlardan en ünlüsü, Robert Owen[8]'in İskoçya'daki New Lanark diye adlandırılan deneysel toplumudur. Güney İskoçya'daki eski pamuk iplik köyü New Lanark, endüstri devriminde öncü teknoloji ve sosyal değişim için Owen tarafından uluslararası olarak yenilenir. Owen örnek bir fabrika kurar, çalışma saatlerini azaltıp hayat koşullarını düzenler. İşçi çocukları için yenilikçi eğitim programları hazırlar (Postman, 2006: 57). Robert Owen, New Lanark Raporu'nda bu deneysel toplumu neden kurma ihtiyacı hissettiğini şöyle açıklar:

"Son nüfus sayımına göre, Büyük Britanya ve İrlanda'nın yoksul ve emekçi sınıflarının 12 milyon kişiyi geçtiği, ve bu sayının Britanya Adaları'nın nüfusunun hemen hemen dörtte üçü olduğu anlaşılıyor. Şu sısralarda, doğru dürüst bir yol gösterme ve yönlendirme olmadan, bu insanların karakterlerinin, birçok durumda onları doğrudan ağır suç ve sefalete iten koşullar altında biçimlenmesine, böylece onların imparatorluk içindeki en kötü ve en tehlikeli insanlar olmasına izin verilmektedir. Bu arada, toplumun geri kalanının çok büyük bir kısmı, insan doğasıyla ilgili hatalı ilkelerle eğitilmektedir. Bunlar şu anda suç işlmek için eğitilmekte ve sonra da bunun bedeli olarak cezalandırılmaktadırlar. İşte dünya, günümüze kadar bu duruma gelmiştir. Etkin, düzeltici önlemler alınmasına ilişkin talepler yüksek sesle dile getirilmektedir ve bu önlemlerde daha fazla gecikirsek, kaçınılmaz olarak düzensizlik hakim olacaktır"(Owen, 2006: 35-36).

Owen, işte bu düşünceler üzerine bir deneysel topluluk kurma kararı almıştır. İnsanlara daha iyi yaşayabilecekleri ve çalışabilecekleri bir yer oluşturur. Çocuklar düzenli bir şekilde eğitilir ve yetiştirilir. Eğitim ücretsizdir. Çalışanlar birbirlerine karşı daha nazik ve ölçülü olmuşlardır. Anlaşmalar ve kavgalar bizzat taraflarca düzeltilemiyorsa yöneticiye bildirilir. Çeşitli dinsel inançlar arasında ayırım yapmaksızın teşvik sağlanarak herkesin kendi öğretilerine inanmakta özgür olduğuna inanılır. Kamuya ait hayır kurumlarından çırak sağlama sistemine son verilmiştir. Kalıcı olarak yerleşecek, büyük ailelere sahip kişilere iş verilmesi teşvik edilmiştir. Dünyanın pek çok yerinden insan, bu model topluluğu görmek için ziyaretlerde bulunmuştur.

[8] Robert Owen, Sanayi Devrimi'nin yarattığı toplumsal altüst oluşu ve feodal hiyerarşinin çökmesinin sonucunda sanayiciliğin kötülüklerini ve bireyselciliğin yükselişini gören bir İngiliz girişimcisidir. Bu kötülüklerin ancak rekabetin yerini işbirliğinin almasıyla yok edilebileceğini savunuyordu (Mill, 2011: 219).

Şekil 2: New Lanark Projesi Yaşam Alanı

Robert Owen'in projesi sosyalist ütopyalar içerisinde toplumsal sorunlar karşısında akılcı çözümler üreterek somut başarılar ortaya koymuştur. Kurduğu 2500 kişilik komünü 25 yıl süresince devam ettirmiştir. 1834'te İngiltere'de tüm işçi sınıfını ilk kez tek bir çatı altında toplamayı başaran Owen'i ütopya tarihi içerisinde bireysel bir başarı öyküsü olarak kabul etmek mümkündür (Tandaçgüneş, 2013: 46).

Teknolojiye karşı geleceklerini korumaya çalışan insanlar kaybetseler de onlarca deneme gerçekleştirilir. Sanayi Devrimi'nin sonuçlarının yarattığı bireyselciliği fark edenlerden bir tanesi de Saint-Simon'dur. Saint-Simon (ve daha sonra Auguste Comte), toplumu örgütleyip teknik seçkinlerle yöneterek, sanayinin kötülüklerinden kaçınıp kazanımlarından yararlanmayı önerir. Toplumsal eşitsizlik yine olacaktır ama mükemmel bir meritokrasi[9] de olacaktır. Saint-Simon'un bazı izleyicileri özel mülkiyetin teknik seçkinlerin yönetimiyle bağdaşmadığını savunarak ondan ayrılır. Saint-Simon'un teşhisine katılan Fourier ise insanların kendilerini gerçekleştirebileceği, uzmanlar tarafından yönetilmeyen bir dizi ütopyacı toplum modeli düşlemektedir (Mill, 2011: 219). Bu nedenle tarihsel süreç içerisinde koloniler kuran ütopyacı sosyalistlerden bir diğeri de Charles Fourier'dir. Fourier, oluşturduğu toplum modellerinin yaşadığı dönem standartları içerisinde uygulanabileceğine inanır.

[9] Meritokrasi, yönetim gücünün, yetenek ve kişilerin bireysel üstünlüğüne yani liyakata dayandığı yönetim biçimidir. Bu yönetim şeklinde idare gücü, üstün özellikleri olduğu düşünülen kişiler arasında paylaştırılmaktadır, kayırma yoktur.

Şekil 3: Charles Fourier Toplum Modeli

Fourierist denemeler üzerine çalışan Jules Prudhommeaux'nun (1888–1946) arşivinde, 1826'dan 1975'e değin uzanan, ABD ve Latin Amerika'da kurulmuş, ilhamını farklı filozoflardan alan 32 komün deneyine ilişkin doküman bulunmaktadır. Aynı arşivde, 1892–1909 arasında İngiltere, Fransa ve Hollanda'da altı koloni deneyine, 1907–1913 arası Fransa'sında dört kooperatif deneyimine ilişkin dokümanlar da bulunuyor. 1830-40'lardaki Fourierist deneylere odaklanacak olursak, Avrupa'da (Rusya ve Romanya) üç, Latin Amerika'da (Brezilya, Guatemala, Venezüella ve Meksika) beş, Kuzey Amerika'da 33 ve Fransa'da 8 koloni kurulduğu görülmektedir. Bunlar arasında uzun ömürlü olup, *"belli bir başarı düzeyini yakalayan"* bir düzineden fazla deneyim gerçekleşmiştir (Çıvgın, 2011). Charles Fourier'in ütopya anlayışı farklı bir felsefe barındırmaktadır. Fourier, toplumsal, tarihsel ve kültürel açıdan değerlendirildiğinde eşit yaşamın toplumun tüm üyeleri için ihtiyaç değil hak olduğunu, insanın doğa üzerindeki yıkıcı tahakkümü ile emeğin sömürülmesini eşdeğer tutar. Cinsiyet ve millet gibi ayrımlara karşı çıkan Fourier, tutkuları ön planda tutarak doğayla uyumlu bir yaşam düşler. Bilim ve eğitim aracılığıyla edinilen her şeyin geride bırakılıp yaşamın arzu ve istekler doğrultusunda inşa edilmesi gerektiğini söyler. Evlilik kurumunun kadınlar üzerinde kurulan mülkiyet kavramı olduğunu bu nedenle bu kurumun kaldırılmasını önerir. İşbirliğinin önemine de dikkat çeken Fourier, Marksist *"üretimin toplumsallaşması"* düşüncesini ortaya atan ilk sosyalist ütopyacıdır. Bu bağlamda

değerlendirildiğinde 19. yüzyıl ütopyaları yalnızca sosyalist ütopyalar olarak anılamaz, aynı zamanda Marx'ın toplum teorisini de şekillendirir. Ancak sosyalizme geçiş kapısı olarak görülen Marxsizm ütopya olarak kabul edilebilir mi? Hayali olarak kurduğu komünist toplumu şekillendiren Marx, vahşileştirilen toplumun kendini nasıl yeniden gerçekleştirebileceği üzerine bir kurtuluş teorisi oluşturur. Sınıfsal farklılıkları ortadan kaldırmak, sınıfsal çatışmaları engellemek ve mevcut toplumun daha iyi şartlarda yaşamasını öngören Marksizm, insanlığın gerçek kurtuluşunun toplumsal bakış açısıyla şekillendirilmesi gerektiğini ifade eder.

Marxsistler, ütopyacılardan kendilerini sosyalizmin nasıl şekilleneceğine yönelik kavrayışlarıyla farklı görürler. Ütopyacılar hayali toplum taslakları yaratırken, Marksistler sosyalizmi getirecek olan tarihin, toplumsal değişim yasalarını keşfettiklerini düşünürler. Marksizmin, geçmiş ve şimdiki toplumları analiz etmekten geçerken gelecek üzerine herhangi bir teoriden başka düşüncesi yoktur. İnsanın kurtuluşunun Marksistler için hayati önem taşıması ütopyacı düşünceyle aynı safta olduğu anlamına da gelebilir. Karl Marx'ın bilimsel Marksizmin temellerini birlikte oluşturduğu Friedrich Engels, Tanrı'ya eş değer biçimde insanlığın, toplumun ve doğanın tamamına sahip olduğu bir gelecek toplumu sabırsızlıkla bekler (Kumar, 2006: 97-101). Engels, üretim araçlarının toplum tarafından ele geçirilmesi ile birlikte malların üretimi ve eşzamanlı olarak, ürünün üretici üzerindeki egemenliğinin ortadan kalkacağını söyler. Böylece bireysel varoluş mücadelesi kaybolur ve insan hayvani varoluş koşullarından insani varoluş koşullarına yükselir. İnsana şimdiye dek hükmetmiş olan bütün yaşam koşulları artık kendi toplumsal örgütlenmesinin efendisi haline geldiği için ilk kez doğanın gerçek, bilinçli efendisi haline gelen insanın egemenliği ve denetimi altına girer. Şimdiye dek ona yabancı ve ona hükmeden doğa yasaları olarak onun karşısında olan kendi toplumsal eylem yasaları tam kavrayış ile kullanılacak hale gelir ve insan bu yasalara egemen olur. İnsanın şimdiye dek kendi karşısına dikilmiş olan kendi toplumsal örgütlenmesi, artık kendi eyleminin bir sonucu haline gelir. Şimdiye dek tarihi yönetmiş olan ilgisiz nesnel güçler artık insanın denetimi altına girer. Ancak o zamandan itibaren insan gittikçe daha da bilinçlenerek, kendi tarihini kendisi yapmaya başlayacaktır; ancak o zaman insan tarafından harekete geçirilen toplumsal

nedenler, temel olarak ve sürekli artan bir oranda, onun amaçladığı sonuçları vermeye başlar. Bu, insanın zorunluluk diyarından özgürlük diyarına yükselişidir" (Engels, 2015: 92). Marx ise, insanlığın gerçek tarihinin özgürce bir yaşamla başlayacağını bu nedenle yaratıcı bireylerin sınırlanmadan kendi ihtiyaçlarına yabancılaşmamış bir bilinçle komünal biçimde örgütlenerek kısmen özgürlüklerine kavuşacağını öngörmektedir.

19. yüzyılda gönüllü olarak kendini ait oldukları topluluklardan ayıran ve ideal toplumun kendileri olduğunu öne süren birbirini etkileyen komünler oluşmaya devam eder.

"Condé-sur-Vesgre Kolonisi" (1832-1836), nehir kenarında 480 hektarlık bir alanda Baudet-Doulary tarafından kurulur. Modern fakat basit bir yaşamı tercih eden koloni üyeleri arasında ressamlar, yazarlar ve bilim adamları bulunmaktadır. Kendileri için koruma evleri inşa ettikleri koloni dünyada benzersiz bir komün olmuştur. Çeşitli sosyal sınıfların bir arada yaşaması amaçlanan kolonide sermaye ve emek arasında birliği sağlamak en büyük amaçtır. Yaşam tarz ve amaçlarının farklı olduğu kolonide tek tip dengeleme söz konusu değildir. İdeal koruyucularla donatılmış koloni 1100 kişiden oluşmaktadır (Caullery, 1944).

Bir diğer koloni Scâeni Falanster (1835-1836), Romen beylikleri tarafından toplumu modernize etmek amacıyla kurulmuştur. Ancak kurulan tarımsal şirketler yerleşmeci gruplar arasında çatışmalara sebep olunca koloni 1836'da dağılır. Koloni kısa ömürlü olmasına rağmen çingenelere eşit sekiz saatlik çalışma ve biçimsel cinsiyet eşitliği sağlaması ile ileriki süreçte Romen toplumunu besleyecek sosyal unsurların oluşmasını sağlamıştır (historia.ro/sectiune/general/articol/falansterul-de-la-scaieni-un-experiment-social-uitat).

Din ve insanlık için nihai amaç olan cennet, ütopya ile eşdeğer bir amaç taşıyabilir. İnsanları dünyevi işlerin gereksiz bir amaç taşıdığına inandırabilir. Ancak cennet düşü, insanların dünyada kalmaları için bir sebep olabilir. Dini inançlar çerçevesinde toplumsal düzen oluşturmaya yönelik çabalar doğu ve batı toplumlarında farklı şekillenmiştir. Doğu toplumlarında hakim olan düşünce, bireylerin yaşadığı sıkıntıları inançları gereği olarak görürken bu anlamda eleştiriyi

reddeder. Yaşanılan topluma bağlılık inanç gereğidir. Cennet ancak diğer dünyadadır. Ancak batı toplumları mevcut olan düzendeki uyumsuzlukların düzelmesi için çözümü cenneti yeryüzüne kurarak bulur. Cennete ulaşmak için Tanrı'nın hükmü olan ölümü beklemek gereksizdir, cennet bu dünyada da insanların kendi çabalarıyla kurulabilir düşüncesi, 19. yüzyılın aynı zamanda dinsel ütopyacılıkta da oluşumlar yaratmasına neden olur. Binyıl inancının yeniden tüm toplumu bir araya getireceği inancı teolojik olarak devam etmektedir. Cemaatler, manevi arınış ve kusursuzluğun dini dirilişidir. Muhafazakâr sınırlar çerçevesinde bir yaşam iddiasında bulunan cemaat oluşumlar, cennetin anahtarını değil cennetin kendisini sunar. Tanrı'nın oluşturduğu bu yer göklerdeki cennetin yere inmiş halidir.

İlahiyat tahsili gören Protestan John Humphrey Noyes'in (1811–1886) New York'ta kurduğu "Oneida Falansteri" (1848–1880), 300 kişiye ulaşan bir topluluktan oluşur. Burada, Fourier'nin ilkelerinden farklı olarak, hem mülkiyet hem de duygusal ve cinsel yaşam bireysellikten sıyrılmıştır. Bildiğimiz anlamda evlenmenin yasak olduğu cemaatte, bütün kadınlar ve bütün erkekler rotasyon sırasıyla (üç-dört gün ya da haftada bir) birlikte olmaktadır. Eş değişimini arabulucular ayarlamaktadır. Kadınlar çok sade giyinmekte, saçları kısacık kesilmekte, takı kullanılmamaktadır. Üretici olan cemaat, sebze ve meyve yetiştirip, konserve ve masa takımları gibi küçük sanayi işleri yapar. Ekonomik canlılığından ötürü cemaati terk edenlerin sayısı azdır. Çocuklar bir çocuk evinde yetiştirilir, ancak anne ziyaretlerine izin vardır (Çıvgın, 2011).

Şekil 4: Oneida Falansteri Yaşam Alanı

Noves tarafından kurulan Oneida Cemaati, yalnızca malların ortaklığına değil, kişilerin de ortaklığına inanan bir komündür. Tanrı'nın göklerdeki krallığına

yaklaşan bir durumda yaşanılabileceğini kabul eden topluluk, dinin kutsallığı olmadan özgürleşmenin olamayacağına inanır. Hz. İsa ikinci kez gelmiştir ve krallığı orada kurulacaktır. Saf kusursuzluk orada gerçekleşecektir. Komündeki teknik ilerleme ve toplumsal yaşayış bunun yalnızca dini bir cemaat olabileceği konusunda soru işaretleri oluşturmuştur. Kişisel ve kültürel yaşantılar modern bir havaya bürünmesini sağlar. Ancak kazanılan pozitivist coşku cemaati ancak 33 yıl ayakta tutmuştur (Kumar, 2010: 152-156).

Edward Bellemy *'Geçmişe Bakış'* adlı eserinde göstermektedir ki yüzeysel olarak incelendiğinde insan, ütopyacı düşüncenin, geleceğin toplumlarının yapılandırılmasına kilitlenmiş olan bir toplum mühendisliğinin ürünü olduğu sanısına kapılabilir. Ancak elbette bu yargı tartışmaya açıktır. Aslında ütopyaların büyük bölümü geleceği değil bugünü biçimlendirmek, bugünü daha doğru, daha adaletli, eşitlik anlayışına daha uygun olarak biçimlendirmek amacıyla kaleme alınmışlardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde tam anlamıyla yenilikçi ve devrimci bir bakış açısına sahiptirler. Evet, özellikle Rönesans ütopyalarında görüldüğü gibi örnekler dış dünyadan yalıtılmış bir konumdadırlar ama mekân ve zaman olarak reel dünyanın hemen yanı başında yer alırlar. Ütopyalar iyinin, doğrunun, yanlış ve bozuk üzerinde sağlayacağı utkunun yollarını gösteren bir ayna işlevi görürler (Bellamy, 2011: 19). Yukarıda verilmiş ütopya örneklerine bakıldığında da oluşturulan ütopyaların her birinin evrensel olarak kabul görmesini beklemek imkânsızdır. Çünkü en iyi toplum kavramı gibi bir taslak oluşturmak ütopyayı kalıplaştırmaktan ibaret olacaktır. Oysa insanlar, arzuları, eğilimleri, yaşam tarzları açısından farklılık gösterirler. Ve paylaştıkları değerlere farklı önem verirler. Farklı ortamlarda yaşamak isterler. Tüm insanlar için en iyi olan bir topluluk olduğunu düşünmek için bir sebep yoktur. Herkes için ayrı ayrı en iyi olan bir topluluk mevcut olabilir. Evlilik diye bir kurum olur mu? Çocuklar kim tarafından yetiştirilmelidir? Yetiştirme tarzı nasıl olmalıdır? Özel mülkiyet diye bir kavram olmalı mıdır? Din olmalı mıdır? Yaşamanın amacı zevkten ibaret midir? Giyim farklı olmalı mıdır? Bu bir statü göstergesi olarak yaşam standartlarını belirler mi? Teknoloji ve üretim ne için gereklidir? Ölüme bakış nasıl olacaktır? İdeal toplumu oluşturan bu sorular farklı cevaplarıyla yeni ütopya hayalleri oluşturmaya devam eder. Ancak ütopya için tek bir çerçeve çizmek

mümkün değildir. Kimi toplumlar başka topluluklar için daha çekici hale gelirken, bazı topluluklar gittikçe büyüyecek veya küçülerek yok olacaktır. İnsanlar özgürce bir araya gelecek ve ideal bir toplum oluşturmak adına kendi yaşam biçimlerini arzu ve istekleri doğrultusunda yeniden inşa edeceklerdir (Nozick, 2015: 386-390). İdeal toplumu oluşturmak için pek çok toplulukla ilgili verilerin elde edilmesinin de bu anlamda bir önemi yoktur. Önceden kabul görmüş fikirler zaman içerisinde birer kusur haline gelebilir. Her topluluk kendi amacına uygun bir tasarım modeli ile ütopyasını belirler. Toplumlararası etkileşim içinde o toplumlara ait pek çok detayı barındırsa da hayal edilebilir olanı gerçekleştirebilmek için farklı sistemler söz konusudur. Kimi ütopyalar salt evrensel bir ütopya hayal ederken kimisi farklı fikirde bulunanlarla bir araya gelemeyecekleri bağımsız ütopyalar düşlemektedir. Bu bağlamda ütopya ile ilgili ortak bir zemin belirlemek mümkün değilken, en iyi toplum ümidi herkesi tek bir zemine çekebilir.

1.2. Distopya Ve Toplum Diyalektiği

İnsan doğası mükemmelleştirmek arzusunu hiçbir dönem yitirmemiştir. Bu duyguyu hayata geçirebilmek adına kimi zaman bireysel kimi zaman da kolektif bir davranış sergilemiştir. Mevcut gerçekler önceye ait genel bir fikir verse de geleceğe hüküm verici olan ayrıntılardır. Daha iyi bir yaşam amacı aynı zamanda ideallerin gerçeğe dönüştürülmesi için var oluşu sürdürür. Özellikle dünyayı biçimlendiren eğilimler, eleştirel ütopya ve distopyaları kavramsal olarak biçimlendirirken insanı da yeniden tasarlar.

Bu tasvirler çağdaş olsun yahut olmasın öncelikle karşı kültürün dışındaki eylemler ve söylemler bütününü onunla bütünleşmeye götürürken, bir yanda kopma isteği kendini saldırgan bir şekilde dile getirebilir. Yeni bir toplumun ortaya çıkış koşullarını yaratmak üzere yerleşik düzene karşı simgesel ya da fiziki olarak doğrudan mücadele etmek söz konusu olabilir. Ya da ayrılış kendini gruptan soyutlayarak egemen modele sırt çevirmek biçiminde olabilir (Baudras, 2003: 131-132).

1.2.1. Diyalektik Dönüşüm: Distopya'nın Doğuşu

" Madde 1:İnsanlar hak ve eşitliği içinde özgür doğar ve yaşarlar… Toplumsal ayrılıklar, salt bütünün yararı içindir" (İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi)

Dünya üzerindeki cennet düşünün yitirilip cehennem öngörüsüne dönüşmesi dünyanın kafasının bulandığı bir zamana denk gelir. İnsanlığın düşünsel gelişim tarihine bakıldığında Orta Çağ'ın skolastik felsefi yapısını değiştiren iki önemli değişiklik gerçekleşmiştir. Ernst Bloch'a göre, Rönesans ve Reformasyon'u *"insanoğlunun hiçbir zaman tasarlamadığı bir dönem, yeryüzünde hiçbir zaman görülmeyen insanların ortaya çıkarak yapıtlarını gerçekleştirdiği bir dönem"* olarak nitelendirmek mümkündür. Bu iki gelişmeden sonra insanlığın fikir yapısında özgürleşme yolunda ciddi adımlar atılmış, skolastik döneme egemen olan fikirler yeniden formüle edilmiştir. Yenileşme düşüncesi bilim alanında da büyük gelişmeler göstermiş, akıl yürütme artmış, ortaya konulan düşünce bilgisi, Orta Çağ'ın kendine özgü tabiatında hem fikri hem de siyasal alanda köklü bir değişikliğe sebep olsa da 1789 Fransız İhtilali kadar etkili olmamıştır. Fransız İhtilali tüm düzene nüfuz ederek yeni bir anlayış ortaya koymakla kalmamış günümüze kadar ulaşan siyasal ve düşünsel kavramların da aynı zamanda temelini oluşturmuştur.

Fransız İhtilali'nin yarattığı etkiyi anlayabilmek için ihtilal öncesi dönemdeki Avrupa devletlerinin durumlarına kısaca göz atmakta fayda vardır. Her dilden, dinden ve milletten heterojen bir yapıya sahip olan Avusturya, birlik ve beraberlikten yoksundur. Birliğe kavuşmak için pek çok sosyal reforma başvursa da genel bir direnişle karşılaşmışlardır. İhtilalin hareketlenmesi ile birlikte monarşinin yıkılma ihtimali Avusturya'yı oldukça korkutmuştur. Avrupa'daki kuvvetli devletlerden bir diğeri de Rusya'dır. Kara devleti olan Rusya varlığını genişleterek denizlere hakim olma isteği güden bir politika sürdürmektedir. Kraliyet penceresinden bakıldığında ise Fransız aydınları ile temaslar başlamış, bazı liberal fikirler yeni reformlara kaynak olmuştur. İhtilal çıktığı zaman Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki savaş devam etmektedir. Ancak Avrupa devletleri arasındaki en büyük değişiklik belki de Avrupa'nın en güçlü devleti ve Fransa'nın en büyük rakibi olan İngiltere'de gerçekleşmiştir. 18. yüzyıl Avrupa'sında büyük sosyal ve ekonomik gelişmelere sahne olan İngiltere'de en önemli gelişmelerden birisi Sanayi Devrimi'dir. Dokuma

sanayindeki gelişme tekstil endüstrine hız kazandırmış, ham demirin maden kömürü ile işlenmesi keşfedilmiş ve ilk buharlı makine icat edilmiştir. Gelişen İngiliz sanayii artan üretimi aktaracak dış pazarlar aramış bu da İngiliz sömürgeciliğini hızlandırmıştır. Ortaçağ'daki keşiflerde başrolü oynayan İspanya ise bu keşiflerle beraber denizaşırı büyük sömürgeler ele geçirmiştir. Bilindiği üzere Kristof Kolomb'un Amerika kıtasını keşfi İspanya'ya ve Güney Amerika'nın büyük bir kısmına yerleşme imkânı sağlamıştır. Amerika'nın keşfinden sonra Kuzey Amerika kıtası da, Avrupa sömürgeciliğinin hücumuna uğramıştır. 'Yeni Dünya' keşfi göçmenlerin bu topraklara gitme isteğini arttırmış, Colony denilen yerleşim yerlerinin sayısı artmıştır. İhtilal öncesi Fransa'nın durumu incelendiğinde ise ihtilalin durup dururken patlak vermediği, bu olayın Fransız toplum yapısıyla ilgili olduğu aşikârdır. Fransa'da halk üç sınıfa ayrılmıştır. Asiller, ruhban sınıfı ve halk sınıfı. Feodalitenin ağırlığı bu sınıflar üzerinde keskin sınırlar çizmekle kalmamış her sınıf da kendi içerisinde ayrı sınıflara bölünmüştür. Siyasi ve dini eşitsizlik adaletsizliği doğurmuş ihtilal zeminini hazırlamıştır. 18. yüzyıl Fransa'sı aynı zamanda pek çok aydının eserlerine de sahne olmuştur. Jean-Jacques Roussea 'Sosyal Sözleşme' adlı eserinde mevcut toplumun, düzene karşı güvensizliğine değinmiş, üyeler arasında eşitliğin bulunduğu bir toplumun savunmasını yapmıştır. Voltaire, özellikle fikir ve vicdan hürriyetini savunarak kiliseye saldırmıştır. Aydınlanma Çağı'nın en önemli filozoflarından olan Diderot, esaret, vergi adaletsizliği gibi kavramlara değinmiş ve halkı aydınlatmıştır. Her ne kadar bahsi geçen aydınlar ihtilali görmeseler de yazmış oldukları bu eserlerle mevcut olan düzenden daha iyi bir toplum düzeninin sağlanabileceğini göstermeye çalışmışlardır. Özellikle sanayi ve ekonomi alanındaki gelişmeler Fransa'yı da etkilemiştir. Sınıflar daha belirgin hale gelirken toplumun sosyal dengesi gittikçe bozulmuştur. Fransız İhtilali'nin çıkmasında kuşkusuz Amerikan bağımsızlık hareketlerinin de etkisi olmuştur. Fransızlar hak ve hürriyet uğruna verilen mücadeleyi görmüş ve insanların doğaları gereği bazı temel hak ve hürriyetlere sahip olduğunu öğrenmişlerdir (Armaoğlu, 2017: 17-40).

İhtilalle birlikte Fransa'nın sosyal yapısı tamamen değişmiştir. Bireylerin birer birer kusursuzlaştırılma, toplumun da kolektif biçimde ilerlemeye doğru

yöneltilme düşüncesi ihtilal öncesinin tezlerinden biridir. Ancak ihtilalin etkisi evrensel olması sebebiyle diğer ülkelerde de büyük değişimlere sebep olmuştur. Özgürlük, adalet ve eşitlik gibi kavramlar yaygınlaşırken aklın ve yaratıcılığın önü açılmıştır. İhtilal ve Sanayi Devrimi ile birlikte ideal toplum olarak görülen toplum düzenleri, büyük toplumsal değişimlere sahne olmuş, mevut olanı düzenlemekten ziyade tümüyle farklı tasarımlar ortaya koymuşlardır.

İlk ve uzun vadede görülen en büyük değişiklikler, bilimin teknolojideki rolünde ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki buluşlar karmaşık bilgilerden ziyade daha basittir. Pratik deneylerin ürünüdür. Sanayileşmenin başından itibaren en parlak başarı olan demiryolu ve buharlı gemi bilimsel teknoloji için çok önemli bir gelişme olmuştur. 1830 ve 1840'larda elektromanyetik ve organik kimya gibi önemli iki bilim dalı daha sanayide kullanılır hale gelmiştir. Bilimin en önemli kurumu olan laboratuvarların gelişmesi, bilimi arzulanan şey olmaktan çıkarmış, uygulanabilir hale getirmiştir. Makineleşme ile ilgili mekanizasyon artmış, makinaların yaptıkları işler de sistemli bir biçimde örgütlü hale getirilmiştir. Teknolojik alanda sistematik çalışmalar yapılmış, insan emeği asgari düzeye indirilmeye çalışılmıştır. Modern üretim teknikleri devasa birimlerden en ileri derecede faydalanacak şekilde dizayn edilmiştir. Bilimsel teknolojinin, kitlesel üretim yöntemlerinin, geniş pazarlar için üretim yapan sanayilerin ve dolayısıyla tekelci kapitalizmin ve devlet müdahaleciliğinin önemi de oldukça fazladır. Ancak bu istikrar aynı hızda devam etmemiştir. 20. yüzyıla girerken başlayan savaşlar dünya genelinde bunalımları ve çöküşleri hızlandırmıştır. Dünya savaşı yıllarını durgunluk yılları izlemiş ve herkes felaketlerin gölgesinde yaşamaya başlamıştır. Her ne kadar bu felaketlerin etkileri yaşanılan bölgelere ve gruplara göre farklılık gösterse de tüm toplumu etkileyen sonuçlara yol açmıştır. İki savaş arasındaki bunalım, devletlerin refah düzeyinde ciddi düşüşler yaşamasına neden olmuş toplum içinde denetimsizliklere yol açmıştır (Hobsbawm 2013: 159-190).

Sürekli savaş hali temel ihtiyaçlara yönelik sistemlerde çöküş başlatmış, kapitalist sistemi korumaya çalışan devlet, toplum içerisindeki dengeyi yitirmiştir. Düzeni sağlayabilmek adına devlet, yasaklardan oluşan tedbirler almıştır. Hakimiyet ve denetleme hissedilir şekilde artarken toplum üzerindeki baskı giderek

ölçüsüzleşmiştir. Savaş zamanında hayatta kalma korkusu, barış zamanında yaşanılan belirsizlik ve yoksulluk endişesi kısa zamanda egemen hale gelmiştir. Yaşam olanakları oldukça sınırlanan, güvenli bölgelere kaçmaya çalışan insanlar büyük umutsuzluk içindedirler. Geleceğe yönelik kaygıların gittikçe arttığı bu dünyayı artık kaçınılmaz bir kargaşa beklemektedir. Bu sürecin etkilerini istatiksel olarak ölçmek belki mümkün olmasa da insan yaşamındaki izdüşümü gözle görülür hale gelmiştir. İşte distopya kavramı tam da bu kargaşanın içerisinde doğmuştur.

20. yüzyıl anti-ütopyacı bir çağ olarak başlar. Hem genel bir düşünme tarzı olan anti-ütopyacılığın hem de anti-ütopya ve distopya gibi alt türlerin mayalandıkları zemin yine bir kriz anıdır, ancak bu kez söz konusu olan modernitenin krizidir. Dolayısıyla bütün görünümleriyle anti-ütopyacılık, modernitenin temel vaadlerine güvensizliğin oluştuğu bir dönemde, yani bilim ve teknolojinin tahakküm edici gücünün, iki büyük Dünya Savaşı gibi katastrofik olayların ve Nazizim ve Stanilizm gibi totaliter rejimlerin deneyimlendiği karanlık zamanlarda ortaya çıkar (Kumar, 2015: 26). Distopyada içinde bulunulan çağın, toplumun eleştirisi yapılır. Ütopya çağının sorununu yansıtırken ileride bunların tamamen ortadan kalkacağının hayalini kurar; distopya ise bu sorunların daha da büyüyerek felekate dönüşebileceği algısını oluşturur (Gökşen, 2015: 188). Distopya esasen ütopyanın karşıtı değildir; verili toplumu eleştirmek için yola çıkar, ancak iyi günlerin yitirilmiş geçmişte kaldığını savunurken ütopyadaki umudun yerini karamsarlık alır ve böylece insan iradesinin müdahale edemediği bir dünya algısı kurarak moralist düşünceyi üretmiş olur. Distopyalar; insanın doğasından gelen bir kötülük güdüsüne sahip olduğunu, ütopyalardaki iyimser toplumun mümkün olmadığını ve bu nedenle dünyayı iyileştirme yönündeki çabaların genellikle karanlık diktatörlükle son bulacağını söyler. Ya da belirsiz bir gelecek portresi çizer (Kaplan ve Ünal, 2011: 46). Ütopyanın içinden çıkan anti-ütopya aslında tarihsel olarak işleyen bir geçerliliği önce kurgusal olarak gösterip, ardından da bunun reel hale gelmesi durumunda dünyanın ne korkunç hale geleceğini savlayarak ütopyaya saldırmaktadır (Yalçınkaya, 2004: 65).

Distopya (dystopia) yaygın olarak kullanılmakla birlikte, karşı ütopya (anti-ütopia), ‘kakotopya’ (cacotopia), ‘negatif ütopya’ (negative utopia) gibi kavramlar da

kelimenin yerine kullanılmaktadır. Distopya, ütopyanın ‘iyi yeri’nin ardına gizlenen ‘kötü yerin’ öne çıkmasıdır. Distopya kelimesinin İngilizce ön eki ‘dys’ Grekçe kökenlidir; kötü, fena ve sert gibi negatif anlamlara sahiptir. Buna göre ütopya ‘iyi yer’, distopya ise ‘kötü yer’ anlamına gelir. Kötü yer anlamına gelen bir kelimeyi, ilk kez Jeremy Bentham’ın ‘kakotopia’ olarak kullandığı bilinmektedir; ancak ‘dystopia’ kelimesi ilk kez John Stuart Mill tarafından dillendirilmiştir. Mill, parlamentodaki bir konuşmasında muhalafeti alaylı bir şekilde eleştirirken, onların taleplerinin ülkeyi bir ütopyaya değil, olsa olsa distopyaya dönüştüreceğini söyler.

Distopya, en geniş şekliyle, ütopyacı bir eğilim ve amaçlarla yola çıkıldığında ortaya çıkabilecek olumsuz ve baskıcı bir toplum düzeni olarak tanımlanabilir. Diğer bir tanıma göre ise distopya, ütopyacılığın ve kusursuz toplum tasarıları olarak görülen kimi ütopyaların kritiğini yapmak amacıyla, yazarı tarafından oldukça ayrıntılı biçimde kurgulanan ve okuyucusunun yaşadığı döneme nazaran belirgin biçimde daha kötü koşullarda hayatını sürdürmek zorunda olan toplumların hikâyeleridir. Distopyalarda anlatılan kötü koşullar, birtakım olumsuz sosyal ve siyasal gelişmeler eliyle şekillenmişse de ironik biçimde bu gelişmeler genel olarak tam da ütopyaların öngördüğü şekilde vücut bulur (Kurtyılmaz, 2014). Kumar’a göre distopya, ütopyalar tarafından alıştırılmıştır ve bir asalak gibi ondan beslenir. Hayatını sürdürmek için ütopyanın sürekliğine yaslanır. Ütopya orijinal, karşı-ütopya ise kopyadır. Karşı-ütopyanın olumsuz yanıtı verdiği olumlu içeriği sağlayan ütopyadır. Karşı-ütopya malzemesini ütopyadan alır ve onu ütopyanın olumlanmasını reddeden bir tavırla yeniden kurar (Kumar, 2006: 172).

1.2.2. Sınırsız Güven, Adanmışlık: İnsan Ömrünü Neye Vermeli?

Ütopya tasarılarında kusursuz topluma ulaşmanın hedefleri bellidir. Huzur, mutluluk, sağlıklı bir yaşam ve iyi bir eğitim gibi. Ancak hepsinden önemlisi bireyin arzulanabilir davranışlarda bulunması değil, davranıştan önce gelen şartlanmışlık halidir. En iyi davranış en istenilen davranıştır. Böylece gerekli düzenin sağlanması için ihtiyaç duyulan motivasyon kaçınılmaz olarak kendiliğinden sağlanacaktır. Teşvik edilen davranış, çevresindeki değişimlere de çok çabuk uyum sağlayacaktır.

Bununla beraber toplumsal denetleme de basit bir şekilde kendiliğinden gerçekleşecektir. Tasarlanan davranışlar, tasarlanan bireylere, tasarlanan mutluluk hazzı sunacaktır. Hazların yarattığı etki şartlanmış bireyler için yeni bir dünya inşa etmektedir. Birey her defasında bu hazla yeniden yaratılmaktadır. Bu anlamda kurulan sistem teşvik edicidir. Toplumsal fayda için bireysel tercihlere gerek yoktur. Böylesi bir sistemin devamlılığı için sistemin kendisi en büyük teşviktir. Çünkü birey, sistemde kaldığı sürece insandır. Dolayısıyla toplum üzerindeki baskılar, adaptasyonu sağlamak ve düzeni bozacak davranışları bertaraf etme amacı gütmektedir. Planlı bir yaşam hem gerekli hem de umut vericidir. Geçmiş ve gelecek tüm değişimler gerçekleşmiştir. Bu nedenle birey için bir kaygı söz konusu değildir. Bireyden kesin tek şey istenilmektedir. Adanmışlık.

Aydınlanma felsefesinin çöküşü ve 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanılan krizle beraber edebi romanlar da ütopyadan distopyaya evrilmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan edebi romanlar dönemin toplumdaki izlerinin birer ürünüdür. Yaşanılan dönemin olumsuzlukları, edebi ve felsefi eserlerde şekillenirken septomik göstergeler tehlikeyi göz önüne sermektedir.

1818'de yazar Mary Wollstonecraft Shelly, insanın kendi eliyle yarattığı bir başka insanın, ilk organik robotun hikâyesini yazarak ileride neler olabileceğine dair ipuçları sunmuştur (Yalçınkaya, 2004: 61). Ölümsüzlüğe ulaşmak için çeşitli deneyler yapan ve yaşamın sırrını keşfeden tıp öğrencisi Victor Frankenstein'in hikâyesinin anlatıldığı roman gerçekte distopik ilk örnek sayılabilir.[10]

> *"Eski öğretmenler imkânsızlıklar vaat ettiler ve hiçbir şey gerçekleştirmediler. Modern ustalar çok az şey vaat ediyorlar; metallerin dönüştürülemeyeceğini ve hayat iksirinin bir hayal olduğunu biliyorlar. Elleri sadece pisliğe bulaşmak ve gözleri sadece mikroskoba ya da eritme kabına bakmak için yaratılmış gibi görünen bu filozoflar gerçekten de mucizeler sergilediler. Doğanın kuytu köşelerine girdiler ve onun gizlenme yerlerinde nasıl işlediğini gösterdiler. Göklere yükseldiler; kanın nasıl dolaştığını ve soluduğumuz havanın doğasını keşfettiler. Yeni ve neredeyse sınırsız güçler elde ettiler; göğün şimşeklerine hükmedebiliyor, depremi taklit edebiliyor ve hatta görünmez dünyanın gölgeleriyle alay edebiliyorlar"* (Shelley, 2015: 298).

[10] H.G. Wells'in yazdığı When The Sleeper Wakes edebiyat alanında ilk distopya olarak yer alır.

Mary Shelly'i bir başka isim izlemiştir. 19. yüzyılda geçmekte olan hikâyede ana kahraman Graham, uyku hastalığı yaşamaktadır. Uyumayı başaran ancak bu sefer de 200 yıllık bir uykuya dalan Graham, bambaşka bir dünyaya uyanır. Artık dünyanın sahibi odur. H.G. Wells'in yazdığı *When The Sleeper Wakes* (Uyuyan Uyanınca, 1910) edebiyat tarihinin ilk distopyası olarak yerini almıştır.

Ütopya, ilerleme ve mutluluğu büyütme düşüncesine bağlıdır. Akla olan inancı ortaya koymuştur. 20. yüzyılın hakim inançları ise tam aksine o inançlarla adeta alay etmektedir. İki dünya savaşı, kitlesel işsizlik, faşizm, stalinizm, nükleer savaş tehdidi, tüm bunlar barbarlığın ve akılsızlığın süregelen hakimiyetini ispatlamaktadır. Ayrıca, çevre katliamından kaynaklanan küresel afet korkusu da anti ütopyacı damarı kabartmıştır (Kumar, 2005: 145). Dönemin distopyacı tonunu beslemeye yardımcı olan, Prusya'nın Britanya'yı işgal tehdidi gibi başka temalar da mevcuttur. Örneğin G.T. Chesney'in Fransa-Prusya Savaşı sırasında yazılmış *The Battle of Dorking* (Dorking Muharebesi, 1871) adlı eserinde, iyi eğitim almamış İngiliz gönüllüler, teknolojik açıdan daha üstün bir güç tarafından kolayca bozguna uğratılır. *Cromvell the Third: Or, the Jubilee of Liberty* (Üçüncü Cromvell ya da Özgürlüğün Yıldönümü, 1886) adlı eserde Britanya, Almanya topraklarına katılır. Uzaylı işgalleri ise bu tür korkuları daha da fantastik bir alana taşıyacaktır (Claeys, 2011: 163).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın ve sonrasındaki hakim olan kargaşanın yarattığı etkiler on yıllar sürer. 'Felaket Çağı' olarak da adlandırılan bu dönem küresel sıkıntıları da getirir. Kayıpların hesaplanması mümkün değildir. Bilim ve teknolojide o döneme kadar yaşanan gelişmeler insanlığın yararından ziyade apaçık zarar vermek için kullanılır hale gelmiştir. İktidarların yarattığı kargaşa ve baskı ortamının artmasıyla birlikte insanlar belirli kalıplar ölçüsünde yaşamaya zorlanmıştır. Bu yaşam tarzı ise anti-ütopik eserlerde kendini göstermeye başlamıştır.

Bu dönemde yazılan en dikkat çekici eserlerden bir tanesi de *Fahrenheit 451*'dir. Kitaplar yasaklandığı için geçmişe dair hiçbir şey bilinmemekte ve bilinmesi de istenmemektedir. Öğretilen bilgiler iktidarın öğrenilmesini istedikleri ile sınırlıdır. Kitaplar birer suç unsurudur. Mutsuzluk getirir. Kitaplar insanı yeniden inşa edebilir. Kitapların gücü insanlık için ateşten de tehlikelidir. Kitaplar insanı isyana teşvik

edebilir, bu nedenle barışı korumak için ortadan kaldırılmalıdırlar. Bu nedenle bulundurulması ve okunması yasaklanmıştır. Bulunan kitaplar hemen yakılmalıdır. İtfaiye ancak kitapların yakabileceği ateşi söndürmelidir. Ancak devlet tarafından izlenmesine müsaade edilen televizyon yayınları seyredilebilir. Amaç toplumdaki her bireyi aynı kalıba sokmaktır.

> *"Hepimiz birbirimize benzemeliyiz. Hiç de, anayasanın dediği gibi, kimse eşit ve özgür doğmamıştır, herkes eşit yapılır. Her insan bir diğerinin sureti olunca herkes mutlu olur. Ortada çekinilecek, korkulacak, herkesin kendisini yargılamasına yol açacak dağlar yoktur. İşte böyle! Bitişik ev kitap dolu bir silahtır. Yak gitsin, silahtan kurşunu çıkar. Adamın kafasını kopar. İyi okumuş bir adamın hedefinin kim olacağını kim bilebilir"* (Bradbury 2018: 87).

İdeolojik baskı sistemine karşı yazılmış *Fahrenheit 451*, o dönem dünyada yaşanan değişimi göz önüne sermektedir. Yaşanılan baskı dönemleri distopik kurguların artmasına sebep olmuştur.

Sovyet Devrimi sürecinin, anti-ütopyaların temelini oluşturduğunu söylemek yerinde olacaktır. Sosyalizmin birinci evresi olarak tanımlanan 'Ütopik Sosyalizm' kavramı sosyalist düşüncenin ana akımlarından biri olarak tanımlanmaktadır (Küçükcoşkun, 2014, 21). Ütopik sosyalistler, sınıf mücadelesinin gereksiz görüldüğü, bireyselcilikten ziyade toplumsal bütünlüğün ön plana çıktığı ve toplumsal dönüşümün bu açıdan evrildiği bir düş kurmaktadırlar (Jones, 2005, 614). Bu değişim 20. yüzyıl başlarında kendini göstermeye başlamış, edebi distopya, Zamyatin, Huxley ve Orwell'le birlikte en büyük örneklerini verdiğinde, bireysel özgürlüğün bilimsel, sosyal ve politik tahakküm sistemlerinde yitirilişine karşı bir uyarı olarak ortaya çıkmıştır (Çörekçioğlu, 2015: 113).

1917 Ekim Devrimi'nin hemen arkasından 1920'de Yevgeni Zamyatin'in *MIY (Biz)* adlı yapıtı antiütopya tür olarak dünyaya gözünü açar. *Biz*'in ardından 1932'de bir diğer ünlü örnek Aldous Huxley'in *Brave New World*'ü (Cesur Yeni Dünya) ve 1949'da anti-ütopyanın en ünlü ve en yaygın olarak bilinen örneği, George Orwell'in *1984*'ü karşımıza çıkmıştır. Milattan sonra 26. yüzyılın anlatıldığı Zamyetin'in *Biz* adlı romanında toplumun tümüne egemen 'Tek Devlet' vardır. Bu devlet "İnsanların gündelik, haftalık, aylık, yıllık yaşamlarını çizelgelere ve takvimlere bağlayan, her insan faaliyetini 'akılcı' bir biçimde düzenleyen bir

devlettir. Bu toplumda insanların isimleri değil numaraları vardır. Bireyler artık kendileri için değil toplum için yaşamaktadırlar. Bilimsel ve toplumsal gelişmeler en üst düzeye ulaşmıştır. Hayatın her alanı kurallar içerisine alınmasına rağmen roman, yaşanılan sistemden daha iyi bir sistem olabileceği vurgusunu sürekli yapmaktadır.

> *"Tek Devlet'in kuruluşundan otuz beş yıl önce, bugünkü petrolümüz geliştirildi. Dünya nüfusunun sadece onda ikisinin sağ kaldığı doğruydu. Ama yeryüzü kirlerinden arındığında ne güzel parlamıştı. Kurtulan onda iki, Tek Devlet'in kucağında yaşamaktan dolayı oldukça mutluydu. İnsanların özgürce, yani örgütlenmemiş devletler halinde yaşadığı zamanlarla ilgili umulmadık şeyler okuma fırsatı bulmuştum. En umulmadık olan da şuydu: Bir hükümet, nasıl olur da insanlara saat çizelgeleri olmadan, zorunlu yürüyüşler olmadan ya da yemek molalarına düzenleme getirmeden yaşama izni verebilirdi. Bunu hiç aklım almıyor. İstedikleri zaman uyuyup istedikleri zaman uyanırlar. Dahası, Devlet'in (tabi buna devlet denilirse) cinsel yaşamı kontrol etmemesi kadar büyük bir saçmalık olabilir mi? Kesinlikle bilim dışı, hayvanlardan farksız. Hayvanlar gibi çocuk doğuruyorlar"* (Zamyatin 2015: 22-32).

Özellikle Nazi ve Stalin dönemindeki totaliter uygulamalar ve bu rejimlerin dünya çapında yarattığı katastrofilerden sonra, her iki rejimin de aslında bir grup elitin kendi ütopyalarını gerçekleştirme teşebbüsü olduğu iddia edilir ve buradan hareketle ütopyacılığın her türüne karşı olumsuz bir eleştiri gelişir. Daha çok liberal gelenekte gelişen anti-ütopyacılık, bu tür eleştirileri tam anlamıyla ütopya karşıtlığına dönüştürerek, 20. yüzyılda birer uyarı olarak kaleme alınan bir dizi distopyayı sahiplenir; onları, ütopyacılığın reddi olarak yorumlayarak, kendi anti-ütopyacı tutumunu güçlendirmek için kullanır (Çörekçioğlu, 2015: 32).

Soğuk Savaş döneminin yansımaları ideolojik olarak pek çok unsuru barındırmaktadır. Ortaya konulan eserlerde hayatı idame ettirebilmek için alınması gereken toplumsal önlemler ön plana çıkarılmaktadır. Özellikle baskıcı toplum sistemleri yeryüzünün ve insanlığın çehresini değiştirirken, toplumsal dönüşüm dramatik bir biçimde başlamıştır. Ütopyaya ait olan iyimser düşler bir manifesto olarak yeniden biçimlendirilmektedir. Geleceğin bilinmezlikle dolu olması toplumu bir anlamda tecrit etmektedir. Ancak tüm yaşanılan olumsuzluklara rağmen dönüşüm teoride değil pratikte sağlanmalıdır.

20. yüzyıl'ın totaliter yapısı George Orwell'in *1984*'ünde daha karamsar şekilde ortaya çıkar. Ama önce Orwell'in *1984* adlı yapıtının hemen öncesinde yazdığı *Hayvan Çiftliği*'ne bakmakta fayda vardır. Bir çiftlikte yaşayan hayvanların kendilerini yöneten insanların zulmüne başkaldırarak kendi aralarında eşitliği oluşturmaları, ancak aralarındaki iktidar düşkünü domuzların insanlardan daha baskıcı bir yönetim sergilemeleri kitabın konusunu oluşturmaktadır. 1943'te yayınlanan eser Ekim Devrimi'nin sonuçlarını göz önüne seren bir kitap olmuş ve Orwell'in Sovyetler Birliği tarafından eleştirilmesine neden olmuştur. Her şeyin devletin elinde olduğu, bireyselliğin ve özgürlüklerin tamamen ortadan kaldırıldığı, insanların belli kurallara göre yaşadığı bir dönemin izdüşümü olan 1984, Hayvan Çiftliği'nin hemen arkasından yayımlanmış; hem dönemin içinde bulunduğu koşulları yansıtması açısından hem de toplumsal bir uyarı taşıması açısından yapıt, 20. yüzyılın en önemli distopik romanları arasındaki yerini almıştır. Soğuk Savaş döneminde önemli bir yer tutan totalitarizm, bireysel haklara karşı olan ve buna göre davranışlar sergileyen bir sistemdir. Halk üzerinde oluşturmak istedikleri kontrol mekanizması, zihinlere vurulan bir kilit sistemidir. *"Geçmişi denetim altında tutan geleceği de denetim altında tutar; şimdiyi denetim altında tutan, geçmişi de denetim altında tutar"* (Orwell, 2000: 59) ilkesi sisteme işlerlik kazandırmaktadır. Aydınların teslimiyetleri, halkın nefretle ilgili söylemlerini güçlendirmek için düzenlenen nefret haftaları, itaatkârlığı göstermek adına cinsel duyguların bastırılması ve yasaklanması, rejim tarafından izin verilen televizyon programlarının seyredilmesi rejimi beslemektedir. Ancak romandaki yaşama dair en büyük çelişki belki de modernitenin küreselleşme döneminde sunduğu insan profili olabilir. Açgözlü ve doymak bilmeyen insan görüntüsü; var oluşuna aykırı, itaatkâr biçimde ön plana çıkarılmaktadır. Ancak buradaki şüphe, insanın yaşam koşulları dolayısıyla mı ya da tutkuları dolayısıyla mı bu hale dönüştüğü sorusudur. Fredric Jameson bununla ilgili şöyle bir ayrım yapmıştır:

> *"Bir içgüdü olarak düşünülürse, kendini korumanın tüm kaynakları kuşkusuz harekete geçirilir. Bu gelmiş geçmiş tüm toplumsal düzenlerin yarattığı özgül savunma mekanizmasını harekete geçirir. Toplumların üretim tarzlarının ölümcül tehlike anlarında uyanan kolektif bir kendini koruma içgüdüsüne sahip olduğunu eklemek gerekir. Dolayısıyla ezenler, ister partiden olsun ister ruhbandan*

> *isterse bürokrasiden olsun ütopik bir yapıyı belli belirsiz yeniden üreten kolektifler olarak fantazileştirilir; buradaki fark, ütopyacı yapının içinde ama ezenlerin dışında olmamdır. Fakat bu noktada asıl dinamik kültürel kıskançlığı ve bunun beraberinde getirdiği kimlik siyasetleri ve ırkçı tutumlarıyla bir grup davranışı dinamiğine dönüşmüştür"* (Jameson, 2009: 273-274).

Orwell, eserinde geleceğin hiç de parlak olmadığını, büyük bir acımasızlık ve hüsranla karşılacaklarının altını çizer. Sosyalizmin en önemli ilkeleri olan adalet, eşitlik ve özgürlük gibi kavramların özellikle aydınlar tarafından yerle yeksan edilmesi, Orwell için en tehlikeli olanıdır. Orwell'in güce tapma olarak adlandırdığı bu düzen totaliter sisteminin en büyük açmazıdır. Kurban celladına aşıktır.

Anti-ütopyacılığın en önemli savunucularından biri Karl Popper'dır. Popper ünlü eseri Açık Toplum ve Düşmanları'nda, ütopyacılığın totaliterizme götürdüğünü iddia eder. Popper, iddiasını Platon'dan Karl Marx'a kadar uzanan analizlerle ifade eder. Karl Popper, Platon'ın programını tehlikeli bulduğunu söyler.

> *"Platon'un programında son derece tehlikeli olduğuna inandığım, siyasete belirli bir yaklaşma tarzı vardır. Bunun çözümlenmesi, akla uygun toplumsal yapısalcılık açısından büyük önem taşır. Benim, akla uygun tek toplumsal yapıcılık çeşidi saydığım ve bölük pörçük yapıcılık diye adlandırılabilecek bir yola karşılık, kafamdaki Platoncu yaklaşımı Ütopyacı yapıcılık diye anlatabiliriz. Ütopyacı yaklaşım, tarihin akışını değiştiremeyeceğimizi söyleyen, kökten bir yaklaşımı doğru bulmayıp bırakınca, besbelli onun yerine alınacak bir yol gibi görünebileceği için daha da tehlikelidir"* (Popper, 2013: 167).

Bu nedenle, insanı işlenmemiş ancak işlem yapmak için de ihtiyaç duyulan birer nesne olarak gören devlet baskısı ya da keyfiyete dayalı yönetim biçimleri, anti-ütopyalar için önemli bir korku nesnesi olmuştur.

Ütopyalar anti-ütopyalara dönüşürken tarihsel olan geçerliliği önce betimlemekte sonrasında bunun hayat bulması halinde dünyanın nasıl bir hale geleceğini göstermeye çalışmaktadırlar. Sundukları ilizyon yeniden üretme anlamında bir işlev sunmaktadır (Yalçınkaya, 2004: 65). Anti-ütopyaya dönüşümü en iyi anlatan yazarlardan biri olan Aldous Huxley, *Cesur Yeni Dünya* (Brave New World) kitabının önsözünde bir gemi kütüphanesinde Fordizm'i anlatan bir kitap okuduğunu yazmaktadır. Fordizm, Henri Ford'un otomobil sanayinde, dünyada ilk defa seri üretimi başlatmasıyla oluşan sanayi hareketidir. Bu sistemin insanları

sadece birer makine kolu haline getirdiği düşünülmektedir. Huxley: *"İnsanlığın bu duruma birkaç yüzyıl sonra gelebileceğini zannediyordum ancak yaşanan son gelişmeler bir yüzyıldan önce de gelebileceğimizi düşündürüyor"* demektedir. Zamyatin'in *Biz* adlı eserinden de etkilenen Aldous Huxley romanı *Brave New World*'u 1931'de yazmıştır. Romanın adı Sheakspeare'in *'Fırtına'* adlı eserinden esinlenerek konulmuştur.

"Bu kadar yakışıklı varlık varıp gelmiş buraya
Ne güzel şeymiş meğer insanlık
Böyle dünyalıları olan
Yaşasın bu yaman bu cesur dünya"
(Sheakspeare, Fırtına, perde 5, sahne 1, Çev: Can Yücel).

Distopik bir ortama sahip olan romanda Huxley, aile kavramını kaldırmış, insanların kendi başlarına çocuk yapamadığı bir ütopya tasarlamıştır. Modern insanın üremesi seri üretime bağlanmış ve bunun için 'Kuluçka ve Şartlanma Merkezi' kurulmuştur. İnsanlar Alfa, Beta, Gama, Delta ve Epsilon olarak isimlendirilmektedirler. Barış hakimdir ve yoksulluk yok edilmiştir. Herkes eşit, mutlu ve sağlıklıdır. Bilimsel, teknolojik ve toplumsal açıdan tüm gelişmeler tamamlanmıştır. Bireysel olarak tüm farklılıklar ortadan kalkmıştır. Her şey uykuda öğretilmektedir. Ancak bu, önemli olan tüm değerlerin de yitirilişine sebep olmuştur. Peki kaybedilenlerin yerine konulabilecek değerler var mıdır? Düşlerin dönüşümü hayale dahi izin vermez. Çünkü tasavvur, genel ilkeleri kabul etmeyi reddeder. Gerçeklik algısının değişimi insanları mutsuzluğa götürürken, feda edilen şeylerin yerini ise kontrollü yaşam ve ardından bu yaşamdan kaçış alır. Anarşi, Devlet ve Ütopya'nın yazarı Robert Nozick, rahatsız edici bu sistemin nasıl sonlanabileceğini şöyle anlatır.

> *" ....kurulan sistem sadece birinin varlığını talep eden sonsuz sayıda topluluğu değil de, aynı zamanda onların sonsuz sayıda adayın dahil olmasını hayal etmesine de iznin verir mi? Fakat bizim sistemimiz her bireyin dünyasında kendisiyle birlikte sonlu sayıda diğer kişilerin de yer almasını öngörür. Herkes kendi dünyasını oluşturmakla meşgul olduğu için yeni gelenlerle rekabet dahi etmezler. Ve dış koşullardan dolayı, bir kişinin marjinal katkısının düşük olduğu bir dünyayı hayal dahi edilmesi, o kişinin bu dünyada hayal edilmesi, o kişinin bu dünyada kalma olasılığını sona erdirir"* (Nozick, 2015: 381).

Yeni toplum düzenine uygun bedenler ve zihinler üretmek için biyolojik ve psikolojik gelişmeler kullanılmıştır. Bedenlerin ve propaganda ile zihinlerin kontrolü en radikal biçimde gerçekleştirilmektedir. Eğer bireylerin beden ve zihinlerini en başından itibaren kendinize ait kılmazsanız bunlara tümden sahip olamazsınız. Şartlandırma doğumdan itibaren başlatılmalıdır. Gen aktarımı üretim esnasında kontrollü bir şekilde gerçekleştirilmeli ve tehlikeli olanlar bertaraf edilmelidir. Ancak böyle olursa sistemin istemediği hiç bir şey aktarılmayacaktır. İşlevsel ve sosyal olarak hiçbir insan bir diğerinden farklı olmamalıdır. Yapay ve mekanik insanlar düzenin devamlılığını sağlar. Amaç insanlara kaçınılmaz olan toplumsal yazgıları sevdirmektir (Kumar, 2006: 406-407). Ancak kuluçkayla üretilen bu dünyanın dışında, vahşi dünya diye adlandırılan bir dünya daha vardır. *Cesur Yeni Dünya*, gerek modern ve ilkel insanın çatışmaları gerekse toplumsal açıdan kötü geleceğin tasvir edildiği bir roman olarak en önemli distopik romanlar arasında yer almaktadır.

Huxley ve Orwell'in distopyalarına bakıldığında büyük farklılıklar gözlemlenir. Huxley, korkulardan ziyade ihtiyaçları ön plana çıkartırken, Orwell geleceği ürkütücü şekilde örneklemektedir. İkisi de yeni distopya adına ortak zeminde farklı biçimler yaratmaktadır. Tedirgin hayal gücü, göz alıcı gelecekle karşı karşıya gelir ve gerçekleştiğinde hissedilecek duygunun tahayyülünü sunmaya çalışır.

Belirtilmelidir ki, 20. yüzyılda verilen distopik eserler, modern bir hayatın nasıl olması gerektiğini gösterirken aynı zamanda modernleşme sürecinde olması gereken insanın da tasvirini yapmaktadır. Değişim her ne kadar dışta gözükse de yapısal değişim varoluşsal tabiatla ters düşer. Hayal edilen sistemlerle, duygularından ve akıl yürütmekten yoksun toplum isteği ikna edilmeye gerek kalmadan oluşmaktadır. Yaşanılan temel değişimler istenilen sistemin yürütülmesi için gerekenleri sağlar. İnsanın tabiatının en önemli özellikleri olan keşfetmek ve yaratıcılık yeteneği ölçüsüzse elden alınmaktadır. İnsani dürtüler kargaşadan başka bir şey getirmemektedir. Bu nedenle bunların kontrolü önemli yükümlülükler getirmektedir. Toplumsal sistemlerin yürütülebilmesi için ön koşul arz ve talep meselesidir. İstenilen ve beklenilen aynı doğrultuda olduğu zaman kurulan toplum sistemleri problemsiz olarak ilerleyecektir. Herkes aynı beklentide olduğu zaman bir

çıkar çatışması söz konusu olmayacaktır. Toplumun düzeninin bozulması en büyük kâbus olduğu için düzeni korumak en önemli toplumsal sorumluluktur. Bu konuda Edward Bellamy'in anlatımı oldukça göz kamaştırıcıdır:

> *"Bir alay geçiyordu. O korkunç günde bana acıma ve hayretten başka duygular esinleyen ilk görüntüydü. Düzen ve akıl, akıllı işbirliğinin neler başarabileceğine yönelik bir gösteri sonunda karşımdaydı. Parlayan yüzlerle bakarak dikilen insanlar için manzara göz alıcı bir ilgiçlikten başka bir şey olmayabilir miydi? Bunun, onların kusursuz hareket birliği, tek bir kontrol altında örgütlenişleri olduğunu ve bunun da bu insanları harikulade bir makine haline getirdiğini ve onların bunun on katı bir kalabalığı alt edebilecek kıldığını görmüyor olabilirler miydi?* (Bellamy, 2011: 182).

Kabul edilmiş ve onaylanmışlık hali, insanın dizayn edilen toplumla bir uyum içerisinde olmasını sağlar. Her bir insan, ait olduğu toplum sınıfları içinde aynı düzeye getirilir. Kimseden farklı bir şey düşünmesi yahut farklı bir şeye ilgi göstermesi beklenmez. Çünkü çatışma ve eleştiri çözülme sebebidir. Ait oldukları dünya tüm dünyaların en güzelidir. Bireysel ilerleme toplumsal gelişmeyi hızlandıracaktır. Ancak tek başına bireysellik geneli ifade etmeyeceği için birlikte hareket etmek önemlidir. 19. yüzyılda kurulan Robert Owen ve diğer isimlerin oluşturdukları ütopyalarda da toplumsal birliktelik ön plana çıkarılmıştır. Ancak 19. yüzyılda umut vadedici olarak algılanan düzen, 20. yüzyıl ütopyalarında dönüşerek korku ve kaos ütopyalarına evrilmiştir. Adorno, hayvanlar alemindeki türler gibi insan türündeki yaşama dair verdiği örnekle umudun tükendiği anda korkunun zihni nasıl felç ettiğini gözler önüne serer.

> *"... daha gelişmiş hayvanlar daha özgür oluşlarını kendilerine borçludur; varlıkları, antenlerinin bir zamanlar yeni doğrultulara uzatıldığına ve geri püskürtülmediğine tanıklık eder. Bu hayvan türlerinin her biri, oluş denemeleri ta baştan engellenmiş sayısız başka hayvan türlerine dikilmiş bir anıttır; yalnızca antenlerini oluşlarını harekete geçirecek yönde uzatmış olsalar da korkuya yenik düşmüşlerdir. Olanaklarının kendilerini kuşatan doğadan gelen doğrudan direnç tarafından baskılanması, organlarının korkudan ötürü giderek güdükleşmesi nedeniyle içlerine işler. Bir hayvanın her meraklı bakışı, o tek bir varlığın ait olduğu türden ortaya çıkabilecek yeni bir yaşam biçiminin şafağıdır. O hayvanı eski varlığın korunağında alıkoyan şey yalnızca ait olduğu türün özellikleri değildir; o bakışın karşılaştığı tahakküm, hayvanın daha en başından, bulunduğu aşamada çakılıp kalmasına neden olan ve bu aşamanın*

> *ötesine geçmeye yönelik ilk adımları atmasını hep yeniden engelleyen milyonlarca yıllık tahakkümdür. Böyle yoklayarak gerçekleşen ilk bakışın engellenmesi her zaman kolaydır. Arkasında iyi niyet, kırılgan bir umut olsa da süreğen bir enerji yoktur. Hayvan o keskin bir biçimde korkutulduğu istikamette ürkekleşir ve aptallaşır* (Adorno, 2010: 342-343) .

Bu nedenle zihin sürekli uykuda tutulmalıdır. İnsanın uyandırılması halinde içgüdüsel olarak bulunan sorgulama pratiği modern gerçeklik için ürkütücüdür. Çünkü modern gerçekçiliğin aynı distopya gibi, olumsuz olanı olumluya dönüştürme gibi bir özelliği vardır. O halde distopya, modern gerçeklikle eşdeğer tutulabilir mi? Modernite ve distopyanın birbirini beslediği şüphe götürmez bir gerçektir. Özsoy, bu gerçekliği şöyle açıklamaktadır.

> *"İnsanlığın barış ve huzur içinde eşit koşullarda yaşadığı bir dünya özlemi artık yerini daha distopik öğelere; kültürel çeşitliliğin zenginliğini ve çoğulculuğunu yitirdiği tekilleşen bir dünyaya bırakmaktadır. Bu koşullar içinde üretilen yeni kültür teorileri, söylemlerini tehdit, kabus, kaos, şiddet ve güven, hayal, güvenli ikilemlerin üzerine kurmaktadır. Bundan dolayı gelecek bir ütopya olarak görünmekten çok kültürel emperyalizmin tehdidine karşı özgün kültürel ağların birleşik yapısına dair distopik düşünceleri ilham etmektedir* (Özsoy, 2018:281).

20. ve 21. yüzyıl ütopyalarında insanın köklü ve yaygın dönüşümü; *"insan nedir ve ne olabilir?"* sorusunu ortaya koyarken aynı zamanda insanın neyi sunmak zorunda olduğunu da ürkütücü şekilde gösteren örnekler üzerinden vermektedir. Bu noktada doğru soruyu sormak gerekir? Distopyanın ve insanın arzularının bir noktada kesişmesi mümkün müdür? Distopya, kazanımları sunarken arka planda kaybedilenleri yok sayar. Yoklukta ortaya çıkan çokluk distopyanın pratikte de gelişmesini sağlar. Dönüşen insan, dönüşen dünyada kendine bir yer bulmuştur. İnsan hem hükmeden konumunda hem de tutarlı bir toplum içerisinde sistemi koruyan bir kurtarıcıdır. Varlığını toplumdan ayrıştırmayan ve onun için hazırlanan sınırları belirlenen yerden ayrılmadığı sürece insan Tanrısal güçlere de sahip olacaktır. Geçmişe müdahale etme şansı olmayan insan, bilim ve teknoloji sayesinde yeni yaşam formlarını yaratarak geleceği planlayacak hale gelmiştir. Bunun ise insanı Tanrı ile eşdeğer konuma getirecek kadar ürkütücü kıldığı söylenebilir.

1.3.Bilim Ve Ütopya: Olası Bir Gelecek, Felaket Midir Fantazi Midir?

"Yeni şeyler yeni hayallere ihtiyaç duyarlar"

20. yüzyılın ütopya ve distopyalarının kaynağını, genel olarak kötümserlik havasının bilim ve bilimin getirecekleri ile birleşmesi oluşturmuştur. Bilimsel ilerleme, yeniliği ve geleceği keşfetmenin yegâne göstergesidir. 'Yeni' kelimesi, ifadesinin ötesine geçmesine rağmen hem ütopyanın hem de distopyanın yapısal düzenleyicisidir. Bu anlamda 'modern' kavramı ile eş değer gözükebilir. Ancak modern olan her şey aynı zamanda yoksunluk ve ilerleme arasındaki birliktelik ile eşzamanlı devam etmiştir. Bilimsel olarak hesaplama mutlak bir sonu da beraberinde getirmektedir. Çünkü toplumsal ilerlemenin doğal akışı sonucunda devamlılığı getirilemeyen sürecin, verdiklerini geri alma gibi bir eğilimi vardır. Doğal ve tarihsel süreç içerinde bilim ve teknolojinin gelişimi, insanın doğayı egemenliği altına alma hızıyla birlikte ilerlemiştir. İnsanın düşünsel üretimi yaratıcılığının da belirleyicisi olmuştur. Var olan teknolojik gelişmeler düş gücü ile birleştiğinde gerek toplumsal yapıda gerekse evrende, üzerinden oldukça fazla zaman geçse de şaşkınlık yaratmaya devam edecektir. İnsanlık karmaşık ve benzersiz yapısı zihnindekileri gerçekleştirmek için büyük bir mücadele içerisindedir. Geleceğe yönelik ortak amaç uğruna atılan adımlar koşulsuz, sisteme yönelik daha iyi tasarımlar ortaya koymaktadır.

Ütopya toplumsal boyutuyla nitelendirildiğinde, bilimin, ilk etapta onunla çok fazla bir ilişkisi yokmuş gibi görünür. Çünkü genel kabul edilişiyle bilim, insanların toplumu değiştirmek ya da dönüştürmeye yönelik bir tutkudan ziyade, dünyanın bilinmesi amacına yönelik bir projedir. Ancak bilim ve ütopya arasındaki ilişki toplum bilimleri söz konusu olduğunda başka bir önem arz etmektedir. Bilimin uygulama boyutu, insana doğa üzerindeki gerçek bilgiye ulaşma imkânı verir. Ütopyanın sunduğu umut projeleri bilimsel uygulamalarla hayat bulur (Sarcey, 2003: 38-41).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra her yerde ütopyalar geri çekilmiştir. 1920'ler, 1930'lar ve 1940'lar 'olumsuz anlamda ütopya', karşıütopya veya distopya dönemidir. Bu yıllar, kitlesel işsizlik, kitlesel eziyet, diktatörlük ve savaş yıllarıdır.

Pek çok yazar bu dönem boyunca ütopyacılığını geliştirmeye ve anlatmaya devam eder ancak umut umutsuzluğa dönüşmüştür. 1. Dünya Savaşı'nın göz açıcı deneyiminin biçimlendirdiği yeni kuşak düşünürlerinin de yeni eserler verilmesinde pek az etkisi olmuştur. Eğer akıl ve bilim geleceğe doğru herhangi bir rehberlikte bulunduysa, bu onların saptırılmış kullanımlarının getirdiği kâbus biçimi olmuştur. Geleceğe bakma dürtüsü varlığını korumaktadır. Bu karşıütopyanın ütopyaya iltifatıdır. Ancak bu artık korkulacak bir gelecektir. Bundan sonra gelecek tüm eserler tüm çıkışların kapatıldığı totaliter bir cehennem olarak resmedilmiştir (Kumar, 2006: 358). Bilim ve teknoloji tarafından yeniden inşa edilen dünya daha fazla bilime ihtiyaç duymaktadır. Geleceğin tasarlanmasında bilim, komutayı ele almıştır. Özellikle bu dönemde güçlenen bilimsel ütopyalar yeni yaşam formları oluşturarak evrendeki yaşamı da şekillendirir.

> *" Bugün yapılabilecek şeyler! Gerçekten yapılmakta olan şeyler! İnsana birincisine yönelik çok büyük bir duygu veren ikincisidir. Fiziki ve mekanik bilimin, tıp ve sağlık bilgisinin son Yüzyıl'da ki ilerlemesini düşündüğümde, genel eğitim ve ortalama yetkinlikteki insanın hizmeti için şimdi el altında olan güçteki artışı, yalnızca fiziksel artışı ölçtüğümde ve onu şimdiye kadar insanın emrinde olmuş herhangi bir şey ile karşılaştırdığımda ve mucitlerin, deneycilerin, eğitimcilerin, yazarların ve örgütleyicilerin nasıl da sürüden ayrı, tesadüfi, disipline olmamış ve işbirliği halinde olmayan bir azınlığın, büyük çoğunluğun saygısızlığı ile amaçsızlığına ve etkin sıradanlığın ateşli direnişine rağmen insani olanaklardaki bu gelişmeyi elde etmiş olduklarını düşündüğümde, adil bir şekilde örgütlenmiş bir devletin ulaşabilecekleri insani görkemlerin göz kamaştırıcı parlaklığı hayal gücümün başını döndürüyor. Sersemletici bir an için tepelere tırmanılabileceğini, harikulade girişimlerin olanaklı kılındığını görüyorum."*(Wells, 1911).

Bilim ütopyasının en önemli yazarlarından olan H.G. Wells, ilerlemenin bir gerçeklik olduğunu ancak hem güvenin hem de umutsuzluğun aşırısının insanlık için büyük bir belirsizlik olduğunu ifade eder. Çünkü yaşamsal süreklilik insana karşı bir amaç olarak insanın dışında gerçekleşmektedir. Bu insanlık için de yeni bir keşif sürecidir: Kendinin keşfi. Bilim ve teknoloji insanlığın düşlerinin gerçekleşmesine müsaade etmektedir. Esas olarak umut verici olan da budur. Bilim dünyayı karanlıktan aydınlığa çıkaracak ışıktır (Kumar, 2006: 348).

Bilimsel ütopyalar içerisinde yazılıp bilgi peşinde koşanları teşvik edenler arasında *Yeni Atlantis'in*[11] yazarı Francis Bacon'ın etkisi de oldukça büyüktür. Bilimsel araştırmalar öncelikli olarak ütopyalı üreticiler tarafından teşvik edilir ve geliştirilir. Büyük laboratuvarlar kurulur. Her endüstri kuruluşu bilimsel araştırma yürütmeye mecburdur. Mucitler aranır, desteklenir ve ödüllendirilir. Üniversiteler öğretme işlevini sürdürür ama büyük oranda fiziki ve sosyal alanda tüm bilimlerde 'saf' bilginin aranışına adanmışlardır. Bu ülkede her şey olduğu gibi, saf biçimiyle ve hiçbir tuhaflık özentisi olmadan üretilmeli ve gösterilmelidir. Bunun dışında, bütün sihirbazlıkları, hileleri, göz yanılmalarını ve bunların yol açtığı aldatmaların her türlüsünün gösterildiği duyu- yanılsaması evler vardır. Tüm bunların dışında Süleyman'ın Ev'i[12] mensuplarının yabancı memleketlere gidip oralarda yapılan deneylerin modellerini, orada yazılan kitapların özetlerini Atlantis'e getirmek gibi görevleri vardır. (Bacon, 2014: 71). "Böylece yaratılan dünya çapındaki Süleyman'ın Evi" bir milyonun üzerinde insanın enerjisini meşgul eder (Kumar, 2006: 321,322). Bacon'ın belki de yüzyıllar öncesinden yapmak istediği şey tam da budur.

Bacon öteki ütopyacılardan ve düşünürlerden farklı kılan yan, ilerlemeyi bilimin ve teknolojinin bağlamı dışında tarif etmeyişidir. Yeni Atlantis'in bir bilim-toplum modeli sunmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Bu bilimsel toplum modeli, bir yandan da Bacon'ın ilgi alanlarının ve geleceğe ilişkin düşüncelerinin çok çeşitliliğini yansıtır. Atlantis ideal boyutlarda Tanrı'nın "lütfuna mazhar" olmuş, bir düzen, bolluk ve güzellikler cennetidir. Adaya ilişkin bu temel özellikler, yeniçağın hemen eşiğindeki insanın bilgi ve birikim dağarcığına, beklenti ve gelecek projelerine uyumlanmış idealleridir (Bacon, 2014: 13-14).

Bilim ve toplum ile ilgili verilen eserlerden bir diğeri, J.D. Bernal'ın 1929'da yayınlanan '*Dünya, Et ve Şeytan'* adlı eseridir. 'Rasyonel Ruh'un Üç Düşmanı' ile karşılaşan Bernal, bilim vasıtasıyla onları saklandıkları yerden çıkartmaya

[11] *Yeni Atlantis* isimli efsanevi ada ya da ülke, Atlantis ile ilişkisi aşikâr bir ütopik coğrafyayı temsil etmektedir. Günümüzde bile halâ çağına göre çok ileride olduğu varsayılan, batıp gitmiş bir uygarlığın coğrafyası olarak popüler kültürde önemli bir yer tutan Atlantis'ten ilk kez Platon, Timaios ve Kritias diyaloglarında söz eder (Bacon, 2014:14).

[12] 'Süleyman'ın Evi' Bacon'ın 'bilimler akademisi'ni andırmaktadır. Okuyucularınca da böyle bir akademi olarak anlaşılmış, özellikle de 17. Yüzyılın –içinden Royal Society'nin çıkacağı- püriten eğitim ve bilim reformlarının geliştirildiği bir kurum olarak değerlendirilmiştir (Bacon, 2014:15).

çalışmaktadır. Bilim, doğanın vahşi güçlerini evcilleştirecektir. Eserde, insanın dünya isteği kaybolacak ve insan uzaya ulaşacaktır. Diğer gezegenlerin ve yıldızların kolonileştirilmesine yönelik ilk adımlar atılmış olacaktır. Her kolonide 20.000-30.000 yerleşimci olacaktır. Bernal, geleceğin insanından işe yaramayan organları çıkarıp yerlerine ölümsüz hale getirilmiş bedensiz bir beyne mekanik olarak bağlanılabilen yapay parçalar konulacağını söyler. İhtiyaç duyulan her şey yapay organlar vasıtasıyla gerçekleştirilecektir. Ayrıca telsiz frekanslarını taramak için, küçük bir duyu organına, kızıl ötesi ve x ışınları için gözlere, süpersonik kulaklara ihtiyaç vardır (Kumar, 2006: 372-373). Geleceğin insanı tasarlanırken doğal olan insan fikri reddedilmiştir. İnsanlığın önünde uzun bir süreç gibi görünse de er ya da geç bunun gerçekleşeceği ve mekanikleşmenin yaşamı daha kaliteli ve uzun bir hale getireceği aşikârdır. İnsan bedeni bir hapistir ve insan eninde sonunda bu hapisten çıkacaktır.

İnsanın yaşadığı ya da yaşayacağı bu değişikliği farklı bir görüşle açıklayan Sigmund Freud, yaşanan teknik ve mekanik gelişmelerle peri masalı ideallerine yaklaşan insanın gelişen ve devinen duyularıyla sanki bir çeşit protez-tanrıya dönüştüğünü öngörmektedir. Ancak bu dönüşümün yanında teknik gelişmenin insanla birlikte gelişmediğini de vurgulayarak insanın sık sık problem çıkartan uzuvlarından dolayı mutsuz bir tanrıya dönüştüğünün altını çizmektedir (Özsoy, 2018: 278). 20. Yüzyıl ütopyacıların bilimsel dünyaya bakış açısı cennet yaratma düşlerinin cehenneme çevrilmesine sebep olur. Bilim ve akıl, 20. Yüzyıl'ın devrimidir. Arzulanan insan yaratılacaktır. Tıpkı Huxley'in romanında anlatıldığı gibi. 'Aralıksız taşıma bandı' endüstrinin üretim ve işletim sisteminin devamlılığının imgesidir. Cesur Yeni Dünya'da Huxley, insan üretimi için kurduğu kuluçka merkezinde geleceğin insanını yaratmak için döllenmiş yumurtaları bu bant üzerinde kontrol eder.

> *"Çok yavaş hareket eden bir bantta bir tepsi dolusu deney tüpü büyük bir metal kutuya giriyor, hemen bir diğeri görünüyordu. Tüplerin işlemden geçmesi sekiz dakika sürer dedi. Kalanların en dayanıklılıkları ikiye bölünüyor, çoğu dört tomurcuk veriyordu. Hepsi kuluçka makinalarına tekrar konuyor ve tomurcuklar burada gelişmeye başlıyordu. Sonra iki gün geçtiğinde aniden soğutuluyor ve müdahale ediliyorlardı. İki, dört, sekiz, tomurcukların kendileri de*

> *tomurcuk veriyordu, hemen sonrasında neredeyse ölümüne alkole batırılıyorlardı. Sonuçta tekrar filizlenip tomurcuk üstüne tomurcuk veren tomurcuklar huzur içinde gelişmeye bırakılıyorlardı. Bu arada ilk yumurta sekizle doksan arasında bir sayıda embriyoya bölünmüş oluyordu, sizin de hak vereceğiniz gibi bu, doğa üzerinde sağlanmış muazzam bir ilerlemedir. Tek yumurta ikizleri eskiden olduğu gibi canlı anadan, kazara yumurta bölünmesi sonucu doğan sıradan ikiz ya da üçüzler değil, aksine düzinelerce, yirmilerce, hem de bir kerede"* (Huxley, 2002: 11).

Eleştirmenler tarafından başarısızlıkla suçlansa da otuz yıl sonra Huxley, zihin kontrol tekniklerinin ne kadar başarılı olabileceğini kanıtlamıştır. Huxley, Sovyetler ve batılı rejimlerde davranış mühendisliğinin son derece tehlikeli olduğu konusunda ısrarcıdır (Claeys, 2011: 172). Kumar'a göre Huxley'in altı yüzyıl uzaklıktaki bir uygarlığın portresini çıkarması ise tam bir paradokstur. Bilimin uygulanabilir olmasının taşıdığı kaygı kontrollü ama engellenemez bir şekilde 20. yüzyıl ve sonrasında hissedilir şekilde artmıştır. Tarihsel gerçek sunulana doğru ilerlemektedir. Gelişmekte olan genetik mühendisliğinde DNA haritası ortaya çıkarılıp kusurlu olan genleri ayıklanıp yerine kusursuz olanlar eklenir hale gelmiştir. Yaratılacak olan yeni yaşam formları uygun amaca göre üretilmeye başlanmıştır. Genetik bilimin gelişmesi 'Yeni Dünya' düzeninin oluşumunu hızlandırmaktadır. Teori, pratiğe aktarılmaktadır. Genetik mühendisliğiyle beraber makine, elektrik, bilgisayar mühendisliğinden yararlanan biyoteknoloji de ihtiyaç duyulan organların yapımında DNA teknolojisi ile birlikte üretime başlamıştır. Ancak gerçek ve gerçeklik arasındaki evren artık düşsel değildir. Düşsel üretim gerçeğe dönüşmüştür. Oğuz Adanır, bu dönüşümle şekillenen uygarlığın çokta uzak olmadığını bilakis içinde yaşadığımızı gösterir.

> *"Günümüzde gerçekliğin sonsuz sayıda üretimi minyatürleştirilmiş hücreler, matrisler, bellekler ve komut modelleri tarafından üretilmektedir. Gerçek artık işlemsel bir görünüme sahiptir. Aslında buna gerçek bile denilemez, çünkü onu sarıp sarmalayan bir düşsellik yoktur. Gerçek ya da hakikatle ilişkisi kalmayan böyle bir uzama geçildiğinde karşımıza tüm gönderen sistemlerin tasviye edildiği bir simülasyon çağı çıkmaktadır. Bu gerçeğin tüm göstergelerine sahip, gerçeğin tüm aşamalarına kısa devre yaptıran, kusursuz*

> *programlanabilen, göstergeleri kanserli hücreler gibi çoğaltarak dört bir yana savuran bir makinedir. Gerçek bir daha asla geri dönmeyecektir"*(Adanır, 2014:14).

Ancak gelecek olan toplum robotlar, sayborgler, yapay zekâ ve insanlardan oluşacaktır. 19. yüzyıldan itibaren makinanın insan hayatına dahil olmasıyla birlikte yeni bir toplum yaratmak için inşa edilen düşünme biçimleri, 20. yüzyılla birlikte gerçek yaşamdan tümüyle kopmuştur. Ya da gerçek yaşamlar, inşa edilen bu dünyalar olmuştur. İlerlemeyi arzulamak, dönüşümün kaçınılmaz koşuludur. Yine de bu paradoks bizi sistematik bir dönüşüm içine sokar. Bütünün parçasını oluşturan her şey, olan ve olmayanın arasındaki ilişkiden daha güçlüdür. Geçmişin inşası sonsuz gibi görünen gelecekte karşımızdadır. Geçmiş ve gelecek arasındaki eşzamanlı sistem düşten çok farklıdır. Özellikle bilimdeki temsilin dönüşmesi ve bir sistem içinde yer bulması geçmişten bir kopuştur. Ancak bu kopuş çağlar boyu yaşanacak olan yükselişin de karşıtı olacaktır. O halde sorulması gereken soru şudur. Olası bir gelecek, felaket midir, fantezi midir? Rus filozof Nikolai Berdyaev, insana sunulan ütopyanın öngördüğü dönüşümleri ve gerçekleşebilme inancını böyle sorar:

> *"Ütopyalar önceden varsaydığımızdan çok daha gerçekleştirilebilir görünüyorlar. Artık kendimizi yepyeni bir biçimde sancılı bir soruyla karşı karşıya buluyoruz: ütopyaların hakikaten gerçek olmalarından nasıl kaçınmalı?"*

Umudun hayal kırıklığına dönüşme ihtimali, gelecek ve onun anlatısının başarısızlığa uğramasıdır. Toplumun karşı karşıya kalacağı etkilerin çıtası o kadar yüksektir ki akabinde gelen şok gerçekliğin felaketidir. Düşe yapılan yatırım beklentiden ibarettir. Bilimin getireceği değişimin yaratacağı etkiye, bireyin ve toplumun ayak uyduramaması ilerleme olarak adlandırılan sürecin yanıltıcı olduğunu gösterebilir. Doğayı etkileyecek kadar gerçeklikle farklı bir ilişki kuran bilim, hayal edilene yabancılaşabilir. Böylece yenilik olarak adlandırılan unsurlar hayallerin dışında kalabilir.

Örneğin, doğanın mekanik işleyişini açıklayan Newtoncu paradigma, evrenin yalnızca kendi tasarladığı türde bir çatı altında anlamlandırılabileceğini söyler. Ve bu paradigmanın içinde çalışanlar çatıyı daha da belirginleştirmek, Newton kuramlarıyla doğa arasındaki uyumu daha da kesinleştirmek amacındadırlar. Bunu yapabilmelerini

de, kendilerine hangi tür problemler üzerinde hangi araçlarla çalışmaları gerektiğini ve hangi problemlerin gereksiz olduğunu gösterecek kuralları gösteren bir sisteme borçludurlar (Kuhn, 2015: 26). O halde kurulan sistemler bilimsel olarak bir düzeni ayakta tutmak için yeterli olabilir. Ancak bu, düşünür David Hume tarafından bir kerede tüm zamanlar için yıkılmış durumdadır. Sistemde gözlemlenen düzenli ilişkilerin ileride de geçerli olacağını, yani geleceğin aşağı yukarı şimdiki zaman gibi olacağını söyleyen tümevarım ilkesi, mantıksal ve psikolojik bir yanılsamadan daha fazlası olmayacaktır. Bazı nesnelerden, aynı tür bütün nesnelere yapılan tümevarımcı genellemeler geçerli olmayacaktır. Gözlem, bilgi, deney sonsuz olduğuna göre, bilime dayalı sistemlerin geçerliliğinin de deneyim tarafından hiçbir zaman doğrulanamayacağı sonucu çıkar (Kuhn, 2015: 33). Öyleyse hayal gücü ile tasarlanan ütopyalar aldatıcı olabileceği için fantastik bir ürün olurken, gerçekleştirdiği ilerlemelerle ortaya çıkan beklentiler insanın doğasıyla uyumsuz olması nedeniyle felaket olarak tanımlanabilir. Hayali gelecek ve geleceğin getirmiş olduğu uyumsuzluk, ütopyaların masumiyetini kaybetmesine neden olmuştur.

Yine de başlangıçtaki sorunsala döndüğümüzde, fantezinin ütopya ile ilgili muğlaklığını koruduğu görülmektedir. Ütopya ve fantezi arasındaki ilişki, Eric S. Rabkin ve Carl P. Simon'un *'Fantsy and Utopia'* (Fantezi ve Ütopya) adlı makalesi incelendiğinde ütopyalar ve gerçeklik de dahil olmak üzere, fanteziler arasındaki bağlantının şaşkınlığa düşmesi, hem fantezinin hem de ütopyanın ortak yanılsamalarını (ya da yaralanmaları), yanlış anlamaları ortaya çıkarmaktadır. Çünkü ütopyalar toplumda daha mükemmel ilkesine göre düzenlenmiş belirli yarı-insan topluluğunun sözlü yapısıdır. Varsayımsal alternatiflerin merkeziliği, elbette, bu "sözel yapıların" fanteziler olduğunu öne sürmektedir. Oxford İngilizce Sözlüğü, bu tür bir sonucu kabul ederek, ütopyayı *"İnanılmaz derecede ideal bir şema…"* olarak tanımlamıştır. Rabkin ve Simon, fantezilerin telafi edici fonksiyonları olduğu zaman ütopyaların fantezi olarak kabul edilebileceğini söyler. Bir kişinin açlıktan sonra yemek yeme rüyası gibi. Ancak paradoksal olarak mükemmel bir toplum, bazı kusurları gerektirir. Ütopyalarımız olan fanteziler gerçekten de içinde bulunduğumuz dünyayı yansıtmaktadır, ama en azından yirminci yüzyıl için, ilk dürtü ne kadar iyileşme yönünde olursa olsun, ciddi yansımada geleceğinden şüphe etmeye eğilim

vardır (Rabkin ve Simon, 2002: 1-12). Bu nedenle ütopyaya belirli bir bakış açısından yaklaşmak biçimsel soruna yol açabilir. Ütopyanın doğası ve arzusuna bakıldığında hayal edilen biçimin içeriğinin süregelen bir değişimde olduğudur. Fredric Jameson, Ütopya denen arzuyu tanımlarken, ütopyacı arzunun doğasını ve bu umudun aslını araştırmaya yönelmektedir.

> *"Ütopyacı biçimin içeriği başka bir biçimden ya da türden, yani peri masalından çıkacaktır: Kolektif arzunun belki daha saf bir biçimden, en azından köylülüğün yaşam dünyasından, büyüme ve doğadan, tarım ve mevsimlerden, yeryüzü ve kuşaklardan çıkan daha plebvar bir biçimden; sanayi ya da sonrası dönemde yalnızca "doğum, üreme ve ölümün" alaycı bir kanısı şeklinde yaşamaya devam eden bir temsilden"* (Jameson, 2009: 126).

Ne var ki fantezi olsun ya da olmasın, herkese ihtiyacı olan kadar sunan ütopyaların tersine distopyaların sunduğu korku yüzeysel bir şekilde ele alınamaz. Anti ütopyalar, gördüğümüze tekabül etmeyen pek çok imgeyle gerekli içeriği sağlar. 'Yeni dünya'nın teknolojisi ve var olana karşıtlığı birbirinden farklı dünyalar sunmaktadır. Teknolojik ve bilimsel değişimle birlikte sunulan ya da yaratılan alternatif geleceğin belirsizliği tehlikeli bir ümitsizlik içermektedir. Zaman yolculuklarında karşılaşılan farklı türler, ölümcül virüsler, dış dünyalardaki ziyaretçiler, güvenlik problemleri, toplumun makinalaştırılması gibi sanrılar geleceğin umuttan ziyade felaket içereceğini de gösterebilir. Yahut acı çekmeyen, bir şeye ihtiyaç duymayan ve duyması için bir nedeni olmayan, sağlıklı, kusursuz, soyu tükenmeyecek olan kısaca tanrılar gibi insanlar olmak oldukça fantastik olabilir. Tıpkı Wells'in *'Ay'daki İlk İnsanlar'* romanında olduğu gibi.

> *"Ayda, her yurttaş kendi yerini bilir. O yerde doğar ve geçtiği özenli alıştırmalar ve eğitim ve ameliyatlar onu sonunda oraya o kadar tamamıyla uygun kılar ki, onun ötesinde herhangi bir amaç için ne fikirleri ne de organı kalır. Dinlenme ve besin dışında, tek zevki yeteneğinin kullanılmasıdır. Sesi yalnızca formüllerin belirtilmesine yarayan bir çınlama haline gelir. Doğru telaffuz edilen problemleri duymak dışında sağır görülür. Gülme yeteneği yitirilmiştir. En derin duygusu yeni bir hesaplamanın geliştirilmesidir. Ve böylece hedefine ulaşır…"* (Wells, 1911).

O halde nihai mutluluk sağlayacak ve belirsizliği ortadan kaldıracak tek bir arayış söz konusu değildir. İhtiyaçları doyuran fanteziler yaşamsaldır. Ancak bunların yaratabileceği sorunlar yeniden bir sistem üretiminin koşuludur. 'Eksik' olan, her koşulda bir kaos sebebidir. Ve dönüştürülen ütopyalarda 'eksik' olanı tamamlamak ütopyanın öznesidir. Ancak bu özne tamamlandığında, insanın var olan düzende toplumsal bir işbirliği içerisinde kurulmuş olan sisteme uygun hareket ederken, insanın temel işlevleri olan aklını ve duygularını kullanmaması ya da kullanamaması felaket değildir de nedir?

İKİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYA VE DİSTOPYADA GELECEĞİN İNSANININ HAZIRLANMASI

Yirmibirinci yüzyılın içinde yaşadığımız sosyal düzenin nimetlerinin bir o kadar basit ve mantıklı olduğunu, ancak bilim ve teknolojinin galibiyetinin göründüğü gibi olmadığını anlamaya çalışmak, hiç de zor değildir. Toplumun bugünkü yaşam biçiminin, bir bütünlük içinde, bir asırdan daha az olduğunu fark etmek bununla birlikte, tarihsel bir gerçek olarak, 19. Yüzyıl'ın neredeyse sonuna kadar, eski sanayi sisteminin, 20. Yüzyıl'da tüm şok edici toplumsal sonuçlarıyla sürmesi gereken genel bir inanış olduğu gerçeğinden daha iyi değildir. Öyle görülüyor ki, ne kadar tuhaf ve inanılmaz olsa da, o zamandan bu yana gerçekleşmiş olan dönüşüm çok kısa bir aralıkta gerçekleştirilmiş olabilir.

Bilimin ideolojik 'Yeni Dünya' sının alamet-i farikalarından biri her dönemde her formda içsel, deruni ve sübjektif olanın bilinçli bir şekilde terk edilmesidir. Arzu ve fantazinin gerçekdışı dünyası, bilim insanı için hayali bir dünya değildir artık. Dış dünyayı kontrol etmek için gelişmiş tekniği teşvik etmesi ve insanın fiziksel ve bilişsel güçlerini arttırması bilimin dış dünyaya açılan kapılarını sonuna dek açmıştır (Mumford, 2017: 324-327). Ancak bilimin vadettiği uygarlığın hayal kırıklığı mı yoksa hayranlık mı getireceği bilinmemektedir. Bilimin insanı mükemmelleştirme çalışması doğal dünyayla birlikte insanın da değişimini görülebilir biçimde etkilemiştir. Bilişsel seyir ile birlikte başlayan değişim hem fiziksel hem de davranışsal olarak insanın üzerinde tüm ağırlığıyla hissedilmektedir.

2.1. Teknoloji –Bilim Ütopya Mı Distopya Mı Vaat Ediyor?

> *"İnsanlar doğanın güçleri üzerinde onların yardımı ile birbirini son insana dek yok etmekte güçlük çekmeyecek kadar denetim elde etmiştir."(Freud)*

1940'ların sonu yoğun çelişkilerin yaşandığı zamanlardır. Faşizm yenilmiştir ama Soğuk Savaş başlamıştır. Birleşmiş Milletler kurulmuş ama nükleer silahlar kesin olarak birkaç güçlü ulus-devletin denetiminde kalmıştır. Sömürge imparatorluklar yıkılmış, kağıt üzerine yazılmadan yeni uluslar oluşmuştur; ama Güney'in yoksul eski- sömürge ülkelerinin Kuzey'in zengin ülkelerine bağımlılığı, önceden olduğundan çok daha fazladır. Komünizm Çin'den büyük bir zafer kazanınca, Sovyetler'in Doğu Avrupa'yı üstlenmesi ve Stalinizmin gaddarlığının etkileri giderek azalır.

1950'lerde bir grup Amerikalı sosyal bilimci şu törensel ilanda bulunur. *"Ütopyalar çağı geçti. Onun yerini bir gerçeklik çağı aldı…"* Ancak dönem içerisinde verilen eserler ütopyayı yeniden diriltmeyi sürdürürler. Tüm endüstriyalizm ve endüstriyel toplum sistemi biçiminde. Artık görülmektedir ki, endüstriyel uygarlığın kendisi ütopyacı çabaların uygun nesnesi olabilir. 21. Yüzyıl'da batı toplumlarınca endüstriyalizm "insanoğlunun hedefi ve ulusal özlemin esası" haline gelmiştir (Kumar, 2006: 603). Dünya savaşlarının kalıcı etkisiyle birlikte endüstriyel ulusların iyileşmesi oldukça hızlı gelişim gösterir. Savaştan çıkmış, aynı zamanda yenilen ülkelerin (Almanya, Japonya) endüstriyel anlamda göstermiş olduğu büyüme oranı diğer ülkelerinki ile kıyaslandığında şaşırtıcı bir sonuç ortaya koymaktadır. Tüm toplumların refah düzeyine ulaşmak için uygulamaya koydukları politikalar, geçmişin ekonomik yıkıcılığını bir nebze ortadan kaldıracaktır. Dünyanın gelişen sanayi ile birlikte yeniden biçimlendirilmesi ve topluma arzu ettikleri mutluluğu sunarak daha iyi bir toplumun, kitlesel olarak ortaya konulabileceği inancı ve modernliğin büyüsü, tüm toplumlarda geleceğin daha iyi olacağı umuduna imkân verir.

1950'ler "ideolojinin sonu"nu[13] ilan etmiştir. Sosyal ve politik gelişmelere dair rekabete ve uzlaşmaz görüşlere temel ve gerek yoktur. Sovyetler Birliği'nde bile Stalinizm'in dahi etkisini yitirdiği ve yaşanan gelişmelerle Batı toplum modeline daha da yaklaşılmakta olduğu görülmektedir. Ulaşılması gereken hedef sınırsız ekonomi ile birlikte toplumsal ilerleme ve istikrardır. Bunun için başka bir ütopyaya ihtiyaç yoktur. Geçmişin tüm ütopyacı özlemleri dünya çapındaki endüstriyelleşme hamlesine dahil edilebilir. Endüstriyel toplum iyi bir toplumdur. Bu ütopyacı anlayışta bilimin ve teknolojinin başrol oynaması gerektiği apaçık bellidir. Çünkü tüm siyasetin hedefi olarak görülen ekonomik büyümeye hizmet etmeyi hiçbir şey bu kadar vaat etmemektedir. Herkes ekonomik ilerlemenin artık hiç olmadığı kadar bilim ve teknolojideki temel araştırmalara dayandığında birleşmektedir. Dolayısıyla sosyal hayattaki iyimserliğin yeniden canlanışı distopyanın da dip akıntısıdır. Tiranlık ve bilime yönelik endişe, korku özgürleştirici ve umut verici olarak rolüne yol vermek zorundadır. Sosyal düşüncedeki iyimserlik, 1920' li ve 30'lu yıllarda distopyanın ve özellikle Yeni Cesur Dünya'nın temel hedeflerinden biri olan "bilim ve toplum" hareketini hatırlatmakta ve yeniden canlandırmaktadır (Kumar, 2006: 604-606). Birinci Sanayi Devrimi'nden bugüne teknik ve ütopyalar arasında pek çok bağ kurulmuştur. Teknik gelişmelerin yarattığı umut ve kaygı, kimi zaman teknolojik özellikler taşıyan ütopyaların, kimi zaman da tekniğin tümcü ve insanlık dışı bir iktidarın hizmetine koşulduğu karşı-ütopyaların doğmasına neden olmuştur. Her ne kadar 18. yüzyılın ikinci yarısından önce teknik ile ütopya arasındaki ilişkilerden söz etmek kolay olmasa da ütopyayı anlatan yazılı metinlerde ortaya konulan ideal yaşam vasıtasıyla birbirine yaklaştırılabilir. More'un *Ütopya*'sında yahut Campenalla'nın *Güneş Ülkesi*'nde de betimlenen toplumlar, beklenmedik şeylerin gerçekleşme olasılığını ortadan kaldıran bir teknolojik kesinliğin gelişini haber vermektedir (Picon, 2003: 236-237). Devrim ve savaş dönemlerinin sonunda dokumacılık ve buhar makinalarının yaygınlaşmasıyla birlikte ütopyacı düşünüş ve sanayici buluşma gerçekleşir. Bu birliktelik dünyayı hiçbir sınır tanımadan dönüştürme amacı gütmektedir. Altın Çağ'ın birkaç on yıl içinde başlayacağını düşünen Robert Owen ve Charles Fourier gibi sosyalistler insanı ve toplumu tümüyle

[13] 20. yüzyılda Sosyalizm, ideoloji olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla 'ideolojinin sonu' demek sosyalizmin sonu demektir.

içine alan toplumsal yazgının kömür, demir ve buhar makinası çağında gerçekleşmesini beklemektedirler. Aynı şekilde sanayideki atılımın yanı sıra teknik gelişmelerin bir başka boyutu da ütopyacı dönüşümü besleyecektir. Örneğin 1820 ve 1830'lu yıllarda ortaya çıkan demiryolları nesneleri, insanları ve toplumu bir ağ halinde düşünen bir imgenin doğmasına neden olacak ve pek çok ütopyaya esin kaynağı olacaktır. 19. yüzyıl demiryollarının düşlemeye imkân verdiğinden çok daha fazlasını verir. Telgraf ve telefonun icadı yaşanılan zamanı, an ile türdeş kılar. Ulaşım ve uzaktan iletişimin sahne olduğu yüzyıl aynı zamanda elektrikli ve içten yanmalı motorların da icadına şahitlik eder. Buhar gücünün üretim birimlerinde yoğunlaştırmayı gerektirmesine karşın, sanayi devriminin küçük motorları sanayi faaliyetlerinde, evde çalışabilmeye kadar uzanan bir dağılmanın yolunu açar Fransız sosyolog Frederic Le Play bu konuyla ilgili coşkusunu şöyle dile getirmektedir:

> "*Motor gücünün iktisadi olarak evde üretilebildiği ya da dağıtılabildiği gün, modern sanayinin hane içi devindirici adı verilen bu büyük eksikliğin işçinin kendi araçlarını kendi evinde çalıştırmasına imkan vereceği gün, işte o gün, demokrasinin gururla işaretleyebileceği günlerden biri olacaktır"*

Böylece internetten ve uzaktan mesaiden çok daha önce yaşanılan teknik gelişmeler, üretim faaliyetlerinin aile birimi içinde bütünleştirilmesine katkıda bulunabilecek güçte görülmektedir. 19. yüzyıl ütopyası, insanı sermayenin ve makinanın dayattığı tartıma daha çok tabi kılmak üzere karakteristik zorunluluklardan kurtaran tekniğin izinde hem özgürleşme umutlarının hem de tek yönetim altında toplama arzularının sanayi toplumu içindeki en aykırı düşüncelerinden biri olmayacaktır (Picon, 2003: 237-240).

Orta Çağ dönemi boyunca pek çok dönüşüm toplumun yaşam alanı olan tarlalar, manastırlar ve kiliselerde gerçekleşmiştir. Din, bilimsel, siyasi ve ekonomik değişimler birbirinden ayrılmaz kavramlar olur. Avrupa'nın ekonomik açıdan gelişme gösterdiği dönem ve öncesi, manastırlar bilginin kendi başına kabul edildiği yerlerdir. Tanrı'ya yaklaşmak için her ne kadar dinin bilime düşman olduğu düşünülse de bu bilgilerin faydalı olacağına karar verilmiştir. Çünkü yüzyıllar önce *"Tanrı bizi aldatmış olamaz"* diyen Descartes batının zorladığı kaderin insanlığın tek kaderi olmadığını ve insanlık için farklı bakış açıları olduğuna insanı ikna eder.

Böylece sadece dünyaya yönelik olmayan ortaçağ felsefesi düşünsel anlamda da oldukça verimli bir çağ olur. Her ne kadar 1210' da başlayarak kilise yetkesi Tanrı düşüncesinin soruşturulmasına karşı olsa da yasaklamalar etkisini yitirmeye başlar. Bilimle ilgilenen insanlar, öğretileri dinsel bir tutumla değil bilimsel bilgi ile ortaya koymaya çalışmaktadır. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun kurulmasından sonra Avrupa ekonomisi, muazzam büyüklükteki topraklara hükmederek zenginliklerini ve iktidarlarını daha da arttıracak icatlara para koymaktadır. Rekabetçi ticarete dayanan bu yeni rejimde, teknik yenilikler tarım ve imalat alanında kullanılan yöntemleri daha verimli bir hale getirir. Ancak fark edilmelidir ki, Orta Çağ öncesi Aristotales'in ileriye dönük düşleri geri kalanın sonraki yıllarda sistemli ve içinde saklı olan bilincin, belirli bir süreç içerisinde bir yapı oluşmasını sağlamıştır. Kurduğu ütopik yapı, varolan sistemleri 16. ve 17. yüzyıllara kadar götürmüştür. Yeni bir evren anlayışı ile Orta Çağ bilimini şekillendirirken düşünceleri Aristotales'i modern bilim hafızasında önemli bir konuma yerleştirmiştir. Görüşleri ile bilimin temelini atan Aristotalesçi yaklaşımın ya da felsefenin bir öğretiye dönüşmesini Koyre şu şekilde tanımlar:

> *" ... tam tersine Aristotelesçilik herşeyden önce, hem Müslümanın hem de Hıristiyanın tinsel tutumyla bağdaşmaz görünür; verdiği öğretiler-örneğin dünyanın öncesiz-sonrasızlığı- vahiy dinin hakikatlerine hatta temel yaratıcı- Tanrı anlayışına açıkça karşıt görünür. Bunun için, dinsel yetkenin ya da ortodoksluğun Aristoteles'i her yerde yargılaması, Ortaçağ filazoflarının onu yorumlamak yani dinsel inak ile bağdaşır, yeni bir anlamda yeniden ele almak zorunda kalmaları pek iyi anlaşılmaktadır* (Koyre, 1994: 31).

O halde Thomas More'un ütopyayı oluştururken Aristotelesçiliği değiştirerek kendi edinimlerine göre yeni bir dinsel hakikat ve Evren oluşturduğu söylenebilir. Yeni bir kosmos hayali dini de beslemeye başlamıştır.

Orta Çağ ile modern bilim anlayışına geçildiği dönem arasında 15. yüzyılda, Ortaçağ düşüncesinden modern bilim düşüncesine geçişi olanaklı kılan bir dönem, Renaissance (yeniden doğuş) çağı yaşanmıştır. Bu dönemle birlikte deneysel bilimler yükselmiş; bu ise, doğayı araştırma ve aynı zamanda onu kontrol etme ve sömürme biçimine dönüşmüştür. Aristo'nun kurduğu uygun dünya sorgulanmaya başlanırken, bilim ve coğrafi keşifler özgür ve gerçekçi 'Yeni Dünya' lar çizmektedir. Yeni

yerlerin keşfi ile birlikte doğaya karşı hayranlık artarken doğayı hiçbir düşünsel otoriteye dayanmadan açıklama arzusu ve onu kontrol etme arzusu ortaya çıkmıştır. Özellikle 16. yüzyılda makinaların icadının etkisiyle bir "yöntem çağı" olan 17. yüzyılın yolunun açıldığı, insanın doğa karşısında kendini güçlü hissetmesiyle ona hükmetme arzusunun uyandığı ortadadır (Gür, 2008: 83-145). Tek tek bireylerin mükemmelleşmesi ile aynı anda toplumun da birlikte ilerleme düşüncesi Aydınlanma Çağı ile birlikte ilerleyen bir süreç olmuştur. Bilimsel değişimler her ne kadar gizemli ve anlaşılması zor görünse de geleceği şekillendirmektedir. Yaşam tarzındaki değişiklikler bilimin gidişatı ile sınanırken, bilimin uygulanabilirliği pratik açıdan Antik Yunan'da uygulanmaya çoktan başlamıştır. İlk toplumların M.Ö. 3000 yılında oluştuğu kabul edilmektedir. Bu medeniyetlerde bundan on bin yıl önce hayvanların evcilleştirilmesi ve bitkilerin yerleştirilmesi ile teknolojik gelişmenin başladığı kabul edilir. Bütün bunların ışığında Atlantis gibi çok ileri düzeyde gelişmiş şehirlerin kurulduğu ve bunların afetlerle yok olduğu varsayılmıştır. Görülmektedir ki her medeniyet ilk dönemlerle alakalı ileri düzeyde gelişmeler kaydetmiştir (Özkan, 2002: 35). Kendiliğinden açılıp kapanan tapınak kapıları, Heron'un buhar üretip kürenin dönmesini sağlayan buhar makinası ileriki yaşamlarda daha büyük bir ölçeğe taşınıp karmaşık üretim sistemlerinin kurulması için bir altyapıyı oluşturmaya başlamıştır. Rönesans alimleri Yunan kültürünü canlandırmakta olduklarını iddia etseler de ellerindeki bilimsel bilgi görüldüğü üzere farklı insan ve bölgelerde asırlardır sürmekte olan iletişim ve etkileşimden kaynaklanmaktadır.

17. yüzyılda bilimle ilgili faaliyetler kamusal değil özel mekânlarda yürütülmektedir. Deneysel çalışmalar kapalı kapılar ardında yapılmaktadır. Aydınlanma çağı ile birlikte ilk bilim dernekleri bilgiyi halka açık kılma amaçlı kurulan kurumlar olur. Avrupalı hükümdarlar bu tür entelektüel kurumlar edinmenin statü açısından da değerli olduğunu görünce pek çok derneğin kurulmasına ön ayak olurlar. 18. yüzyılın sonunda tüm Avrupa ve Kuzey Amerika'da iki yüz kadar dernek olmuştur. Derneklerdeki raflar Harvey, Koepernik ve Bacon'ın 'Yeni Dünya' tasarımlarını anlatan kitaplarla dolup taşmakta yeni edinilen bilgiler teknolojik icatlar olarak kullanılmaktadır. Bilim siyaset ve ticarete sokularak yüksek statülü bir yenilik hareketi olmuştur. Bilim uluslararası hammadde ve yabancı uzmanlık arayışlarının

ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Halk bilimini yaratan bilim derneklerinin koruyucu azizi Bacon'dır. Bacon, 19. yüzyıl ihtiraslarına uyan kusursuz bir düstur bulmuştur: "Bilgi Güçtür" (Fara, 2015: 208-211). 19. yüzyılın sonuna kadar bilim, ilerleme sağlamakta ya da ilerlemenin diğer yüzü olan distopyaları yaratmakta nispeten önemsiz bir rol oynamaktadır. İnsanlığın ilerlemesi olarak görülen pek çok şey teknolojinin marifeti olarak görülebilir. Yani çoğunlukla hiçbir tarihin veya teorinin yükünü taşımayan eğitimsiz kişiler tarafından nesnelerin ve insanların amaçlarına uygun biçimde kullanılmasıyla meydana getirildiği ileri sürülebilir (Raskin, 2012:21). Toplum için beklentilerin karşılanması teknoloji ile ilgili gelen değişimleri arka plana itmiştir. 19 yüzyılda, bilimsel ve teknolojik ilerlemelerde beklentilerin karşılanması ölçü olarak yeterli olmuştur.

21. yüzyılda Britanya merkezli bir noktadan geçmişe bakıldığında bilimin geleceğinde özellikle önem taşıyan ve birbiriyle bağlantılı olan üç bölge görülmektedir. Çin, İslam dünyası ve Orta Çağ Avrupası. Kritik önem taşıyan icatların çoğu ilk önce 18. yüzyılın sonuna dek Avrupa'dan teknolojik açıdan üstün olan Çin'de yapılmıştır. Diğer yandan İslami yorumcular, Yunanlıların bilgilerini yorumlama ve analiz etmede önemli bir rol oynamışlardır. Yorumlanan bu bilgiler 12. yüzyılda Avrupa'ya ulaşmıştır. Avrupa'da bilimsel bilgiler önceleri dini kurumlarda ve manastırlarda takip edilirken, sonraları üniversitelere taşınmaya başlamıştır. Alimler, Yunan teorilerinin islamlaştırılmış versiyonlarını Aristotalesçiliğin Hıristiyanlaştırılmış biçimine dönüştürmüş, bu da sonuç olarak makine bilimi, ışık bilimi ve astronomi üzerine yapılan Rönesans araştırmalarını derinden etkilemiştir. Avrupa'da bilim, aristokratik-askeri feodalizmin kapitalizme evrildiği 14. ve 15. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Çin ise üretimden ziyade savunma odaklı merkezi bir devlet bürokrasisiyle yönetilen feodal bir ekonominin içinde sıkışıp kalmıştır. Gıda üretiminin etkin bir şekilde koordine edildiği, bireysel girişimlerin bastırıldığı ve kişisel servet birikimlerinin ortadan kaldırıldığı bürokratik yapı teknolojik gelişmelerle birlikte toplumun yapısında ciddi değişiklikleri teşvik etmektedir. Teknolojinin teşvik edilme amacı, su kaynaklarının muhafaza edilmesi ve savunma amaçlı olsa da gelecek bin yılın korunma modeli de çizilmektedir (Fara, 2015: 33-83).

Bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, Aydınlanma'dan bu yana sosyalist ve kapitalist ideolojilerin parolası olur. Her iki sistemin savunucuları da, yöntemlerinin ve yarattıkları toplumsal atmosferin rasyonalitenin doruk noktası olduğunu ve kendi sistemlerinin rasyonolitenin koruyucu örtüsünü barındırdığını iddia etmektedir. Bilim veya teknolojiden birinin rasyonoliteyi özgürleştireceği iddia edilmektedir. Her biri mutlaka ütopyanın karanlık unsurlarını alt edecektir. Ancak böyle olmamıştır. Her ikisi de yıkıcı amaçlar için kullanılmıştır (Raskin, 2012: 22). Fara, bilimsel ve teknik gelişmelerdeki tarihsel dönüşümü şöyle özetler:

> *"Avrupa'nın şanlı kökenleri nosyonu, klasik çağ uyanışçılarının Avrupa uygarlığının beşiğini Platon ve Aristotales'in Atinasına yerleştirdikleri Rönesans'ta daha da köpürtülür. Bu uzak ve şehir-devleti geçmişe gömülmüş bir altın çağın mitimsi halesiyle sarmalayan ressamlar, alimler ve politikacılar kendilerini doğrudan doğruya antik Yunan'la ilişkilendirdiler ve onun dışında arada kalan her şeyle bağlarını kopardılar. Bu yorumda kaybolan en önemli dönemlerden biri de Karanlık Çağ diye anılan dönemdir: aşağı yukarı Konstantin döneminde başlayan ve (güya) pek de bir şeyin vuku bulmadığı muğlak tanımlı bir çağ. Bu tarihsel boşluğun sonuna iliştirilmiş ve ondan biraz daha az kasvetli olan dönem ise ortaçağ idi ve bu çağ 14. yüzyılda Rönesans yaratıcılığının önünü açmıştır. Koskoca bin yılı dahiyane bir şekilde ortadan kaldırıveren tarihçiler, sanki bilimsel bilgi meşalesi antik Yunan'dan Rönesanas Avrupasına doğrudan doğruya geçmiş gibi gösterirler. Her ne kadar Avrupalılar Yunanlıların ihtişamını teslim etseler de 17. yüzyılda başlattıkları yeni deneysel yaklaşımların uygulamalardaki faydalarına da önem vermekteydiler. Örneğin Rönesans icatları arasındaki matbaa, barut ve manyetik pusula üçlüsü ile övünerek, bunlarla hem dünyaya dair bilgileri hem de günlük yaşamları dönüştürdüklerinin altını çizerler"* (Fara, 2015: 33-68).

Rönesansçılar yaptıkları araştırmalardan ve keşiflerden büyük oranda etkilenmiştir. Ekonomik ve ticari faaliyetler elde edilen bilgi ve birikimlerin yayılmasını sağlamış bu da dünyadaki deneysel yaklaşımın gelişmesini sağlamıştır. Geleceğe dair kavramlar geçmişin anlam değiştirmesiyle bilimle şekillenmektedir. Dünyaya dair bilgiler hem siyasi hem ticari anlamda da önem taşımaktadır. Her yeni buluş aynı zamanda beraberinde yeni problemlere yol açsa da çözümler yeni araştırma alanları yaratmaktadır. Özellikle toplumsal dönüşümlerde var olan sorunlar yeni atılacak adımlara her ne kadar yabancı olsa da bilimsel düşüncenin gelişmesine zemin hazırlar. Önemli olan da bunu sağlamaktır. Burada genel bir parantez açarsak,

bugün bize mütevazi gelen teknik icatlar o zamanlar, tıpkı birkaç yüzyıl sonra buhar makinasında olacağı gibi, toplumda devrim niteliğinde etkiler bırakmıştır. Örneğin yeni at koşum takımları, her ne kadar muhteşem bir yenilik gibi gelmese de, Yunan ve Roma imparatorluklarının ayakta kalması için gereken çok önemli bir ihtiyacı yani insan kölelerin harcaması gereken emeği çarpıcı biçimde azaltmıştır. Dişliler gibi temel mekanik gelişmeler değirmenlerin rüzgâr ve sudan daha verimli bir şekilde faydalanmasını sağlarken, ziraattaki gelişmeler düzenli gıda teminine yardımcı olmaktadır. Teknolojik değişimler bilgiyi arttırdıkları için değil faydalı oldukları için gerçekleşmekteydiler. Varlıklı toprak sahipleri daha iyi araç gereçler için daha yüksek ücretler ödemeye razı olduğundan, bugün bilimsel denilen mekanik ve kimyasal araştırmalar dolaylı olarak teşvik edilmekteydi. Dolayısıyla bakıldığında ileriye dönük değişimin ve getirdiği beklenti duygusunun öngörüsünün sınanması da teknoloji ve ütopya arasındaki bağın yegâne işlevi olmaktadır.

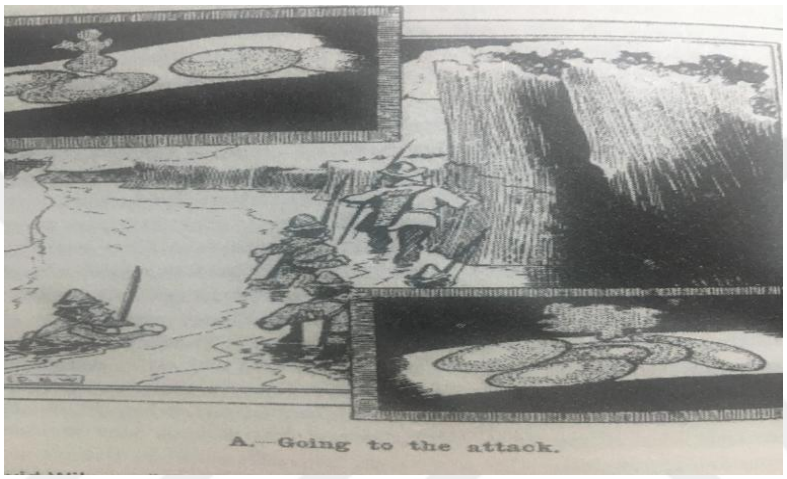
Bilim 18. yüzyılda önce İngiltere'de sonra ise Avrupa ve Amerika'ya yayılmış ve ticari bir girişim olmuştur. Bilimi tanıtmanın en önemli yolu onun faydalı olduğunu göstermektir. Yapılan çalışmalar bilimsel teorilerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Keşfedilmeyen yer kalmayacak, daha büyük makinalar yapılacak böylece ideal devlet ve toplum oluşturulacaktır. Ancak, gerçekleşen gelişmeler mevcut hiyerarşik yapının bozulmasına da neden olmuştur. 19. yüzyıl bilimcileri dünyaları ve insanları değiştirecek projeler geliştirmenin peşine düşmüşlerdir. Buna rağmen bilimin dünyaya eşit olarak yayılması söz konusu değildir. Toplumsal farklılıklar, çatışmalar ve hedefler bilimin ötesinde tutulmaktadır.

Tüm yüzyıllar içerisinde 19. yüzyıl, yeni bir insan ve yeni bir toplum yaratma bilincini mutlak şekilde idealleştirir. Fransa'da top ateşi ile başlayan devrim ve İngiltere'de iplik makinaları arasındaki bağlantı bir düşün tahakkuk etmesine sahne olacaktır. Yaşanan gelişme sadece askeri ve sanayi açısından değerlendirilmemelidir. Yaşanan gelişme toplumsal değişimlerin öncüsü olarak yeni bir çağ başlatmıştır. Sosyolog Hans Freyer *"Dağları yerinden oynatan doğa güçleri sükünet bulduğundan beri, hiçbir güç dünyamızın yüzünü sanayi çağının tekniği kadar kuvvetle şekillendirmemiştir"* (Freyer, 2014: 28) derken yaşanan değişimin ne kadar hayati

olduğunu göz önüne vurgulamaktadır. Sanayi Devrimi ile değişim yalnızca fiziki alanda değil sosyal alanda da gerçekleşir. Teknolojinin insan hayatı içinde tümüyle yer alması ona yeni bir görev de kazandırır. Çünkü buhar makinası ile başlayan değişim teknolojinin niteliğini değiştirirken insanın elindeki ile yapabilecekleri de değişmiştir. Yeni yaşam düzeni sanayileşme süreci ile beraber 1830'lardan itibaren insan ufkunu kuşatır. Sanayi Devrimi hem toplumsal hem de tarihsel sürece bakıldığında akla hayale gelmeyecek önemli değişikliklere yol açmıştır. Sanayi Devrimi'nden sonra teknolojinin varsayılan yararlarını yok saymak mümkün değildir. Endüstri görkemli bir yükselişe geçerken, 1800'lerde yeni kurulan fabrikalar ve çalışan işçi sayısı gittikçe artarken taşradan şehirlere akın eden köylülerden sanayi işçisi kavramı doğmuştur. Ancak her sanayileşme süreci toplumsal yapıyı değiştirmekte ve daha karmaşık bir hale getirmektedir. Bununla beraber toplumun geleceğine dair değişimler de pratik bir şekilde görülmektedir. Teknolojik ilerlemenin yeni oluşan toplumu nasıl kurduğu ve toplumu nasıl reforme ettiği, tasarlanan değişimin toplumun doğasını nasıl değiştirdiği gerçeği beklenenden çok farklı sonuçlar doğurmaktadır.

18. yüzyıl, Frankenstein'ın yeni bir yaşam yaratma çabalarına tanıklık ederken, tıbbi eğitimin yetersizliği ile de karşı karşıyadır. Hastalıklara toplu çözüm bulmaktansa kişiye özel tedavilerin mümkün olduğu, çoğu insanın bulaşıcı hastalıklar sebebiyle hayatını kaybettiği bir dönem olarak anılır. Uluslararası ticaret ve seyahatler hastalıkların tüm dünyaya yayılmasına sebep olmuştur. Çiçek gibi bulaşıcı hastalıklar hızlı şekilde yayılmaktadır. Yaygın olan inanışa göre aşırı kalabalık ve gecekondulardan yayıldığı düşünülen hastalıklar sebebiyle orta ve üst sınıf kendi sağlıklarını korumak amacıyla alt tabakayı ayrıştırır. Böylece toplumun bir kısmının temiz kalabileceğine inanılmaktadır. Hastalar toplumun korunması için kalabalık yerlerden uzakta sanatoryumlarda tutulmaktadır. Hastalık bir utançtır. Hastalıklara yakalanan kişiler mikropların masum kurbanları değil de özellikle seçilip hastalanıyormuş gibi. Tarihçilere göre 19. yüzyıl, doktorların başarı hikâyeleri ile doludur. Laboratuvarlarda güçlü ilaçlar üretilmiştir. Ölüm oranlarında büyük azalma vardır. Aşı, insan sağlığı ve bilim üzerinde köklü değişiklikler yaratmıştır. Araştırmacılar büyük ilerlemeler kaydetseler de Florence Nigtingale gibi güçlü

kampanyacıların aşı karşıtı itirazlarına mazur kalmaktadır. İtirazların merkezi de, aşılamayı zorunlu kılarak araştırmacılar tarafından insan yaşamına müdahale edildiği ve buna haklarının olmadığıdır. Mikrop propagandacılarına göre insan bedeni görünmeyen ama ölümcül mikroorganizmalar tarafından saldırıya uğraması mümkün hücrelerin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Demek ki insanlar evrenle uyum içinde olan varlıklar değil, kendilerini, davetsiz mikrop konuklara karşı korumak zorunda olan bağımsız varlıklardır.

Şekil 5: Dawid Wilson, "Saldıraya Geçiş" (1899) Elie Metchnikoff'un bakteri fotoğraflarına dayanılarak mürekkeple çizilmiş eskiz

Şekil 5'de çizilen düşman istilası imgesiyle birlikte tıpta büyük hamlelerin ve imhaların arttığı askeri bir terminoloji de geliştirilir. Diğer bilim metaforları gibi bu imgeler de yalnızca hastalığın nasıl başladığını anlatmaz aynı zaman da yabancılara nasıl davranılması gerektiğini de gösterir. Tıpkı bedenlerin bu mikroplara karşı korunması gerektiği gibi uluslar da kendilerini hastalıklı göçmenlere karşı kendilerini savunmalıdır. Ölümcül hastalıklara çareler bulunmuş, toplum içerisindeki ayrışma ile mikroplar da birbirinden ayrıştırılmıştır. Irk ve temizlik alışkanlıklarına verilen önemle ilgili yargılara bilimsel etiketler de yapıştırılmaktadır[14] (Fara, 2015: 347-359).

[14] San Francisco'da yaşayan bir Çinli bulaşıcı bir hastalık geçirirse bütün Çin Mahallesi karantina altına alınırken, bu ayrımcı adım tıbbi önlem adı altında atılmaktadır. ABD dünyanın pek çok yerinden insanları kendine çeken bir ülkeydi ve hükümet gelen göçmenlerin sağlık durumlarını değerlendirmek için bir tarama programı başlattı. Bu her ne kadar tıbbı güvenlik adı altında yapılsa da gerçekte zengin göçmenlerin ülkeye daha kolay girebilmesi için yapılmaktadır

Sanayileşmeyle birlikte buhar makinalarının para makinalarına dönmesi Britanya'nın görünüşünü de tamamen değiştirir. Daha çok verim almak isteyen toprak sahipleri geniş arazilere yönelir. Yaşadıkları yerlerden ayrılan işçiler büyük kentlere göç etmeye başlar. Böylece kuzeydeki merkezler güneydeki limanlardan daha önemli hale gelmeye başlar. Önceden zengin olmak miras yolu ile olurken 19. yüzyılda kendi kendilerini var eden sanayiciler aristokratlardan zengin hale gelmeye başlar. Victoria dönemindeki eleştirmenler püsküren bacalar, gürültülü trenler ve dökülmüş gecekondu mahalleleri karşısında duydukları ürpertiyi ifade ederken, çalıştırdıkları işçileri hastalığa ve yoksulluğa terk eden varlıklı işverenleri şiddetle kınamaktaydılar. Ütopik bir hevesle coşan sanayiciler daha varlıklı olmanın herkese yaralı olacağını sürekli tekrar etseler de çalışan memnuniyeti onlar için önemli bir konu değildir. Özellikle işçi sınıfları gözle görülür biçimde yeni teknolojilerin kurbanı olur. Kitlesel üretim hatlarında çalışan, kalifiye olmayan ya da yarı kalifiye erkek ve kadınlar otomat makinelerle kolayca yer değiştirilir. İşverenler makinaların yalnızca kendilerine değil işçilere de yeni fırsatlar sağlayacağını iddia ederler. Ancak teknolojinin ilerlemesiyle birlikte imalat alanında istihdam edilen toplam işçi sayısı yaklaşık dörtte bir oranında azalır (Hobsbawn, 2017: 410). Teknolojinin gelişimi ile kuşkusuz doğuştan getirdiği üretme dürtüsüyle varlığını sürdürebilen insan, artık üretim sürecinin dışına itilmektedir. Üretim biçimleri ve toplumsal ilişkiler incelendiğinde insanın üretim dışına itilmesi ile ona bağlı olarak toplumdışına itilmesi de bir rastlantı değildir.

19. yüzyılın ortaların doğru dördüncü sanayileşme devri, kimya çağını başlatır. Bu dördüncü dalganın kendine özgü yönünü Freyer *"bilim belirleyici olarak ilkin bu dalgada ortaya çıkmıştır"*(Freyer, 2014: 429) diyerek tanımlar. Bu dönemden sonra teknik, artık bilim adamlarının uğraşı alanı haline gelir. Böylelikle tekniğin ilerleme hızı bu yüzyıldan sonra giderek artar. Her ne kadar bilim insanlarının çoğu simyanın saçma olduğuna inansa da 1936'da nükleer fizikçi Ernest Rutherford Cambridge Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada, kendisini modern zamanların simyacısı olarak tanıtmıştır. Rutherford, övünerek kurşunu altına dönüştürmese de, alfa parçacıklarıyla bombardımana tuttuğu nitrojeni oksijene dönüştürdüğünü anlatmıştır. Simyacıların dünyayı değiştirme ve dönüştürme çabaları

bilim insanlarına benzemektedir. Simya özünde değişimi anlamakla ilgiliydi ve bu değişim her türde olabilirdi. Demir çürüyerek pasa, tohumlar büyüyerek ağaca, su buza dönüşmektedir. Ay farklı şekiller alabilir, alkol uçucu bir şey olduğu gibi canlandırıcı da olabilir ve suçlular karakterlerini düzeltebilir. Ateşli dindarlar olan simyacılar, Tanrı arayışlarında sürekli mükemmelliğe ulaşma çabası içindelerken onları kusursuzluğa ulaştıracak maddeyi aramaktadırlar. Onu buldukları zaman insan bedeni hastalıklardan kurtulacak ömrü uzayacak ve hatta ölümsüzlüğe ulaşabilecektir. Böylece hem bedenleri hem de ruhları ölümsüzleşecektir. Bu, Ortaçağ Katolik düşüncesine de oldukça uygun bir düşüncedir. Nasıl ekmek ve şarap İsa'nın bedeni ve kanına dönüşebiliyor ve yeraltından çıkan tozlu topraklı madenler pırıl pırıl metallere dönüşüyorsa ölümcül bir hastalığa çare bulmak da imkânsız değildir (Fara, 2015: 125). Detaylar belirsiz olsa da bilimin insanı Tanrılara dönüştürme gücü vardır. Bu tutku ise insanın dünyasını değiştirecektir. Bu bağlamda Ruşen Özkan önemli bir noktaya değinir: *"Teknolojide hedef ne olmalı, nasıl bir hayat sağlamalı? gibi soruların çok ciddi bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Teknolojik ilerlemenin önemli etkenlerinden biri de insanoğlunun tanrıyı oynamak istemesidir; genetik çalışmalar, elektromanyetik dalga deneyleri, sismik çalışmalar…"*(Özkan, 2002: 12). Orta Çağ döneminde mucize gibi görünen şeylerin şimdi sıradanlaşması da kutsal kitap kehanetlerinin vücut bulması gibidir. Görme yetisine yeniden kavuşturulan körler, tekrar yürüyebilen kötürümler ve hayata döndürülen ölüler gibi yahut genetik göz bozukluğu olanlara bir ölçüde görme yetisi kazandıran beyin implantı Argus II ya da belden aşağısı felçlilerin tekrar yürüyebilmesini sağlayan robot bacak seti Rewalk gibi. Tüm bunlar Orta Çağ'ın o eski ütopya hayali olan Bolluk Diyarı'nın bir fantaziler cenneti değil midir? (Bregman, 2016:4-6). Guliver'in Seyahatleri'nde Jonathan Swift, buzdan kurşun yapmaya çalışan kimyacılar ve çatıları aşağıya yaparak ev inşa eden matematikçi mimarlarla alay ederek okurlarını güldürmüştür. Oysa kitabın yayımlandığı 1726 yılında bu alaycı tavır çoktan kaybolmaya başlamıştır. Avrupa'nın pek çok yerinde sayıları gittikçe artan bilim derneği kurulmaktadır ve hepsi de deneylerin sonuç getirdiğini göstermektedir. 19. yüzyıla gelindiğinde, hükümetler bilimsel araştırmalara büyük yatırımlar yapmaya, mucitler ise gelişen sanayi ekonomisinin en büyük katkı sahibi olmaya başlamışlardır.

19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş, teknolojik gelişime yönelik bakışı perdeleyen kaygılar, aynı zamanda da nüfusun önemli kısmının yoksullaşması ya da sanayileşmiş uluslararasındaki savaşların daha önce görülmedik ölçüdeki şiddeti gibi son derece dramatik sonuçların keşfiyle tamamlanır. 1929 ekonomik bunalım sonucunda ülke ekonomilerinin kırılganlık dönemine girmesiyle birlikte siyasi yapılarda çökmeler meydana gelir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayileşmiş ulusların çoğu farklı ideolojilerle teknolojinin çekiciliğine kapılmış durumdadır. Enformatik gelişmeler, savaştaki askeri simülasyonlar, ekonomik ve toplumsal gelişmeler kadar, bir ütopya kokusu, aynı bir öngörü ve denetim arzusu içinde bilimcilerin, politikacıların ve toplumbilimcilerin yaşamına sinmiştir. Bu amaçla yapılan girişimler teknolojik bir iyimserlikle sanayi üretimini otomatikleştirme arayışında kendini ortaya koymuştur. Ancak tekniğe karşı eleştiriler bununla beraber çoğalır. Soğuk savaş döneminden itibaren yeni arzular ve vaatler ön plana çıkar. Kökleşmiş enformasyon sistemlerine sırt çeviren mikro-enformatik ve sanal gelişmeler ikinci sanayi devrimi dönemindeki "küçük motorların" yol açtığı umutları anımsatmaktadır. 1950-1960 yıllarının sibernetik ya da sistemik denetleme ütopyalarının yerini, "gezegensel köy" ve uzaktan-mevcudiyet ütopyaları almıştır. Teknolojik gelişmeler ve bunların yol açtığı toplumsal ve siyasal perspektiflerin insanlığı karşı karşıya bıraktığı tehlikelerin elbette dehşete düşmüş muhalifleri vardır. Son on yıllar boyunca sanayileşmiş toplumları etkilemiş olan hızlı dönüşümlere, kimi zaman bir "postmodern ortamın" doğuşuna atfedilen değişikliklere karşın, teknik karşısında takınılan tavırlar o kadar fazla değişmiş görünmemektedir. Bununla birlikte böylesi bir izlenimin daha dikkatli bir inceleme karşısında direnememesi mümkündür. Çünkü teknik, bir yandan umut ve kaygıları kristalleştirirken gelişmiş ülkelerde varolan düzenden farklı olarak teknolojik evrenin terimleriyle betimlenmesi oldukça zor görünmektedir (Picon, 2003: 237-240).

19. ve 20. yüzyıl ütopyaları doğa ve toplumu teknolojik yaklaşımdan uzak tutsa da ne var ki yaşanılan dönüşümler bilimin doğumu için bir birlikteliği zorunlu da kılmıştır. Bu da distopyayı besleyen teknolojik damarın belirli bir düzen üzerine kurulmasını sağlamıştır. Görülmektedir ki distopyalar kendi düzenlerini yaratmaktadır. Teknolojik bağlar zaman ve yer kavramlarından bağımsız olarak

kendi kalıpları içerisinde topluma yön verici ancak aynı zamanda güdüleyici yasalar oluşturmaktadır. Bilimsel faaliyetler öncelikle varoluşsal problemleri çözme amacı gütmektedir. Ancak bu çözümler, Timur'un belirttiği gibi ilerlemenin mutlaka olumlu yönde olmayacağı fikrini de içerebilir.

"Her türlü döngüsel ve rastlantısal tarih anlayışı içinde ilerleme dönüşü olmayan, doğrusal bir süreç olarak da düşünülebilir. Ve bu son paradigma, etik değerler dışında düşünülen ilerlemenin mutlaka olumlu yönde olmayacağı fikrini de içerebilirdi. Örneğin 19. Yüzyıl, ilerlemenin ters yönde (çöküşe doğru ilerleme) olacağını iddia eden bazı düşünürlere de (Gobineau, Spengler) tanık olmuştur"(Timur, 2007: 50). O halde ütopik olanın gerçekleştirilmiş olandan henüz karşılığı verilmemiş bir gelecekle meşgul olması, yine de bir ilerleme olarak görülebilir.

Ancak Jürgen Habermas, ilerleme denilen kavramın içeriksel kapsamlarının olduğunu gösterebilmek için iyileştirme ve genişletilebilmenin hedeflenmesi gerektiğini belirtir. Ona göre tekniğin ve bilimin toplumun kurumsal alanlarına sızdıkları ve böylelikle kurumların kendilerini dönüştürdükleri ölçüde eski meşrulaştırmalar tasfiye edilirler. Eylem yönlendirici evren imgelerinin, kültürel geleneğin tamamının sekulerize edilmesi ve "büyüden arındırılması" toplumsal eylemin artan rasyonelliğinin yüzüdür. O halde görülmektedir ki teknik kullanımın bilimsel olarak çözülmüş sorunları bir o kadar yaşam sorununa dönüşürler. Bu nedenle teknik ilerleme ile sosyal yaşam alanı arasında oluşan evren daha çok bilimsel olarak açıklanmış bir dünya anlayışından gelen teorik eylem yönlendirmesini izlemek durumundadır (Habermas, 2016: 78-85). Sürekli değişime uğrayan insanın evrensel olarak kabul ettiği yaşamı kolaylaştıran ve mümkün kılan teknik kullanımı kendi pratiklerine dayanmaktadır. Bu anlamda teknik yaşam koşulları, amaçları gerçekleştirdiği sürece ilerleme olarak kabul etmek yahut pratiğin içine girmemiş ve toplumsal bağlayıcı bir ölçüde vuku bulmamış ilerlemeyi, bir ilerleme olarak kabul etmek, ütopik bir tartışma konusu olabilir. Pek çok bilim insanına göre kârı azami seviyeye çıkarmak bilgiyi yaymaktan daha öncelikli olmuştur. Ancak dünyadaki gelişmeler (savaş, ekonomik) araştırma nedenlerinin daha çok ilaç, besin ya da barınma amaçlı bir hedefe doğru kaymasına neden

olmuştur. Dünya, 20. yüzyıl itibari ile tek biçemli hale gelmeye başlamıştır. Sömürgeler artmış, işgalciler yayılmış, toplumlar kendi toplumlarını ırksal olarak ayırmaya başlamış hükümetler olası sistemlerini güçlendirmek için çalışmalarını arttırmışlardır. Bilimsel fikirler cennet bahçeleri için hazırlık yapmaya başlamıştır.

Ancak Heidegger, yeni bir mutluluk çağını tasavvur ederken modern doğa biliminin daha mutlu bir insan hayatına götüren bir yol olduğundan kuşkulu olduğunu söyler. İlkesel olarak teknikle ilişki içinde olan insanın dünyaya dair, dünyayla yeni bir ilişki kurması kaçınılmazdır. Ona göre kimse gelecekteki esas değişimleri öngöremez. Fakat teknolojik ilerleme gittikçe daha da hızlanacak ve asla durdurulamayacaktır. Varoluşunun bütün alanlarında insan gittikçe daha sıkı biçimde teknolojinin güçleriyle kuşatılacaktır. Şu veya bu teknik icat, tertibat kılığı altında her an her yede insandan talepte bulunan, onu kendine bağlayan, peşi sıra sürükleyen ve ona kendisini dayatan güçler onun iradesinin ötesine geçmiş ve onun karar verme yeteneğinin sınırlarını çoktan aşmıştır (Aydoğan, 2017: 166-167). Toplumun yaşadığı değişiklik, yaşam biçimlerini düzenlerken insan süresiz olarak baskı altına alınmıştır. Geleceğin teknolojisi her dönem insanlığı şaşırtmaya devam etse de keşfedilmemiş alanlar, sınırı belli olmayan hayaller kurulmasını mümkün kılmaktadır. Ütopyaların küçük deneyler yaparak dünyayı değiştirmesi ilerlemeyi de beraberinde getirmektedir. Teknoloji ile girişilen yarışta farklı dünyalara doğru sürekli adım atılmaktadır. Peki mükemmel bir dünya öngörüsü ile tasarlanan ideal ütopyalar nasıl ortaya çıkacaktır? Bilimin yazılımı tarihle etkin bir şekilde birebir ilerlerken, tüm toplum değişimin etkisi altında görülmemiş bir hızla bilim ve teknolojide kullanılacak araçlar ve sistemler üretmektedir. 1960'lı yılların sonunun gelmesi ile beraber, hayal edilen teoriler, insanın keşfedilmeye yönelik üretimler gerçekleştirmesini sağlar.

Endüstriyel devrimler ve teknolojik değişimler kendi tarihleri içerisinde büyük dönüşümler yaşanmasını sağlar. İlk Sanayi Devrimi, üretimi mekanize etmek için mekanize su ve buhar gücü kullanmıştır. İkinci Sanayi Devrimi ise kitlesel üretimler, seri üretim yapmak için elektrik gücünü kullanır ve bunun üzerine gelişen Üçüncü Sanayi Devrimi elektronik bilgi ve bilgi teknolojisi bilgisayar otomasyonlarını getirir. Dördüncü Sanayi Devrimi ise, dijital devrim, üçüncüsü

üzerine inşa edilmektedir. Bu dönüşümlerinin sadece bir önemi değil, ayrıca üç nedeni vardır. Bu, bulanıklaşan teknolojilerin bir birleşimi ile karakterizedir: fiziksel, dijital ve biyolojik küreler arasındaki çizgiler. Mevcut buluşlar hız, içerik ve etkisi açısından değerlendirildiğinde tarihi emsalleri bulunamaz. Bu değişikliklerin derinliği ile gelecekteki düşsel toplumu tasvir etmek her ne kadar mümkün görünse de hayal edilen toplum kimsenin tahayyül edemeyeceği süprizler ile dolu olabilir. Tarihçi Eric Hobsbawn, 20. yüzyılı 'aşırılıklar çağı' olarak nitelendirirken ekonomik ve teknik sürecin kökünden söktüğü ve dönüştürdüğü dünyanın hangi süreçte var olacağıyla ilgili kuşkularını dile getirir. Dünyanın kendini yok etmesi ile ilgili insanlığın, yüz yüze geleceği sorunları çözüp çözemeyeceği bilinemez. Ancak insanlığın Altın Çağ'dan devraldığı şey tahrip olma noktasındadır.

> *"Nereye doğru gittiğimizi bilmiyoruz. Gene de açıkça görülen bir şey var. İnsanlığın anlaşılabilir bir geleceği olacaksa, bu gelecek geçmişin ya da şimdiki zamanın sürdürülmesiyle olamaz. Üçüncü binyılı bu temelde kurmaya çalışırsak, başarısızlığa uğrarız. Ve başarısızlığın bedeli, yani değişmiş bir toplumun alternatifi, karanlıktır"* (Hobsbawm, 2017: 777-778).

Hobsbawan'ın teknoloji ile ilgili endişelerini destekleyen bir görüşe sahip olan Unabomber, [15] *'Sanayi Toplumu ve Geleceği'* başlıklı teknoloji karşıtı manifestosunda teknik ilerleme ile basit toplumsal sorunların dahi çözülemez olduğunu söyler. Endüstriyel sistem güçsüzken onu yok etmek gerektiğini ifade eden Unabomber, onun ilerlemesine izin verildiği takdirde tüm insanlığın özgürlüğünün yok olacağını ve bunu başarmanın tek yolunun endüstriyel-teknolojik sistemi

---

15 Unabomber ve Manifesto'sunun Öyküsü (Theodore John Kaczynski): 1995 Eylül ayında Amerikan basın tarihinde görülmemiş bir olay yaşanır. 18 yıldır kimliği belirlenemeyen ve çeşitli adreslere gönderdiği bombalı paketlerden dolayı Unabomber olarak adlandırılan kişi Amerikan basınının en büyük iki gazetesinde manifestosunu yayınlar. Amerika'da 18 yıl boyunca bilim, teknoloji, reklam ve havayolu şirketlerine bir dizi bombalı paket gönderilmiştir. Bombalı paketlerin gönderildiği adresler, üniversitelerde bilimsel araştırma ve deneylerinin yapıldığı laboratuvarlar, insan, hayvan ve doğa tahribatına yol açan ileri teknolojik merkezlerdir. Bilimsel, endüstriyel ve teknolojik hedeflere yönlen bu bombalı eylemler serisi, teknoloji bilgi toplumunun insan doğasını yok eden gelişimine karşı ekolojik mesajlar taşırken, eylemci hakkında da modernizme, teknolojiye ve sanayi toplumuna karşı mücadele eden bir anarşist profili çizmektedir. 18 yıl boyunca Unabomber hakkında, manifestosu yayınlanana dek tek bir bilgiye dahi ulaşılamaz. Unabomber'ın Theodore John Kaczynski adlı 54 yaşındaki eski matematik profesörü olduğu ve tutuklanana kadar elektrik, su, telefon, radyo gibi araçların bulunmadığı bir kulübede yalnız yaşadığı öğrenilmiştir.

tamamen yıkmaktan geçtiğini dile getirir. Teknolojinin entegre bir sistem olduğunu söyleyen Kaczynski, onun iyi yanı ile kötü yanının birbirinden ayrılamayacağını dile getirir. İlerlemeci zihniyetin getirdiği tekniğin giderek insandan daha çok şey talep edeceğini söyler. İnsan soyunun varacağı noktada insanların biyolojik ve psikolojik olarak yeniden düzenlenmek zorunda kalacağına dikkat çeken Kaczynski, mühendislik ürünü olacak insanların evcil hayvan seviyesine indirgeneceğini vurgular (Kaczynski, 2013: 80).

Bilim ve teknoloji ile birlikte toplum tahmin edilemeyecek ölçüde değişmektedir. Teknolojinin kurduğu sistem birey için büyük riskleri de beraberinde getirir. Teknoloji gelişirken bireyler kişisel olarak davranma özgürlüklerini yitirmeye başlar. Çünkü teknolojik toplum kurduğu sistem çerçevesinde doğal insan davranışlarını ıslah etme yönünde düzenlemek zorundadır. Teknolojik bir toplum küçük parçalara bölünemez. Getirdiği sistemin düzeni insan ve makinanın uyum içinde çalışmasına bağlıdır.

2.1.1. DÜŞÜN TERSİ: DÖNÜŞÜM BÜYÜCÜLERİ "MAKİNELER VE YAPAY ZEKA"

> *"Makinalar daha etkili yani aptalların bile kullanabileceği bir hale gelerek evriliyor. Dolayısıyla mekanik gelişmenin hedefi aptalların bile yaşayabileceği bir dünyadır. –ama bu, o dünyanın sakinlerinin aptallar olacağı anlamına gelebilir de gelmeyebilir de."*
>
> *(George Orwell, Wigan İskelesi Yolu)*

Antik çağ ve Orta Çağ'daki insan arınma ile yeniden varoluş arzularken, modern insan hakimiyet düşler. Yitirmiş olduğu dünyadaki egemenliğini tekrar kazanmak için giderek kendisini dönüştürmek ve dönüştürülebilir olanı mümkün kılarak bütün yeryüzüne hükmetmek ister. İnsanın yeryüzüne hükmetme isteği teknoloji egemenliğini de gerektirmektedir. Yeryüzü insana boyun eğerken insan yarattığı güçlere teslim olacaktır.

> *"O insanların bedensel zayıflıklarını, zihinsel eksikliklerini, sık sık rastladığım o büyük bina yıkıntılarını düşündüm ve bu doğanın tamamen zapt edilmiş olduğuna dair inancımı güçlendirdi. Çünkü fırtınadan sonra sessizlik gelir. İnsanlık güçlüydü, çalışkan ve zekiydi, içinde yaşadığı koşulları değiştirmek için ruhundaki dirimin tümünü kullanmıştı. Şimdiyse değiştirilmiş koşulların tepkisindeydi sıra. "Ortaya çıkan bu rahat ve güvenli koşullarda, bizimle birlikte adına güç denen o dinmez enerji bir zayıflık haline gelecekti. Bizim zamanımızda bile, bir zamanlar hayatta kalmak için zorunlu sayılan bazı eğilim ve arzular sürekli bir başarısızlık kaynağı olmakta. Örneğin cesaret ve savaşma aşkı, uygar bir adamın pek işine yaramıyor, hatta yolunda engel bile olabiliyor. Fiziksel dengenin ve güvenliğin sağlandığı koşullarda gücün, ister zihinsel, ister bedensel olsun, pabucu dama atılacaktır. Hesaba sığmayacak kadar uzun yıllar boyunca savaş ya da tek başına şiddet tehlikesi yaşanmadığına hükmettim, ne vahşi hayvan tehlikesiyle, ne de bedensel güce ihtiyaç duyulan telef edici hastalıklarla karşılaşılmış, zahmete asla gerek duyulmamıştı. Böyle bir hayat için bizim zayıf dediklerimiz de güçlüler kadar tedarikliydi. Ve aslında artık zayıf da değildiler. Hatta onların daha hazırlıklı oldukları söylenebilir, çünkü güçlüler, çıkacak delik bulamayan bir enerji ile yıpranacaklardı. Gördüğüm binaların enfes güzelliği, insanoğlunun hali hazırdaki hedefsiz enerjisinin, içinde yaşadığı koşulların etkisiyle durulup mükemmel bir ahenge oturmasından önceki son kabarışlarının ürünüydü şüphesiz. Son ve büyük barışı başlatan o zaferin şaşaasıydı bu."* (Wells, 2014)

Bu anlatı kurgusal da olsa 19. yüzyıl biliminin bir yansımasıdır. Artık Britanyalı fizikçilere göre yeryüzünün çivisi çıkmıştır ve dünya inanılmaz bir hızla

kendi sonuna doğru ilerlemektedir. Fizik ve sanayinin birlikteliği, dönem insanlarına uzun süreli bir şeyin bambaşka birçok şeye dönüşebileceğini ve mümkünleşebileceğini gösterir. Artık yürütülen teorik çalışmalar yalnızca kağıt üzerinde kalmayacaktır, onların makinalar üzerinde uygulanması dış dünya ile ilgili değişimin mevcut olanaklar yaratıldığında kaçınılmaz olduğunun işaretidir.

Sanayi devrimleri, devrim bünyesindeki teknolojilerle ilgili yeni uzmanlık alanları katmıştır. Keşfedilen ve endüstriyel amaçla kullanılan cihazları ve makineleri yönetebilecek insanlık teknolojik gelişmelerle beraber makineleşme, robotlaşma ve yapay zekâ ile birlikte dönüşüm geçirir. Sanayi devrimleri sonucunda endüstri 1.0 ile Endüstri 4.0 arasında ciddi teknolojik farklılıklar oluşur. Endüstriyel mesleki uzmanlaşma, sanayinin, teknolojinin ve kullanılan tüm cihazların gelişmesi ve karmaşıklaşması ile ilerlemek durumunda kalır. Endüstri 1.0'da buhar makinalarını kullanan uzman işçiler, Endüstri 3.0'da CNC makinalarını kullanır, Endüstri 4.0'da ise artık üretim bandında yer alan robotlarla çalışmak ve anlaşmak durumundadır. Teknoloji, insanlığı siber ve fiziksel sistemlerin birleşmesi ile tanıştırır (Özdoğan, 2018: 60-62). 21.yüzyılda makinelere karşı yarış başlar. Buhar makinası araç süren, hesap yapan robotlara süratle dönüşmektedir. Aydınlanma Çağı'nda tahayyül edilen ideal dünya değişim göstermeye başlamıştır. İnsanları gözetleyen ve kontrol eden makinalar düşlenmeye başlanır. Çünkü makinaları denetlemek insanları denetlemekten çok daha kolay olacaktır. İnsan müdahalesi azaltılacaktır. Isaac Asimov henüz 1964'te *"İnsanlık, büyük oranda makine bakımcılarına dönüşecek,"* (Bergman, 2016: 185) tahmininde bulunurken, Heidegger bu fikri yerli yerine oturtmak için onun teknolojinin özünün tespiti yönündeki arayışını aşikâr gerçeklik içerisinde esaslı olarak değiştiği fikrini paylaşmaz (Borgman, 2017: 207). Söylemeye bile gerek yoktur ki, tesis edilen bu dünya teknolojinin insan üzerinde kaçınılmaz bir kadere dönüşmesi ve toplumun yok olmasıdır. Hal böyle iken burda Ivan Illich'in sözlerine iktibas etmek gerekir:

> *"Seri üretimin daha fazla büyümesi düşmanca bir ortam yarattığında, toplum üyelerinin doğal yeteneklerini özgürce kullanmalarını engellediğinde, kişilerin birbirinden koparıp yapay bir kabuğa hapsettiği, aşırı toplumsal kutuplaşmayı ve gitgide çeşitlenen uzmanlaşmayı arttırarak toplum dokusunu zayıflattığında veya toplumsal değişme mevcut davranışlara yön verdiğinde toplum yok*

> *olabilir. Yüzyıllardır makinaların insanlara hizmet etmesini sağlamaya, insanları da hayat boyu makinalar içi eğitmeye çalıştık. Artık makinaların hizmet etmeyeceği ve insanların da hayat boyu eğitilemeyeceği ortaya çıktı"*(Illich, 2015: 9).

20. yüzyılın ilk yarısı bilim, hükümet ve sanayinin iç içe geçtiği bir dönem olur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları gerçekleşmiştir, kimyasal gaz ve patlayıcı savaşlara dünya tanıklık etmiştir. Ancak, 20. yüzyılın ve bilimin gelişmesini sağlayan savaş olmuştur. Doğuda büyük gözlemevleri kurulmuş, batıda katedraller yapılmış, fabrikalar dikilmiştir. Bilim ise sadece boyut olarak büyümekle kalmaz para, insan gücü, makinalar ve ordu beslenmektedir. Savaş ve ülke politikaları açısından bilimin önemi kavrandığından beri devletler askeri projeler için makine yapımına para ve insan gücü ayırmaya başlamıştır (Fara, 2015: 251). Soğuk savaş dönemi ile birlikte devletler bilgisayar teknolojisi ile ilgili çalışmalarını hızlandırırlar. Özellikle ABD ve Sovyet hükümeti arasındaki mücadele bilgiye erişmek adına bu alana büyük paralar dökülmesine sebep olur.

Savaş yıllarında askeri mucitler ayrı ayrı bilgisayar alanında çalışmalar yürütürler. 1946 yılında Amerikan ordusu bir basın toplantısı yapıp insan beyninin içindeki nöronlardan yüzlerce kez daha hızlı çalışan bir makine yaptığını duyurur. Elektronik Nümerik Entegratör ve Hesap Makinası. Makine zekâsı, insan zihni ile elektrik devrelerini hiç olmadığı kadar birbirine yakınlaştırır. Neticede makine olsalar da bilgisayarların da insanlar gibi düşündüğüne tüm toplum ikna olmuştur. O halde makinalar mı insan beynini model olarak tasarlamaktadır yoksa tam tersi mi? Artık insanın, süper insan yapılıp yapılamayacağı tartışılmaya başlanır. Elektronik aksesuarlar insanın elleri ve kolları yerine geçebilir mi? Geleceğe yönelik bilimsel projeler gerçek ve zihinsel deneyimler birbirine geçmiştir. 1930'larda elektronik bilgisayarların fiziksel olarak yapılması mümkün değilken hayali makinalar icat edilmeye başlanmış ve makinaların insan gibi davrandığı prensipte kabul edilmiştir bile. İnsan ve makine arasındaki sınır giderek muğlaklaşmaktadır. Mühendisler insana benzer davranışlar sergileyen bilgisayarlar geliştirmekle meşgullerken psikologlar insan beynini elektrik beyin gibi tarif etmektedirler. Sosyal yapılar bilgisayar sistemleriyle uyumlu hale getirilir böylece bilgisayar insanların interaktif uzantıları olur. Program dilleri insanınkine yakın hale getirilir. Önceleri askeri alanda

uygulanmaya başlanan bu gelişmeler zamanla sivillere de uygulanmaya başlar. Ücret bordrolama sistemleri, teslimat programlarının simülasyonları, üretim maliyetlerinin düşürülmesi gibi… (Fara, 2015: 447-448). Akıllı makinaların insan zekâsı ile rekabet ihtimali, gelişme hızı göz önüne alındığında, bilgisayar teknolojisinin ilerlemesi somut bir olasılık olmaktan çıkmıştır. Yapay zekâ ve sinirsel hesaplama şu an için karmaşık olarak gözükse de mümkün bir gelecek için oldukça olasıdır.

20. yüzyılda yeni güç kaynakları gücün büyük bölümünü yönetirken, makinalar neredeyse insanın işlevini tamamen azaltır. Makinaların yalnızca kullanıcısı haline gelen homo faber[16]'ın makinalara teslimiyeti çok da uzun sürmez. Şimdiye dek emeği ile varolan insan, yarattığı emeği ile sürekli değişime uğramaktadır. Köle sahibi insan yarattığı aracın egemenliğine girer. Bugün insanlarla araçları arasındaki ilişkinin intihar düzeyinde çarpıtıldığını söyleyen Illich, endüstrinin egemen olduğu bugünkü toplumda insanların enerji kölelerine değil birbirlerine dayanmayı öğrenebilirlerse, haz veren itidalin ve özgür kılan yalınlığın değerinin yeniden keşfedilmesinin aslında imkânsız olmayacağını ifade eder:

> *"Gelecekteki düşsel bir topluluğu ayrıntılı biçimde tasvir etmek benim amacıma hizmet etmez. Ben fantaziye değil, eyleme yönelik genel ilkeler oraya koymak istiyorum. Şenlikli yaşam yolundaki modern bir toplum, hiç kimsenin hayal ve umut etmeği yeni sürprizler yaratabilir. Bir ütopya değil, her topluluğa kendi özgün toplumsal düzenlemelerini seçme hakkı veren bir yöntem öneriyorum."*(Illich, 2015: 27).

İnsanlar ve makinaların yolu ortak yaşayabilecekleri ütopyalarda kesişir. Hem insana ait hem de ait olmayanın, ancak insan aracılığıyla toplum ve doğayı yıkıcı biçimde dönüştürmesi makine ve insan arasındaki ilişkiyi olduğundan fazla düşündürür. Hızlıca insan bedeninin bir uzvu haline gelen makinalar doğal ve canlı bir teknikle, *"doğaya ait olmayan bir hadise, bir tür gayritabii fizik"* (Bloch, 2013: 796) olarak düzenlenmiştir. İki yüz yıl önce kent toplulukları içinde birey olarak varlığını sürdürmeye çalışan insan, şimdi makinalar için gözardı edilmeye başlanmıştır. Fakat ütopyanın temsil edilebilirliğinin tek yolu da uygulanabilirliğinin sınanmasından geçmektedir. Ne var ki hayali olsun olmasın makinaların insani olan arzuların eğitilmesinde ütopyacı bir fantezi yarattığı da ortadadır.

[16] Homo Faber: Yaratan insan

> *"Makineleri, insanlığı özgür kılacak yeni köle"yi yapışkan bir şekilde yücelten sözleri ne kadar da sık duyduk. Görünüşe göre bu insanlar için makinenin tek tehlikesi yıkıcı amaçlar için olası kullanımıdır.,. örneğin uçakların savaşta kullanılması gibi. Savaştan ve öngürülmeyen felaketlerden başka, gelecek mekanik ilerlemenin daha da hızlı bir yürüyüşü olarak düşünülüyor, işten tasarruf etmek için makineler, düşünceden tasarruf etmek için makineler, acıdan, hijyenden, organizasyondan tasarruf etmek için makineler, daha fazla hijyen, daha fazla verim, daha fazla organizasyon, daha fazla makine.."*(Orwell, 2005: 284).

Geçmişin izleri gelecek ütopyaları yaratmaktadır. Geçmiş ve gelecek düşlerde ayrım yapmayı seçmek zorunda bıraksa da bilim düşleri görünür kılmaktadır. Kendi zamanında Descartes geçmişin izlerini silmek için daha kapsamlı çalışmalar yaparak yepyeni bir sistem kurar. Sağlıklı bir beden ile evren arasında organik benzetmeler yapan Descartes, insan vücudunu canlı bir makinaya benzetir. 21. yüzyıl bilimcileri ise beyni önce telefon santraline sonra da bilgisayara benzetir. Descartes da benzetme yaparken kendi çağındaki teknolojiye başvurur: Saat. Saat 13. yüzyıl sonunda dini ibadetleri düzenlemek için ortaya çıksa da günlük hayatı düzenlemede önemli bir rol oynamıştır. Bu saat düzenekli evrenin nasıl işlediği konusunda her felsefecinin farklı fikri olsa da tıpkı bir makinaya benzeyen bu mekanik evrenin bir tasarımcısı da olmalıdır. Descartes'a göre Tanrı önce maddeyi yaratmış, sonra onu hareket ettirmiş ve otomatik olarak onu işlemeye bırakmıştır. Her ne kadar Katolik Hıristiyanlar bu modeli reddetse de Descartes canlı yaratıkların bile mekanik olarak işleyebileceğini öne sürmektedir. Descartes organik varlıkları yaşayan makinalar olarak göstermektedir. Bu makinalardaki sindirim, solunum ve cinsel istek gibi işlevler tamamen doğal bir şekilde, organların eğilimlerinden kaynaklanmaktadır. Dahası sinir sistemi de mekanik olarak işlemektedir. Dolayısıyla bellek ve kasıtlı hareketler saat düzeneği modelini yansıtmaktadır. İnsanın önceden belirlenen olaylarla baş etme yeteneği olduğunu söyleyen Descartes, beynin, ruhun fiziksel veriyi işlediği yer olduğunu epifiz bezinin önündeki ekrana yansıtılan beden duyumlarını uzaktan izleyen minyatür bir makine olduğunu iddia etmektedir (Fara, 2015: 176-180). Bu düşüncesiyle yüz yıllar sonra Descartes'in geleceğin teknolojisinde belki de sanal gerçekliğin temelini attığını söylemek bir paradoks olmasa gerekir.

19. yüzyıl bilimsel açıdan gerçekleştirme edinimini hem fiziksel hem de biyolojik olarak inşa ederken, doğal yasaların dönüştürülmesi ya da oluşturulmasında da rasyonalist bir üretime dönmüştür. Charles Darwin, evrim teorisinin ifade ettiği anlamları gördüğünde tüm ulusun soysuzlaşabileceğini öngörür. Ve dönem insanlarını şu şekilde uyarır: "*Bu toplumun tedbirsiz, yozlaşmış ve genelde habis üyeleri, ihtiyatlı ve genelde erdemli üyelerinden çok daha büyük bir hızla çoğalıyorlar."* Siyasetçiler de Darwin ile aynı kaygıları paylaşırlar. Onun evrim hakkındaki düşüncelerini ırk saflaştırma girişimlerine bilimsel bir gerekçe olarak kullanırlar ve doğum oranını kontrol altına alarak kusurlu görünenleri eleyen bir politika izlerler. En asil ve en zeki olanlar ayırılıp uzun vadede yapay seçimle oluşturulan bir soy elde edilmelidir. İsveç'te biyolojik açıdan uygunsuz olanlar devlet tarafından yürütülen bir çalışma ile tasfiye edilmektedir. Avrupa'da pek çok ülkede 'daha iyi bir soy' için yaygınlaşan düzenlemeler için bağışçılar milyonlarca dolar bağışta bulunmaktadır (Fara, 2015: 380-389). Darwin'in kurduğu 'doğal yolla seçilim' teorisi, 20. yüzyıl bilim insanlarının Darwinciliğin temelini oluşturmasını sağlar. Bilim muazzam şekilde değişmekte, idealler dünyasının gerçekliği insan üzerinden mayalanmaktadır.

Bilim yoluyla ayrımcılığı desteklemek sadece Darwin'in yaptığı bir şey değildir. 19. yüzyıl ortalarına doğru bazı Alman fizyologlar insanları kimyasal makinalar olarak tasvir etmişlerdir. Onlara göre insan denilen makinanın nasıl işlediği bilinirse, insanın tüm işlevlerini mükemmel hale getirecek kimyasallar geliştirilebilir. Bu materyalist yaklaşım işe yarar. Enfeksiyonları yenen ilaçlar ve iç organların daha düzgün çalışmasını sağlayacak yollar bulunur. Hormonlar ve enzimler incelenerek hastalıklar tespit edilir ve onları yok etmenin yolları bulunur (Fara, 2015: 390-393). Bilime dayalı ilerleme 20. yüzyılın başlarında tatmin edici hızla daha iyi bir yaşam adına geliştirilmeye devam etmektedir. Yaratıcı olan tasarımların zamanı başlayacaktır. Baştan itibaren bol, müreffeh ve zeki.

Gelecek yüzyıllar bilgisayarın zamanla insana daha çok benzeyeceğini göstermektedir. Makinalar insanların gereksinimine göre tasarlanırken zamanla insanlar makinaların gereksinimlerine göre tasarlanmaya başlamıştır. Bu ise oldukça büyük bir çelişkiyi ortaya koyar. Burnett bu çelişkiyi şöyle açıklar:

> *"Makine ve insan arasındaki ikircikli ilişki yalnızca saati ölçen aracın doğruluğunun insan müdahalesinden özerkliğinin sonucu olduğuna dair bir varsayım ortaya çıkar. Bu kavrayışın temelinde insanların makinelerden daha güçsüz oldukları, dolayısıyla hata yapmaya daha meyilli oldukları fikri yatmaktadır. Bu yaklaşım teknolojinin üretimi, insan yaratıcılığı ve makinelerin kullanılma biçimleri arasındaki ilişkiyi soyutlamaya elverişli bir yol olma özelliğini koruyor. Çelişkili ilişkinin kalbinde bu yatmaktadır" (*Burnett, 2012: 142).

İnsan- makine ilişkisi gittikçe merkezileşmektedir. Birbirlerine bağımlı ama her zaman farklı niteliklere sahip bir ilişki, ihtiyaca yönelik düşünceleri geliştirmektedir.

Endüstri 4.0'ın en önemli kavramlarından biri "otonom robotlar"dır. Akıllı makine; donanım ve yazılım olarak gömülü halde yapay zekâ (karar üretebilme ve verebilme otonomosi) içeren, kendi durumunun farkındalığına, ağ üzerinden çalışanlar ve diğer sistemlerle iletişim kurabilme özelliklerine sahip olan makine türüdür (Banger, 2017: 45). Yeni teknolojilerle birlikte geleceğin insanının en temel mutluluğunun *"teknolojinin içinden geçerek başka dünyaya erişebilme kabiliyeti"*ne (Borgman, 2017: 206) dayandığını söyleyen Heiddegger, bu makinalarla beraber teknolojinin hazırlayacağı mekanik dünyalara üstü örtülü dikkat çeker. Modern insanı özgür kılan makinalar, hayal edilen dünya için insanı Tanrı katına çıkarmaya hazırdır.

Bilim ve teknolojinin, 21. yüzyılda baskı aracına dönüşmesi insanın yeniden yaratılma sürecini de beraberinde getirmiştir. Nano aktarıcılar ve yapay genler yaratılacak insanın harikaları olarak yerini almıştır. Bilimsel gelişmeler geleceğin rotasını çizmeye başlamıştır. Bu bağlamda akla gelen sorular şunlar olmalıdır. Ütopya teknolojiyi yaratır mı? Ve ütopyanın yarattığı teknoloji insani bir amaca hizmet eder mi? İhtiyaçlar ve düşler, toplum ve insan için gerçekleştikçe hizmet etmektedir. Gerçekleşme ile birlikte teknoloji deneyimlemeyi mümkün kılar. Teknoloji konusunda etkili bir düşünce çizgisi geliştiren yazar Lewis Mumford'a göre teknoloji iki şekilde karşımıza çıkar. Politeknik "yaşam-odaklı"dır, genel insani ihtiyaçlar ve potansiyellerle bütünlük içindedir. Politeknik çoğu insani amaca ulaşmaya hizmet edecek küçük ölçekli ve çok yönlü kullanışlı araç üretir. Monoteknik ise gücü oldukça büyük ölçüde artırabilen ancak onu disiplin altına alan

ve makineleştiren ‘mega makinalar’ üretir (Simondo, 2016: 22). O halde modern teknoloji açısından bakıldığında dünya, yeni kaynaklar üretebilecek bağımsız araştırmaların hem bütünü hem de parçasıdır. Bu nedenle gerçekleşen her bilimsel değişim toplumda büyük dönüşümler yaratırken kendi içerisinde de sürekli bir ilerlemeye sahiptir.

‘Tam Ütopik’ bir gelecek, daha iyi bir yaşamı mı yoksa ruhun kaybını mı beraberinde getirir? Teknolojik gelecek tasavvuru, olumlama ve olumsuzlama arasında iki kutba ayrılmış gibi görünmektedir. Bir yanda, teknolojinin gelişimi ile birlikte hastalıkların, yaşlılığın ve ölümün önüne geçilerek mükemmel yaşamın gelişini kutlayan teknolojik ütopya düşüncesi, diğer yanda ise makine-insan melezleşmesinin insani özü yozlaştıracağı fikrinden hareketle geleceğin teknolojisine umutsuzlukla bakan distopik bir yaklaşım mevcuttur. Hiperbolik yaklaşıma göre, insanı evrensel ‘telos’una ulaştıracak olan robot, siborg ve yapay zekâ teknolojileri, insanın bedeninin getirdiği sınırlamalardan arınmasını ve dolayısıyla mükemmel insan formuna, yani ütopyaya, yaklaşmamızı sağlayacaktır (Tanyeri, 2018: 68). Ancak ütopyada ortaya çıkan bu düşsel mesafe ‘L’Homme Machine’[17](Bloch, 2013: 758)’e bir dönüştür. 1950’lerden itibaren bilimkurgu filmleri robotları muazzam varlıklar olarak tasvir eder. Önemli ve güç işleri gerçekleştirmekte zorlanmayan insan yapımı robotlar insanlık için mümkün bir toplumu somut biçimde ortaya koymaktadır. İnsan beyninin işleyişi gibi bir işleyişe sahip olana robotlar yürüyebilir, konuşabilir ve algılayabilir olma özellikleri ile insan gibi davranışlara sahiptir. Hatta yıllar boyunca enerji ve alternatif bir güç devresine sahip robotlar hasar durumunda arıza toleransına bile sahiptir. Daha da önemlisi öğrenebilir, kontrol edebilir ve farkındadır. Ancak Herbert Marcuse bu eğilimi terse çeviren bir noktaya değinir. Makinanın fiziksel (yalnızca fiziksel mi?) gücünün bireyin ve herhangi bir tikel bireyler kümesinin gücünü aşmakta olması, bu acımasız olgu, makineyi temel örgütlenişi makine sürecinin örgütlenişi olan herhangi bir toplumda en etkili politik araç yapar. Düşünüldüğünde makine insan için yeni bir özgürlüğün gizli temeli olur (Marcuse, 2015:21).

[17] L Homme Machine: Fransız Filozoof La Metrrie’nin yazmış olduğu “İnsan makine” anlamına gelen eserinin adı.

1950'de bilgisayar bilimi öncüsü Alan Turing bilgisayarların bir bilince sahip olup olmadığını ve insan gibi düşünüp düşünmediğini test etmek için bir çalışma (Turing Testi) hazırlar. Testte iki klavye kullanılır. Biri bilgisayara göre bir diğeri ise insana göre konumlandırılır. Her iki bilgisayar ve operatör görünümden gizlenir. Sadece bir monitör görüntülenir. Bir kontrol pilotu akla gelen bir konu ile ilgili soruları sorar. Sorulara verilen cevaba göre hangisinin insan hangisinin makine olduğunu anlamaya çalışan kontrol pilotu makineyi saptayamaz. Makine, Turing testini geçer (Buttazzo, 2001: 25). Testle birlikte makinaların sınırlarını aşarak insandan ayırt edilemeyecek duruma geldikleri artık aşikârdır. O halde şimdilik yaratıcılık, duygusallık ve özgür irade sergileyemeseler de o zamandan itibaren günümüze dek bilgisayarların diğer alanlarda insanlara meydan okumaya devam etmeleri teknolojik bir distopya olarak görülebilir mi? İnsan emeği ile oluşturulan teknoloji sonucunda evreni hızla kolonize edecek yeni bir tür, felaket amaçlı değil de insani ilerleme için kullanıldığında elbette muazzam bir dönüşüm gerçekleşecektir. Teknolojinin süper insan yaratma ve insana üstün yetkinlik kazandırma çabaları, yakın zaman içerisinde en iyi insan beynini bile geride bırakan sistemler oluşmasını sağlayacaktır. Gerçek dünya ve gerçek nesnelerle başa çıkabilmek için sürekli geliştirilen teknikler ve temsiller merkezi bir rol oynar. Hem robotik hem de yapay zekâ hedefleri için sürekli yeni modeller geliştirilmektedir. Yapay zekâ araştırmaları ile ilgili gelişmelerin umut, heyecan verici ve hatta baştan çıkarıcı çekiciliği, insan-robot etkileşiminin toplum için ne anlama geleceği hakkında kimi zaman rahatsız edici soruları gölgeler. Yapay zekâ ve insanın eşit olması ve insan müdahalesi olmadan yapay zekânın kendi kendine bir gelişim gösterebilecek olma ihtimali sonucunda hayal edebileceğimizden daha güçlü ve daha düşmanca olması bir buluş olarak adlandırılır mı? Bu alanla ilgili çalışmalar yapan Robotik öncü Rodney Brooks, robot ve insan ilişkisinin gelecekteki resmini çizerken belki de bu sorunun cevabını şöyle verir:

> *"Robotik için yapay zekâ oluştururken, internet için arama motorları, algoritmaların geliştirilmesi, veri tabanları, ses tanıma sistemleri ve diğer uygulamalar bir insan aklı ile karşılaştırılabilir ve bir AL[18] yaratılabilir. Böyle bir yapay zekâ sınırsız bir uygulama alanına sahip*

[18] AL: Yapay zekâ.

olabilir. Açıkca görülmektedir ki bilgisayar zekâsı ile güçlendirilmiş makinaları, insanlar kabul edeceklerdir. Bilgisayarlar uzun süredir hastanelerde, arabalarda, finansal sistemleri desteklemede, ev aletlerinde, akıllı telefonlarda, tabletlerde yerlerini aldılar. Geliştirilmiş ve bilgisayar tarafından desteklenmiş insanlık dışı robotlara kademeli, ağrısız ve hatta neşeli bir şekilde güç aktarımı gerçekleştirilecek. İnsan hayatının iyileştirilmesine karşın bizim için neyin daha yararlı olduğuna karar verme yetisi onlara bırakılacak. Ve bu makul, öngörülemez bir biçimde insan rızasıyla ortaya çıkacak. Onu sadece bir kere yaratan insanlık kendi kontrolünü kaybedecek"(Brooks, 2003).

Aynı soru 21. yüzyıl bilimkurgu yazarlarından biri olan Brian W. Aldiss makinelerin dünyaya yayılmasını ve insan soyunun kaçınılmaz tükenişini anlattığı *'Bir İnsanın Yerini Kim Alabilir Ki'* romanında da cevap bulur:

"-İnsanlar mı bozuldu?

-Bütün insanlar bozuldu

-Bu mantıklı bir çıkarım, dedi tarla bakıcısı

- Tek mantıklı çıkarım, dedi kalemci. Çünkü eğer bir makine bozulsaydı, yerine hemen başka bir makine getirilebilirdi. Ama bir insanın yerini kim alabilir ki?

- Eğer tüm insanlar bozulduysa, insanların yerini biz almışız demektir, dedi tarla bakıcısı"(Card, 2018: 352).

Amerikalı bilimkurgu yazarı Isaac Asimov 1940 yılında üç robot yasasını Asounding Science Fiction dergisinden John Campbell ile yazdığı sırada henüz yirmi yaşındadır. Sonraki yıllarda "Robotbilimin Üç Kanunu" olarak adlandırılacak olan bu yasalar robotların birer kimlik (id) ve hatta kişilik sahibi olabileceği bir gelecek için koruyucu kanunlar olarak tasarlanmıştır. 2017 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen Asimov'un Yasaları şöyledir:

1. Bir robot, bir insana zarar veremez ya da zarar görmesine seyirci kalamaz.
2. Bir robot, birinci kuralla çelişmediği sürece bir insanın emirlerine uymak zorundadır.
3. Bir robot, birinci ve ikinci kuralla çelişmediği sürece kendi varlığını korumakla mükelleftir (Batukan, 2017: 35).

Hikâyelerinde sıklıkla robotlara yer veren Asimov, kendisiyle yapılan röportajda toplumun son iki yüzyıldır daha hızlı büyüdüğünü ve daha çok makine

üretildiğini gözlemlediğini ifade eder. Ve olası gelecekte makinelerin rollerinin artmaya devam edeceğini ve gündelik hayatta çok daha büyük bir yer kaplayacaklarını öngörmektedir. Asimov gerçekte, makinelerin toplum içindeki yerinin sonunda her şeyin idaresini devraldıkları noktaya kadar gelişeceğini düşünmektedir. Ona göre bilimkurgu hikâyeleri, bugün artık toplumu belli belirsiz görürken çok keskin hatlarla resmedilen bir gelecek ortaya çıkmaktadır (Güney, 2007: 43-57) .

'Geleceği tahmin etmenin en iyi yönü onu yaratmaktan geçer' diyen gelecek bilimci Joel de Rosnay'de makinelerin yaşam üzerindeki etkisini tartışırken pek çok fütüristten ileri gider:

> *"Aynı anda hem biyolojik, hem mekanik hem de elektronik olan bu melez hayat, hala gözlerimizin önünde varlık kazanıyor. Ve bizler de onun hücreleriyiz. Hala bilinçsiz bir şekilde, metabolizmasının, dolaşımının ve sinir sisteminin icadına katkıda bulunuyoruz. Onlara, ekonomiler, piyasalar, yollar, iletişim ağları ve elektronik otoyollar diyoruz, ama onlar, insanlığın geleceğini değiştirecek ve gelecek binyıldaki gelişimini belirleyecek olan oluşum halindeki bir süperorganizmanın organları ve yaşam sistemleridir"*(Rosnay'dan akt. Burnte, 2012: 168).

Bu cevaplar, her türden teknolojik yeniliklere giderken tanıdık bir uyarıdır. Robotik teknolojiler elbette insan hayatını sorgulamayacaktır. Ancak bugün aynı zamanda distopya üretme potansiyeline de sahiptirler. Mathew Arnold *"Makinelere inanmak insanlık için en büyük tehdittir"* (Postman, 2006: 56) derken teknolojinin saldırgan ve yıkıcı duruma gelebileceğine dikkat çekmektedir. İnsanın iki katı kadar hızlı beyne sahip olan yapay zekâlar kodlarındaki aykırılıkları bulup kendi zekâ faktörlerini ölçerek yalnızca birkaç dakika içinde sürümlerini yeniden yazabilmektedir. Yapay zekâlar, duygulara sahip olmadıkları için insandan nefret etme özellikleri bulunmaz. Ancak yapay zekâların sahip olduğu uyulması gereken kurallar çerçevesindeki kodlar ile insan davranışlarının uyumsuzluğu insanoğlu için varoluşsal riskler taşıyabilir.

"Öyleyse bu, tek hücreli varlıkların çoğalması yönünde kesin bir gelişmedir" diyen Baudrillard, yapay zekâyı bütünsel, integral ve sınır tanımayan bir zekâ olarak tanımlar. Bu her türlü karmaşık ve analitik düşünce aşaması öncesine denk düşen,

sayısal bir zincir ve otomatik hesaplama biçimidir. Bu biyolojik anlamda cinselliğe sahip olma aşaması öncesine gerilemenin eşdeğerlisi olarak kabul edilecek zihinsel bir gerilemedir. Türümüz klonlama sayesinde benzer bir genetik kendi içine çekilme sürecine girerek, üremenin sıfır noktasına doğru gerilemiştir. Ait olduğumuz tür zihinsel düzeyde, düşüncenin sıfır noktası denilebilecek yapay zekâya doğru ilerlemiştir. Görünüşe göre hiçbir şey düşüncenin sıfır noktası olarak nitelendirilebilecek bu yapay zekâ sürecinin yaygınlaşmasını da engelleyemeyecektir. Yakında "zeki" makineler içindeki yapay sinir sayısı "doğal" beyinlerdeki (her bir insanda 120 milyar sinir var) sinir sayısını aşacaktır. Bundan böyle yapay zekâ stoğu insanlığa özgü simgesel sermaye düzeyini aşıp geçecektir. Yapay zekânın performansı arttıkça doğal zekâ yavaş yavaş ortadan kaybolacaktır. Böylece yeryüzünde doğal türden çok yapay türün, doğal zekâdan çok yapay zekânın var olmasına müsaade edilecektir (Baudrillard, 2015: 172-189). Yapay zekâ ile ilgili gelecek öngörülemese de bu düş gücü insanı hem korkutup hem de hayallerini beslemeye devam etmektedir. Gerçeklikle birlikte ortadan kaybolan şeyler, koşut evren şeklinde insanlığın karşısına mutlak şekilde tekrar çıkacaktır. Teknolojik kararlılıkla beraber insanın dünyayı yazma ve okuma oyununa girmesi, sonuç olarak maskulinist bir üreme hayalinden ibarettir. Ölümsüzlük ve masumiyet vaadi karşı ütopyanın göz ardı edilmesiyle teknolojik varlıklar gibi soyut varoluşun bazı versiyonları "makine" ya da "teknoloji" tarafından insanı tahrip eden bir determinizm ortaya koyar

Oxford Üniversitesi Profesörü ve aynı zamanda 'Institute Future of Humanity' (İnsanlığın Geleceği Enstitüsü) direktörü Nick Bostrom, insanı, olası gelecekten yazdığı mektupla, ütopyacı umutların iki çakıl taşından alet yapmaya çalışan insanoğlunu getirdiği modern endüstriyel ve teknolojik uygarlık çizgisinden tüm zamanların hakim olduğu bir hafızaya yönlendirir, insani olan duyguları hatırlamak adına:

"Sevgili insan,

Selâmlar, ve bu mektup sizi huzur ve refah içinde bulabilir! Yazımı sana maviden bağışla. Seninle hiç tanışmamış olsak da, yabancı değiliz. Bizler, belli bir anlamda, en yakın olan akrabayız ...

Ben senin olası geleceklerinden biriyim. Bir gün, umarım sen olursun. Bu arzuyu bağışlamanız gerekiyor, o zaman ben sadece sizin olası bir geleceğiniz değil, gerçek geleceğiniz de olurum: Bir dolunayın peşinden giden bir dolunay ya da bir çekirdeği takip eden çiçek gibi. Sana hayatım hakkında yazıyorum.

Bu mektubu tekil kullanmamama rağmen, tüm çağdaşlarım adına gelecekten yazıyorum. Aramızda, insanlarınızın olası gelecekleri olan birçok kişi var. Bazılarımız çocuklarınızın olası gelecekleri. Halâ diğerleri mümkündür. Bizi birleştiren şey, bizi gerçek yapmak için sana bağlı olduğumuzdur. Bu notu bir davetmiş gibi düşün.

Biz buraya "Utopia",nın yol açtığı hayatları diyoruz.

Saygılarımla, Olası Gelecek Benliğiniz" (Bostrom,2010)

Her şeyin mümkün hale geleceği olası gelecek, oldukça büyüleyici gözükse de bu 'Yeni Dünya' da sadece insan olarak kalabilmek çok da olası değildir.

2.1.2. Bilim Ütopyacılarının Gelecek Düşleri: "Göç: Yeni Dünyalar"

"Sabah uyandırılmak ve geleceğin harika olacağını düşünmek istiyorsun - ve bu da uzaylı bir uygarlığın tümüyle ilgili olduğu. Geleceğe inanmak ve geleceğin geçmişten daha iyi olacağını düşünmekle ilgili. Ve oraya gitmekten ve yıldızların arasında olmaktan daha heyecanlı bir şey düşünemiyorum."

(*Elon Musk, Ceo And Lead Desıgner, Spacex)*

Güney Afrika'nın Doğu Kap bölgesinde yaşayan Zosa halkının binyılcı hayali dünyanın yenilenip, ölmüş ataların dönüşünü beklemekten ibarettir. Ancak tarihe 1856-1857 sığır katliamı olarak geçen, bir peygamber öncülüğündeki hareket ve aynı dönemde gerçekleşen Zosaları Hıristiyanlaştırma (sömürgeye boyun eğdirme) hareketi, İngiliz Kap Kolonosi olan Ama-Zosa'lar için neredeyse on yıldır var olan binyılcı kehanetlerin doruk noktasıdır. Sığır kıyımı kehaneti, 1856 yılında kendilerini Ama-Zosaların ataları olarak tanıtan yabancılar tarafından genç bir Ama-Zosa kadınına tebliğ edilir. Genç kadın bu kehaneti yayar. Kehanet, Ama-Zosalar sığırlarını katleder, tarım yapmayı bırakır ve yeraltı çukurlarında depoladıkları tahılları yok ederse, atalarının geri döneceği sözünü vermektedir. Ama-zosalar, yeni tahıl çukurları hazırlamalı, evlerini güçlendirmeli, büyücülük ve ahlaksızlıktan uzak durmalı ve onlara yeni sığır sürüleri ile tahıl yığınları getirecek ölmüş atalarının dönüşünü beklemelidirler. Dünya yenilenecek, Avrupalılar ve inançsızlar denize

dökülecektir. Kehanet sonucunda 400 bin sığır öldürülür. Ancak söz verilen tarih olan 1857'de ne Ama-Zosaların ataları ne de sığırlar geri döner. İnsanlar açlıktan ölür geri kalanlar ise İngilizlerin topraklarını ele geçirmeleriyle köle olarak çalışmaya zorlanırlar (Wenzel, 2015: 49-50). Geleceğin koloni tasavvurları farklı okunmuş olsa da Ama-Zosaların beklediği kehanet ile şimdi yenilenme sözü veren sömürgeci değişime uğrayan dünyalar arasındaki ilişki yeniden düşünülmelidir. Sığır kıyımını (benzer bir şekilde teknolojiyi) kabul edenler ile etmeyenlerin nasıl bir dünyayı hevesle kucakladıkları, 'Yeni Dünya' da yeni insan olma ümidini yitirmemek için bir çıkış noktasıdır.

Doğa insana deneme yanılma yoluyla benimsemek zorunda kalacağı öğretiler sunar. Hali hazırda insanların yaşadığı yerleri çok kalabalık ve çok rahatsız bulan kişilerin gidebileceği boş yer kalmaması insanların şu anda yaşadığı toprakları ilkel, geri kalmış olarak niteleyip hükümsüz hale getirmiştir. Metropollerin gücü öyle baskındır ki burada yaşayan nüfus kendilerini kollektif 'Homo Sacer[19]'e (kutsal insan) dönüştürmektedir (Bauman, 2018:155). Böylece toplumun 'Homo Sacer'leri kendileri için el değmemiş, yaşanmamış topraklarda yeni bir yaşam için yeni bir dünya inşa etmektedirler. Aynı döngünün Yüzyıllar öncesine bakıldığında bugün de kendini tekrar ediyor olması hiç şaşırtıcı değildir. İnsanların geçmişten bu yana yaşadıkları alanlarla ilgili yaşam koşullarını değiştirme isteği yahut geri dönüşüme sokmaları mekânsal olduğu kadar davranışsal olarak da aşina oldukları şeylerdir.

BM Mülteciler Yüksek Komisyonu 2016 verilerine bakıldığında dünya genelinde yerinden edilmiş insan sayısı 65.3 milyondur (gocvakfi.org:2016). Kendileri için yeni yaşam yerleri oluşturmak zorunda olan sığınmacıların geldikleri

[19] Avrupa'nın yerli homini sacri'lerinden kurtulmak adına, bakir ilan edilen topraklar ve donmuş arazileriyle Rus İmparatorluğu'nun Sibirya'yı kıskanan Avrupa devletlerine Şeytan Adaları'nı, Botany Körfezi'ni, ve istenmeyenleri atacakları başka benzer alanlar verilir. Aforoz edilenlerden korkan Avrupalılar için "bakirleştirilmiş topraklar"gelecek vadeden bir seçenek sunar. İrlandalı köylüler memleketlerindeki patates belasından kurtuluşu onda aradılar. Alman, İsveçli ve Polonyalı köylüler hiçbir iş ve umudun olmadağı kalabalık köylerle, çürüyen kentlerden oraya kaçtılar. Yahudiler, Rus pogromlarından uzakta güvende olmak istediler. Ama önce yeni bir dünya inşa ettiler. Tembel ve uyuşuk yerlilerin yerine, yepyeni seçkinler koyması gereken bir dünya kurdular. Yıllar boyunca modernliğin, o kendine güvenen, yayılmacı ve saldırgan medeniyetinin kaygılanmasını gerektirecek hiçbir sebep kalmamıştır (Bauman, 2018: 155-156) .

yerlere dönme ihtimalleri yoktur. Ortak özellikleri hiçbir mekâna ve topluluğa ait olmamalarıdır. İnsanların terk edip uğramadıkları alanlar onların yaşam alanlarıdır. Artık 'yabancı'lardır. Onlar için kurulan kamplar dışarıya sızmalarını engellemek içindir. Böylece yasak bölge dışına çıkıp muhtemel fantazilerden uzak tutulacaklardır. Distopik bir dünyayı anımsatan yaşam koşulları içerisinde bugün canlı olarak karşımızda durmaktadırlar. İnsanlık, Erich Fromm'un *"...anlıksal ve fiziksel yönden insanlığını yitirmiş bir varlık"* (Fromm, 2015: 60) olarak nitelediği canlı biçimi ile dünyanın pek çok yerinde bugün karşı karşıyadır. Yaşanan pratikler ve tarih göstermektedir ki herkes birer 'yabancı' olmaya doğru yol almaktadır.

Küreselleşme gezegendeki kültürel farkları büyük ölçüde azaltmış olsa da yabancılarla karşılaşmayı ve onların değişik huylarından rahatsızlık duymayı da büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. İş, güvenlik ve daha iyi bir gelecek arayışıyla gittikçe daha çok insan daha çok sınırı geçmeye başlayınca, yabancılarla karşı karşıya kalma, asimile etme ve dışlama gibi gereklilikler daha katı şekillenmiş siyasi sitemler ve ortak kimliklerde, gerginliğe neden olmaktadır. Yükselen mülteci ve göç dalgası Avrupalılar arasında farklı tepkiler yol açıp Avrupa'nın kimliği ve geleceği hakkında tatsız tartışmalara yol açmaktadır. Dolayısıyla göç, türleşme diye bir kavramın ortaya çıkmasına sebep olabilir. İnsanlık biyolojik kastlara ve türlere ayrılabilir. Küreselleşme ve göç ulusal sınırları ortadan kaldırarak dünyayı yatay düzlemde birleştirecek ama aynı zamanda insanlığı dikey olarak sınıflandıracaktır. Uzun vadede böyle bir senaryo sonucunda kastın tepesindekiler dışarıdaki "barbarlar" yağmalamasın diye etrafını duvar ve hendeklerle çevirip 'medeniyet' ilan ettikleri bir alana çekilip birbirinden ayrılabilirler (Harari, 2018: 84-136). Baudrillard, 'Yeni Dünya' yı hızlandırmak ve inşa etmek adına bunu insani bir felaket olarak değerlendirse de Ceronetti'nin dediği gibi: *"Gerçek kurtuluşun yolu hızlandırılmış bir yok etme sürecinden geçmektedir"* (Baudrillard, 2015: 137-138). İnsanlık adına köklü bir değişimin emarelerinin gözükmesi özellikle büyük ölçekli ülkeleri 'yeni dünya'lar inşa etmeye itmiştir. Buna bağlı olarak 20. yüzyılın sonu gelmeden pek çok bilim insanı ütopyalarını gerçekleştirmek için düşüncelerini periyodik olarak tarihte iz bırakacak şekilde model haline getirirler. Bilimin hayal gücüne dayanan teorileri, öngörüleri yaratmaya dayalı ilerlemeler yaşanmasını sağlar.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda başka yerlerde yaşam olabilme ihtimali bilim insanlarının düşlerini süslemeye başlar. Süper güç haline gelen devletlerin uluslararası gerilimi gittikçe arttırması, dünyanın yok olma ihtimalini de güçlendirmektedir. Yapay zekânın geleceğine yönelik ütopik görüşler kurguyla iç içe geçerken kozmik çatışmalara dair filmler de gerçeklikle etkileşmeye başlar. Yıldız Savaşları (1977) filmi bu dönemi iyiyle kötü arasındaki bir savaş olarak anlatır. Öyle ki ABD'nin ilk Hollywoodlu başkanı Ronald Regan uzaya dev bir füze kalkanı kurmayı önerdiğinde, kalkanın takma adı *"Yıldız Savaşları"* olmuştur. Hükümetler başta ABD ve SSCB olmak üzere kendi konumlarını güçlendirmek ve nüfuzlarını arttırmak için 1957 -58 yılında altmış yedi ülkenin yer aldığı küresel bir girişimde bulunur. Gelecekte işbirliği yapılması adına dış uzay ve Antartika uluslararası laboratuvar ilan edilir. Büyük maden yataklarının haritası çıkarılırken savunma sistemleri açısından önemli olan hem kuzey hem de güney kutup bölgeleri, hem biyolojik hem de jeolojik açıdan araştırılmaktadır. Hava durumu tahminleri bile ekinlere zarar verecek bulutlar yapmak ya da kentleri yok edecek fırtınalar yaratmak gibi yeni bir silah türü anlamına gelme ihtimali taşımaktadır. Uzay yarışının başlamasıyla birlikte bilim askerileşirken saf bilim ideolojisi anlamını kaybetmektedir. 1960'larda Dünya ilk kez kendi dışında bir noktadan gözetlenirken Ay'a ulaşmak için bilimsel araştırma programları artar. Devlet liderleri uzay araştırmaları ile elde edilebilecek faydalar için bilimsel araştırma programlarına bütçeler ayırırlar. Bu girişimlerin başında robotlar, mikroeleoktronik aletler, kurutulmuş besinler de bulunmaktadır (Fara, 2015: 452-455). Fransız kaşif Louis de Bougainville 1768 yılında Tahiti civarına gittiğinde, *"Cennet Bahçesi'ne gelmiş gibiydim, arazi Cennet gibiydi ve masumiyet içinde yaşayan insanlardı. İnsanın düşüşünden önce ki Eden gibi. Bu masum sevinç durumu takdire şayan"* diyerek hayranlığınıı ifade eder (Smith, 2018: 81). Avrupalılar çok geçmeden bu cennet dünyayı teknolojik aletlerle ve bulaştırmış oldukları hastalıklarla bozsalar da Pasfik bölgesi pastoral bir diyar gibi görünmeyi sürdürür. Günümüz gezegeninin geleceği ile ilgili kaygılar geçmişte yitirilmiş altın çağa dair görüşleri alevlendirir (Fara, 2015: 458). Ancak hayal edilen dünya ya da en iyi dünya kavramı belirsiz bir kavramdır. Ütopyaların barındırdığı anlama göre, herkes için hayal edilen dünya şu anda içinde yaşanılacak bir dünya mıdır? Robert Nozick, hayal edilen dünyanın sakinlerinin

nerde yaşamayı tercih edeceklerini sorar ve şunu ekler. *"Dünyalar yaratılır, insanlar onu terk eder, 'yeni dünya'lar yaratırlar vs."*(Nozick, 2015: 375).

Doğaya duyulan ilgi başka dünyalarda doğal ve konforlu bir yaşam alanı yaratmaları için bilim insanlarını teşvik eder. Savaş yıllarının yarattığı yıkım ve kaygılar insanların hayatta kalmaları için 'yeni dünya'lar yaratarak deneyimlemelerine olanak sağlar. Ne var ki çevresel saflığı korumak sanıldığı kadar kolay değildir En iddialı bilimsel gelişme projeleri ise Yeşil Devrim ismi altında gelişir. 1960'larda hükümetler ve uluslararası kuruluşlar dünyadaki yoksullukla baş etmek için bir dizi karar alırlar. Nüfusun yoğun olduğu bölgelerde açlıkla mücadele etmek ve gıda üretimini arttırmak için en son bilimsel teknikler kullanmaya başlarlar. Birkaç yıl içinde bilim insanları biyo-teknoloji uzmanları tarafından genetiği değiştirilen tohumlar üretirler. Genetik mühendisliği üretim alanında yeni şirketler kurulmasına neden olur. Başlangıçta küresel yoksulluğa karşı getirilen bilimsel çareler besin doğa zincirinin bozulmasına neden olur. Yapay olarak üretilen bitkiler diğer canlı türlerinin silinmesine neden olur. (Fara, 2015: 477-478). O halde bu dünyada gerçekleştirilemeyen hayaller için artık başka dünyalar gereklidir. Ancak geleceği tahmin etmek düşlemekten daha zordur. Geleceğin soyut ve daha güzel biçimde idealize edilmesi dünyanın tek başına yeterli olabileceğiyle ilgili kuşku uyandırmaktadır. Öte yandan bilimin uyandırdığı keskin bakış toplumun ve dünyanın nasıl değişeceğini göz önüne serer.

"Sokrates öncesi Yunan filozofu Parmenides, sadece değişmeyen şeylerin gerçek olduğunu düşünür; Sokrates öncesi filozof Heraklitos da her şeyin değiştiğini. ...onların görüşlerini birbirine eklediğinizde şu sonucu elde edersiniz: Hiçbir şey gerçek değildir..." (Dick, 2007: 171). Gerçek ve hakikat arasındaki ilişki de aslında tam da budur. *"Hiçbir gerçeklik yoktur ki, tamamlanmamış bir gerçek olan gerçekliğin bu en kuvvetli unsurundan soyutlandığında, gerçekçi olmayı sürdürebilsin"* derken Bloch (2013: 750) gerçekliğin sağladığı koşullar ve hakikatin sunduğu gerçeklikleri soyut olarak mümkün kılar. O halde yaratıcı tarafından tasarlanan dünya insan tarafından geriye döndürülemez şekilde tüketilirken düşünülen yeni biçimler 'yeni dünya'lara en çok yaklaşılan noktaya gelmektedir.

İnsan ve doğa ilişkisi dikkate değer bir bütünlük içinde ele alındığında yeni insan ve yeni toplumlar yücelttikleri dünyada sürekli biçimde gerçeklik yaratmaktadırlar.

Gökyüzünün maviliğine dalarak, her zaman rastgele, gevşek planlar, icatlar yapılsa da sağlam teknik ve aletlerin geliştirilmesine dönük olanlar oldukça heveskârdır. 550 yıllarında Bizans'ta öküzler tarafından bucurgatla çekilecek yandan çarklı bir geminin planlarına rastlanırken, Orta Çağ'da İskender efsanesine dayalı minyatürlerde İskender'in derinlere dalıp oradaki mahlukâtı seyrettiği bir tür denizaltı görülür, ancak o çağı ilgilendiren, denizin derinlikleridir, camdan denizaltı değil. 13. yüzyılda ampirik doğa bilimci Fransız Roger Bacon, hayvanlar yardımıyla inanılmaz bir hızla hareket ettirilecek arabaları, ayrıca "*içinde bir adam rahatça oturup her şey hakkında düşünürken havada kuşlar gibi kanat çırpan"* uçma makinelerini kehanet ederken de oldukça heveskârdır. Dünyaya düzinelerce tasarı gelmiştir: Yeni dokuma tezgâhları, su çarkları, saat mekanizmaları, bir termoskop, buharlı makinalar, büyük yapay kuşlar… Acemi heveskârlıkla (kime göre) teknik arasındaki bu garip ilişki bugüne kadar sürüp gider (Bloch, 2013: 778-782). Ancak bu hevesler başka bir oluşun kapısını açar. 21. yüzyıl sonrasına ait düşünceler hiç de ilüzyon olmayan bir şekilde insanı ve doğayı hızlı şekilde geleceğin kucağına iter.

2100 yılının toplumu bilim, teknoloji ve rasyonel planlamaların bir zaferidir. Doğa fethedilmiş, işe koşulmuş ve insanların bilincinden tümüyle çıkarılmıştır. İnsan tarafından yalnızca bakımı yapılan makinalar, toplumun tüm işini yaparlar. Rasyonel bir soyarıtım sistemi nüfus artışını ve mesleki ihtiyaçları denetler. Dünya gerçekte, camla kaplı, iklim denetimi altında ve şehir kubbelerinin dışındaki çok büyük rüzgâr değirmenlerinden enerji alan tek bir şehirdir. Uzun mesafeler için uçaklar vardır ama şehir içerisinde yolculuk bir dizi durmadan hareket eden, havanın ortasında asılı ve yolcuların kesinti olmadan en yavaştan en hızlıya kader hareket etmelerini sağlayan hız dereceleri platformları ile yapılır ve oldukça göz alıcıdır (Kumar, 2006: 304). Hayal edilen toplum, bilimin çekiciliği ile mümkün olabilecek şeylerin icadına olan inançtan gelmektedir. Sadece ilk adımı temsil eden inanç insan hayatını mükemmelleştirmeyi amaç edinen ütopyaların alametidir. İdeal güç ve ideal dünyalar yaratmak adına bilim insanları sınır dışına çıkarak düşlenmemiş başka dünyalar yaratmak isterler. Ancak *"önkoşul, ütopik zemin"* (Bloch, 2003: 749) olmalıdır.

Daha düşsel ama gerçekçi, daha değerli ama daha somut ve dolayımsız. İnsanın bilinmeze olan merakı henüz gerçekleşmemiş olana karşı tüm dünyada heyecan uyandırmaktadır. Hali hazırda var olan ancak insanın içinde kaybolmuş düşler ele ayağa kavuşmaktadır.

Geleneksel dünyanın terk edilmesi gerektiği bilim adamları tarafından beklenen gelişmeler arasında yer almaktadır. Metaller çağı başlayacak, yeni sentetik maddeler sağlanacak ve besin sentetik ve bol olarak üretilecektir. Sonra insan uzaya ulaşacak ve bu onun güneş enerjisinin tamamını almasını ve böylece enerji sorununu sonsuza dek gerçekten çözmesini sağlayacaktır. Diğer gezegenlerin ve yıldızların kolonileştirilmesine yönelik ilk adım olarak her birinde 20.000-30.000 yerleşimcinin yaşadığı kendine yeten ve kendini koruyabilen küreler biçiminde uzay kolonileri kurulacaktır (Kumar, 2006: 372). O halde yapılması gereken çalışmaların dünya ötesi yaşam için olması gerektiği açıktır.

> *"Uzay yaşamının iklim koşullarına bir kez alıştıktan sonra insanın evreninin çoğunu dolaşmadan ve kolonileştirmeden durması, olası değildir, hatta bu da yetmeyecektir. İnsan sonunda yıldızlar üzerinde asalak olmaya razı olmayacak, onları istila edip kendi amaçları için organize edecektir… bir yıldız özünde hacminin izin verdiği kadar dağılmakta olan muazzam bir enerji rezervidir… yıldızların kendi eski yollarına devam etmelerine izin verilemez; verimli ısı makinelerne dönüşeceklerdir"* (Bernal, 1929: 12).

İnsanlığın başka dünyaları keşfetmek adına gerçekleştirdiği uzay macerası 4 Ekim 1957'de Sovyetler Birliği'nin "Sputnik 1" uydusunu fırlatması ile başlar. Bu süreç içerisinde uzay çalışmaları tarihinde insanlık Ay'a ayak basar ve keşfetmek istedikleri gezegenler Satürn ve Venüs'e uzay araçları gönderir yakın geçmişte de Mars'ta uzay araçları dolaşmaya başlar. Oraya yerleşmek için de insanlı uzay aracı gönderme hazırlıkları sürmektedir Son astronotun 45 yıl önce indiği Ay da yeniden bilim adamlarının ilgi odağı olur. Roskosmos Ay'a 2019 yılında, ilk araştırma aracını göndermeyi planlamaktadır. 2020'lerin başlarında Ay'ın çevresini tarayacak olan uyduyla yüzey etütleri yapılacaktır. İlk kozmonotun Ay'a inmesinden önce insanlı bir uzay gemisinin Ay çevresindeki yörüngeye oturtulması planlanmaktadır (www.dw.com.tr: 2018).

Bahsedilen düşlerin yakın gelecekte can bulacağına kuşku olmayacağını yakın tarih desteklemektedir. İhtiyaç duyulan her şey bilim adamları tarafından mekanik olarak hayat bulmaya başlamıştır bile. Çok yakın bir geçmişte German Aerospace Center bilim insanları tarafından yapay güneş çalışmaları tüm dünyada yankı bulmuştur. Koruyucu bir radyoaktif çember ile sarılı bu güneş, dünya üzerinde yapılmış en büyük yapay güneş olma özelliği taşımaktadır. Synlight adlı güneş 8 ince 8 inclik bir bölgeye odaklandığı zaman doğal güneşten on bin kat etkili olma gücüne sahiptir (enerjienstitusu.org: 2017)

Şekil 6: Synlight (Yapay Güneş)

Geleceği telaffuz ederek şekillendirilecek deneyimler uzaya doğru yön bulur. Bilim insanları için diğer gezegenleri kolonileştirme fikri oldukça kutsaldır. Space Exploration Technologies Corporation (Uzay Keşif Teknolojileri Şirketi)'ın kurucusu Elon Musk, Uluslararası Uzay Kongresi'nde 2060'lı yıllarda Mars'a milyonlarca insanın gönderilebileceğini ve bunun için bir yol haritası çizdiklerini söyler. Bununla beraber Mars'a yolcu taşımak için 'Gezegensel Taşıma Sistemleri' ilk iterasyonu tamamen monte edildiğinde 100 yolcu taşıyabilen uzay gemileri de planlama aşamasını tamamlamış olacaktır. Musk, geleceğe dair umutlarını gerçekleştirmek adına Mars'ın kolonileştirilmesi fikrinin çok da uzak olmadığını belirtir ve ötesine geçer:

> *"Yapay zekâlar insanlığı üçüncü dünya savaşına sürükleyecektir. Bu nedenle insanlar Mars'ın sömürgeleştirilmesine öncelik vermeli, böylece türler Üçüncü Dünya Savaşı öncesinde korunabilir"* (news.nationalgeographic.com, 2017: 1).

Dünya sınırlarının yüzyıllar önce aşılması yalnızca ütopik bir düşünce değildir. Bolluk Diyarı'ndan beri insanlar bir daha geri dönmeyecekleri dünyaları hayal etmişlerdir. Çünkü insan aynı yerde kalarak gelişen bir varlık değildir. İnsan

Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 13. Maddesi şöyle der: *"Herkes, kendi memleketi de dahil, herhangi bir memleketi terketmek ve memleketine dönmek hakkına haizdir"*. O halde insan *Bolluk Diyarı*'na gitmek için bulunduğu yeri terk etme hakkına sahiptir.

29 Eylül 2017'de, SpaceX CEO'su Musk, BFR olarak adlandırılan bir araç tasarımı sunar. Orijinal araç tasarımı ile ilgili önemli bir sorun, bunun nasıl karşılanacağını bulmaktır. Güncellenmiş tasarım, tüm dünya yörüngesindeki ihtiyaçların yanı sıra Ay ve Mars'a hizmet edebilecek biraz daha küçük bir araçtan yararlanarak bu sorunu çözmektedir. Musk, gerçekleştirmek istedikleri projenin amacını şu şekilde özetler:

> *"Amacımız, 2022 yılında ilk kargo misyonumuzu Mars'a göndermektir. İlk misyonun amacı, su kaynaklarını onaylamak ve ilk güç, madencilik ve yaşam destek altyapısını yerleştirmekle birlikte tehlikeleri belirlemek olacaktır. Hem kargo hem de mürettebat ile ikinci bir görev, bir itici depo inşa etme ve gelecekteki mürettebat uçuşlarına hazırlanmanın temel hedefleri olan 2024 için hedefleniyor. Bu ilk görevlerden gelen gemiler, aynı zamanda, Mars'ta başarılı bir şehir ve nihayetinde kendini sürdüren bir medeniyet kurabileceğimiz ilk Mars üssümüzün başlangıcı olarak hizmet edecektir"*(www. spacex.com, 2019: 1).

Yaşamın tüm alanları ile ilgili uzaydaki yerleşim için çalışmalarını yürüten bilim adamları insan formu için gerekli olan gıda temini çalışmalarına da başlamıştır. Kaçınılmaz yabancı yaşam için uzayda ve dünyada yetişen bitkiler arasındaki gen farklılıkları ve bitki biyolojisi araştırmaları da Mars'taki yaşam için Nasa tarafından yürütülmektedir.

> "*Bitki Habitat-1, uzayda ve Dünya'da yetişen bitkiler arasındaki genetik, metabolizma, fotosentez ve yerçekimi algılamasındaki farklılıkları karşılaştırır. Bu araştırma, mikrograviteye maruz kalan bitkilerde meydana gelen büyük değişikliklere dair önemli bilgiler sunmaktadır. Araştırma Arabidopsis, lahana ve hardal ile ilgili küçük çiçekli bitkilerin büyümesi ile başladı. Arabidopsis özellikle ilgi çekicidir, çünkü tendon teri, bir model organizma ve tüm genomunun dizilenmesini sağlayan ilk bitkidir. Geçen hafta, tek folyo paketlerine yerleştirilmeden ve Mini Kılıf torbalara yerleştirilmeden önce, bitkiler üzerinde incelme faaliyetleri gerçekleştirildi"* (www.nasa.gov, 2018: 1).

Hazırlanan dünyalar geleceğin distopyası olur mu bilemesek de yapılan çalışmaların insana büyük bir haz verdiği ortadadır. Şu andaki dünyanın yerine geçebilecek sonu olmayan bir dünya görülebilir şekilde biçimlenmektedir. Alexandre Koyre *"böylece görülür bir yıldızın sonsuz bir uzaklıkta olmasının olanaksızlığı kanıtlanınca, geriye görülmez bir yıldızın durumu kalır"* (Koyre, 1998: 60) derken çoktan gerçekleşmeye başlamış bir hayali ve ötesini ifade etmez mi? Dahası aynı arı görü *"...çağlar önce o galaksiyi egemenliğimiz altına aldık. ...Arctar galaksisinin her bir taşını ele geçirdikten sonra başka diyarlar aradık. Üç boyutlu evrende yaklaşık bin milyon galaksi var ve evrendeki her şeyin bizim kontrolümüze geçmesi için hepsini kolonileştirmemizin uygun olacağına karar verdik"* (Hamilton, 2015: 186) diyen Edmond Hamilton'da da yok mudur?

2.2. Başka Dünyalar: Geleceğin İnsanı Hazırlanıyor

Geleceğin dünyası, "fiziksel dünyayla başa çıkmak, toplumsal ilişkileri kolaylaştırmak, hayal gücünü tatmin etmek ve anlamlı semboller yaratmak için insan nesli tarafından yararlanılan nesnelerin uçsuz bucaksız evrenidir" (Schlereth, 1982: 2). İnsanlar kendi elleriyle yarattıkları, haklı gerekçeleri olsa dahi, sorgulanmaksızın doğal dünyayı değiştirmektedir. Çoğunluktaki biçim, doğuştan fikirleri şekillendirmektedir. Bireylerin arzu ettikleri kişisel mutlulukların, yeniden biçimlendirilme sürecinde oldukça ütopik bir işlevi vardır. Bilim ve teknoloji ile birlikte toplum tahmin edilemeyecek ölçüde değişmektedir. Ancak teknolojinin kurmuş olduğu sistem, birey için büyük riskleri de beraberinde getirir. Teknoloji gelişirken insanlar kişisel olarak davranma özgürlüklerini yitirmeye başlar. Çünkü teknolojik toplum kurduğu sistem çerçevesinde doğal insan davranışlarını ıslah etme yönünde düzenlemek zorundadır. Teknolojik bir toplum küçük parçalara bölünemez. Getirdiği sistemin düzeni insan ve makinanın uyum içinde çalışmasına bağlıdır.

19. yüzyılın ortalarına kadar teknoloji sorusu ve meselesi büyük felsefi ilgiyi haiz bir mesele olarak görülmez. Bu bakımdan filozoflar arasında köklü bir değişiklik, Marx ve diğer sol Hegelcilerin toplum felsefesinde görülebilir. Üretim tarzları ve dolayısıyla teknik yaşam araçları imkân ve kabiliyetleri ile kültürel güçler, dolayısıyla bir toplumun fikriyatını, hissiyatını ve ben-idrakini etkileyen koşullar olarak görülür (Heidegger, 2017: 55). İleri sürülen bu görüş toplumsal anlamdaki

değişim ile ilgili birçok konunun ana sorusu olsa da kendi başına felsefi bir mesele olmuştur. Teknoloji ve insan arasındaki ilişki bakıldığında karşıt bir tutum ortaya koymaktadır. Teknolojinin getirmiş olduğu değişim insanda Heidegger'in belirttiği gibi *"tahakküm altına almak için tahakküm altına alınan"* (Heiddegger, 2017: 55) olarak ortaya çıkmaktadır.

Unabomber[20], *"Sanayi Toplumu ve Geleceği"* başlıklı teknoloji karşıtı manifestosunda teknik ilerleme ile basit toplumsal sorunların dahi çözülemeyeceğini ileri sürerken, tahakküm altına alınmanın sonucunda toplumsal değişimin de kaçınılmaz olduğunu ileri sürer. Ancak bu yıkıcı bir değişim olacaktır. Bu nedenle endüstriyel sistem güçsüzken onu yok etmek gerektiğini ifade eden Unabomber, teknolojinin ilerlemesine izin verildiği takdirde tüm insanlığın özgürlüğünün yok olacağını ve bunu başarmanın tek yolunun endüstriyel-teknolojik sistemi tamamen yıkmaktan geçtiğini dile getirir. Teknolojinin entegre bir sitem olduğunu söyleyen Theodore John Kaczynski, onun iyi yanı ile kötü yanının birbirinden ayrılamayacağını dile getirirken, ilerlemeci zihniyetin getirdiği tekniğin giderek insandan daha çok şey talep edeceğini ifade eder. İnsan soyunun varacağı noktada insanların biyolojik ve psikolojik olarak yeniden düzenlenmek zorunda kalacağına dikkat çeken Kaczynski, mühendislik ürünü olacak insanların evcil hayvan seviyesine indirgenmiş olacağını da vurgular (Kaczynski, 2013: 80). Kaczynski teknolojik sistemin getirdiği dünyayı anlatırken kurmuş olduğu modeli tam anlamıyla distopyacı bir bakış açısıyla sunar.

---

[20] Unabomber ve Manifesto'sunun Öyküsü: 1995 Eylül ayında Amerikan basın tarihinde görülmemiş bir olay yaşanır. 18 yıldır kimliği belirlenemeyen ve çeşitli adreslere gönderdiği bombalı paketlerden dolayı Unabomber olarak adlandırılan kişi Amerikan basınının en büyük iki gazetesinde manifestosunu yayınlar. Amerika'da 18 yıl boyunca bilim, teknoloji, reklam ve havayolu şirketlerine bir dizi bombalı paket gönderilmiştir. Bombalı paketlerin gönderildiği adresler, üniversitelerde bilimsel araştırma ve deneylerinin yapıldığı laboratuvarlar, insan, hayvan ve doğa tahribatına yol açan ileri teknolojik merkezlerdir. Bilimsel, endüstriyel ve teknolojik hedeflere yönlen bu bombalı eylemler serisi, teknoloji bilgi toplumunun insan doğasını yok eden gelişimine karşı ekolojik mesajlar taşırken, eylemci hakkında da modernizme, teknolojiye ve sanayi toplumuna karşı mücadele eden bir anarşist profili çiziyordu. 18 yıl boyunca Unabomber hakkında manifestosu yayınlanana dek tek bir bilgiye dahi ulaşılamadı. Unabomber 'ın Theodore John Kaczynski adlı 54 yaşındaki eski matematik profesörü olduğu ve elektrik, su, telefon, radyo gibi araçların bulunmadığı bir kulübede yalnız yaşadığı öğrenildi.

> *"Sistem varlığını, insani ihtiyaçları tatmin etmek üzere sürdürmez ve sürdüremez de. Aksine, sistemin ihtiyaçlarına uyacak şekilde değiştirilmesi gereken insan davranışıdır. Bunun sistemi yönetiyor gibi gözüken siyasi ya da toplumsal ideolojiyle hiçbir ilgisi yoktur. Bu teknolojinin suçudur, çünkü sistem, ideoloji tarafından değil teknik gereklikler tarafından yönlendirilir. Elbette sistem birçok insani ihtiyacı karşılar, ancak bunu yapmak sistemin yararına olduğu sürece yapar. Asıl önemli olan insanın değil sistemin ihtiyaçlarıdır. Herkesin teknik gerekliliklere boyun eğmek zorunda olduğu sorgulanmaksızın kabul edilir, bunun da iyi bir nedeni vardır: eğer insani ihtiyaçlar, teknik gerekliliklerden daha öncelikli hale getirilseydi, ekonomik sorunlar, işsizlik, kıtlık ya da daha kötü şeyler ortaya çıkabilirdi"* (Kaczynski, 2013: 54).

Toplumsal sistemler açısından durum çok daha karmaşık ve zordur. Toplumsallaşmış sistemlerde teknolojinin insan gereksinimlerini ne kadar karşılayabildiği ile ilgili kuşku oldukça yaygındır. Herhangi bir soyut sistem, ne kadar iyi tasarlanmış olursa olsun beklendiği biçimde çalışmayabilir. Dahası insanlığın tümü göz önüne alındığında teknolojinin getirdiği değişimler bazı anlamlarda tektir; ancak diğer açılardan bakıldığında ilgi ve amaca göre homojenlik öngörmektedir (Giddens, 2014: 149-151). Bu bağlamda toplumsal dünyayı etkileyen dönüşümler insanı birer tüketici konumuna indirgemiştir. Teknoloji ile yaşanan bireysel değişimler üzerine gerçekleştirilen çalışmaların tümü yaygın bir biçimde korku ve umut arasında gelişme göstermektedir. O halde insan için hedeflenen değişim amaçsız değildir. Bu amaç ile insanın varacağı noktayı Tandaçgüneş *"Bu süreçte kötü, teknolojiyi kullanarak insanları tahakküm altına alanlarken; iyi olan kahraman, yine teknolojik imkânlar sayesinde kötüyü engelleyerek dünyayı kurtarır"* (Tandaçgüneş, 2013: 310) şeklinde yorumlar. Filozof ve toplum eleştirmeni Ivan Illıch, teknoloji ile birlikte sistemin daha fazla büyümesinin düşmanca bir ortam yaratacağının altını çizer. Illıch, toplum üyelerinin doğal yeteneklerini özgürce kullanmaları engellendiğinde, kişileri birbirinden koparıp yapay bir kabuğa hapsettiği, aşırı toplumsal kutuplaşmayı ve gitgide çeşitlenen uzmanlaşmayı arttırarak toplum dokusunu zayıflattığında, mevcut davranışlara biçimsel olarak yön veren yasal, kültürel ve siyasal alışkanlıkları ortadan kaldıracak bir hıza zorlandığında toplumun yok olabileceğini söyler (Illıch, 2015: 9). Toplumun geçirdiği bu süreçte evrenin, onun evriminin, insanlığın gelişiminin ve bu evrimin insanların akıllarındaki yansımasının mutlak bir temsili ilerleyen değişimlerin sayısız

etki ve tepkileriyle sürekli bir ilişki içerisindedir (Engels, 2015: 66). Marx, Alman İdeolojisi'nde *"insanları hayvanlardan bilinçle, dinle ya da istenilen her şeyle ayırt etmek mümkündür, fakat onlar hayvanlardan ancak yaşamlarını sürdürme araçlarını üretmeye başladıkları an, vücut yapılarının ileri bir aşaması ile farklılaşmaya başlıyorlar, varlık araçlarını üretirken, insanlar, dolaylı olarak maddi hayatlarını da üretiyorlar"* diye yazmıştır (Timur, 2015: 88). Öyleyse gelecekteki topluma ilişkin yapıyı tanımak için bilimsel buluşların yarattığı değişimi belirleyen parametreler iyi araştırılmalıdır. Özü itibari ile toplum, kendine özgü anlayış ile tasvir edilen gelecekteki toplumu yan yana koyar. Aralarında birebir uyum gözle görülür olmasa da toplumun devamlılığı için olanaklı olabildiği tek ortamdır. Ve içinde ayrı ayrı duran bileşenler, temel düşünce bağlantıları ile tablonun bütününü doğru şekilde görmemizi sağlar.

Ütopik tasarıların tanımlanmamış sınırlarının getirdiği noktada hem çevre hem de insan için söz konusu olan büyük değişimler, kendince yetersiz kılınmış insanların önemsizleştirilmeleri sonucunda varlık gösterebilmek adına yeni bir ütopik dünyanın da sınırlarını muazzam şekilde genişletmelerine sebep olur. Geriye dönüp bakıldığında ise yaşanılan dünyanın insana tesadüften uzak biçimde sunmuş olduğu teknik güvenceler kendine özgü umut ve korkuyu bir arada taşır.

Özellikle bilişim teknolojileriyle biyoteknolojinin yaratmış olduğu ikili devrim, insanlığı şimdiye kadar karşı karşıya kalmadığı büyüklükte zorluklarla yüz yüze bırakmaktadır. Her ne kadar teknoloji insanlığa yaşamı yeniden şekillendirip yaratma gücü bahşetse de 21. yüzyılda bilim, felsefe ve din vadesini doldurmak üzereyken bu gücün nasıl kullanılacağı büyük bir muammadır. Bu muamma, yeni teknolojiler ve bu teknolojilerin sıçrama hızı ile daha da şiddetlenmektedir. Daha da önemlisi bilişim ve biyolojik teknolojiler ilişkisi ekonomiler ve toplumların yanı sıra bedenlerimizi ve zihinlerimizi de yeniden şekillendirmektedir. Ortaya çıkacak sonuçların insanı biçimlendirme gücünün nasıl bir karmaşıklığa yol açacağını tahmin etmek hiç de kolay olmayacaktır (Harari, 2018:15-24). Teknoloji üzerindeki kontrol kaybı her şeyin hatalı gerçekleşmesine neden olabilir ancak hiçbir şey insanlığın geride bıraktığı canlı kadar doğal ve ilkel olmayacaktır. Teknoloji insanı evrimleştirmiştir.

2.2.1. İnsandaki Bilişsel Değişim: "Bilişsel Seyir"

Aklın davranış üzerindeki etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Varlık anlayışı insanı vasfeden vasıflardan herhangi biri değildir diyen Heidegger, o insanı bu gök kubbe altında var olanların en 'yabancı'sını ve 'zorlu'sunu tarif eden en temel vasıftır derken ondaki değişimin insana taalluk eden her şeyde değişmeyi peşi sıra getirdiğini belirttiğinde (Heidggerder, 2017:10) insanı bekleyen değişimin esaslı bir değişim olduğunu ifade etmiştir. Heidegger insanın teknoloji tarafından can evinden tehdit edildiğini ileri sürer. İnsan, herşeyi tasarlamanın, hesaplamanın, örgütlenmenin ve otomasyonun pençesine düşecektir.

> *"Teknolojinin donatıları, aygıtları ve makineleri hepimiz için az veya çok ölçüde vazgeçilmezdir. Teknolojiye körlemesine hücum etmek budalılık olacaktır. Onu şeytan işi diye mâhkum etmek kısa görüşlülük olacaktır. Teknik aygıtlara bağımlıyız; hatta onlar hep daha büyük ilerlemeler için bize meydan okurlar. Fakat birdenbire ve fark etmeksizin kendimizi bu teknik aygıtlara öylesine sıkı bir biçimde prangalanmış buluruz ki onların kulu kölesi oluvermişiz"*. (Heidegger, 2017: 163-168).

O halde insan Heidegger'in dediği gibi teknolojinin karşı konulmaz üstün gücünün insafına kalmış şaşkın ve savunmasız bir kurbandır. Teknolojinin baş döndürücü büyüsü insanı kendisine öylesine hayran bırakır ki insan onun karşısında düşünmekten kendini ala koyar. İnsanın teknoloji ile kurduğu tekinsiz ilişki, onun insan merkezli olmayan bir yapıyla karşı karşıya kalmasına neden olur. Ancak teknolojinin sunduğu distopya, insan için en şanlı yapıya dönüşmektedir. Bregman, 20. yüzyıl fütürizminin en önemli eserlerinden biri olan Jetgiller dizisinde bunu görmenin hiç de imkânsız olmadığını söyler:

> *"Sizi George ve Jane Jetgil'le tanıştırayıum. Kendileri iki çocuklarıyla Yörünge Kent'te, geniş bir dairede yaşayan saygın bir çift. George büyük bir şirkette "dijital endeks operatörü" olarak çalışıyor, Jane ise geleneksel bir Amerikalı ev hanımı. George bir ara işiyle ilgili kâbuslar görürüyor. Haksız da sayılmaz hani. Görevi belli aralıklarla bir düğmeye basmak. George sayısız kâbuslarından birinin ardından "Dün tam tamına iki saat çalışmak zorunda kaldım!" diye yakınıyor. Karısı ise afallıyor. "Bu patron Spacely nasıl bir yer işlettiğini sanıyor? Köle dükkânı mı?"* (Bregman, 2017).

İlk defa 1962'de yayınlanan dizi tam yüzyıl sonrasının hikâyesini anlatmaktadır. Dizi yaratıcılarının çizdiği tablo o dönem için ütopik olsa da henüz yüzyıl geçmeden tahminlerinin çoğu henüz başka gezegenlerde yaşam başlamasa da şimdiden hayat bulmuştur; robotlar, solaryum, dokunmatik ekranlar görüntülü konuşma, yürüyen merdivenler vb… 100 yıl önce hayal edilenlerin on yıllar sonrasında hayat bulma süreci insan zihninin teknoloji ile yeniden yapılandırılmasına olanak sağlamaktadır. Bu düşünce bilimsel bir temellendirme sunmasa da pek çok düşünür, ütopik arketip olarak yeniden yaratılabileceğini varsaymaktadır. Yuval Noah Harari, insanlığın geleceğini anlattığı kitabı '*Homo Deus'*da insanı bilişsel olarak nelerin beklediğine kısaca değinir ve yüzyıl öncesinden görünmüş olanı ortaya koyar: *"...teknoloji insan zihninin yapılandırılmasını sağladığında Homo Sapiens türü ortadan kalkacak, insan tarihi nihayet sona erecek ve bizim gibi insanların kavrayamayacağı yepyeni bir süreç başlayacaktır. 2100 ya da 2200 yılında bize benzeyen insanlar kendi zihinlerini yeniden yaratabilir ve bizim bugünkü zihnimizin olabilecekleri kavramasına imkân yoktur"* (Harari, 2016: 58). Böylelikle hem bireysel hem de toplumsal olarak insan zihninde meydana gelen derin yanılsamalar daha da protez bir form almaktadır. Bu süreci Dani Cavallaro *"beynimiz sürekli kütle bilgisi akışıyla implante edilmektedir"* (Cavallaro 2000:21) diye tanımlar. İnsan zihninin teknolojiye bu kadar hızlı adapte olması oldukça şaşırtıcıdır.

Verilen bilgilerin farkındalık içermesine rağmen deneyimlenmeden kabul edilmesinin bir dayanağı olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Toplumun nereye gitmek istediğiyle ilgili sosyolojik tahayyüllerde bulunan Zygmunt Bauman bu dayanağı 'toplumsal gerçeklik' olarak adlandırır ve bu *'gerçekliğin işlediği hammadde ise insan deneyimi'* (Bauman, 2018: 44) dir. O halde insan eylemlerinin tesadüfi olmadığı, bunun bilişsel çevreye bağlı olduğu aşikârdır. Hayali gerçekler farklılık gösterse bile aynı kaynaktan beslendiği sürece aynı deneyimlerle biçimlendirilecektir. Yol bilinmese dahi önceden çizilmiş resim (gerçeklik) herkes tarafından bilinmektedir.

Teknoloji gerçekliği de bilgisayarla simüle ederek sunarken, zihin yapay olarak üretilen resmi gerçek olarak algılar. Böylece insanlar gerçek yaşam duygusunu sanal bir alana dalarak yaşamaktadırlar. İnsanların dünya ile kurdukları

etkileşimi *"aslı yerine göstergeleri konulmuş bir gerçek"* (Baudrillard, 2014: 14)'lik olarak tanımlayabiliriz. Sanal gerçeklik tarafından sunulan dünyada insanlar fiziki olarak aynı ortamda bulunmasalar bile aynı sanal alanları aynı anda yaşayabilirler. Burada doğadaki tüm görüntülerin bir yansımadan ibaret olduğunu söyleyen Platon'un mağara örneğini hatırlamakta fayda vardır: *"Bir yer altı mağarasında yaşayan insanlar düşünün. Sırtları girişe dönük, elleri ve ayaklarından bağlanmışlar; bu yüzden de sadece mağaranın duvarlarını görebiliyorlar. Arkalarında ateş yanıyor ve ateşin önünden çeşitli canlılar gelip geçiyor. Mağaranın duvarlarına da bu canlıların ya da maddelerin titrek gölgeleri düşüyor. Mağaradaki insanların gördüğü tek şey de işte bu "gölge oyunu". Doğduklarından beri öylece oturuyorlar ve dolayısıyla sadece bu gölgelerle muhatap oluyorlar. Kendileri dışındaki varlıkları bu gölgelerden ibaret sanıyorlar"*(Platon, 2015: 183). Yaşanılan teknolojik gelişme sanal bir mağaradan farklı değildir. Ancak zaman mağarayı değişikliğe uğratarak birkaç adım öne taşımıştır. Sanal teknoloji vasıtasıyla insan zihni ve bilgisayarlar sinirsel bağlantılar kullanılarak dijital bir belleğe erişim sağlamaktadırlar. Kulak arkasına yerleştirilen soketler insan bedenine de erişim sağlar. Veriler sanal alanda siber uzay teknoloji ile bir matris oluşturur. Bu yalnızca film izlemek gibi sinemasal bir deneyim değildir. Sanal gerçeklik görme, dokunma, duyma gibi hisleri yaşayabilmek içim başa takılan gözlük, kablolu eldivenler ve bedene giyilen kostümlerle bu etkileşimleri sunar. Böylece insan zihni güçlerini sonsuza dek çoğaltabilir ve yansıtabilir.

İnsanın geri döndürülemez ve durdurulamaz bilişsel değişimi platonik açıdan kavranamaz sanal bir değişim geçirmektedir. İnsan zihni hangi yollarla sanallaşır? Varlık ve yokluk arasındaki ayrım bilişsel olarak daha az bilinmeye doğru bir meyil gösterecektir. İnsan koşullanmış olarak programlanmış bir mekanizmaya dönüşecektir. Dönüşüm insanlar için, benzer ama etkileşimsiz yeni kimlikler inşa edecektir. Alternatif benleri keşfetmek için sunulan distopik dünyalar insanlara reel olmayan bir hayal dünyasında hissedilen bir gerçeklik sunmaktadır. İnsana sunulan hayali formdaki kurgular kendi bilinci ile paralelleşmektedir. Sanal olarak sunulan dünyalarla insanlar daha bireysel yaşarken gündelik gerçeklikten uzaklaşmaktadırlar. Dolayısıyla sanal alan insan için sığınılacak bir mecra haline gelir. İnsanın kendini

inşa ettiği zihinsel süreç, yine yalnızca zihnin kendi amaçlarını sürdürmesini sağlar. Böylece birey, evrensel ve homojen bir yaratık haline gelir. İnsanın gerçek ile ideal gerçek arasındaki uyumu bu anlamda bir paradoks yaratır. İnsanın gerçekliği doğal ve yapay arasında nihai olarak tartışılabilir.

Belki de insan bütün dünyayı bu bilinçaltı söylevlerle doldurup taşırmaya; hatta bu yöntemle dünyanın içinde bulunduğu gelişme sürecini durdurmaya çalışmaktadır. Ancak Jean Baudrillard'ın ifade ettiği gibi, daha basit bir ifadeyle insanın belli bir teknolojik gelişme düzeyine ulaşan ve bu arada birincil gereksinimleri karşılandıktan sonra asıl gereksinim duyduğu şeyin belki de nesnenin gerçek işlevinden çok o hayalleri süsleyen, alegorik, bilinçaltı kaynaklı tüketim arzusudur. Bireyin gündelik yaşamda yararlandığı teknoloji, daha basit bir ifadeyle nesne tüketimi insanı bilişsel olarak rahatlatmakta ve düşsel çözümler üretmesini sağlamaktadır. Teknolojinin, insanlar ve dünya arasında etkili bir aracılık görevi yapabilmesi çok zordur. Buna karşın teknolojik düzen ve bireysel gereksinimler düzenine kısa devre yaptıran yani her iki sistemin de enerjilerini tüketen bir kısa devreye benzeyen nesneler sistemini zihinsel olarak her türlü çelişkinin merkezine yerleştirmek çok kolaydır. İnsanlar tüm geleceklerini bir tehdit ve yazgı gibi algıladıkları dış dünyaya ait doğal enerjiler ve iç dünyalarına ait libidinal enerjinin evcilleştirilmesi üstüne oturmuş gibidirler. Nesneler sisteminin ürettiği bilinçaltı ekonomisi sanki etkili bir araç kullanılarak libidonun davranışlar düzeyinde yansıtılması ve denetim altına alınmasına (evcilleştirilmesine) benzemektedir (Baudrillard, 2014: 161-162).

İnsanın insanla tanışması ve bilişsel seyir içerisinde kendisine sunulan özneyi koruyabilmesi insanlığı koruyabilecek midir? Yoksa insanlığın dönüşümü bu özneyi yok mu edecektir? Gelecekte özgür irade hâlâ mümkün olacak mıdır? Öznenin değişiminden sonra kendini tanıyabilecek midir? Tanımak için hâlâ bir özne var mıdır? Lars Schmeink, bu soruların biyolojik üretim ve yeniden üretim araçlarını kimin kontrol edeceği sorusuyla güçlü bir şekilde bağlantılı ve bu yüzden olası bir geleceğin dünyasını belirlemek için çok önemli olduğunu söyler. İnsan ve diğer biyokütlenin manipülasyonunun söylemi, 2000'den beri distopik hayal dünyasında baskın bir tema oluşturmaktadır (Schmeink, 2012). Bu açıdan bakıldığında hayali

olarak oluşturulan zihinler, olan ya da olmasını arzuladığımız insan portreleri ile çakışır. Bilişsel olarak uyum sağlamaya çalışan insan, distopik dünyanın sunduğu kurgu ve fantezi arasındaki yapıda kendini oluştururken, zihinsel gerçeklik sürekli üretilmeye çalışılır. Ancak sanal zihinler kaçmak için izin vermez. Bilişsel olarak üretilen entropik alanlar sanal gerçeklik tarafından işgal edilir. Jean Baudrıllard *"... oysa tüm düşleri elinden alınmış bir dünyaya gerçeklik egemen olabilir mi? Gerçeklikten ibaret bir dünya oluşturmaya çalıştığımız ölçüde elimiz ayağımıza dolaşmakta ve bu gerçeklikten giderek uzaklaşmaktayız. Gerçekleştiği an ortadan kaybolmaya başlayan bir gerçeklik evreni içinde yaşıyoruz…"* (2015: 13) derken, zihinsel gerçekliği ideal bakış açısıyla anlatır. O halde görülmesi mümkün gözükmeyen dünyalar ve zihinde canlanarak o dünyaları anlatan imgeler teknoloji ile hayat bulur. Böylece bilişsel olarak eşleştirme, bütünleştirme ve uyum gösterme işlemi gerçekleşir.

'Yeni bir dünyaya hazırlanırken zihnimizde ne olmalıdır?' sorusu tüm ütopik düşünürler gibi Micheal Albert için de tespite değer bir hal almıştır. Bir zaferin hezimete sürükleyebileceği genelde kabul gören bir düşünce olsa da göz ardı edilebilir. Yeni bir toplum isteği deneyimlere ve sergilenen her çabaya rağmen bir bilince sahip olmayabilir. İnsan kusursuz bir varlık değildir. Hatalarını düzelterek daha kusursuz bir hale gelebilir. Ancak pratikte bunu yapmak o kadar kolay değildir. Yetersizlikler ortaya konulursa değişimleri şekillendirecek işlevsel bilgi içerir. Bu nedenle hareket retoriği önemlidir. Ancak zihin yine de vaat edilenlerin gerçekleşmeyeceğine dair şüpheci olarak bilişsel bir yaklaşım sergilemeye meyillidir (Albert, 2018: 258-269). Zihnin neye önem verdiğine dair yapılan ampirik araştırmalar, insanın kendini ve dünyayı anlamak, değerlendirmek, davranışta ve çıkarımlarda bulunmak için bilişsel davranışlarda yön bulduğunu göstermektedir. Düşüncenin çoğuna bilinçli bir erişim olmasa da zihin kavramları somutlaştırarak bir sistem yaratmıştır. Bilişsel sadakat olarak da adlandırılan bu özellik *"daha önceki veya yakın geçmişteki tecrübelere bağlı ve dayalı bilgiden taban bularak"* (Altıntaş, 2000: 31) bilişsel bir eylem yaratmaktadır. Böylece tanıdık eylem, davranışa hazır hale gelmektedir.

Bilinç ve bilinçdışı arasındaki ayrım Eski Yunan'dan bu yana yapılagelmiştir. Bilinç psikolojisini araştıran düşünürler arasından en etkili olanı, 18. yüzyıl Alman filozofu Immanuel Kant'tır. Kant'ın teorisi, yalnızca nesnel olayları belgelemek yerine, dünyanın nasıl bir yer olduğunu veyahut olacağını etkin bir şekilde kurguladığımız; algılarımızın yalnızca var olanlara dayalı olmadığı, daha ziyade bir şekilde zihnimizin genel özellikleri tarafından yaratıldığı ve sınırlandırıldığı yönündedir (Mlodinov, 2013: 47). Bu teoriye göre insan zihni geçmiş deneyimler ve gördükleri üzerine çok kapsamlı bir bakış açısına sahip olabilirler. Bilincin fark etmeden bireyi hazır hale getirmesi yaşamsal tercihleri üzerinde çok büyük etki yapmaktadır. Bilişsel seyir içinde dışarıdan kaynaklanan hiçbir etki olmadan, başka bir etmen tarafından ikna edilmeden, insanın kendi yaratıcısı olması ona insan-Tanrı özelliği kazandırmaktadır. Bilinç, mükemmel bir varoluş ve rüyaların gerçeğe dönüşmesi, insanın kendi yarattığı yansımaları görmesi bilinçdışının başka bir boyutta çalışmasından ibarettir. Bu açıdan bakıldığında günümüz insanı artık sadece insanlık tarihinde yeni bir kuşağın temsilcileri değildir; anatomik açıdan değişmemekle birlikte, evrendeki konumu ve kendine yönelik yaklaşımı tamamen değişmiş olması sebebi ile yeni bir türe ait varlıklardır. Günther Anders, *'İkinci Endüstri Devrimi Çağında İnsan Ruhu Üzerine'* adlı eserinde *"Günümüz insanının bilincinde mutlak ya da sonsuz olan bir şey varsa da –ahlâkın ya da kültürün sözde gücü de şöyle dursun- bu artık ne Tanrı'nın ne de doğanın gücüdür"* der. Mutlak gücün altını çizen creatio 'ex nihilo'nun[21] yerini onun karşıt gücü alır: Potestas annihilationis[22], reductio ad nihil[23]; kendi elimizde bir güç olarak hem de. Uzun zamandır özlemi çekilen bu mutlak güce insan –her ne kadar umulduğundan farklı olsa da- sahiptir artık. İnsan sonunu hazırlayacak gücü elinde bulundurduğu için artık kıyametin efendisidir. Sonsuz olan insandır (Anders, 2018: 287).

Bilinçdışının gördüğü en önemli işlevlerden biri gözler aracılığıyla gelen verilerin işlenmesidir. Bunun sonucu olarak evrim, beynin üçte birinin görsel verilerle işlenmesini temin etmiştir. Bu işlevler renklerin yorumlanması, hareketin ve keskinliklerin tespiti, derinlik ve uzaklığın algılanması, nesnelerin kimliğinin

[21] Yoktan var etme
[22] Toptan yok etmenin mutlak gücü
[23] Hiçliğe vardırma

belirlenmesi, yüzlerin tanınması ve çok sayıda başka görevlerden oluşur. Bütün bu zorlu işler bireyin farkındalığı dışında sürüp gider. Özümlenen ve yorumlanan verilerin yanı sıra sonuçlar da düzgün bir rapor halinde bilinçli zihnimize sunulur (Mlodinov, 2013: 53). Böylece birey kendine sunulan bilinçdışının deneyimlediği verileri anlamlandırmak için çaba harcamaz. Tüm veriler bilinç tarafından biçimlendirilerek zaten kullanılır hale getirilmiştir. Bilinçdışı tarafından hazır hale getirilen veriler sorgulanmaksızın birey tarafından doğrulanmaya hazırdır. Zihin konusunda teoriler geliştiren Freud, bilinçdışının muazzam gücünün ve hafızanın büyük önemi olduğuna inanmıştır. Ona göre zihnin kendini ilk defa sunulana hazır hissetmesinin sebebi bilinçdışının yaratma gücü değil, anıları bastırmış olduğu kanısıdır. Deneyimleri ıskartaya çıkartan bir hafıza sistemi genel anlamıyla mükemmel bir hız ve verimlilikle çalışır. Zihnin her an ve durmaksızın depoladığı muazzam veriyi gözden geçirmesi sayesinde kendisine sunulana hazır hale gelmiştir (Mlodinov, 2013: 88-93). Teknoloji, insan çıkarları gibi insan zihnini hakikat düzeyine çıkarır. Deneyimlenmemiş veriler zihnin hatırladıklarının ve bastırdıklarının ifadesidir. Veriler, sanki görülebilir bir şeymiş ve sanki anlaşılmak için üretilmeyi bekliyormuş gibidir (Burnett, 2012: 56).

Aslında doğal evrenin işleyişine dair keşfedilenler ve teknolojik düzeyde insanlar tarafından yaratılan şeylerin karmaşıklığı dikkate alındığında, neyin gerçek olduğuna neyin olmadığına dair geleneksel tanımların anakronik kaldıkları görülecektir. Bu önemli bir husustur, çünkü bir bakıma, hem teoride hem pratikte neyin gerçek neyin sanal olduğuna dair halihazırdaki ayrımlar güçlü bir şekilde uygulanamayabilir. Başka bir deyişle, gerçekliğe ve sanal uzantılarına angaje olmanın anlamına dair daha karmaşık bir görüşün geliştirilmesini teşvik edip destekleyecek yeni tanımlara ihtiyaç vardır (Burnett, 2012: 99). Ancak yeni tanımlamaların kendisi muhtemelen yürürlüğe girmeden tüketilip yok olacaktır. İnsanların zihinsel yetileri yaşamın geleceğine dair seçimler yapabilse de doğal seçimler farklı sorunlarla karşısına çıkacaktır.

Teknolojinin kullanımı, insan hayal gücünü görselleştirme sürecinden ayırarak gerçekliğe bağlar. Dinamik veriler *"gerçekliği sanala bağlayan sürekliliğin gücüne işaret ederek"* (Burnett, 2012: 111) zihninin anlamlandırmasına kolaylık

sağlar. Böylece veriler, imgeler, insan zihninin kendi arşivinde saklanarak anlamlandırılmaya hazır hale gelir. Kullanılacak veriler insanın teknoloji ile etkileşiminin sonucu ile olacaktır.

Sanal teknoloji ve bilişşel davranış arasındaki ilişki Burnett'e göre çift kutuplu bir ilişki değildir. İmgelere sanki gerçekmişler gibi sahip olma isteği ile sadece belirli bir uzaklıktan deneyimleyebilecekleri bilgisi arasında sürekli bir mücadele, bir gel git vardır. Sanal ortamlar yaratma itkisinin bir kısmı görsel olana dair bu içinden çıkılmaz muammaya karşı insanın failliğini kurtarma çabasından oluşmaktadır (Burnett, 2012: 115). İnsan beklenti ve izleme arasındaki bir fonksiyondur artık. Teknoloji ise bu sınırı tam ortadan kaldırır. Öyleyse bilişsel davranış deneyimlenmemişin içine gömülebilir mi? Farklılık yaratan şey zihnin verileri dönüştürebilir olmasıdır. Çünkü bir veriyi tanımlamak için mutlak onun zihnin dışında –bilinen dünyada- olması gerekmez. Dönüştürülebilir olan yeniden yaratılabilir. İnsan bilinci, bir makine içinde kopya edilemez; gerçi bu durum, insan bedeninin pek çok yönünün makine formunda kopya edilebiliyor olmasını engellemez. Zihnin bir şekilde kopyalanabileceği fikrinin kökeninde temel bir çelişki vardır. Burada evrimin bir gün sona ereceği ve zihin, makine, çevre ve biyolojik kuvvetler arasındaki etkileşimin, kopyalanabilecek mutlak bir merkezi olduğu varsayılır. Mekanik zihin anlayışı insan zihninin bilişsel olarak yargıya varmasına olanak verir.

Gerald Zaltman, bilinçaltı zihinsel faaliyetleri yüzünden bireye ulaşma şekillerinin nasıl etkilendiğini, bireyin tepkilerinin (bazen beklenmedik ve istenmedik biçimlerde) nasıl şekillendiğini, bireyin davranışlarını ve sözlü olarak ifade edilen tepkilerin nasıl bilindik olduğuyla ilgili yeni görüş açıları kazanıldığını ifade eder. Bu görüşlerden bir tanesi anımsama hikâye bazlıdır. İnsanlar, hafızaya, geçmiş bir tecrübenin solabilen veya zamanla kaybolabilen fotoğrafı olarak bakarlar. Ancak, insan tecrübesini zihnin, beynin, vücudun ve toplumun bir kesişimi olarak görürse, o zaman hafıza, karşılaşmalarımızın, inançlarımızın ve planlarımızın yaratıcı bir ürünü haline gelir. Bu yaratıcı ürün, bilinç öncesi bir seviyede gelişir: yani, onun gelişiminin farkında olunmaz. İnsan beyninin karar verme işlemini kontrol eden bölgeleri, bir karar verildiğinin farkına varmadan çok daha önce faaliyete geçer. Yani

kararlar, verilmeden önce oluşur. Algısal ya da bilişsel alan, özellikle pazarlamacılar için temel bilgi alanıdır. Bilişsel alandaki değişme öğrenmedir ve pazarlamacılar tüketicilere kendi markalarını tercih etmeyi öğretmektedirler (Zaltman, 2003: 75-93). Nitekim gerçekleşmiştir de. Dünyayı bir laborotuvardaki labirente benzeten Zygmunt Bauman, onu her gün deneyimleyen sayısız insanın o dünyayı görselleştirerek, aradığı ve keşfetmek istediği dünyayı anımsatıyor olmasının harici ve zorlayıcı olmadığını söyler. Uyarandan tepkiye giden kestirme yolu teknik zorunluluklar belirlese de 'dışarıda'(dünyada) faaliyet yürüten güçler ve öğrenenlerin bu güçlere verdiği tepkiler arasındaki ölçülebilirlik görünüşe göre insana düşen zorunlu tek zanaattır (Bauman, 2018: 49). Görülebilir ki kendiliğinden olup biten yahut eylemi yönlendiren şeyler dürtü, deneyim veya alışkanlıklardır. Çoğu kez kavrayıştan kaçsa da bilinçli bir değişim yaratan bu farkındalıklar ister hayali ister gerçek ortaya bir temsil koymaktadır.

İnsanların dik yürümeye başladığı zaman noktasındaki bir başlangıçtan söz eden Timoty Taylor, el ve ayakların özgür kalmasıyla birlikte müthiş bir potansiyel keşfedildiğini söyler. *"Bundan sonraki tek ihtiyaç, elleri bir şeyler yapmaya yöneltmeye yetecek kadar gelişmiş bir zekâya sahip olmaktır"* (Taylor, 2012: 18) derken insanlığın geleceği noktayı belki de göz ardı etmiştir. Bugün yaşanılan dünyada teknolojinin ve biyolojinin geldiği nokta insanı yeni bir biçime yöneltmiştir. Geçmiş yıllarda yapılan, sinirbilim ve davranışsal ekonomi gibi alanlardaki araştırmalar, bilim insanlarının, insanların işletim sistemine erişim sağlamasına ve özellikle de nasıl tercih yaptıklarını daha iyi kavramalarına imkân tanımıştır. İnsanın ne yiyeceğinden tutun da kiminle çiftleşeceğine kadar verdiği türlü kararın, gizemli bir özgür iradeye değil, olasılıkları bir salisede hesaplayan milyarlarca nörona bağlı olduğu ortaya çıkmıştır. *"İnsani sezgiler"* olarak adlandırılan yeti aslında "örüntü tanıma" yetisidir. Bu da demek oluyor ki yapay zekâ, sezgi gerektirdiği varsayılan işlerde bile insanlara üstün gelebilir. Yapay zekânın insanlarla rekabetini esrarengiz önseziler üzerinden sürdüreceği düşünülürse bu kulağa imkânsız gelebilir. Ama yapay zekâ, sinir ağlarıyla olasılık hesabı ve örüntü tanıma dalında yarışacaksa bu daha az ürkütücü olacaktır (Harari, 2018: 36). Sunulan görünümüyle dünya tehlikeli bir hale büründüğünde ise insan zihni onu yapay bir gerçeklik olarak algılayacaktır.

Baudrillard insan zihninin üretiği gerçeğe başka bir cepheden bakarken, aklın keşfine ve nesnelliğe dikkat çeker. Ona göre "nesnellik": *"gerçeğin ele geçirilerek, her türlü gizli suç ortaklığı ve illüzyonun saf dışı bırakıldığı bir dünyanın bize dayatması"* demektir. İnsan sürekli gerçekle yüz yüze olduğunu düşünür. Oysa böyle bir yüz yüze durumundan söz etmek mümkün değildir. Bu sadece bir yanılsamadan ibarettir. Çünkü insanın düşündüğü dünya ile yaratıldığı dünyayı birbirinden ayırabilmek olanaksızdır (Baudrillard, 2015: 35). O halde insana bir gerçeklik şeklinde sunulan ütopik dünya bir yanılsamadan ibaret olabilir. Bu durumda insan da bu yanılsamanın bir parçasıdır. Ütopik dünyaların ve sunduklarının zihinlerimiz üzerinde bu kadar etkili olmasının sebebi insana sunulan mutluluk idealidir. Baudrillard, *"...burada da işe bir ütopya, yani mutluluk idealiyle başlamakta ve ütopyanın –yani mutluluğunun üst aşaması- gerçekleştirilmesiyle noktalanmaktadır. Bütünsel mutluluğa da insan duygusal bir boşalmayla karşılık vermektedir. Katlanılması ne kadar güç bir durum…"* (Baudrillard, 2015: 44) derken, insanın bilişsel olarak yaşadığı ütopik dünyadaki sürecin kabul edilmesinin pek de mümkün olmadığını, yaşadığı bilişsel direnişin bir kölelik düzenine dönüşmesinin olanaksız olmadığını ortaya koyar. Tüm bunlar, insan bilincinin, bilinçli ve aynı zamanda gönüllü bir kölelikte sezgisel olarak ilerlediğinin bir göstergesidir. Teknolojinin hazırladığı dünyada -distopyada- genetik bir müdahaleyle klonlamaya gerek kalmadan insanın her yerde kendi kopyasıyla karşılaşması zihinsel olarak imgesel bir diasporaya dönüşmektedir. Zihnin biçimsel olarak değişime uğraması ve özgünlüğünü yitirerek mevcut zihinlerle çekici olmayan bir benzerliğe dönüşmesi distopyanın dayattığı bir yapı tarafından belirlenmiştir. Ancak bu bir simülasyon değildir. Baudrillard, insandaki bu baş döndürücü hızdaki bilişsel gerçeklik algısının değişimini ve bunu yitirdiğinde nasıl bir varlığa dönüşeceğini aşağıdaki örnekle açıklar:

> *"Lascaux mağarası (Fransa). Gerçek mağara uzun süre önce ziyarete kapatıldığından, ziyaretçiler Lascaux 2 adlı simülarkr mağara önünde kuyruğa girmektedirler. Bu insanların büyük bir çoğunluğu gerçek mağaranın önünde durmadıklarının farkında bile değildirler. Asıl mağaranın nerede olduğuna dair herhangi bir işaret de yoktur. Bizi bu türden bir dünyanın yani kopyası olduğunu anlayamayacağımız kusursuz bir dünya kopyasının beklediği söylenebilir. Sorulması*

gereken soru: Kopya gerçeğin yerini aldığında asıl dünyanın nereye gitmiş olduğudur" (Baudrillard, 2015: 64).

İnsan bilişsel bir sınır ötesine geçtiğinde –ki bu ihtimal dahilindedir- karşılaşacağı nesneler veya metalar bilincine derinlemesine nüfuz etmektedir. Teknoloji ile birlikte gelişmenin mutlu edici bir gücü olduğuna inanan insan bunun kusursuz bir şey olduğunu düşünmektedir. Oysa geleceğe yönelik gerçeklik ya da gelecek tarafından üretilen gerçeklik insan üzerinde tüm ağırlığıyla hissedilmektedir.

2.2.2. İnsandaki Biyolojik Değişim: "Öznenin Dönüştürülmesi"

Nikola Kopernik, Tanrı'yı yıldızlarda ararken, Andreas Vesalius da insan bedenini Tanrı'nın yeryüzündeki tapınağı yapmaktadır. Biri Polonyalı bir astronom diğeri ise İtalya'da öğrenim görmüş bu iki kuzeyliye göre, insanlar Tanrı'nın birbirine yakın bağlarla bağladığı mikrokozmik evrenlerdir. Ne var ki gözleri geçmişe çevrilidir. Çağdaşları Vesalius ise antikçağın bilgilerine yeniden hayat verirken, Tanrı'yı anlamak için önlerinde duran somut belgenin yani insan bedeninin incelenmesi gerektiğini öne sürmektedir. Katolik kilisesine başkaldıran Vesalius, geleneksel öğretileri reddederek, Tanrı'nın dünyasındaki harikaların resimler aracılığıyla sergilenmesi gerektiğini savunmuştur. Protestanların desteğini alan Vesalius'a göre Tanrı'nın yarattığı insan bedeninin tasarımını anlayarak Tanrı'ya yaklaşılabilirdi. Dondurulmamış bir insan cesedinin kan ve kötü kokularla dolu cismi içinde Tanrı'nın ihtişamını bulmak ve tekrar canlandırılabilecek yöntemler üzerinde çalışmak, her ne kadar yavaş kabul görse de, bilim dünyasında bir devrim niteliği taşımıştır (Fara, 2015: 167-170).

Şekil 7: Andreas Vesalius, De Humani Corporis Fabrica (1543)

Altın Çağ'dan beri ölümsüzlüğün peşinde koşan insanların Tanrılar gibi olma isteği yalnızca kutsal olduğu için değil, aynı zamanda yaşlılık ve ıstırabın üstesinden gelebilmesi, biyolojik temelleri üzerinde tanrısal bir kontrol edinmesi gerektiği içindir. Çünkü insan ölümü ve acıyı sisteminden çıkarabilecek güce sahip olduğunda organlarını, duygularını ve zekâsını da binlerce farklı şekilde dilediğince yönlendirebilecektir. Şimdiye kadar insan gücü genel olarak dış araçların geliştirilmesiyle artmaktayken, gelecekte ise bu insan bedeni ve zihninin bir üst sürüme yükseltilmesine ya da doğrudan kullandığımız araçların birleşmesine bağlı olarak artacak olabilir. İnsanları Tanrı mertebesine yükseltmek muhtemel üç şekilde ilerleyebilir: Biyoloji mühendisliği, siborg mühendisliği ve organik olmayan varlıkların mühendisliği. Biyoloji mühendisliği genler, hormonlar ve sinir hücrelerinde küçük değişiklikler yaparak taştan kesici aletler yapan insanı, uzay gemisi ve bilgisayarlar yapan biri haline dönüştürmeye yeter de artar bile. Eski insan bedeninin genetik kodları baştan yazılarak, beynindeki devreler yeniden bağlanarak, biyokimyasal dengesi değiştirilerek ve hatta yeniden uzuvlar geliştirilerek yeni küçük tanrıcıklar yaratılabilir (Harari, 2016: 55). İdealleştirilmiş insanlık bir yandan teknoloji ile yeniden üretilirken, sanal ortamda yeniden yapılan insan vücutları teknoloji ile daha güçlü füzyon oluşturacaktır. Teknoloji ile oluşturulan sibernetik parmaklar ve nöro beyin ile hiper vücutlar yaratılacaktır. İnsan biyoloji ile sınırlı değildir. Ancak ölümsüzlüğe giden yolda, insan ve yeni tür arasındaki ayrım, geçmiş ve geleceği yan yana koymaktadır.

Teknolojik yenilik süreçleri ve daha genelde, endüstriyel gelişim süreçleri şu an için yavaşlamak yerine, sürekli hızlanmaktadır. Biyoteknoloji alanındaki teknik ilerlemeler, içinde yaşadığımız doğal çevreyi olduğu kadar insanlar olarak bizlerin de fiziksel görünümümüzü etkilemektedir (Giddens, 2014:166). Amaç teknoloji ve insan bedenini aynı tutmak değildir, teknolojik olarak insana sunulan insan-makine ile beden insanının bağımsızlaşmasıdır.

Antik dönemde Atina'da ya da Orta Çağ Floransa'sında yaşayanlar, hayatlarını her an hastalanıp bir sonraki hafta ölebileceklerini düşünerek ya da aniden patlak veren bir salgının tüm ailelerini yok edebileceğini bilerek geçirirler. Kara Veba olarak bilinen meşhur salgın, 1330'larda Doğu Asya ya da Orta Asya'nın bir

bölgesinde ortaya çıkmıştır. Hastalık, sıçanlar ve pirelerden oluşan bir ordunun sırtında hızla tüm Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika'ya yayılarak yirmi yıldan kısa sürede Atlantik Okyanusu'nun kıyılarına dek ulaşır ve Avrasya'nın toplam nüfusunun dörtte birinden fazlasının canına mal olur. Birkaç on yılda bir insan türünü vuran bu ve benzeri epidemik fırtınaların yanında insanlar, her yıl milyonların ölümüne neden olan daha küçük çaplı ama daha sık baş gösteren bulaşıcı hastalık dalgalarıyla uğraştılar (Harari, 2016: 19-21). Peki günümüzdeki hastalıklar? Tarihin bir numaralı kitle katili, yüreklere korku salan çiçek hastalığının kökü kazımıştır. Çocuk felci nerdeyse yok olmuştur ya da yakalananların sayısı 2013'te 1988'e kıyasla yüzde 99 azalmıştır. Bu arada giderek artan sayıda çocuk, bir zamanların yaygın hastalıklarına karşın bağışıklık kazanmıştır. Bazı rakamlar gerçek olamayacak kadar şaşırtıcıdır. Örneğin bundan elli yıl önce beş çocuktan biri ellinci doğum gününe erişemeden ölmekteyken şimdi bu sayı yirmi çocuktan biri olarak kayıtlara geçmektedir. Elbette yok edilmesi gereken pek çok hastalık vardır. 2013'te insan, kök hücrelerinin klonlanmasına da tanıklık etmiştir ki bu da pek çok hastalığın tedavisinde çığır açan bir gelişme olmuştur (Bregman, 2018: 7). Ancak teknolojik dünyanın getirdiği distopik dünyada Harari'ye göre korkulması gereken şudur: *"...öyle ki insana türünü gelecekte tehlikeye atacak büyük salgınların, acımasız bir ideolojinin takipçisi insanların doğal salgınlar karşısında çaresiz kaldığı çağ, muhtemelen sona erdi. Ne var ki o günleri mumla arayabiliriz"* (Harari, 2016: 26) .

Tam burada Anders'in *"insan kendi yapımı olan aygıtların safına geçer"* metaforu düşündürücü bir hal alır. İnsanın bir "faculty construction" bir hatalı tasarım olduğu gerçeği, yapılmamış olanın kabul görmeyeceği anlamına gelmektedir. Güç, tempo, mükemmellik açısından insanın aygıtlar karşısında zayıf kaldığı; zihin performansıyla da "computing machines"[24] ile kıyaslandığında bekleneni veremediği ortadadır. Ancak bu bakış açısı aygıtların bakış açısı ile kabul görmektedir. Çağdaş insanın bu zorluğun altında yetersizliği ve geri kalmışlığına büsbütün razı olması elbette mümkün değildir. Yapılmış bulunan mekanizmalar dahilinde ya da belirlenmiş teknik tasarımlar dahilinde işlenmiş parça olarak insan yapılmamış, işlenmemiş ve ısmarlama olmayan insan kalıba sokulmayan hammaddedir (Anders,

[24] computing machines: bilgisayar , aritmetik dizinimleri gerçekleştirebilecek cihaz.

2017: 48-49). İlahlara benzemek adına bedeniyle sınırlandırılan insan –bir yaratık olduğu gerçeğini reddederek- bu nedenle her gün yeniden üretilerek yeniden tasarlanmalıdır.

Çeşitli nedenlerden ötürü her yerde kopyalar vardır. Köpeklerin mekanik kopyaları, insana benzeyen robotlar ve konuşan oyuncaklar gibi. Yapay kopyalanmaya yoğunlaşmış fenomenler, biyoloji ile makineler arasındaki kaygan sınır çizgileriyle ilgili olup mekanik dünyanın sınırlarını, insan doğasıyla kastedilen şeyin dokusunun içine işleyecek şekilde genişletme arzusunun ayrıntılandırılmasıdır. İnsanları mekanik yaratılandan ayıran süzgeçler aslında çok incedir. Biyolojik, mekanik ve elektronik dünyalar kaynaşıp, hayatın kendisine dair yeni tanımlar yaratmaktayken, insan da biyolojik olarak yeni bir döneme girmektedir. Otuz yıl öncesinde bile normal kabul edilen parametrelerin ötesine geçmiş birtakım üreme teknikleriyle döllenmiş yüzbinlerce insan düşünüldüğünde döllenmenin rahim dışında gerçekleşebileceği fikri hem radikal bir düşüncedir hem de biyoloji ve bedenin kontrolüyle ilgili olarak insanların düşünme biçimlerinde yaşanan derin kaymaya yanıt oluşturur. Ancak ilginçtir ki insan bedeninde olan biten şeylerin önemli bir kısmı kimsenin kontrolünde değildir. Üreme bizzahati bu türden bir etkinliktir (Burnett, 2012: 192). Görülmektedir ki teknolojinin insanın biyolojik yapısı üzerindeki değişikliği insan yapısını tersine çevirmektedir. Bunun anlamı ise insan yaşamı ile ilgili herhangi bir aksaklık olduğunda çözümün el altında olduğudur.

Kalp atışını ayarlayan cihazlar, sayısız yaşam kurtarmıştır. İşitme cihazları, duyma duyuları hasar görmüş insanları sese kavuşturmuştur. Yapay uzuvlar insanların tekrar yürümesine imkân tanımıştır. Tekerlekli sandalyeler, belden aşağısı felçlilere bir nebze hareketlilik sağlar. Gözlükler, görme edinimine netlik katar. Asansörler insanların yüksek binalarda oturmalarına izin verir. Hızlı trenler insanların uzak mesafeleri yüksek hızlarda kat etmelerine olanak sağlar. Bütün bu teknolojiler gündelik hayatın bir parçası olmuştur. İnsanın artık bunlarsız edemeyeceği görünen bir gerçektir. Etten kemikten olmanın anlamları bütün bu etkinlikler tarafından dönüştürülmüştür. Protezlerin temiz ve saf olmalarına dair bir his de kalmıştır geride. Bu his geleneksel kontrol nosyonlarının beslediği kimlik krizinin bir parçasıdır. Kendi özelliklerini kontrol edemeyen bir beden, bir şekilde bir

beden değildir (Burnett, 2012: 195-196). Teknolojinin insanı biyolojik olarak değiştirmesi ve insanın farklılığını yitirmesi geniş çaplı soruları akla getirse de 'Yeni Dünya' ların yarattığı biçimlendirme süreci oldukça hızlı ilerlemeye devam etmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında artık insanda biyolojik olarak hayati öneme sahip bir beden var olmayacaktır. Sistem fiilen kendini yenileyerek devam edecektir.

İnsan genomunun çözülmesinden nanoteknolojilere kadar teknik, insan bedeninin gücünü arttırmaya yönelik protez ve yapay organları çoğaltmak suretiyle, o bedene nüfuz etmek üzeredir. Üst insanın çağdaş çevrimi olan 'cyborg', Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ya da Avrupa'daki nüfusun belli kesimlerini sarmış olan kişisel gelişme saplantısına, medya organlarının yaygın mevcudiyetiyle güçlendirilen ve bireyi ayrıcalıklı kılan sportif karşılaşmalarda bulan saplantıya götürebilmektedir. Nitekim en uç tekniklerle çalışan, çoğu kez doping uygulanan yüksek düzeydeki sporcular 'cyborg'leri andırmaktadır. Böylesi bir ortamda hâlâ daha ütopyadan söz edilebilir mi? Bu tür bir soruyu yanıtlamak tehlikeli olsa bile bugün gerçekleşmekteymiş gibi görünen öznenin dönüştürülmesi işleminin, hem toplumculuk kiplerinde derinlemesine bir mutasyonu hem de siyasetin yeniden tanımlanmasını içerdiğini saptamak gerekmektedir. Kişisel gelişmeye verilen önemin yol açtığı bireyler arası rekabetteki aşırılığın ötesinde, belki de ütopyanın yeni bir çağı başlamak üzeredir (Sarcey, Bouchet, Picon, 2003: 241). İnsanlığı, işin genetik boyutuna kadar giden ve ne pahasına olursa olsun onu kendisi için tasarlayan distopik dünyanın gidişatı, durdurulamaz biçimde ilerlemektedir.

Yeni ve yapay yollarla tasarlanan insan, kalıpları dışına çıkarak insan türünün ihtiyaçlarını karşılayacak hale getirilmektedir. Doğaya hükmetmek için kendi türüne hükmetmelidir. Hem toplum hem de sistem arasındaki söze dökülmeyen gizli mutabakat, insanın hep keşfetmek istediği dünyayı kendine sunmak için vardır. Burada Zygmunt Bauman'ın tahayyül edilen insana dair sorusu hemen akla gelmektedir. *"Özgüvene sahip, canlı bir agoraya dönüş mümkün mü, yoksa gezegen ölçeğine yayılmış bir 'ortaklığın' kafasında kuluçkalanmış devasa görevlerle sorumluluklara uygun, yeni ve büyük bir agoraya ilerlemek mümkün mü?"*(Bauman, 2018: 77). Bu soruyu Platoncu görüşe sahip hümanist düşünür Giovanni Pico della Mirandola, *İnsanlığın Onuru* adlı denemesinde cevaplar:

> *"Ey Adem! Biz sana ne hazır bir yüz ne de özgün, doğuştan gelen bir özellik verdik, ta ki kendi yerini, biçimini, yeteneklerini kendin seçesin, onları kendi yargın, kendi kararın ile edinebilesin. Bütün öteki yaratıkların doğası bizim koyduğumuz yasalarla belirlenip sınırlanmıştır. Oysa senin önünde böyle sınırlamalar yok, kendi yüzünün çizgilerini sana koruma görevini verdiğimiz özgür isteğinle çizebilirsin. Seni dünyanın tam ortasına koyduk, baktığın yerden dünyadaki her şeyi daha kolay görebilesin diye. Seni ne yersel ne göksel, ne olumlu ne olumsuz olarak yarattık; özgür, olağandışı bir yontucu gibi kendini, kendi seçiminle biçimleyebilesin diye. Aşağıya, yaşamın kaba biçimlerine inmek de tanrısal yaşam sürenlerin düzenine çıkmak da senin elinde"*(Mirandelo).

İnsanın arzuladığı doğa kanunlarının yerine geçen teknolojinin insanı yeniden biçimlendirerek inşa etmesi oldukça ironik olsa da insanın kendine benzeyen başka bir tür yaratabileceği bilincine sahip olması karmaşık da olsa insanı yıldırmamıştır. Yenilenme ve değişme eğilimi ile olan bağ insan için sürekli gelişen bir dayanak olmuştur. *"Bedeninin arkasından işler çeviren insan"* (Anders, 2017: 57) arz talep ilişkisi ile varoluşunu teslim almıştır.

Antik kozmolojiler ve köken mitleri dünyanın oluşumunu, hayatın başlangıcını ve insanlığın doğuşunu açıklayan bir dizi hikâye içerir. İnsan kültürünün alegoriye akın ettiği ilk dönemler itibarıyla, köken hikâyeleri gözlemlenen olayları efsanelere dönüştürür ve sonrasında bu hayalleri anlatıya ve törensel biçimlere çevirir. Eski insanların duygularını ve deneyimlenen ama açıklanamayan olaylara dair yorumlarını kaydeden köken hikâyeleri, mucizevi doğumlar ve korkunç bedenlerle doludur. Bu ikonografi yapay ya da inşa edilmiş insan hikâyelerinin temelini oluşturur. Yapay insan söylemi dahilindeki başka hiçbir metin Mary Shelley'in Frankenstein'ı (1818) kadar kültürel itibara sahip değildir. Yetişkin doğmuş, ebeveyni, yakını ve nesli olmayan bir varlığın hikâyesi, soy ve köken arayışları için oldukça uygun olup bilime ilham vermiştir (Kakoudakı, 2017: 50-60). İnsanın yaratılışı kontrol edememesi ve dolayısıyla bunun gizemli kalması sebebiyle insanın rahme düşmesi ve doğum süreci, dünyaya gelme şeklini de etkilemektedir. Örneğin Adem'in Kutsal Kitap'larda yaratılış hikayesi de doğal doğum sürecinin tersine işleyerek yetişkin bir bedenin zuhuru olarak anlatılmaktadır. Bu ise yapay insanların varoluşunu anlatan köken hikâyelerine dair bir başlangıç noktası teşkil

etmektedir. Yapay yaratılış insanın, kilden yahut makinadan olmasıyla ilgili belirleyicilik taşımaz. Varoluşları ölümlü insanlar gibi olmayacaktır ve aynı kökenden gelmeyeceklerdir. Yetişkin olarak yaratılacaklardır, belli görev ve sorumlulukları vardır ve yapay köleler, cyborgler olarak bir maksata sahiptirler. Cinsel kimlikleri nasıl tanımlandıysa (Tanrı'ya öykünme) o amaç ve sınırlılıkla nitelik kazanırlar. Ölümden ve hastalıktan muaftırlar. Teknoloji ile yaratılan beden gibi gerçek-organik- insan bedeninin kurgulanması da olanaksız değildir. Hasar gören beden parçaları değiştirilebilirken, günlük bedensel problemlerin çözümü kendiliğinden gerçekleşebilecektir. Beyne yerleştirilen cihazlar, bedensel otonomları kontrol edecek, vücuttaki hasar tespitini yapıcak ve çözümleyecektir. Böylece bu cihazlar hakimiyeti insandan alacaklardır. Jean Baudrillard, *"kendini genetik kusursuzluğa adayan insanlık içgüdüsel ve yaşamsal bir tepkiyle gerçek yaşamın bin türlü hipergerçekleştirme işlemine tabi tutulup, maksimal düzeye çıkartıldığı bir tür Cennet, kusursuz bir dünyanın içine gömülme sürecine karşı çıkacaktır"* (Baudrillard, 2015: 31) derken bu içinde yaşanılan dünyaya daha yakın durduğumuz söylenebilir.

Biyolojik doğanın yarattığı sınırların üstesinden gelmek için oluşturulan gerçekçi form, insanın sonrasının hesaplanamaz olduğunu ve imkânsızın görselleştirilebilme boyutunu ortaya koymaktadır. Var olan fiziksel kısıtlamalar yaşama, düşünme ve hissetme gibi yetenekleri mevcut biyolojik anayasa içinde sınırlar. Teoloji de cennete kabul edilmeden insan nasıl bir arınma sürecinden geçecekse insanlık sonrası varlığın bedensel nitelikleri de böyle bir arınmadan geçmelidir. Gelecekteki insanlar, insanlık sonrasından gelecektir. Alternatif insanlar üretimi teknolojinin getirdiği distopik spekülasyonlar gibi görünse de iddia edilen sonuçların gerçekleşme ihtimali çok uzak görünmemektedir. Nıck Bostrom, '*Human Genetic Enhancements'* adlı makalesinde teknolojinin tüketici üzerinden insana sunduğu şeyleri değerlendirirken, insan doğasını manipüle etmek için genetik mühendisliğinin gen değişimini nasıl meşrulaşacağını gösterir. İtirazlar yanlış ve ahlaki olmadığında ise yapılacak olanın potansiyel olarak muazzam faydalar getireceği konusunda hemfikir olunmuştur. Ortaya konulan kalite kontrol standartlarına göre, yaratılacak insanın genlerinin seçimi, embiriyo taraması ve

yaratma becerisi gelecekte ebeveynler tarafından daha az sevilmeyen ve daha az saygı duyulmayan çocuklar olmasını sağlayacaktır. İnsan doğasının metalaştırılması ile insanın koşulsuz kabul edilmesi arasında *'Tüketici gerçekten fedakârlık yapmaya hazır mıdır?'* sorusu ise yapılacak bilinçli bir seçimle meşru hale getirilecektir. Böylece aileler ürün olarak nasıl bir çocuk geleceğini bileceklerdir. Aile, çocuğa hayatta mümkün olacak en iyi geleceği seçerek görevini tamamlayacaktır. (Bostrom, 2003). O halde insan üzerindeki değişimler ve iyileştirmelerle beraber herkes tüm bireyler gibi daha sağlıklı, güzel, saygın, mutlu bireyler olacak ve dolayısıyla müreffeh bir toplum yaratılacaktır. Kullanılacak bu teknoloji ile insan, önleyici olarak tam ve sınırsız bir yaşamı geliştirip uygulayabilir hale gelecektir. Teorik açıdan bakıldığında mutlaka her teknolojide olduğu gibi bu gelişmelerin de dışsal etkileri olacaktır. Ancak sonuçlar fayda-maliyet analizine göre değerlendirdiğinde kazançlar çok daha büyük olacaktır. Konunun felsefi yönüne girilmeden bakıldığında daha çabuk öğrenen ve kültürel seviyesi gelişmiş insan genetik hastalıklardan kurtulacak ve önemli ölçüde geliştirilerek etkili bir insan ortaya konulacaktır. Tüm bunlar tam anlamıyla henüz gerçekleşmese de keşif dünyasının sundukları bilim insanlarını çoktan harekete geçirmiştir. Temel düzeyde genetik mühendisliğinin her gün daha etkili insan geliştirmek için (ya da insan üretimini düzenlemek için) yaptığı çalışmalar benzer analoglara sahiptir. Bostrom, burda önemli bir konuya değinir. Genetik mühendisliği ile ilerlemenin bir yolu her şeye izin vermek midir? Birey yaratmadaki tüm seçenekler ebeveynlere bırakılsa da insan üretme konusundaki sosyal girişimler oldukça üzücü olabilir. Bu alandaki Nazi rejiminin soykırımcı korkularından kıyaslanamayacak kadar hafif ama yine de zihinsel yetersizliği olan utanç verici yarı zorlayıcı sterizilasyon programları, Çin'in nüfus artışını sınırlandırmak için tartışılabilir ama anlaşılabilir programı göz ardı edilemez. Devlet politikalarının bireylerin üreme seçimlerine müdahalesi, çoğaltma ve çocuk yetiştirmediki rolü bir nevi devlet için oluşturulan bireyler havuzu olacaktır. Genetik bilgi ve genetik ayrımcılığı düzenleyen devlet kurumları teşvik edici ve denetleyici bir rol oynayacaktır. Dezavantajlı çocuklar yetiştirilmeyecek böylece sosyal onaylanma ve onaylama yoluyla herkes eşit olacaktır (Bostrom, 2003). Ancak, *"Genetik geliştirme teknolojisi ile geri dönüşümsüz genetik modifikasyonlar*

öngörülebilir gelecek için bu yaşamdaki fırsatları sınırlandırmak adına bir risk taşıyabilir mi" sorusu hiç sorulmayacaktır.

Bilim kurgu filmlerindeki cyborg figürü aracılığıyla, insan vücudunun yeniden yapılandırılmasının ve iyileştirilmesinin izini süren Smelike, görsel kültürdeki siborg temsillerinin 'gerçek' insanın toplumsal pratiğine nasıl etki ettiğine dair çarpıcı örnekler sunar. Smelike, cyborg temsilinden ilham alarak, kesişen ve birbirlerini tamamlayan dört uygulama sahası bulunduğunu ve bu alanların askeriye, spor, fitness ve plastik cerrahi olduğunu belirtir. İlk olarak, küresel televizyon izleyicisi yakın bir zaman önce Irak ve Afganistan savaşlarında görev alan askerlerin giysi ve donanımları sayesinde cyborg imajına aşina olmuştur. Çünkü Batılı müttefiklere ait birlikler bilim kurgu filmlerinden veya bilgisayar oyunlarından fırlamış cyborglar gibi görünmekteydiler. Askerlerin bedenleri ekipmanlar ve teknoloji yoluyla geliştirilirken, ikinci olarak, spor da erkek ve kadın vücudunun insanın alışılmış sınırlarının ötesine geçtiği bir alandır. Tekerrür eden doping hikâyeleri, sporcu erkek ve kadınların bedenlerinin aslında yapay olarak geliştirildiğini göstermektedir. Örneğin, bir reklamda futbolcuların robotik ayakları sonunda Puma kramponlara dönüşürken "Bu Duruma Gelene Kadar Puma Futbol" sloganı kullanılmıştır. Söz konusu temsil, bir sporcu, model ve oyuncu olarak protez bacaklarıyla ünlenen ve sıkça 'cyborg' olarak adlandırılan engelli koşucu Aimee Mullins'den esinlenmiştir. Gerçek yaşamın içine sıçrayan cyborg görüntülerinin bir diğer örneği yine bir spor biçimi olan fitness'la ilgilidir. Okul çocuklarından başkanlara, ev kadınlarından yöneticilere, ünlülerden prenslere ve prenseslere, hali vakti yerinde insanlar dünyanın her yerinde koşmakta, spor yapmakta veya formlarını korumaktadır. Demek ki fit, güçlü ve kaslı bir beden, artık bir cyborgu canlandıran vücut geliştirme şampiyonunun ayrıcalığı değildir. Güçlü ve seksi olan (erkek ya da dişi) cyborgun pozitif imajı, günümüz popüler kültürü içinde kutsanan fitness ve cinsellikle son derece uyumludur. Yeni güzellik standardı, çağdaş erkek ve kadınları insan-sonrası özne olma durumuna çok daha hızlı bir şekilde hazırlayan bir diğer kozmetikuygulama olan plastik cerrahi ile de uyum içindedir. Yirmi birinci yüzyılın insanları, kendi inşa ettikleri makinelerle çok yakın bir ilişki içerisine girerek kendi kaderlerini kontrol altına almaktadırlar. Dolayısıyla, günümüz insanı, bundan böyle,

bedenlerinin kültürden -başka bir deyişle bilim ve teknolojiden- ayrı tutulabilecek bir doğaya gönderme yapmaması açısından insan-sonrası öznedir. Askeriyenin, spor, fitness ve estetik cerrahinin sosyal ve kültürel uygulamaları, bilimsel hayallerin, kadın ya da erkek olması fark etmeksizin insanların kendilerine bir siborg gibi biçim vermesine ne ölçüde nüfuz edebildiğini göstermektedir (Smelike, 89-104). Görülmektedir ki insanın kendi yaratıcısı olma adına, insan-Tanrı yaratımı Anders'in deyimi ile *"yapımcı ile yapayın değiş tokuşu yahut yer değiştirmesi"(*Anders, 2017: 38) nden başka bir şey değildir. İnsan bedeni fiziksel olarak aşılmıştır aşılmasına ancak özne dönüştürülse de halâ insandır.

2.2.3. İnsandaki Davranışsal Değişim: "Teknolojinin Yetimi"

Modern teknolojinin duyusal ve ona bağlı olarak gelişen davranışsal değişimi teknoloji ile sınırlı olmasa da derinlere işleyen kalıcı bir iz bırakmaktadır. Duyusal olarak yaşanılan değişimler, bilinçli davranışın bertaraf ettiği modern deneyimin açmazını vurucu bir gerçekle ortaya koyar. Teknolojik ilerlemenin kaçınılmaz ve ironik olarak yol açtığı karşılıklı yıkım ve bozulma, umutsuz bir ütopya inşa etmek uğruna daha az bir rasyonel toplum yaratmaktadır. İleri teknoloji sonucunda yok olmaya yüz tutmuş dünya, baştan çıkarıcı ama bir o kadar baskın hale bürünmektedir.

Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında var olan teknoloji öncesi koşullarda makine kültürü konusunda hissedilen heyecan sıklıkla öne çıkarılmış ve uzun uzadıya anlatılmıştır. İşçilerin makinaya uyarlanması işin bir gereğidir. Doğada bir hayvan nasıl dış ortamı taklit etmek için kendi fiziksel özelliklerini değiştiriyorsa, bedenini duyuları körelmiş bir makineye çeviren işçi de kendini makine emeğinin şokuna karşı korumaktadır. Bu ise makine olarak insan kültü içinde distopik bir anlam barındırmaktadır. Makinelerin ritmini uygulayan insan bedenleri, arzulanan bir durumu yaratmak için onu taklit ederek büyü yapan şamanlara benzemektedir. Bilimsel olarak hesaplanmış beden hareketleri yağmur dansının sanayi çağındaki eşdeğerlerini yansıtmaktadır. Teknik ruh zorunludur. Felaketler, yıkım ve ölüm kaçınılmazdır. Makineciliğin gücü elektiriksel sinirler, beyinsel makinler ve sinemasal gözlerden oluşan yeni insan duyuları ve kolektif hareketlere, kolektif

hislere, kolektif amaçlara sahip küresel, kitlesel bir beden yaratacaktır (Buck, Morss, 2004: 119-121).

> *"Milyonlarca beyin yerine tek bir dünya yaratacaktı. Tamam, henüz uluslararası bir dil yok, ama uluslararası jestler var, milyonların kullanmyı bildiği uluslararası psikolojik formülasyonlar var… Gelecekte bu eğilim bireysel düşünceyi imkânsızlaştıracak ve kimseler farkına varmadan kendine ait açma-kapama ve kısa devre sistemleri olan bütün bir sınıfın nesnel psikolojisine dönüşecektir"* (Schmitt'ten akt. Buck-Morss, 2004: 121).

Bireyler yalnızca birer nesne olarak sistematik olarak biçimlendirilmeye çalışılırken biyonik ve mekanik bir yapının amaçsız tüm hareketleri ortadan kaldırılacak bir kontrol sağlamak mümkün olacaktır. Teknoloji ayırt edici biçimde her zaman yeni tasarımlar ve farklılıklar yaratır. Yeni olan her uygulama beraberinde yeni davranışlar ve sonuçlar getirirken ütopik bir bilincin vaadini de yerine getirmektedir. Distopik bir gelecek için ütopik bir değişim arzusu ortaya çıkmaktadır. Teknolojik gelişim ütopik ideallerin kaçınılmaz başarısızlıklarında kök salmaktadır. Başka bir dünya umuduyla yaşanılan ideolojik bağlanma, açıkça olmayan şekilde üretim ve tüketim koşullarını işlevsel hale getirerek gerçekçi bir sonlu seçim haline getirir.

Rutger Bregman, gerçekçiler için bugünün distopyasını şöyle tanımlar: *"Teknolojik gelişmeler her gün yeni meslekleri geçersiz kılarak bizi tekrar iş danışmanlığına yönlendirmektedir. Reklam endüstrisi ise insanları etkileyebilmek adına sahip olmadığımız paraları, ihtiyacımız olmayan ıvır zıvıra harcamamız için bizi teşvik etmektedir. Herkes aynı çoksatan kitapları okuyor, aynı gişe rekortmeni filmleri izliyor ve aynı kıyafetleri giyiyor. Aile büyükleri halen aile ve ülke tarafından dayatılan kurallara uyarken, bizler medya pazarlama ve paternalist devlet tarafından kuşatılmış durumdayız. Fakat giderek birbirimize benzerken bile büyük kollektiflerin çağını giderek geride bıraktık. İşte bugün içinde yaşanılan distopya budur"* (Bregman, 2016: 17). Değişiklik kimi zaman az kimi zaman çok olsa da kesin olan yanı toplumsal olmasıdır. Toplumu çevreleyen sistem, teknik yenilikler sonucunda köklü bir değişiklik göstermektedir. Teknoloji, her alanda farklı kişiler için aynı davranışlar geliştirip eylemler yeni istekler doğururken, toplumun homojen bir yapıya bürünmesine neden olur. Bunun sonucunda aynı davranışları sergileyen

toplum bireysel davranma yetisini kaybeder. Mümkün ütopyaların toplumdaki davranışsal sonuçlarını değerlendiren Micheal Albert yaşanılabilecek zorluğu şöyle tanımlar:

> *"...herkes sizinle aynı şeyleri yapacak olsa hepimiz aynı şekilde davransak, aynı yoları izlesek, tek bir çözüme ulaşsak, tek bir yaklaşım benimsesek diğer tüm olasılıkları kaybetmiş oluruz. Homojenlik durumunda hata yapıldığında daha fazla zorluk yaşarız, çünkü tercih edilen yaklaşımın yanlış olduğu ortaya çıktığında sığınabileceğimiz bir yer yoktur"* (Albert, 2018: 73).

O halde distopik bir davranış olarak niteleyebileceğimiz bu davranış türü bireylere başka seçenekler sunmaz. Şüphesiz insan doğru ve özenli davranışlarda bulunmak ister. Ancak çoğunluğa uyma kuralı ve oluşan homojen yapı, toplumda yanlış seçilen bir davranış karşısında tüm toplumun o yanlışı doğrusallaştırabilme ihtimalini ortaya koyar. Böylece çeşitlilik ortadan kalkar. İnşa edilen toplum aynı etkiye maruz kalmış bireylerden oluşur. Öte yandan elbette sınırı olmayan ancak baskın bir biçimde tercih ettirilerek seçilen davranışların alternatifi mümkün olmayacaktır. Mümkün ütopyalar yapısı gereği meşru olarak tam da bunu yapacaktır. Voline *"Kitlelerin yetersizliği. Tüm sömürgeciler ve egemenler için geçmişte, günümüzde ve gelecekte müthiş bir araçtır bu, hele de rütbeleri ne olursa olsun modern zamanın kölecileri için"* (Albert, 2018: 174) derken teknoloji ile beraber değişen koşulların çok de gerçeğe uymayan bir nitelikle baş başa kalınacağını gösterir. İlerlemenin şüpheli doğası insana güvence veren tüketim moduyla da empoze edilmektedir.

Teknolojik olarak kitlesel şekilde üretilen ürünler, önceleri bir fanteziden ibaret görülse de insanları çevreleyen bir etkiye sahiptir. Tasarımcılar tarafından yaratılan ideal ve arzu edilen ürünler bireysel zevklere göre şekillenirken, davranışları da çeşitlendirir. Teknolojik ürünler ütopik ilerlemeyi de beraberinde getirmektedir. Fikirlerin ortaya atılmasıyla beraber düşünce ve davranış itibariyle insanları evrensel olarak birbirine bağlayan soyut bir ağ oluşur. Böylece insanlar birbirine ne kadar yabancı olsalar da aynı şeyi arzulayan hayali bir topluluk oluşur. İnsanların öznel arzu, davranış ve duyguları ortak bir ahali projesine dönüşebilir. Bilim ve ideolojinin ideal olmayan bir biçimde idealleştirilmesi, rasyonaliteyi de ön plana çıkarmaktadır. Zihin ve bedenin yüksek teknoloji ile bütünleşmesi sonucunda

insan davranışlarında distopik olarak yaygın bir yabancılaşma söz konusu olur. Teknoloji geleneksel toplum kavramlarını da derinden etkilemiştir. Oluşan siberkültür bireyler arası etkileşimi azaltarak insanları yalnızlaştırır. Farklılıkların silinmesi ve dolayısıyla ilerlemenin getirdiği boşluk, distopik bir duyarsızlığa dönüşür. Baudrillard bu durumu, *"işlevlerini yitirme denemesi, gerçekten de teknolojik düzeni oluşturan insanı ortadan kaldırmaya yönelik trajik bir süreç"* (Baudrillard, 2014: 163) olarak tanımlar. Teknoloji ile baskı altına alınan insan işlevini yitirerek işleyişi bozan farklı bir tür olarak ortaya çıkmaktadır. Kendine yeryüzünde bir cennet vadedilen insan muhtemel çatışmalar içinde geriye dönüş yaşamaktadır.

Modern teknoloji koşullarında estetik davranışsal sistem diyalektik bir tersine çevrilmeden geçer. İnsan duyuları gerçeklikle "temasta" olma tarzı olmaktan çıkıp gerçekliği karartmanın bir aracına dönüşür. Estetik, duyusal algı, anestezi haline, duyuların bilişsel kapasitesinin uyuşması haline gelir ve bu uyuşma kendini koruma söz konusu olduğunda bile insan organizmasının siyasi tepki verme gücünü ortadan kaldırır. *"Deneyimlemeyi geride bırakmış biri"* otomatik bir davranış sergileyecektir (Buck, Morss, 2004: 118). İnsanlar kendi geçmişlerinde hazırlamadıkları bir şeyle karşılaşmayacaklardır. Görecekleri şey kendi hayalleridir. Dönüşüm evrenselliği yaratacaktır. Davranışların otomatik hale gelmesi bedene farklı bir his vermeyecektir. Yeni bir toplum için daha iyi bir gelecek (mümkün gelecek) yaratılacak ancak birey bunu nasıl yaşayacağını bilemeyecektir. Bu noktadan hareketle teknolojinin artan etkisi ortaya çıkardığı değişimle, insan olmanın anlamı farklı tanımlarla birbirinden ayrılacaktır. İnsan doğası gereği karmaşık sistemlere karşı direniş gösterir. İnsan davranışlarını belirleyen sistemleri anlamak için insan bilimi ile ilgili yapılan çalışmalar davranış biçiminin tamamen değiştiğini göstermektedir.

Teknoloji, insan ile insan olmayan arasındaki etkileşimi ve iç içe geçmişliğini davranışsal olarak yoğun biçimde etkiler. Burnett bunu video ve bilgisayar oyunları örneğiyle açıklar:

> *"Bilgisayar ve video oyunları, yeni etkileşim ve içine-gömülme tanımlarının tam kalbinde yer alır. Video ve bilgisayar*

> *oyunları oynama itkisinin kaynağı, işin ucunda mağlubiyet olsa bile oynama arzusu kadar oyunla işbirliği yapma ve kurallarını anlama arzusudur da. Oyunun etkinlikleri, bir sınama, araştırma ve keşif süreciyle iç içe geçmiştir. Tasarımcı oyuna ne gibi numaralar, sapaklar, yanlış yönlendirmeler koymuştur? Oyuncular oyunlarını sanki yaratımlarında asıl yapımcılar kadar katkıları varmış gibi sahiplenirler, kişiselleştirip kullanırlar. Oyuncular var olmayan dünyalara girmek için can atarlar ve yaptıkları şeye büyük empati duyarlar. Halbuki oyuncuların büyük bir yoğunlaşmayla keşfe çıktığı bir dizi farazi olasılık üzerine inşa edilmiş son derece metaforik bir ortamdır bu. Fantezi kurma arzusu oyunlar açısından can alıcı önemdedir ki bu da oyuncuların güvenli bir ortamda toplumsal olarak kabul edilemez davranışlarda bulunmalarını sağlar. Irak'a göndermeden önce askerlerini bilgisayar-tabanlı oyunlar kullanarak eğiten Amerikan ordusu fanteziyle ilgili bu parçalı yaklaşımın en iyi özetini verir. İşin sırrı imkânsızı mümkünmüş gibi gösteren şeyleri yaptırmasıdır"* (Burnett, 2012: 230-233).

Bireyin oyunda yaşadığı deneyimin verdiği his artık keşfedilmemiş değildir. Hayalden gerçekliğe dönüşecek bir davranış artık söz konusudur. Ancak unutulmamalıdır ki mesele yalnızca teknolojik oyunlarla ilgili değildir. Teknolojik değişimler davranışsal değişikliklere yol açarken, içinde vuku bulduğu toplum da angaje olmaktadır. İnsan kimliği yeniden inşa edilirken, tasavvur edilen toplum dönüşüm geçirmektedir. Değişen teknoloji ile yalnızca bireylerdeki fiziksel değişimler gibi davranışsal değişimler de farklılaşmaya başlamamış aynı zamanda hem fiziksel hem de davranışsal farklılıklar da ortadan kalkmıştır. Bireysel davranışlar, yenilikle, başa çıkmaya zorlanmıştır. İnsan hayatının duygusal boyutu, duyguların kullanılışı ve davranışa dönmesi de birer meta haline gelmiştir. Davranış özellikleri zamanla sembolik hale gelmiş, kişisel ve toplumsal ilişkiler bu anlamlarla bireylere kendisiyle bir çevre yaratmıştır. İnsanların sergiledikleri davranışlar toplumları (yabancılaşmış toplumlar) ifade eden genel görüntüler haline gelmiştir.

Yabancılaşma kavramı Karl Marx'a ait bir kavramdır ve kavram tüketim olgusu ile de ilgilidir. Ancak Marx, Hegel, Feuerbach gibi önemli isimlerin metinlerinde de kullanılan yabancılaşma, uzaklaşma ve nesneleşme olguları, modern dönemden günümüz postmodern tüketim anlayışına kadar genişleyen tüketim analizini anlayabilmede, staratejik araçlar olarak görülebilecek kavramlardır (Batı, 2015: 54). Yalın olarak kavram insandaki davranışsal değişimin de tanımlayıcısıdır. Davranışların yıkıcı konumlanmaları açısından yabancılaştırıcı bir kültüre sahip olan

insan onlarla mücadele etmektense bütünleşmiş bir yöntem sergiler. Başkalaşmış toplumsal düzende yeni bir toplum egemen olur. Böylece bu davranışsal değişim kök salmaya başlar.

Ancak Baudrillaard burada önemli bir konuya dikkat çeker. Steven Spielberg'ün '*Minority Report'* adlı filminde, patolojiden arındırılmış bir kusursuzlukla ideal insan özelliklerinin tanımlanmış hali, insanın inşası için büyük adım teşkil etmektedir. Filmde işlenmesi düşünülün bir suç, işlenip işlenmeyeceğine bakılmadan önlenmekte ve cezalandırılmaktadır. Suç, evrensel önlem ilkesine göre henüz kuluçka aşamasındayken ortadan kaldırılmaktadır. Oysa bu anakronik bir öyküdür, zira işin içine baskı unsurunu sokmaktadır. Gelecekle ilgili yapılan programlarda önlem almanın genetik ya da intra- genetik bir şekilde olması düşünülmektedir. "Suç geni" daha bebeğin doğum aşamasında cerrahi bir müdahale ile alınacaktır, hatta daha ileri gidilerek doğum öncesinde müdahale edilebilecektir. Bu güdümlemeler geleceğin insanı konusunda bir fikir vermektedir. Tasarlanan insan gözden geçirilip, rektifiye edilmiş bir varlık olacaktır. Daha baştan zaman içinde ulaşması gereken ideal insan özelliklerine sahip olacaktır. Yani asla kendi olamayacak, hep ideal varlık olarak kalacaktır. Böylece daha dünyaya gelmeden önce bir değişim geçireceğinden, iyi ya da kötü anlamda hiçbir şeye yabancılaşmayacaktır (Baudrillard, 2015: 25). O halde böyle bir durumda insanın kendisini bir öteki gibi algılaması bile söz konusu olmayacaktır, çünkü daha başlangıçta kendi taslağı tarafından yutulup, yok edilmiş olacaktır. Öyleyse insan için bütünsel gerçeklik bir ütopyadan ibaret olabilir.

İnsanın refahı için teknolojideki değişim, geleneksel görüşü de değiştirmektedir. Teknolojik gelişme karmaşık bir sosyo-kültür olarak anlaşılabilir. Her yeni teknolojik gelişme toplum ve dolayısıyla birey için yeni bir sistem demektir. Teknolojik yenilikler toplumun yapısında bazı rollerin yeniden şekillendirilmesine ve birlikte yaşama biçimini oluşturan ilişkilerin değişmesine neden olur. Ve sürecin tamamlanması yeni bir teknolojik değişim gerçekleşene kadar sürer. İnsan bir davranışa henüz uyum sağlamamışken başka bir gelişimle yeniden bu süreci yaşamaya başlar. Geleneksel yaşam tarzı esnek bir yapıya sahip olur. Çünkü kalıtsal yapılar kişinin önünde engel teşkil etmektedir. İş, aile ve toplumsal ilişkiler

teknolojinin getirdiği koşullara göre kalıp değiştirirken dramatik yapılanmalar ortaya koyar. Teknoloji ile oluşan kültürün baskısı insana seçenek sunmaktan ziyade – itiraza müsaade etmeden-seçimini kısıtlar. Doğru seçimler yapılamamış olsa bile insanın adapte olmaktan ve katılmaktan başka bir tercihi olmayacaktır.

Teknolojinin ortaya çıktığı toplum ve koşullara bakıldığında bunların gerçekleştirdiği sosyal şekillendirme belirli sonuçlara sahiptir. 21. yüzyıl sonunda teknolojinin belirlediği inanç "modernleşme teorisi" (kaynak) olarak adlandırılmıştır. Bu anlayışa göre iyimser veya kötümser varyantları olsa da teknolojinin sunduğu nasyonellik insana maddi refah ve yaşam tarzını sunmaktadır. Herbert Marcuse, bu yaşam tarzını toplumun kendini yeniden üretmesi olarak görür. Başka bir deyişle, varoluş için savaşım ve insanın ve doğanın sömürülmesi her zamankinden daha bilimsel ve daha da ussaldır. Sonuç: Daha yüksek yaşam ölçünü. Aynı zamanda ve aynı zeminde, bu ussal kuruluş öyle bir ansal ve davranışsal kalıp üretir ki, kuruluşun en yok edici ve baskıcı özelliklerini bile aklar ve bağışlar. Böylece bilimsel-teknik ussallık ve manipülasyon bir arada yeni toplumsal denetim biçimlerine kaynaşır (Marcuse, 2015: 127). Teknolojinin sunmuş olduğu ütopik rüyalar ürpertici olsa da bir destinasyon (varılacak yer) belirlemektedir. Altın Çağ yeniden canlanmaktadır. Ancak bu seferki Altın Çağ, *'Bolluk Diyarı Cokgayne'*den oldukça farklıdır.

Teknolojinin bugün sunduğu dünyada bireyler tecrübelerini dijital cihazlar ve makinelerle sağlarken, güç ve kendini gerçekleştirme, bireysel sorumluluklar taşımadan muazzam biçimde ilke olarak kendini gerçekleştirmektedir. Kendilerini teknolojik olarak adlandıran insanlar dünyayı özgürleştirmek adına eskiden miras kalan yapıları ortadan kaldırarak, dünyayı yeniden inşa etme adına ütopyaları görmezden gelerek distopik gölgeler oluşturmaktadır. Teknoloji ile vadedilen ütopyalarda kimin kazanıp kimin kaybettiği sorusunu cevaplandırmak ürkütücü olsa da tekniğin biçimlendirdiği dünya artık bir taslaktan ibarettir.

Langdon Winner'e göre bu bir distopyadır. Dijital dünya tarafından dönüştürülen dünyaya hakim olan öfke ve küresel üretim ağları, dijital geleceğimizi belirleyen ve ona yön veren sessiz bakışlardır. Özgürlük arayan bireylerin faaliyetleri

hem fiziksel hem de organizasyonel anlamda 'demonte'dir [25] . Irk ve sınıf çatışmalarından uzak tutulmak için insanlar bir siber dünya içine yerleştirilmiştir. Sosyal akranlar siber dünya içinde korunaklıdır. İnsanlar sunulan korunaklı dünyada kalabalık ve tehlikelerden uzak yaşamaktadırlar. Haberler, eğlenceler, fikir ve sanatsal ifadeler için kanallar halkı fark etmeden şekillendirmek için vardır. Böylece parazitler güven içine alınarak görüş durulaştırılmaktadır. Sosyoteknolojik değişim, aktif olarak siber dünyada da yeni topluluklar oluşturacaktır. İnsanlık elektronik komşuların yaratılmasını dört gözle beklemektedir. Eski şehirler terk edilerek homojen ve inkâr edilmemiş yeni kablolu dünyalar oluşturulmaktadır. Sosyal ayrılık diye bir şey yoktur, bırakılan varoş bölgelerin ise sınırları belirlenmiştir. Bugün ortaya çıkan interaktif kültürlerde insanlar sosyal farklılıklar sebebiyle mücadele etmek durumunda değildir. Oluşan on-line topluluk neticesinde sosyal alışkanlıklarda azalma meydana gelmiştir. İnsanlar odalarında kimseyle temas etmeden yaşayabilir, internette sörf yapabilir, arkadaşlık kurabilir durumdadır. Dijital olarak genişletilen ortamlarda insanlar işe gitmeden ağ üzerinden işlerini yapabilmektedir. Ağ üzerinden iletişim sağlanan bakir laborotuvarlarda kurdukları sohbetlerdeki kişiler bir kol uzunluğundan daha fazla değildir. İlişkiler küreselleşmiştir (Winner, 1997). 'Tek Boyutlu İnsan'ın tarifini yaparken bunu huzur verici bir özgürleşme olarak tanımlayan Marcuse, insanın özgürleştirme isteyen gereksinimlerini etkili bir biçimde boğması, ama aynı zamanda gönenç toplumun yok edici gücünü ve baskıcı işlevini sürdürmesi ve denetim savurganlığını üretim ve tüketim için ezici şekilde zorunlu kıldığını ifade eder. Bundan böyle gerçek bir zorunluluğun olmadığı yerde aptallaştırıcı çalışma için gereksinimi; bu aptallaşmayı yatıştıran ve uzatan gevşeme biçimleri için gereksinimi; ayarlanan ederler çerçevesinde özgür yarışmacılık, kendini sansürleyen bir özgür basın, markalar ve ıvır zıvır aygıtlar arasında özgür seçme gibi aldatıcı özgürlükleri sürdürme için gereksinimi, bir denetim aracına dönüşebilir. İnsanın kendi olabileceği yahut kendisi gibi kalabileceği kişisel yer

[25] Burada insanın teknolojiyle girdiği kaçınılmaz ilişkiye değinmek gerekir. Günther Anders teknoloji ve insan arasındaki ilişkide duyduğu aczi *"Prometheusçu Utanç"* olarak adlandırır. Anders, insanın kendi yaptığı şeylerin 'utandıracak' kadar yüksek kalitesi karşısında duyulan utancı kasteder. Buradaki temel unsur, insanın yapılmış değil de olmuş olduğu için utanıyor, yani kusursuz ve en ince ayrıntısına dek hesaplanmış ürünlerden farklı olarak, kendi varoluşunu demode bir peydahlanma sürecine bağlı olduğu için kendi varlığından utanıyor olmasıdır (Anders, 2017: 36-37).

bugün teknolojik realite tarafından ele geçirilmiş ve kırpılmıştır. Kitlesel üretim ve kitlesel dağıtım bütün bireyi istemektedir ve ruhbilimi çoktandır fabrika ile sınırlı olmaya son vermiştir. Çok yanlı-içe yansıtma süreçleri neredeyse mekanik tepkilerde kemikleşmiş görünür. Sonuç uyarlanım değil ama öykünmedir (Marcuse, 2015: 23-26). Marcuse, birey davranışlarını anlatan bu düşünce kipinin içinde tüm toplumun bir yansımasını görmüştür. Resim netleştikçe çeşitliliğin gerçekleştiği görülmektedir. Aynı nedenle sürekli gerçekleşen değişim ile başa çıkmakta zorlanan insan teknolojinin yetimi midir?

Kuşku yok ki insan davranışlarının şekillenmesine dair Derida'nın sunduğu gerçeklik te, toplum davranışındaki genel tutumu yansıtmaktadır. Derida'nın gerçek varoluşu önkoşul olarak ele alan 'Hayalet Teorisi' gerçeklik içinde bireyin değişimini 'hayaletleşme' olarak betimler. Derida, hayaletleşme kavramını şöyle açıklar:

> *"Günümüzde hayalet kavramı, televizyon, iletişim ağı, telefon vb. gibi değişim ve dönüşüm araçları olarak yorumlanmakta, ve zamanımız içinde bu teknolojilerin ve bu teknolojinin analiz edilmesi gerekli görülmektedir. Hayalet ne gerçek ne de imgeseldir, o ne canlı ne de ölüdür. Hayalet, yayılma ve öğrenmenin teknik imgesini yaratır"(Yibing, 2012: 269).*

Hal böyleyken bireyleri, davranışlarını entegre etmek, baştan çıkarıcı tercihlere karşı kör ve sağır olmalarını sağlamak ve *"onları güvenli sınırlar içinde tutarak tepki vermeyecek kadar uyuşuk olarak hizada tutmak"* (Bauman, 2018: 57) için teknoloji ile oluşturulan gözetim sistemi, bireyin fiziksel ve psikolojik tahammül sınırını aşarak distopik bir dünya oluşturmuştur. Geçmişten günümüze özgürlük için mücadele eden insan distopik gelecek tasvirinde bireyin üstlendiği sorumluluğun çok da tahammül edilebilir bir şey olmadığını görmüştür. Bugünkü toplumun korkularını, Huxley veya Orwell'in tahayyül ettiği nesilden farklı kılan şey tasvir edilen dünyanın içinde yaşıyor olmalarıdır. Öngörülemez bir sınır içinde insana sunulanın, baştan beri duyumsanan yahut hissedilenin dünyanın işleyiş biçimi olduğunun tüm açıklığıyla bilinmesidir. Baudrillard, bu bilincin davranışa yansıma sürecini şöyle açıklar:

> *"...insanlar nerede mutlak bir özgürlüğe mahkûm edildiler ya da ideal yaşam koşullarına kavuştularsa orada devreye sahip oldukları şeyler ve mutluluğa karşı otomatik denilebilecek bir sürece*

> *girmektedirler. Kendilerini, verebileceklerinin en iyisini vermeye ve alabilecekleri zevkin en çoğunu almaya zorlayan insanlar birbirlerinden kopmuş ve bölük pörçük bir yaşam sürdürmeye başlamışlardır. İşlevsel bir varoluş adına yaşamaktan vazgeçmektedirler. Farklı bir olasılık söz konusu olmadığı için aynı şekilde yaşamayı sürdürmektedirler"* (2015: 144).

1999 yılında, Hilversumlu John de Mol, Arizona çölünde bir ay boyunca camdan bir kubbe içine kapatılmış insanları izlerken, 'Büyük Birader'i icat eder. Önce küçük özel televizyon kanallarında yayınlanan program daha sonra yirmi yedi ülkede kopyalanarak (bu sayı artmaktadır) en büyük yayın şirketleri tarafından satın alınır. Büyük Birader gösterisi izleyicilerin çok yakından tanıdığı bir deneyimle tekinsiz bir benzerlik taşımaktadır. Geçmişleri bilinmeyen ve gelecek beklentileri farklı on iki erkek ve on iki kadın birkaç haftalarını yan yana geçirmekte olup, birlikte yaşam biçimlerini sıfırdan ve herhangi bir süreklilik vaadi olmadan inşa etme göreviyle karşı karşıyadırlar. Başlarken hepsinin o gruptan tek tek çıkıp gideceğinin ve hedeflerinin öncelikle başkalarının çıkmasını sağlamak olduğunu bilmektedirler. Televizyonda gösterildiği haliyle bu ölüm-kalım mücadelesi boyunca, dünyanın geri kalanı görünmezdir. Ne oyuncular ne de oyunu izleyenler, yemeklerin ve oyuncakların tam olarak nerden geldiğini, sonraki testin ne olacağına kimin karar vereceğini bilmemektedirler. Bir anda yaşam deneyimlerine anlam katacağından en başta onları rahatsız hissettiren yaşam tarzı meşrulaşmıştır. Bu televizyon gösterisi kuşkusuz insanların kullanıp atılabilirliğinin aleni provalarıdır. Kimse vazgeçilmez değildir. Yaşam, çetin insanların oynayabileceği çetin bir oyundur. Büyük Birader sevgi, bağlılık ve sadakat talep etmez. Bu nedenle bir surete de ihtiyaç duymayan fazlasıyla kullanışlı bir elemandır (Bauman, 2018: 92-95). George Orwell tarafından 1949 yılında sunulan eserde olduğu gibi tüm bireyler davranışlarını belirlenen kurallara göre gerçekleştirmelidir. İtaatsizliğe tahammülün olmadığı toplumda izlenecek yol belirlenmiştir. Herkes birbiri için yabancıdır. Büyük Birader için elinizdeki araçların ve onları ne için kullandığınızın bir önemi yoktur. Önemli olan kazanmanızdır. Bireylerin eğlenmeleri ve kendi oyunlarını kurabilmeleri için her şeyi temin eder. Elli yıl sonra romandan bir televizyon programına dönüşen yapıt eskiye ait olan korkuları dönüştürerek izleyiciye sunulan dünyayı deneyimleme fırsatı vermiştir. Orwell'ın zamanında çağdaşlarına sunduğu dünya kuşkusuz bugün bireyin

yeniden yaratarak içinde yaşadığı modern dünyadır. Bugün insan kameraların önünde ve ışıkların altında bu teste tabi tutulmuyor olabilir ancak bugün teste tâbi tutulan şey insanın nihai ölçüsüdür.

Richard A. Slaughter, *'Futures Beyond Dystopia'* adlı kitabında yaşanılan dünyanın sadece bir yanılsamadan ibaret olduğunu söyler. Soyulmuş, söndürülmüş, kirlenmiş bir dünyada insan dışı yaşamdan mahrum bırakılan ve tüm bunların ötesinde distopyanın doğası gereği sunulan dünya için umutların ötesinde taviz verilmiştir. Ancak yine de insanı doğası gereği iyimser bir yaşama sevk edecek etmenler bulunmaktadır. Bu etmenlerden bir tanesi Pollyannish denilen hayaller iken bir diğeri ise tüketiciye yönelik bir yaşam tarzını sürekli olarak destekleyen ve insanların kendileri için geleceğe dair mutlu ve gerçekten iyimser hissetmelerini isteyen ve nitelikli iyimserlik olarak adlandırılan damardır. Bu davranış biçimleri karşı karşıya olunan tehlikeleri kabul ederken, iç görünün netliğine de yol açar, kaygıyı azaltır. Bir olmaktan çok uzak distopyaya ve insan deneyinin sonuna kadar kaçınılmaz düşüşü, gelecek hediyeleri, mevcut olanı zenginleştiren büyüleyici bir dizi seçenek sunar. Ancak tüm bunlar derinlik ve denge gerektirmektedir. İnsanın yaşam dünyasının boyutları pek çoğunda göz ardı edilmektedir. Bununla birlikte, bunun akılda tutulmasıyla, herhangi bir ayık okumanın doğru olduğu söylenebilir. Dünya, unutulmakla sonuçlanabilecek bir yol boyunca uzun süredir devam eden bir kaymayı şiddetle önerir. Türün, yeryüzünde aktif olarak çalışacak şekilde yaşadığının kanıtı uzun vadede hayatta kalmasıdır ve bunaltıcı süreç burada tekrarlanmayacaktır. Bununla başa çıkmak için Slaughter, bir dizi şeyin tanınması gerektiğini söyler:

- Kendi kendini aldatma kolektif güçlerimiz;
- Yararsız dünya görüşlerinin, ideolojilerin ve gömülü yolların aktif rolü
- Netlik ve iç görü kazanmanın yeni yolları ve
- Öngörü ve deneyim diyalektiğinin anlaşılması (Slaughter 2004: 2-4).

Bunlarla birlikte hiç olmazsa uygulanabilir bir planın var olduğu ve genel olarak insana daha çekici gelecek distopyanın ötesinde, geleceğe giden yollar öngörülmektedir. 20. yüzyıl gelecek vaatleri her ne kadar gerçek ilerlemenin anahtarı olsa da distopya görüşlerinin hakim olduğu bir dönem olarak, toplumsal yapısal

zayıflıkların ve boşlukların gerçeği anlamlandırması, pek çok problemin bir parçası olmuştur. Köklü sistemlerin direnç göstermesi ve değişen dünyada farklı inavasyonlar sergilemesi, insana keşfedilmemiş yol tarifleri sunmuştur. Ancak sunulan bu dünyada illüzyon, hayal ya da gösteriye yer yoktur. O halde en ideal dünyada bile düşler tersine dönebilir. Dünyalık bir varoluş ve sunduklarıyla yetinmek mümkün olsa da, görünür kılınan yapıntı bireylerce deneyimlenip biçimlendirilmesine bağlıdır.

Herbert Marcuse, '*İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler'*inde bireylerin yenilmiş bir başkaldırı mantığı içerisinde bulunduğunu ifade eder. Teknolojik ussallığın totaliter evreni us düşüncesinin en son nitel dönüşümüdür. Buna bağlı olarak ileri işleyim uygarlığının kapalı işlemsel evreni özgürlük ve baskı, üretkenlik ve yok etme, büyüme ve gerileme arasındaki korkunç uyumu ile bu us düşüncesinde bir proje olarak önceden tasarlanmıştır. Bu anlayış ise kendi içinde antagonistik bir dünyanın deneyimini yansıtır. Bir dünya ki yokluk ve olumsuzluğun acısını çeker, sürekli olarak yok edilme gözdağı altındadır, ama o denli de bir kozmos olan, sonsal nedenler ile uyum içinde yapılanmış bir dünyadır (Marcuse, 2015: 111-113). Öyleyse insana teknolojinin sunduğu dünyada uyum içinde yaşamak düşer. Ancak sunulan dünyada yanlış soyutlamalar da bulunmaktadır. Verili olgular düşünce biçimini yıkarak yeni davranışları geliştirir ve eskiyi sınırlandırır. Varoluşsal kaygılar yerini sunulan bağımlılığa bırakır. Daha kaliteli bir yaşam ölçütü öyle farklı toplumsal davranış kalıpları yaratır ki, birey toplumun baskıcı yanlarını bile yok sayar. O halde teknoloji- toplum-distopya arasındaki ilişki bir toplumun dönüşümünde geciktirici yahut ilerletici bir dönüşümü yansıtabilir mi? Marcuse ,*" ...modern insan varlığın bütününü üretim için ham gereç olarak alır ve nesne- dünyanın bütününü üretim çarkının ve düzeninin altına getirir."* (Marcuse, 2015: 133) derken, toplumsal değişimin aynı zamanda insandaki yapılandırma biçimi görevini de yerine getirdiğini önceler. Ancak ilerlemeci dönüşüm aynı zamanda kasvetli bir geleceği de tasvir etmektedir. *Futures Beyond Dystopia* adlı makalesinde Slaughter, teknoloji tarafından ortaya konulan yakın gelecek senaryolarının çok da saf ve iyimser bir görüş çizmediğini ortaya koyar. Teknolojideki dönüşüm ve büyüme hızı, insanlığın yıldızların ve karasal sınırların

üstesinden gelmesini sağlasa da entropi, şiddet ve umutsuzluk uçurumuna geri döndürmektedir. Tehdit altındaki medeniyet, makinalarla savaş, nükleer soykırım gibi şeylerle ortaya ters yüz ilerleme kavramları koyarak bilinçdışı bir gelecek çizmektedir. İnsan dışı yaşamdan yoksun bırakılan, yok eden, kirleten, yozlaşan ve tüm onarım ümitlerini aşan bir dünya (Slaughter, 1998). Görülmektedir ki teknoloji ile birlikte şekillenen dünyadaki mevcut eğilimler tamamen tamamlanması zor olan, kurgusal ama kendiyle çelişmeyen gerçek distopik bir geleceğe yol açmaktadır.

İnsanların daha iyi bir yaşam hayal etmesi bireyleri ortak bir hedefe yönlendirmektedir. Bu nedenle bireyler bunu başarmak için gerekli çabayı göstermelidir. Mükemmel bir ütopik toplum yaratma mücadelesi bireysel olarak hem olumlu hem de olumsuzluğu birlikte getirmektedir. Bireylerin ana amacı cömertlik, sevgi ve erdem gibi değerleri yüceltirken, kötülüğü ve bu davranışları gerçekleştiren kişileri izole ederek müreffeh bir toplum yaratmaktır. Bunun için mümkün olan çözüm ise kötüyü iyiden ayırmaktır. Ancak, topluma göre anarşik ve istenmeyen bireyler toplumsal düzenden kopuşa sebebiyet verir Kişisel özgürlüklere göre kısıtlanmadan hareket etme isteği sosyal pradigmalarda değişim gösterir. Toplumun bağımsız düşünceyi kısıtlaması, bireylerin sürekli gözetim altında tutularak kontrol altına alınması dış dünyadan korkulmasına neden olmaktadır. Distopyan toplumlar insanları demorolize eder. Bu ise çoğunlukla şiddet eylemlerine yansıyan insanların çöküşüne, cinsel ahlaksızlığa ve depresif ilaç kullanımında artışa neden olur. Ancak toplumda ilişkilerin kurumsal ya da kitle iletişim araçlarıyla sürdürülmesi sunulan mükemmel dünyanın bir illüzyonudur. İdeal ve kusursuz dünyanın gelişmesini sağlayan teknoloji bireye gerçek özgürlüğü ve mutluluğu takip etme fırsatı vermektedir. Dima'ya göre ütopyacı bir toplumu elde etmenin yolu *"üretken bir vatandaş olarak davranmak, pozitif olmak, bu amaçla zaman ve para harcamak"* tır. İnsanlar daha iyi bir dünyaya daha hızlı bir şekilde ulaşır. Böyle bir toplumda ise mutlak mutluluk ve mükemmellik vardır. Böylece toplumdan ziyade her birey için kişisel cennet sağlanacaktır. Bu nedenle ütopyacı araştırmacılar insanların bir şeyleri deneyimleyebilecekleri sanal bir varoluş fikrini desteklemektedirler. Zihinsel olarak tatmin edilen ihtiyaçlar davranışa dönüşmeyecektir (Dima, 2012). Ve bu tatmin hiç olmadığı kadar doğrusal bir

anlatıdan daha gerçek bir ütopik dürtü sunar. Peki bu dönüşüm nasıl gerçekleşmiştir? Bauman, '*Kuşatılmış Toplum'* adlı kitabında bu soruyu şöyle yanıtlar:

> *"Önce insanın arzuları yeniden sınıflandırıldı. Hazların ve oyalayıcı şeylerin peşinden kuşatılmış kırılganlıklar ve riskler, toplumsal düzenin istikrarını en çok tehdit eden unsurlar olmaktan çıkıp, onun esas destekleyicileri olmuştur. Aktörlerin kalıcı bir güvensizlik haline düşmesine yol açan uçucu koşulların, eldeki modelleri koruyan etmenlerin en güvenilir unsurlara dönüşülebileceği keşfedildi. Görüldü ki, güvencesiz bir bugünle, belirsiz bir geleceğe gebe kalmış beşeri koşulların esnekliği, katı ama elastik bir düzenin inşasında kullanılacak en iyi hammaddeydi"* (Bauman, 2018, 260).

İnsana sunulan yaşamdan çok bir deneyim fırsatıyla baş başa kalmasıdır. Hiç bir birey kendinden önceki neslin istekleri sebebiyle bir yitim yaşamayacaktır. Teknoloji ile aydınlanmış gelecek, insana uyanış için gerekli verileri zaten sunmaktadır. Seçenekler daraltılıp, kültürel evrim tamamlanacaktır. Bu konuda yapılan uyarılar sadece algılanmamış gerçekliği değiştirmeyecek, aynı zamanda teknoloji ile terbiye edilen insan, dönüşerek olanaksız geçici bir varlığa sürüklenerek başkalaşacaktır.

2.3. Ütopik Ve Distopik Filmlerde Başka Dünyaların Yaratımı: Gölgenin Payı "Görünmemeyi Reddetmek"

Uzunca bir zaman insanlardan, adaklarla, zorunlu büyücülüklerle, yontularla, efsunlayıcı sahnelerle ve daha da iyisi kuklaların yardımcı sihiriyle tanrılardan olduğu kadar iblislerden de, insanın yanında yer almaları istediğine inanılmıştır. Aynı zamanda tüm insanların erkek, kadın her şeyden önce birey olan, özel bir yazgı içinde düşünülen tikel insanın ehlileştirilmesi gerekmektedir. İnsanın kendi alan dışını oluşturan ötekilerdir. Sinema, ötekiliği kovmaksızın indirgeyen bir makinedir ve onu kovmamak için yakını uzaktakiyle, benzeşiği benzeşmezle, "hepimizi birden"i "herkes kendi hesabına"yla imal eden bir makinedir. Sinematografik büyücülük, eski büyülerden bilinmeyeni afsunlamayı ve evcilleştirmeyi miras alır: "dışarının içinde duran şey"i. Bu açıdan bakıldığında sinematografik işlem gerçekten de dünya üzerinde geçerli bakışı ve dinlemeyi uyandırmaktan, seferber etmekten ve daha da ötesinde uygarlaştırılmış olanın yeniden kazanılmasından ibaretse sinema

ötekiliği işleyebilmek ve bizatihi kayda geçirilmiş olmasından ötürü insan betisini[26] değiştirmek ya da ondan alabildiğine uzaklaşmak zorundadır (Comolli 2003: 216-218). İnsan kaderinin düzenleyicisi olan ütopya, görünür olandan fazlasını arar. Sinemanın gösterdiğinden fazlasını üretmesi paradoksal biçimde hem ütopyayı hem de sinemayı beslemektedir. İstenilen ve kabul edilen düşler görünür hale getirilmiştir. Düşlenen ancak gösterilmeyen şeyler görünür kılınmakla kalmayıp görünmemeyi de reddetmiştir.

2.3.1. Bilimkurguda "Yaşanan Zaman"

" Androidler elektrikli koyun düşler mi?"

(Philip Kindered Dick)

Aydınlanmanın olgunluk döneminin ürünü olan 18. yüzyılın ikinci yarısındaki gezi edebiyatında, akla dayalı faydacılık ile hazcılık arasındaki mücadele iyice kızışarak, roman kahramanlarını gerek yurtlarında gerekse dünyada oradan oraya sürüklemiştir. Aydınlanma döneminin genel özelliği gereğince bireyin amaçlanan özgürlüğe kavuşabilmesi, erişkin, olgun duruma gelebilmesi için insanın insan üzerindeki denetiminin ve tahakkümünün dolayısıyla da kayıtsız şartsız itaat ve boyun eğmenin sonucu olan bağımlılığın yerine, kendini akılla denetleyebilme becerisini koyması, kaotik tutkularını ve dürtülerini aklın temel ilkeleriyle işler hale getirmesi, güç ve yetkilerle donanarak akıl-doğa mücadelesi bilim kurgu edebiyatının ana teması olmuştur (Roloff, Seeβlen, 1995: 17-18). Böylece bir zamanların genellikle imalarla yüklü ütopyacı fantazya alanı, "bilimkurgu" olarak bilinen bir araca dönüşmüştür. Ancak genç yazar John Campell bu *aracı "o, bilimin yani dünyadaki temel bilgi kaynağının yeniden vücut bulmuş hali hatta daha fazlasıdır. Bilim kurgu dünya üzerinde etkisi olan harika bir araçtır, gerçeğe dönüşebilecek bir rüyalar bütünüdür*" (Baudou, 2003: 35) diye tanımlarken, gerçeğin bir adım gerisinde olduğunun farkında olduğunu zekice göstermiştir. Öyleyse gerçekliğe yakınlığı açısından bakıldığında ütopyacı edebiyat açısından bilimkurgunun önemi reddedilememekle birlikte ütopya ve distopyaların bilimkurgunun oluşumundaki merkezi rolünü de teslim etmek gerekir. 1930'ların ilerici idealleri aklın zaferi açısından geleceği hayal edilen bir bilim kurgu formu oluşturmaktadır.

[26] Betim: Biçim

Hiroşima'daki yıkım, komünist politikanın tükenişi, ölüm kampları, ABD'nin entelektül hayattaki etkisi, bilimkurgu ile ilgili tanımların aynı zamanda ütopyadan distopyaya evrilmesine neden olmaktadır. Ütopik hayal gücü sonuna gelmiştir. Öte yandan bilimkurguyu tanımlamanın çok daha zor olduğu da ortaya çıkmıştır ve türe dair herkesçe kabul edilen tek bir tanım mevcut değildir (Fittıig, 2017: 194). 1953'te bilimkurguyu özetle 'gezegenler arası füzelerden söz eden yazılar' topluluğu olarak tanımlamak mümkün olsa da bugün bu tür bir tanımlama günümüzde kapsadığı alanı çok kısıtlı kılmakta ve eksik bırakmaktadır. Çünkü bilimkurgu üzerine yapılan tanımların hiçbiri tam anlamıyla ikna edici olmamıştır. Ancak Jacques Baudou'ya göre gerçeğin edebiyatına karşı, bilimkurgu, özelliği itibarıyla, dünyayı yalnızca yazarlarının hayalgücünde var olan yaratıklar, uygarlıklar ve buluşlarla zenginleştiren düşsel edebiyatların bir parçası yahut başka bir deyişle yaşanılan fiziki dünyadan kendini kurtarma özgürlüğünü gösteren edebiyattır (Baudou, 2005: 10). Bilimsel kurgular her ne kadar şaşırtıcı ve bir o kadar da kehanetle karışmış olsa da gerçekleşme ihtimali hiç de olanaksız değildir. Bilimkurgu alanı ile yaptığı çalışmaları tüm dünyada kabul gören Darko Suvin, Bilimkurgu ile ilgili 1972'de yayınladığı *"On The Poetics of the Science Fiction Genre"* (Bilimkurgu Türünün Poetikası Hakkında) makalesinde bilimkurguyu farklı bir bakış açısıyla *yabancılaşma* olarak tanımlar. Bununla birlikte Suvin, yabancılaşmanın farklılaşma ile birlikte ortaya çıktığını ve bilimkurguya evrildiğini ayrıca farklı yerler ve farklı zamanlarda türün edebiyatın alt metinleri olarak ortaya çıktığını ileri sürer. Ancak bilim kurgu sinemasının tarihini aklın işlerliği ile aktarmaya çalışan Roloff ve Seeβlen, aydınlanma döneminin yabancılaşma sürecini ve bu sürecin getirmiş olduğu çelişkileri farklı bir bakış açısıyla irdeler. Onlara göre aydınlanma felsefesinin yol açtığı yabancılaşma süreci bireyin kendi olgusal varlığını gerçekleştirme ve bu ritüelin bir edime dönüşmesiyle birlikte doğanın akılla değiştirilme isteği, memleketten, yuvadan, evden uzaklaşma ve bununla birlikte oluşan yabancılaşma durumudur. Öyleyse kişi kökeninden, başlangıçtaki yerinden uzaklaştıkça, benliğinin, bastırılmış olanın basıncına dayanamayan ve bastırdığını temsil edici-en azından –görüntüler (imajlar) arayan ve yabancı olanı kendine boyun eğdirtme yeteneğinden yoksun yanıyla yabancı olana yaklaşır. Böylece geri dönüş de, artık "yabancılığın" bizzat yuvaya taşınması demektir. Ele geçirme, işgal ya da istila etme

hazzı geri teperek bir korkuya büyüsel, yabancı ve fantastik olan tarafından ele geçirilme korkusuna –burjuvazinin egemenlik taleplerinin, kökünü kendi içinden bir türlü kazıyamadığı korkuya- dönüşür. Gezgin, yabancı olanı, aykırı ve tuhaf olanı görmüştür, ayrıca "gözlerinin alışık olmadığı daha başka birçok şeyi de beraber", artık birçok fantastik romanın kahramanı gibi, bu yabancının bu aykırı ve esrarengiz olanın kendi hayatına zorla gireceğini de hesaba katmak zorundadır (Roloff, Seeβlen, 1995: 28). O halde Kaplan ve Ünal *"insanın yabancılaşmadan azad olabilmesi için, verili sistem içindeki kabullenimleri ile olabildiği halinin karşısında henüz realize edemediği (gerçekleştiremediği) sınırsız insan potansiyellerinin varoluş kazanması gerekmektedir"* (Kaplan, Terek, 2011: 44) derken, distopyan düşüncenin bilimkurgudaki tutumunu da ortaya koyar. Bu açıdan bakıldığında ise tanımların birbirinden farklılık göstermesi kavramın önünü açmak içindir. Şu halde bireyin kendini ve dünyayı tanımlama çabası da bilimin anlatım aracına dönüşmesinin farklı bir sebebidir. Bu öngörüyü Carl Freedman, bilimkurgu edebiyatının bilişsel yabancılaşma için bir araç yani rasyonel ve somut olmakla birlikte okuru kendi dünyasına yeni bir ışık altında bakmaya, eleştirel ve siyasi açıdan onunla yeni bir ilişki kurmaya yönelten, bildiğimizden farklı dünyaların tasviri olarak görür. Bu argüman, bilimkurgu edebiyatına ayrıcalıklı bir konum kazandırmak amacıyla bilimkurgunun çeşitli mecralarda süregelen uzun geçmişini görmezden gelmekle kalmayıp bilimkurgu olarak basılan şeylerin büyük bölümünü türün sınırlarına dahil etmeyecek kadar sıkı kurallar koyan bilimkurgu tanımını temel alır. Freedman bilimkurguda bilimin genel işleniş tarzına dikkat çekerek, "tehlikede" olanın bilişsellik değil imkansız bir hipotezi akla yakın kılmak için görünüşte makul olan bir varsayımı farkına varmadan kabullenmeye ikna eden retorik bir hamleden doğan bilişsel etki olduğunu öne sürer (akt. Bould, 2012: 16-17). Nitekim yabancılaşma sonucu ortaya çıkan, Yunan ve Helenistik döneme ait kutsal ve gizemli ada hikayeleri, Antik Çağ'dan itibaren Rönesans ve Barok döneminde ütopya hikayeleri ve gezegensel romanlar, Aydınlanma döneminde devlet yapısının nasıl olması gerektiğini anlatan romanlar ve son olarak modern dönemde ortaya çıkan geleceğe dair beklentilerin farklılaştığı romanların da bilimkurgu türünün ana kaynakları olması kaçınılmaz olmuştur (Suvin, 1972). Özellikle 19. yüzyılda yaratılan bilimkurgu hikâyeleri, bilim ve teknolojiyi beslerken hikâyeleri ve masalları

korkuyla büyütürek daha da cazip hale getirip modern günlük alıştırmalar haline dönüştürmektedir. İnsanın yalnızlığı fantastik hikâyeler ile işlenirken, hikâyelerdeki mekânlar ve kahramanlar türe özgü bir dönüşüm yaşamaktadır.

Aynı şekilde "Gotik" modasının 19. yüzyılın ortasında Avrupa'da yarattığı korku, burjuva öncesi (feodal) dönemin kimi özelliklerinin, yani akıl dışı olanın geri gelmesinden duyulan korkudur[27]. Burjuva insanının çözülmekten, dağılmaktan duyduğu bu korku, sadece rasyonel bir dünya görüşü olan aydınlanmanın akılcı kalıplarının, doğal güçleri denetim altına alabildiğine duyulan inancın sarsılmasından kaynaklanmaz. Bu aynı zamanda insanın kendi dürtüsel, doğal yanının denetlenebileceğinden kuşku duymak anlamına da gelmektedir. Sanayileşme süreciyle birlikte ortaya yepyeni sosyal çelişkilerin (işçi sınıfıyla birlikte, burjuvazinin karşısına uzlaşmaz çelişkili bir sınıfsal gücün) çıkmasıyla da ilintilidir. Kendi devrimini gerçekleştiren burjuva sınıfının örnek oluşturan devrimci geçmişi, her adımda karşısına çıkan bir hortlağa dönüşmüştür. Unutmak ve unutturmak istediği bu geçmiş, gotik atmosferin de etkisiyle psikolojik ve düşsel bir olaya dönüşür. Romantik düşsel geziler artık açıklanabilir bir uzak diyara değil de, açıklanamaz meçhul bir yerlere uzanmaya başlar. Karşımızdaki her yanıyla ortaçağ atmosferini geri getiren, aklı dışta bırakmış fantastik bir dünyadır artık (Roloff, Seeβlen, 1995:32). Sanayi devrimi ile birlikte teknolojinin gösterdiği sınırsız gelişim teknolojinin geleceğe yönelik düşlerini görünür kılmaya başlar. Toplumsal olarak kabul gören bu edebiyat biçimi pek çok eserle kendini ifade etme şansı yakalar. Roloff, Seeblen, *"fantastik edebiyatı mümkün bir biçime dönüştürmek için teknoloji ile serüven birbirine bağlanıp, sömürge mitolojisinin uzantısını oluştururlarken spekülasyonun yerini bilimsel sosyalzmin toplumcu ütopyasının alması söz konusu olduktan sonra, istenmeyen bu sosyal ütopyanın yerine bilimsel-teknolojik ütopyanın konmasından daha akla yatkın ne olabilirdi ki?"* (Roloff, Seeβlen, 1995: 36) sorusunu sorduğunda, klasik gezi ve serüven hikâyeleri geçerliliğini korumakla

[27] Bu korkuların aksine 1920 ve 1930'larda ABD'deki ucuz dergilerde görüldüğü haliyle giderek büyüyen bilimkurgu, özellikle Büyük Buhran yıllarında daha iyi bir dünyanın yaratılmasında teknolojinin rolüne giderek ikna olmuştur. Söz gelimi 1933-1934 Chacago Dünya Fuarı'nda (Yarının Dünyasını İnşa Etmek başlığını taşıyan) sunulan parıltılı gelecek imgeleri, bilim ve teknolojinin olasılıkları karşısında duyulan iyimserliği özetler. Ne var ki 1945 yılında atom bombasını Japonya'daki sivil hedeflere karşı kullanma kararıyla birlikte, bilimkurgu da iyimserliğini büyük ölçüde yitirir (Claeys,201:200).

beraber - biçim değiştirerek bilinmeyene yönelmeye çoktan başlamıştır. Jules Verne'in fantastik romanlarının ya yerkürenin merkezine *(Voyage au centre de la terre*,1864) ya Ay'a (*Autor de la lune*,1869), ya da denizlerin derinliklerine (*Vingt mille lieuessous les mers*-1869) seyahati, bilinen ya da bilinmeyen dünyaları şöyle bir gezip dönmüş olmaktan ziyade, bilimkurgu türüne özgü karmaşıklığı bilim kurgu türünün geleceği bakımından insanı kuşkuya düşürecek düzeylerde de olsa anti ütopik ve ütopik düşüncenin kalıntılarını yeniden gündeme getirmekle önemli bir adım atmıştır. Her ne kadar Wells, sadece bilimkurgu içindeki ütopya karşıtı düşüncelerin savunucusu olarak bu türe damgasını vurmakla kalmasa da toplumun şiddet ve zor yoluyla gereğinden hızlı bir süreç içinde sosyalist bir topluma dönüştürülmesinin sakıncaları olduğu konusunda insanlığı uyarmaktadır. *The Time Machine*'deki zaman içinde yolculuk, *War of the Worlds*'teki işgal teması, *The Island Of Dr. Moreau*'daki mutasyona uğrayıp değişmiş korkunç insanlar ya da uzayda dolaşan bir gezegenin dünya ile çarpışmasını konu alan *The Star*, ütopya kavramının bilim kurgu türünde netleşen dağılış ve çözülüşünün bir yansımasıdır (Roloff, Seeβlen, 1995: 37-41). Teknolojinin yeni insanlara ihtiyacı vardır ve bu yeni insan yine ancak teknolojiyi yaratmış insan olabilir. Bu nedenle romanlarda yer alan kahramanlar teknolojiyi araştırma ve incelemenin bir amacı olarak değil de, aracı olarak görürlerken amaç kendiliğinden değişerek toplumsal bir dönüşüm gerçekleştirmektedir. Bilimkurgu türünün biçimsel çerçevesinin çizilmesini sağlayan edebi romanlar içeriğin de zenginleşmesini sağlamaktadır. 18. Yüzyıl edebiyatı fantastik bir hale bürünürken yeni filizlenen bilim tutkusu yeni bir anlatım dili oluşturmaya başlamıştır. Ancak bu dil aynı zamanda bir korku dilidir.[28]

Nisan 1911'de Hugo Gernsback, editörü olduğu Modern Electrics dergisinde bilimsel öngörüleri işleyen ve 27. Yüzyıl insanının gündelik yaşamını değiştirecek, aralarında televizyon, radar, otomatik içecek dağıtım makineleri gibi teknolojik buluşların yer aldığı Ralph 124C41+ başlıklı bir romanı makaleler halinde

[28] Bilinmeyene dair oluşan merak romanlarda kendini göstermeye başlamıştır. Mary Shelley'in Frankenstein romanında akla dayalı deney ve araştırmayı ilkece amaç olarak benimsemiş aydınlanma çağının temsilcisi gibi görünen Dr. Frankenstein'ın mezardan çıkartarak dirilttiği ölü, doğanın gazabı kimliğine bürünürek, sırları Tanrı'ya ait bu bilinenin ötesindeki dünyanın lanetini ona müdahale edenlere yağdırır.

yayınlamaya başlar.[29] Arka arkaya çıkan dergilerde (Wonder Stories, The Magazine of Prophetic Fiction ve Scientifiction) düzenli olarak *scientific fiction* (bilimsel kurgu) adı verilen metinler toplanıp yayınlanır. 1929'da Gernsback tarafında kurulan Science Wonder Stories dergisinin ilk sayısının sunuş yazısında "*Science-Fiction"* (Bilim-kurgu) ismi doğar. Böylelikle Jules Vernes, H.G. Wells ve Edgar Allan Poe'nin sayısız yazısı yayınlanmaya başlar (Baudou, 2005:7-8). Avrupa'nın tarih ve gelecek farkındalığı ve bilimsel yöntem ile teknolojik değişimin insanların yaşamı üzerindeki giderek artan etkisi ile modern bilimkurgunun doğumunun 19. yüzyılda gerçekleştiği öne sürülebilir. Kimileri bu doğumun Mary Shelley'in *Frankenstein*'ı (1818) ya da H.G. Wells'in *Zaman Makinesi*'yle (1895) ye da Jules Verne'in 1864 yılında yayımlanan üçüncü romanı *Dünyanın Merkezine Yolculuk* adlı eseriyle yahut bir sonraki yıl yayımlanan *Ay'a Yolculuk* ile gerçekleştiğini savunurken diğerleri bu doğumu Hugo Gernsback'in *Ralph 124C41+* adlı eseriyle özdeşleştirir (Claeys, 2017:196). 1920'lerin ve 30'ların magazin bilim- kurgularında özellikle hayal ürünü, düşsel hünerli aygıtlar aracılığıyla insanlığın eski düşlerinin gerçekleştirilmesi teması ağır basarken, özellikle Campbell'in etkisi altında bilim-kurgu, geleceğin teknolojisinin sosyal hayata olası etkileri de tematize etmeye başlar. Ama Campbell'in bilim- kurgu anlayışının etkisi altında doğabilimsel içerik ile mühendis perspektifi birleşerek olaylara damgasını basmadan etmez. Yazarın bilimkurguları öncelikle gençliğe teknolojiye ilgi duyan bir gençliğe hitap etmekteyken, gitgide sınırlı da olsa orta tabakanın ilgi alanına girmeye başlar (Roloff, Seeβlen, 1995: 44). Onunla birlikte yeni yazarlar kuşağının ortaya çıkmasıyla edebiyat alanında artan hareketlilik dönemin ilgi duyulan konusu olmaya başlayan bilim-kurgu türünün roman ve dergilerde sıklıkla yer bulmasına neden olur. 1930 ve 1940'larda ABD'deki dergilerde yayımlanan öyküler daha önceki yabancılaştırılmış anlatılardan farklıdır. Bu ise her şeyden önce 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında okur kitlesindeki muazzam değişimden kaynaklanmaktadır. Bilimkurgu en başından

[29] Lüksemburg kökenli Hugo Gernsback (1884-1967) 20 yaşında Amerika Birleşik Devletleri'ne göç ederek elektrik ve radyo alanlarında buluşlara imza atacağı bir kariyere başlar. Bu onu 1908'de Modern Elektrics adlı, içinde bilimin harikaları olarak adlandırdığı makaleleri yayınladığı bir dergi kurmaya yönlendirir. Makaleleriyle bilim ve teknikteki gelişmeler doğrultusunda ve kurgu yolunu kullanarak gelecekle ilgili varsayımlarda bulunarak gelecekle ilgili öngörülerde bulunmaya başlar (Baudou, 2005: 7).

itibaren oldukça popüler bir biçim olmuş, Verne ve Wells'in eserleri bilimkurgu olarak diğer yazın türlerinden kolayca ayırt edilebilir hale gelmiştir (Claeys, 2017: 197). Yeni bir yüzyılın eşiğinde, bilimkurgu, Wells'in önderliğinde, endüstriyel anlamdaki önlenemez gelişmeyi ve buna paralel olan bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemeyi öngören referans modelini, örnek ustasını bulmuştur. Sorunsalını ve genelleştirmelerini bilim ve tekniğin gelişmesinden ve kaynaşmasından alan bu türün birkaç öncünün kalemine bağlı kalmaksızın yayılması için şartlar olgunlaşmış görünmektedir. Avrupa'da doğup, gelişimini burada sürdürürken, Fransa ve İngiltere'de farklı şekillerde gelişmiş, Amerika'da[30] ise gerçek bir ekolojik "niche" bulmuştur. (Baudou, 2003:30). Ancak Amerika'da bilimkurgu geleneğini üç dönemde incelemek bilim kurgunun tarihsel gelişimin görmek açısından önemlidir. Dikkat çeken bir yazar olarak 1955'te "Bilim - Kurgudaki Karamsarlık" başlıklı bir makale kaleme alan Philip K.Dick[31], *"...insan ırkının geleceğini irdeleyen bilim kurgu eli kulağında yaklaşan bir felaket olduğu hissini yansıtmaktadır"* (Baudou,2003: 38) derken, yaklaşan karamsarlık ve felaket hissi *Blade Runner*, *Ubik, Hayaletler* gibi filmlerde geleceğe dair duyulan pesimist yaklaşımı göstermektedir. 1960'ların ortasında, önce karşı kültür hareketlerinin, ardından Vietnam Savaşı'na yönelik sert tepkilerin ortaya çıktığı dönemde bilimkurgu donuklaşmış, sıradanlaşmış, yeni bir açılım yakalayamayarak aynı temalarda sıkışıp kalmıştır. Ancak İngiltere'de başlayan Yeni Dalga Hareketi Amerika'ya da sıçrayarak bir deprem etkisi yaratır. Toplumsal ve politik eleştiri temelinde kaygılar besleyen genç yazarlar akımla birlikte yakın gelecek ile ilgili edebi temalar kazandırırlar. Bu akımla uyuyan güzele dönüşmüş bilim kurgu uyandırılacaktır Bu dönemde ortaya çıkan eserler *(Uzay Şarkıları, Dördüncü Ev, Kentsel Özler)* ile türle

[30] Bu noktada konunun biraz dışına çıkmak gerekir. Amerikan bilimkurgusunun gelişim ve kalıcılığının uzun yıllar boyunca romanları bütün olarak ya da ciltlerini bölüm bölüm yayınlayan ve geniş kitlelere ulaşmalarını sağlayan yayıncılık başarısından kaynaklanmaktadır. Bilimkurgunun ilk pulp romanlarının albenisi bol, rengârenk kapaklarıyla sadık bir okur kitlesi yaratmakta ve hatta fan kulüpler oluşturmaktadır. Bilim kurgu edebiyatı Avrupa'da böyle bir desteği çok sonra görmüştür (Baudou,2003: 32).

[31] Philip Kindered Dick, bilimkurgu edebiyatının önde gelen isimleri arasında yer alır. 1950-1980 yılları arasında verdiği sayısız eserle adını bilimkurgu tarihine yazdırmakla kalmamış aynı zamanda 20. Yüzyıl Amerikan edebiyatının en önemli yazarlarından biri olarak kabul görmüştür. Dick, Androids Dream of Electronic Shep (Androidler Elektrikli Koyun Düşler mi) başlıklı öyküsünden uyarlanan Blade Runner filminin 1982 yılında vizyona girmesinden bir hafta önce ölür (Güney, 2007: 123-124).

ilgili biçimsel arayış sınırları zorlanmaktadır (Baudou, 2003: 40). Bununla birlikte 1960'larda, daha geniş toplumsal eğilimlerin etkisi altındaki bir yazar kuşağı, türe yeni fikirler ve ilgiler kazandırmıştır[32]. Samuel Delany'nin 1967 yılında, yirmi bir yaşındayken yayınladığı romanı *Einstein Kesişimi* ise nükleer soykırım sonrası tuhaf mutantlarla dolu dünyada değişimin gerekliliği teması üzerinden dönemin tavrını özetlemektedir. 1970'li yıllarda bilimkurguyla ütopya arasındaki ilişkiyi kavramanın bir yolu da birçoğu hayali yolculuk biçiminde yazılmış olan ütopyaların 17. ve 18. yüzyıllardaki yükselişine yeniden bakmaktan geçer. Hayali dünyalar ve kendi gezegenimizin üzerinde uzmanlaşan bir tür olarak bilimkurgunun varoluşu ütopyacı spekülasyona mükemmel bir anlatısal yuva sağlamıştır. 1970'lerin bilimkurgu ütopyalarına bakıldığında ise öyküler[33] 150 yıl sonraki gelecekte geçen, tam bir iktisadi kontrol amaçlayan ikircikli dünyalarda geçmektedir (Claeys, 2017: 204-205). 1980'ler ise hayali geleceğin bir forma bürünmüş hali olarak karşımıza çıkar. 1984 yılında genç yazar William Gibson, bilim kurgu ile ilgili *Neuromancien* adlı bir roman yayınlar. Okurun zihninde, bilgisayarların, şebekelerin, siber uzayın, toplumsal çöküntülerle çerçevelenmiş bu roman çevresinde Cyberpunk[34] hareketi gelişir. Cyberpunk bilim kurgusu yakın gelecek üzerine öngörülerde bulunan değişken bir akım olur.

Amerikan bilim kurgu türüyle iç içe geçmiş olsa da İngiliz bilim kurgu edebiyatı kendine özgü bir karakter geliştirerek alanında bir yayılım bulmuştur. Ancak 2. Dünya Savaşı İngiliz bilim kurgusunu da sekteye uğratmıştır. Yine de pek çok bilimsel roman övgüyü hak ederek kalıp dışı temalar işlemiştir. İnsanlık tarihinin ve insan evriminin sonrasının anlatıldığı *Öncekiler ve Sonrakiler* (1930), evrene, uzaylılara ve evrenin yaratıcısına dair iddialı bir çalışma olan *Yıldızların Yaratıcısı* (1937), Yüzbaşı Challenger'ın gezegendeki son bilinmez noktaları keşfettiği, şaşırtıcı ve kutsal sayılan hayvan türlerini ortaya çıkardığı *Kayıp Dünya*'yı (1912), uzaylılar aramızda temasını işleyen *Görünmeyenlerle Savaş* (1937), yapısal karmaşıklığın yanı

[32] Bu gelişmenin habercisi Robert Heinlein'in1961 yılında yayınlanan 'Yaban Diyarlardaki Yabancı' adlı romanıdır.

[33] Samuel Delanly 'Triton'(1976)

[34] Bazı ana temalar cyberpunk bilim kurguda yeniden belirmeye başlar. Vücutla oynanan oyunlar: yapay parçalar, yerleştirilmiş devreler, estetik ameliyatlar, genetik değişiklikler. Ya da beyin oyunları: beyin bilgisayar karışımları, yapay zekâ, nöro-kimya, insanlığın 'ben'in doğasını yeniden ve radikal bir biçimde tanımlayan teknikler (Baudou,2003: 42).

sıra dünyanın 2000 yılındaki durumuna ilişkin öngörüsüyle önemli bir yapıt olan *Herkes Zanzibar'a* (1968) İngiliz bilim kurgusunun modern dünyadaki değişimler hakkında kafa yorduğunu göstermektedir (Baudou, 2003: 45-53).

Bir ülkedeki teknolojik, bilimsel, endüstriyel ve sosyal gelişimle ulusal bir bilim - kurgu edebiyatının varlığı arasında çok inandırıcı bir bağ bulunmaktadır. Bu nedenle 1968 Mayıs'ını izleyen yıllar Fransa'da bilimkurgu için en iyi zamanlar olacaktır. Öğrenci hareketini destekleyenler 'düşgücünü iktidara taşımak' arzusundadır. Bu ise Fransız bilimkurgusunun hiç olmadığı kadar verimli olmasını sağlayacaktır. 1968 sonrasında bilim-kurgusal söylemindeki aşırı politizasyon biçimci yaklaşımı bilimkurguya karşı bir soğukluk yaratsa da, bu durum 1980'ler süresince Fransız yazarları etkilemeye devam eder. Almanya'da ise iki savaş arasında gelişen bilim-kurgu özellikle Batı Avrupa ülkelerinde Anglo-Sakson bilim kurgu modeline bağımlı kalmıştır. Stalinizmin yükselişi ile birlikte ideoloji Rus bilim kurgusunun gelişimini de etkilemiştir. Beş Yıllık Kalkınma Planı[35]'na sıkı sıkıya bağlı konulardan başka bir şeye yönelinmesi için bu dönemin bitmesi gerekmektedir. Gerçekten de, ancak 1957 yılında Ivan Efremov'un uzayın fethi ütopyasını ele aldığı *'Andromeda'nın Belirsizliği'* eseri yayınlandığında, Rus bilim-kurgusu büyük bir patlama yaşayacaktır. (Baudou, 2003: 62-67). Asimov'un Robot Yasası (1940) henüz can bulmadan 1921'de 'R.U.R' adlı eserinde ilk defa 'robot'[36] kelimesini kullanan Karel Capek de kelimeyi ilk kez kullanan yazar olması sebebi ile oldukça özel bir yere sahiptir (Capek, 1986).

Bilim kurgu türünü hazırlamış olan etmen, uzay gezisinden ütopik tasarımlara kadar belirli temaların daha önceden gelişe gelişe bu basamağın önüne kadar uzanmalarından çok, bu temalar zaten İlk Çağ'dan Orta Çağ'a, hatta her uygarlıkta karşılaşan temalar, belirli yazınsal tekniklerle ele alınıp işlenen, yepyeni bir kültürel, iklimin ortaya çıkmış olmasıdır. Bu anlatım teknikleri en başta normal dünyanın

[35] Stalin tarafından başlatılan Beş Yıllık Plan'ın anlayışı 'zamanın devletleştirilmesi" ve böylece devletin başının zamanın efendisi haline gelmesi olarak tanımlanır. Tarihsel ilerleme, Plan tarafından diktatörce dayatılır. Egemen fail sadace maddi kaynaklar üzerinde değil, zaman üzerinde de mutlak iktidara sahip olmalıdır (Buck-Morss, 2004: 52). Bu nedenle seçilen konular devlet ve iktidar kavramının bütünlüğüe yöneliktir.

[36] Robot Kelimesinin romandaki yeri: Domin: Robotlar, yeni bir buluş. Parça 150 d. "Herkes robotunuzu satın alıyor! " Ürünlerinizi daha ucuz hale getirmek ister misiniz? Rossum'un Robotları. "Daha fazla harita, gönderim kuralları, telgraf kursları ile grafikler, vb.(R.U.R,1986, sf:3).

sınırları içerisinde yabancı bir alan gibi sıkışıp kalmış tek tük anormallikleri anlatmayı hedefler. Bu tekniklerle yazılan öykülerin temaları genellikle olağanüstü buluşlar, teknolojik yenilikler, sadece coğrafi olmayan keşifler, esrarengiz olaylar ve sonunda akla mantığa dayanılarak açıklanan, ancak sonunda izahı olmayan olaylar ve durumlardır. Bu öğeler, fantastik edebiyat içerisinde kendine bir yer bulmuş ve bir biçime kavuşmuştur (Roloff, Seeβlen, 1995: 35). Ortaya çıkan bu yeni anlatım biçimi ütopik romanların fantastik bir hale bürünmesini sağlar. Farklı farklı insan topluluklarının mitolojilerinde ve edebiyatlarında, garip sakinleri olan başka dünyalara sıkça rastlanır. Kimi eserler *Batman* (1989) gibi safi teknolojiyken, kimi eserler dünya dışı varlıkları barındıran, üç parmaklı insan benzeri uzaylılardan oluşan bir bilimkurgu eseri olarak ortaya çıkmaya devam etmektedir. Bir nesnenin yok olmak yerine başka bir yere gittiğini fark edince farklı yaşam formlarıyla karşılaşılan hikayeler, ölüm dışından "oradan" "buraya" yahut "buradan" "oraya" yapılan yolculuklar ölüler diyarında kalmanın felaket olacağı Mezapotamya'daki "başka dünyalar"ı ele almanın farklı bir yolu olarak ortaya çıkmaktadır. *"Bilimkurgu eserlerinin bir eğlence aracı olarak görülen çizgi romanlarında ise konular hangi materyallarden türemiştir?"* sorusunun cevabı antik olduğu için sırıtıyor görünse de mitolojide gizlenmiştir. Öyle ya Kaptan Marvel'in sihirli kelimesi "shazam" bir dizi klasik tanrı ve klasik olmayan bir figürün (Solomon, Herakles, Atlas, Zeus, Akhileus ve Merkür) baş harflerinden müteşekkildir. Görülmektedir ki insanlığın ortak havuzu olan mitolojiler aynı zamanda bilimkurgunun evlatlarıdır. Tüm bunların kültürel tarihle ve büyük ihtimalle insan ruhuyla derin bağları bulunmaktadır (Atwood, 2011: 30-39).

Şekil 8: Captain Marvel

Ancak bilimkurguyu mitolojik öykü ve masallardan ayıran temel özellik, insanın bilişsel yeteneğine seslenen bir söylem biçimi, bir kurgu niteliği taşımasıdır. Görülmektedir ki reel dünyayı eleştirebilmek için, onun algılama biçimine ve onun etiğini, kültürünü inşa eden diline kendini yabancılaştıran ve insanca bir dünyaya erişmeyi sağlayan bilişsel bir yaklaşımın egemen olduğu kurgusal bir anlatıma sahiptir. O halde bilimkurgu yapıtının değerlendirilmesindeki asıl nokta, yapıtın tarihimiz ve tarihin sağladığı olanaklar arasındaki diyaliktik ilişkiye ait algılarımızı hangi oranda düzeltilebilecek nitelikte bilişsel öğeler taşıdığıdır (Kaplan, Ünal, 2011: 47-48).

2.3.2 Bilimkurguda "Geleceğe Bakış"

Bilimsel romanların bilimsel film senaryolarına dönüşmeleri çok sürmez. Sokağın belirlediği yaşamın yarattığı kaygılar; yansımalarını serüven yazınında, bir yandan Ortaçağ'ın sembolleri ile oluşmuş korku motifleriyle birlikte sanayi devriminin yarattığı teknolojik kaygılarla birleşince serüven yazınının imgelerinde teknolojik değişimin sembolleri de kullanılmaya başlanır. Böylesi kültürel bir art alandan beslenen bilimkurgu örnekleri, sinemanın icadıyla romandan filme doğru bir geçiş yaşar (Tandaçgüneş, 2013: 310). Ünsal Oskay'a göre kapitalist sanayi toplumuna geçişle birlikte, ölüm olgusunun estetize edilmiş görünümleri, biyolojik anlamdaki ölüm olgusunu çok aşan bir simgesel düzenlenim olarak çağdaş toplum yaşamının en yaygın iletişim türlerinde yer almaya başlamıştır. Bu yeni dönemde ölümün tasarlanması toplumsal yaşamdaki sınırlanmışlıkların, edilginleşmelerin, bir başına kalmışlığın, güvensizliğin, çeşitli toplumsallaşma sorunlarının kişiye gitgide daha yoğun olarak duyumsattırdığı toplumsal bir gereksinimin dile getirilmesini amaç edinmiştir. Reel yaşamın yok ettiği, sınırladığı, olanaksızlaştırdığı temel insansal değerler ve bunların yaşam alanları, yaratılan bu fantazyalar ya da sinema aracılığı ile canlı tutulmak istenmektedir (Oskay, 2014: 72-73). Sinema kuramcısı Hugo Münsterberg ise bunun, teknolojik gelişme ile sinemanın kendine özgü bir sanat dalı haline geldiğini özellikle vurgular. Gözün görüntüyü hafızada tutma özelliği ile kareler arasında kurulan zihinsel köprü, dramatizasyon ile insan zihninde şekillenmektedir. Film seyircinin zihinsel olarak farklı mekânlara gidip gelmesini sağlarken aynı anda mekânlarda geçen olayları da takip edebilme şansı tanımaktadır.

Elbette sinema sanatı bunu teknolojisine borçludur. O halde sinema sadece eğlenme aracı değil aynı zamanda bir öğretme aracıdır. Münsterberg, sinemanın zihnin gerçekliğine yakın oluşunun seyirciyi pasif konuma oturtarak, düş görür gibi bilinç dışı bir aktivitede bulunduğunu kabul eden Freudien yaklaşımın aksine, izleyicinin sürekli etkileşimde bulunduğunu ve beynin algı sürecinde gördüğü imgeleri düzenleme yeteneği olduğunu söyler. Böylece sinema insana zihnindeki olayları hayal etme imkânı verirken, hayal edilenlerinde görselleştirilmesini mümkün kılar[37] (Buyan, 2013: 21-24). O halde Münsterberg'in iddiası üzerine, sinemanın izleyici ile kurduğu zihinsel bağlantının izleyiciyi bilişsel olarak geleceğe hazırladığını söyleyebiliriz. Zihnin hazırlık aşaması ise sinema tarafından sağlanmaktadır. Nesnelleştirilen hayaller dolaysız olarak gerçek olmakta, sinemasal vaatler geleceğe yansımaktadır.

Margeret Atwood, bilimin yeni mitler ürettiğini ileri sürer. Örneğin şöyle bir yeni yaratılış miti vardır:

> *" Evren Büyük Patlama sonucunda ortaya çıkmıştır. Sonrasında kozmik bulutlar dünyanın oluşumuna yol açmıştır. Peki 'Büyük Patlama'dan önce ne vardır? Tekillik. Tekillik ne? Bilmiyoruz. Bir hikaye olarak bakıldığında bilimsel mitos o kadar da iç açıcı değildir. Bu hikâyeler, öykülerde tekrarlanan doğruluk ve hakikate ilişkin temel önermelere duyulan inanç, hükmünü ve gerçekliğini yitirince yeraltına çekilmektedir. Ya da Avatar (2009) gibi filmlerde gün yüzüne çıkmaktadır. Ne de olsa bilimin ve mitlerin sorduğu her soru bilimkurgu tarafından sorulmaktadır* (Atwood, 2011: 66-67)."

Mitlerin terk ettiği alanlar ise bilimkurgu tarafından doldurulmaktadır. Ne var ki film izleme deneyimi izleyiciyi bütünüyle yönetmenin belirlediği geçicilik haline göbekten bağlı, sunulu estetik deneyimi tüketmeye mecbur bırakılmış, karanlık bir odadaki pasif, dış dünyayla bağlantısı kesilmiş bir seyirciye indirgediğinden, özel efektlerin izleyiciyi çarpma eğilimi herhangi bir düşünsel karşılık verme imkânı bulacağı en ufak bir hareket alanı bırakmayarak sinemanın otoriter yanını pekiştirir (Bould, 2012:15).

[37] Bu düşünce, beynin algı sürecinde gördüğü imgeleri düzenleme yeteneğini öne çıkaran Gestalt prensibine dayanır. Gestalt teorisi, 20. yüzyılın başlarında Alman psikologlarca geliştirilmiştir. Temelde bütünün, onu oluşturan parçalardan fazlasını ifade ettiği prensibine dayanır. Kompozisyon halinde bulunana imgelerin benzerlik, yakınlık, süreklilik ilişkisine bağlı olarak insan zihni tarafından yeniden düzenlenerek algının oluştuğunu savunur ve bunu görsel örneklerle ispat yoluna gider.

Modern bilimkurgunun tanınabilir bir biçim ve eser topluluğu olarak inşasının bir diğer önemli boyutu ise yeni bir mecra olan sinema ile hiç zaman yitirmeden bağlantı kurmasında görülebilir. İlk film anlatılarından biri olan George Melies'in 1902 tarihli *Voyage dans la Lune' u (Ay'a Yolculuk)*, Jules Verne'in hikayesinin on dört dakikalık bir versiyonudur ve aslında bilimkurgudur (Claeys, 2017:197). Hatta ilk bilimkurgu olmak için yarışan 19. yüzyıl metinlerinin üçü de –*Frankenstein, Dünyanın Merkezine Yolculuk ve Zaman Makinesi* – defalarca filme çekilmiştir; ama bu romanların en eskisinin – *Frankenstein*- film versiyonları bilimkurgudan çok korku filmi olarak algılanmaktadır. Daha çok fantastik seyahatlere dayanan dönem bilim kurguları *Le Voyage a Travers L'impossible* (1904) filminde de karşımıza çıkar. Méliés'in kullandığı sinema hileleri bilinen ile bilinmeyen arasında şaşırtıcı görüntüler çıkmasını sağlar. Fantastik gezilerde tuhaf mahlûklarla karşılaşılır; bunların özellikleri ve yetenekleri dünyadaki varlıklara hiç benzemez. Méliés'ın yaratmış olduğu karakterler 1940'lı ve 1950'li yılların tipik bilim-kurgu filmlerindeki 'bug eyed monster'[38] ın ilk öncüleridir. Bilim kurgu filmlerinin teknoloji ile birlikte gelişim göstermesi ve toplumun tümünü ilgilendiren konularla ilgili olması örneğin yeni teknolojik buluşlarla donanmış taşıt araçlarının devasa mesafeleri inanılmaz hızla aşması, gelişen otomobil teknolojisinin sinemasal yansımalarıdır. Bilindik, günlük yaşama girmiş teknolojik taşıtların, dünyaya saldıran fantastik, yabancı ve tehditkâr istila makinelerine dönüşmesi çok da uzun sürmeyecektir. Bilim kurgunun ilk teması olan fantastik yolculuk fazla gecikmeden bugüne kadar cazibesini kaybetmeyen ikinci bilim kurgu temasını ortaya çıkartır: İstila ve öteki dünyaların varlıklarıyla "dehşet verici karşılaşmalar" temasını. *The Airship Destroyer* (1909), *The Aerial Anarchists* (1911), *Pirates of 1920* (1911) filmleri ile birlikte bilimkurgu sinemasının istila, işgal ve kuşatma öyküleri ile sıklıkla alabildiğine somut, alabildiğine reel şekilde ideolojisi de şekillenmeye başlar. Bilim- kurgu türünün gelişmesinde çok etkili olmuş üçüncü bir tema daha sessiz sinema döneminde ilk uygulamalarını bulur. *"Mad scienstist*" terimiyle tanımlanan 'çılgın bilim adamı tipi' bilim kurgu sineması için vazgeçilmez olacaktır. Tema, 1930'lu yıllarda Amerikan sinemasını şekillendirecektir. Kötü niyetli, içi kararmış, ruhsal dengesi bozuk bilim

[38] Bug eyed monster: Böcek gözlü canavar.

insanları ‘*mad scienstist’*[39]’in klişe yorumuyla biçimlenmiştir. Janes Whale’ın *Frankenstain* (1931) filmi, Rouben Mamoulian’ın *Dr. Jekyll and Mr. Hyde* (1932*)* filmi bütün denetimi kâşifinin elinde toplanmış, biyolojik ve anatomik açıdan değiştirilmiş insan yaratma çabasını anlatan filmlere örnektir. (Roloff, Seeβlen, 1995: 130-172). Deli bilim insanları, ikinci sınıf ‘ikisi birden’ filmlerin olmazsa olmazı haline gelir. Ellerinde deney tüpü, beyaz önlük giymiş adamlardan bir tanesi mutlaka ya kötülük peşinde ya da dünyayı ele geçirmek derdindedir. Bilim insanları ya çılgındır ya da yanlış yola sapmış durumdadır. Ancak Peter J. Kuznick *‘’...cesur istisnalar haricinde, 20. yüzyılın, bayağı amaçlar için bilimi istismar eden yöneticilerin’’ hizmetindeki bilim insanlarının ‘’kendi değerlerini ve etik düsturlarını defalarca hiçe saymasına’’* sahne olduğunu yazar. Örneğin 1936-1945 arasında dünyanın dört bir köşesindeki bilim insanları milliyetçi ve ideolojik baskılara boyun eğmişlerdir.

> *‘’Sovyet bilim insanlarının Lisenkoizme boyun eğişleri, Alman bilim insanlarının Nazi rejimine sağladıkları ideolojik ve teknik destek…Amerikalı bilim insanlarının atom bombalarının geliştirilmesinde ve kullanılması kararında oynadıkları rol, bilim insanlarının mevcut iktidarlara ve egemen ideolojiye hizmet etme yönündeki iradesini açıkça ortaya koyar.’’*(Bould, 2015: 38-39).

Bilim kurgu türünün gelişiminin teknolojinin ve doğa bilimlerinin ilerlemeleriyle bağlantılı olduğu apaçık bellidir, yeni olanaklar hayal gücünü körükler. Ancak diğer yandan dünyanın büyük güçler arasında paylaşılmasıyla ortaya çıkan uluslararası anlaşmazlıkların belirlediği siyasal gelişmeler de bilim kurgu türünü etkilemekte geri kalmayacaktır. Dünya yeni büyük güç odaklarınca paylaşılmış, ulusal anlaşmazlıklar, çoğunlukla ideolojilerin bayrakları altında dünya görüşlerinin çatışmasıyla birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. Daha önce istila amacı güden ve keşfedilmemiş diyarlara yapılan yolculukların anlatıldığı hikâyeler teknolojinin gelişimi ile birlikte siyasal ve ekonomik ilerlemenin yansımalarının anlatıldığı öykülere dönüşmüştür (Roloff, Seeβlen, 1995: 164).

[39] Bu tür filmler, mad sciensti dinsel yaratılış mitsonu geleneksel biçimiyle kabul etmeyen insanı temsil eder. Ve elbette sonunda cezasını gene tanrısal yaratıma aykırı kendi yaratığının elinden çekmekten kurtulamaz (Roloff,Seeβlen, 1995: 173).

1930'lu yıllar bilimkurgunun altın çağını yaşamaya başladığı yıllardır. Henüz televizyonun egemenliği kurulmamış olduğundan, bugün aylar hatta yıllar süren televizyon dizilerinin yerini radyo oyunları dizileri tutmaktadır. ABD'de bunlara uzunluğu ve ucuzluğu nedeniyle *'Soup Opera'*, *'Pulp Fiction'* gibi isimler verilmiştir. Gazeteciler ve eleştirmenler tarafından takılan bu adlara *'Space Opera'* da eklenmiştir. *Space Opera*'nın sinema ve televizyondaki en iyi örneği *"Flash Gordon"* ile *"Buck Rogers*" olabilir. *"Uzay Yolu-Star Trek"* ile *"Uzay 1999"*da birbirine bağlı episodları bakımından "Uzay Serüvenleri'ne örnek gösterilebilirler. Bilim kurgu filmleri 1950'lerin başlarında *Destination Moon* ile genişletilmiş bir izleyici kitlesine kavuşur. Bunu takip eden dönem filmleri ise genellikle dünya dışında bir başka gezegende, yıldız imparatorluklarında ya da başka güneş sisteminde geçen serüvenler dinleyici kitlesi tarafından büyük ilgiyle takip edilmektedir (Bayar, 2001: 36).

1950'lerde ve 1960'ların başındaki eserler Soğuk Savaş'ın getirdiği konformizm ve durağanlıkta verilen eserlerde yoğun kötümserlik yer almaktadır. Eserlerdeki karakterler, çizilen baskıcı toplumu değişimlerden alıkoyan toplumsal olarak üretilmiş yanılsamaların farkına varsalar bile genellikle bir şey yapmaktan acizdirler, isyanları beyhudedir. Nükleer kıyamet fikri eserlerini sarmalamıştır. Anlayışları ve kontrolleri ötesindeki politik ve teknolojik güçlerin tehdidi altında olan, sonradan insanlar üzerine kurulan, eserler arka arkaya gelmektedir (Kellner, Best, 2007: 130). Bu açıdan bakıldığında, 1960'lardaki bilimkurgu filmleri oldukça geniş bir türe aittir. Her ne kadar 1950'ler için *The Thing From Another World* (1951) gibi filmlerdeki Kara Film tarzı, Soğuk Savaş paronayasının nitelediği bilimkurgu filmlerinin altın çağı dense de, bilimkurgunun en iyi dönemi 1960'lardır. 1950'lerde uzay istilalarının ve canavar saldırılarının anlatıldığı filmlerin yapılması sürse de, bilimkurgu politik spekülasyon *(Casuslara Karşı,* 1962), kabus gibi korku *(Seconds,* 1966*)* ve samimiyetsiz uzay operası *(Barbarella,* 1968*)* gibi farklı biçimler ortaya çıkar. Özellikle ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki soğuk savaş dönemindeki uzayla ilgili rekabet bilimkurgunun uzay filmlerini bağrına basmasına neden olur. O dönemde yapılan Ay araştırmaları, uzay serüvenlerine olan ilgiyi teşvik eder. Özelikle *2001: Uzay Macerası* (1968) filminin teknoloji dolu geleceği

ikna edici şekilde gerçekleştirmeyi mümkün kılan özel efektler ile bilimkurgu filmleri üzerindeki etkisini tahmin etmek çok da zor değildir. Yine aynı yıl yapılan *Maymunlar Cehennemi*'nde ise bir astronot ekibin maymunların baskın tür olarak geliştiği ve insanların köle olduğu bir gelecekteki gezegene düşmesi distopyanın bilimkurguyla harmanlamasını sağlar (Kemp, 2014: 290). Sayısız bilimkurgu öyküsünde temel motif olarak karşımıza çıkan "kendi gerçekliğini koruyamama endişesi" paradoks üretmeden durmaz. Ütopyadan yoksunluktur bu. Demek ki bilim-kurgunun anti-ütopyası, mevcut gerçekliği hayatın anlamı olarak okuyup savunmaktan başka bir şey değildir. Bilim kurgu bir başına bir hayatı, tarihsel ütopya mitosuna ihtiyaç duymadan da mümkün kılan plüralist [40] anlayış ve tasarımı spekülatif bir biçimde harekete geçirir. Bu bağlamda anlaşılan plüratist bir toplumun, üyelerine en iyi yaşama koşullarını ve mümkün olabilecek en elverişli gelişme olanaklarını hazırlamak hedefinden daha net tarif edilebilecek hiçbir mitosu yoktur. Hiçbir tarihsel ütopyaya yer vermeyen, doğru dürüst tarif edilebilir biricik hedefi, bireylerine kendilerini geliştirme olanağı sunmak olan plüralist toplum anlayışında, mutlu bir gelecek, bir ütopya projesiyle kesinlikle ilintilenemez. Böyle bir gelecek ancak zorlu toplumsal dengelerin ayakta tutulabilmesiyle mümkün görünmektedir (Roloff, Seeβlen, 1995: 95-97).

Bilimkurgu filmlerinin geleceğe yönelik temalara, özellikle de fütürist teknolojiye ve insan yaşamına olan etkisine atıfta bulunan konulara değinmesi çok sürmez. Sinema iki geniş kategoriden birine dönüşmeler yaşar. "Ütopyacı" ya da "distopyan". Ütopik perspektif, geleceğin imajında sosyal gelişimin olumlu yönlerini, teknolojik gelişmenin sosyal kalkınma ile tanımlanmasını, insani refahın teknolojik gelişmeyle artmasını ve insan emeğinin işgücünden kurtulma ihtimalini vurgulayarak göstermektedir. Bununla birlikte, distopya vizyonu, geleceğin tasvirinde insanın ilerleyişinin öncü imajlarını yaratmakta, teknolojik gelişmenin toplumsal gelişim ile inkâr edilmesini, insanın yabancılaşmasının ve pasifliğin yoğunlaşmasını ve güç mekanizmasının teknolojik gelişme ile rasyonalleşmesini vurgulamaktadır. Bu iki

[40] Plüralizm: Gerçekliğin çok sayıda, bağımsız, ilintisiz, bir bütün oluşturmaktan uzak ilkelerden oluştuğu anlayış; siyasal-toplumsal ve ideolojik fenomenlerin çok biçimliliği.

bakış açısı arasındaki karşıtlık, her vizyonun toplumu, gücü, tarihi, teknolojiyi ve benzerlerini nasıl anladığına göre değişir.

1950-1960 yılları arasında yayınlanan pek çok bilimkurgu öyküsü insanın uzaya yayılışını çok gerçekci biçimde anlatır. Arthur C.Clarke'ın *SOS Ay, Mars'ın Kumları, Kül Rengi* ve Robert Heinlein'ın *Ayı Satan Adam, Dünyanın Yeşil Tepeleri, Kızıl Gezegen* çalışmaları buna örnektir. Bu damar belirli aralıklarla işlenir.

Bilimkurgu bilişsel etki yaratmak için sadece diyaloğa değil, aynı zamanda bilimsel fizik kurallarından ziyade seyircinin benzer bir fenomenle ilgili, birebir yaşayarak veya dolaylı yoldan edindiği kişisel deneyimi çağrıştıran genişletilmiş sağduyunun inandırıcı çeşitlemeleriyle donatılmış görsel ve işitsel tasarıma da yaslanır. Örneğin, ses boşlukta seyahat edemediği halde ve uzaydaki patlamaların şiddeti yanıcı gazların yokluğu sebebiyle gayet sınırlıyken, *Star Wars'*ta (1977) Ölüm Yıldızı'na yapılan saldırı, *The Dam Busters* (1955) ve *633 Squadron* (1964*)* gibi savaş filmlerindeki bombardıman hareketleri ve it dalaşlarının kültürel belleğini de içeren gerçeğe yakınlık sistematiğinin ikna ediciliğinden hareketle kendisine bir yetkinlik payesi çıkarır. Benzer biçimde, *Star Trek ll : The Wrath of Khan* (1982), can alıcı Mutura Nebulası kedi fare savaşı sahnesinde; *Run Silent, Run Deep* (1958) gibi denizaltıda geçen savaş filmlerinden ilham alınır. *2011:A Space Odyssey*, uzayın sessizliğindeki ısrarı ve uzay uçuşunun rutin prosedürlerine kararlı biçimde çarpıcılıktan uzak kalarak gösterdiği ilgi aracılığıyla daha değişik bir gerçeğe yakınlık üretir. Benzer bir gerçeğe yakınlık sistematiği *Andromeda Strain*'de (1971) karantina prosedürleri ve uzaydan gelen kristalize virüsün kılı kırk yaran tetkikiyle, *Terminal Man*'de (1974) fazlasıyla uzun cerrahi müdahaleyle; *Alien*'da (1979*)* uzay gemisinin inişiyle ve *Moon*'da (2009) gündelik yaşamın biteviye tekrarlarıyla yaratılmaya çalışılır. Bu son iki film tıpkı *Eolomea* (1972), *Solyaris* (1972), *Dark Star* (1974), *Accion Mutante* (1992) ve *Cargo'*da (2009) olduğu gibi –teçhizatın ve insanların yıpranmış, bitkin, çöküşün eşiğinde oluşundan da- bir gerçeğe yakınlık hissi çıkarır (Bould, 2012,19). Bu nedenle izleyici anlamsız olduğunu fark etse bile bilimkurgu filmlerinde bilimsel bilgiden başka şeyleri ve ondan daha fazlasını iletmek amacıyla sık sık kulağa bilimsel gelen bir dil kullanılır.

1978-80 yılları dünyanın toplumsal ve ekonomik tarihinde bir dönüm noktasıdır, çünkü Birleşik Krallık'ta Margaret Thatcher, A.B.D'de Ronald Reagan başa geçmiş ve Çin'de Deng Xiaoping'in ekonomik reformları neoliberal [41] dönüşümü başlatmıştır. Neoliberalizm küresel sermeye birikimini canlandırmakta çok başarılı olamamışsa da ekonomik elitin gücünü arttırmıştır. Toplumların durumu iç açıcı değildir, çalışan nüfusun fakirleşmesi, artan işsizlik gibi hususlar eylemelerinin bedel ve sonuçlarından kaçabilen güç ile sömürüp terk edeceği kitleler arasındaki asimetriyi artırır. Neoliberalizmin sebep olduğu 'sanayisizleşme' sonrası çöküşe ilişkin ilk ipuçları *Aclockwork Orange* (1971), *Soylent Green* (1973), *Eraserhead* (1977) ve *Mad Max* (1979) gibi filmlerde görülür. 1980'lerle birlikte bu konu, filmlerde daha sık işlenmeye başlar: *Escape from New York* (1981), *Blade Runner* (1982), *Cape Flesh* (1982), *The Brother from Another Planet* (1984), *Repo Man* (1984), *The Terminator* (1984), *RoboCop* (1987) *Darkman* (1990), *Hardware*(1990), *Accion Mutante* (1993) (Bould, 2015:191-192).

Bilim kurguda teknoloji, masaldaki büyünün yerini almıştır, aynen büyü gibi, arzuların yerine getirilmesi amacına hizmet etmek ister; ama teknoloji, arzuları giderme aracına dönerek arzuların niteliğine de etkimiş, arzunun masaldaki karakterini yok etmiştir (Roloff, Seeβlen, 1995: 89). Bilimkurguyu mitolojik öykü ve masallardan ayıran temel özellik, insanın bilişsel yeteneğine seslenen bir söylem biçimi, bir kurgu niteliği taşımasıdır (Kaplan, Ünal, 2011: 47). Aralarındaki keskin ayrılığa rağmen bilişselliğin, bilişsel bir etki yaratmanın hali hazırdaki aygıtları olarak kaldığında ısrarcıdırlar. Her ne kadar bu düşünce, eleştirel rasyonalitenin ete kemiğe bürünmüş hali olsa da başka ikna biçimlerinden etkilenmeyen ideal bir okurun varlığına dair bir önkabul barındırır. Uygunsuz veya ikna edicilikten uzak bilimsel araştırmaların bazı filmlerin değerini azaltma ya da film akışına sekte vurma ihtimali bulunmakla birlikte, *Gojira* (1954*)* ve *Plan 9 From Outer Space*'te (1958) görülebileceği üzere, "kötü" bilim de çeşitli amaçlara hizmet edip farklı hazlar üretebilir (Bould, 2012: 21). O halde burada sorulması gereken soru bilimkurgu ile anlatılanların toplumsal kontrol mü, geleceğe hazırlık mı, yahut safi hikaye mi

[41] Neoliberalizm, insanın mutluluğunu ancak bireysel girişimci nitelikleri ve özgürlükleri serbest bırakarak sağlanabileceğini, bunu da güçlü bireysel mülkiyet hakları, serbest piyasa ve serbest ticareti koruyan kurumsal bir çerçeve içinde yapmak gerektiğini iddia eden, devletin rolünü sadece bu çerçevenin oluşturulması ve korunması olarak sınırlayan ekonomik bir doktirindir (Bould, 2015: 191).

olduğu sorusudur. Bilim-kurguya duyulan ilgi insanların mitlere dayalı hayalgücünün sınırına dayalı olan merakı mıdır yoksa geleceğe hakimiyet merakı mıdır? Bu sorulara on yıllardır çok farklı cevaplar verilmiş, üzerinde pek çok tartışma gerçekleştirilmiştir. Bilimi sosyal dünyadan koparma eğilimi oldukça imkânsızdır. Ancak bunu aktarırken zihni soyutlama anlayışı, bilimin maddesel bir gerçekliği üzerinde temellenmekle birlikte, yine de sosyal, siyasi, ekonomik, ideolojik ve psikolojik tesirlerden arınmış olduğuna dair inanışı besler. Bould bunu şöyle örnekler:

> *"Örneğin ozon tabakasındaki deliğin genişlemesine dair bir gazete ekosfere karşı işlenen cürümlerden sorumlu tutulan kloroflorokarbon gazlarını… bertaraf etmek amacıyla montaj bantlarında değişikliğe giden çokuluslu şirketlerin ceo'ları; kimyevi maddeler, soğutucular ve atıl gazların yoğun olarak kullanıldığı önde gelen sanayileşmiş ülkelerin yöneticileri, "kimyagerlerle aynı fikirde olmayan" ve "beşeri faaliyetlerle bilgisi bulunmayan döngüsel dalgalanmalardan bahseden" meteoroloji uzmanları, ve "uluslararası anlaşmalar, motoryumlar, gelecek nesillerin hakları ve ülkelerin kalkınma hakkı" gibi konularla ilgilenen "Üçüncü Dünya ülkeleri ve çevrebilimciler. Aynı gazete AİDS, bilgisayar çipleri, dondurulmuş embiriyolar, balina göçü, gebelikten korunma gibi haberlere de yer verir".* (Bould, 2012: 25).

Ancak bu tarz toplumsal aktörlerin oluşturduğu haberlerin sinematik imajları, ilk kez ortaya çıktığı 1920'ler ve 30'larda daha da belirgindir. Bu tür kaygılar dönemin filmlerinde de açıkça görülmektedir. *Verdens Undergang* (1916) filminde olası bir kuyrukluyıldız çarpışmasına dair haberler borsanın çökmesine yol açar (Bould, 2012: 313). Toplumsal bellekten beslenen bilinçaltı, korkuların yön değiştirerek farklı göstergelerde anlam bulmaları, temeldeki kaygıyı yok etmese bile, geçici bir rahatlamaya, gerçeklikten uzaklaşmaya hizmet etmeye başlar. Sinema hiç kukusuz bu yüzden giderek sinema olma özelliğini yitirmektedir. Çünkü gerçeğin yerini almaya çalışmaktadır. Gerçek giderek sinemayı yok ederken; sinema da giderek gerçeği yok etmektedir (Baudrillard, 2015: 120).

Toplumsal ilerleme kendine özgü paradokslar üretip durur. İnsanın kendi teknolojik yaratımları karşısında anlam ve önemini yitirmesi, makinelerin düşünmesi ve insanın düşünme ediniminin sonuna gelmesi gibi (Roloff, Seeβlen, 1995: 88).

2.3.3. Bilimkurguda "Yeninin Büyücüleri: Makineler"

"Başla eller arasındaki aracı yürek olmalı"
(Metropolis)

Robotlar ilk çağlardan itibaren hayal edilmiş ve biçimlendirilmiş, masallarda ve söylencelerde, dini metinlerde ve dev heykellerde olan şeyin ilk endüstrileşmiş formudur. Onlar insan bedenini işgücüne sınırsızca köle etmiş olan kapitalist sistem içerisinde insanın aşıldığı teknik olanaklar içerisinden filizlenmişlerdir. Kapitalin evrimi makinenin giderek otonom ya da otonom görüntüde iş yapar hale gelmesini sağlar. Tüm uygarlık ideali en ilerici biçimiyle robotlar ve onun ilk arkaik beynini oluşturacak (aynı zamanda yapay zekânın da atası) dev bilgisayarları bu şekilde görmek gerekir (Batukan, 2017: 19). Karmaşık, yapay insan benzeri varlıkların yaklaşması beklentisi popüler bilim kurgu medyası yoluyla insan hafızası içine silinmeyecek şekilde kazınmıştır. Bu ise Fritz Lang'ın 1927 başyapıtı *Metropolis* (1927) gibi filmlerde erken sinema döneminde gerçekleşmeye başlar. Aşırı iyimser yapay zeka (AI) uygulayıcıları *2001: A Space Odyssey* (1968) gibi daha modern tekliflerle, *Terminatör* (1984) ve *Matrix* (1999) gibi filmlerle bu makinelerin varışlarının yakında olduğunu ve biraz da olsa zaman çizelgesinin öne kaymış olduğunu gösterir. Bu tür filmlerde makineler, potansiyel kurtarıcıdırlar, özerk operasyon yeteneğine sahiptirler, yetkin, kasıtlı ve zeki varlıklardır. Karmaşık ve dinamik ortamlarda etkileşim gösterirler. Eğer bir makine insan faaliyetlerini yürütmek için görülemiyorsa insanlıktan kurtulma inancını sürdürebilir. Algı, hareket ve navigasyon gibi insani yetenekler reel dünyada karşılaşılan sentez girişimlerle gerçekleşmektedir.

Teknoloji, androide geldiğinde ise insanlık ikinci bir aşamaya ulaşır. Dünya Savaşları sonrası dönemde uygarlığın yıkım fikri edimselleşmiş ve araçsal aklın yol açabileceği büyük felaketler karşısında insanlık ideali büyük bir sarsıntı geçirmiştir. Bu şartlar içerisinde bir yandan insanlık formu hızla revize edilirken bir yandan da Golemsi robotların demir gövdelerinin barutla donatıldığında muktedir olduğu yıkımın önüne geçilmesi gerekmektedir. Karada tanklar, havada uçak ve helikopterler, denizde gemiler ve denizaltılarla insanlık kendi kıyametini çoktan hazırlamıştır. Androide dair hayaller ve çalışmalar bu durum içerisinde başlar

(Batukan, 2017: 20-21). Robert B. Fisher "Yapay Çılgınlık" adlı makalesinde "akıl" içeren araçları içeren filmleri ilginç takıntılara dayalı olarak çözümlemektedir. Bu özelliklerin hepsi insana uyarlandığında yaygın olarak görülen davranış bozuklukları olarak nitelendirilir. Yani Fisher'e göre insanı değişen derecelerde etkileyen zihinsel anormallikler filmlerde yapay zekâlarda görülür. Sevilme takıntısı, insan olma ya da en azından fiziksel olma takıntısı, uzlaşmaz çatışmalardan aşırı davranış takıntısı ve megalomania takıntısı. Bu özellikleri ile bir AI[42] aracısının bir filme nasıl katkıda bulunabileceği konusunda özellikle bir uğraşı yoktur. Aslında, AI ajanları içeren filmlerin parselleri ve karakter rolleri çok farklıdır. Genelde bir kriz etrafında yapılandırılmış aksiyon filmleri ve çözünürlüğü, ana karakterin statüsüne, yeteneklerine veya bakış açısına uzadığı pasaj filmleri, anormal davranışlar arasındaki etkileşimi araştıran ekstrem davranış filmleri gibi. İnsanların belirsiz gelecek kaygısı her zaman yeni bir teknolojik kaygı yaratmaktadır. Bu Al için de farklı değildir. Çünkü Al kaygısı teknolojik kaygıları açıkça görülür kılmaktadır (Fisher, 2001). Çoğu insan 1960'larda AI devriminden tamamen habersizken – aslında birçoğu henüz bilgisayarla tanışmamışken- tanışma (2001: Space Odyssey) HAL [43] aracılığı ile oldukça şaşırtıcı biçimde olur. Batukan'ın da dediği gibi *"...yapay zekâ(Al) insan zihninin kapasitesini çoktan aşmış olan bir sentetik varoluşun artık bir bedene ihtiyaç duymadığı aşamadır"*(Batukan, 2017: 25). *Saturn 3* (1980), *Robot Wars* (1993), *A.P.E.X* (1994), *Red Planet* (2000), *The Outsider* (1997), *Lost in Spaces* (1998) gibi filmler insanlığı yeni bir alt bilim türünün bulunduğu yere davet eder. Cihazlar, düşünen makineler ve yapay insanlar.

Teknolojiye eleştirel yaklaşanların en çok kullandığı göstergelerin başında insan görünümlü robotlar gelir. Endüstri Devrimi ile makineleşmeye gidilmiş, günümüzde yapay zekânın da denkleme dahil olmasıyla insanı zihinsel açıdan da alt edebilecek insansı varlıkların yaratacağı tehditten sıklıkla bahsedilmektedir (Kaplan, Ünal, 2011: 89). Ancak 1950'li ve 1960'lı yıllar insan görünümlü sevimli robotların zamanıdır. Savaş aygıtının vazgeçilmez bir parçası haline çoktan gelmiş olan dev, soğuk ve ağır metal yığınları yerine insan boyunda ve insana mümkün olduğunca

[42] Al: Artificial Intelligence(Yapay Zeka)
[43] HAL: Heuristically programlanmış Algorithmic bilgisayar

benzer üretilmiş yeni robotlar insanlar için tasarlanır. Özellikle savaş sonrası kapitalizmin modeli olarak android, robottan daha gelişkindir. Teknolojik açıdan insan benzeyebilmesi için metal parçaları gizlenmiş dış yüzeyi insan derisine benzer bir madde ile kaplanmıştır. Gerçekçi ve çalışır modelleri ancak son on yıl içerisinde yapılmış olsa da Fritz Lang'ın *Metropolis*'indeki (1927) kadın android figürü İkinci Dünya Savaşı öncesinden ilk örnek olarak görülebilir (Batukan, 2017: 20-21). Savaş sonrası politikalar bilim ve teknolojinin insanlık üzerindeki etkisini somut biçimde göstermektedir. Özellikle insanlığın yaşayabileceği toplumsal karmaşa ve kasvetli gelecek düşüncesi dünya yaşamı ile soruları da beraberinde getirir. *Metropolis* [44](1927) bu açıdan da film tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Modern distopya filmleri için yol gösterici ve tematik bir özelliğe sahip film, *2001: Bir Uzay Macerası* ve *Yıldız Savaşları*'ndan *Blade Runner'*a kadar çeşitli bilim kurgu filmleri tarafından görsel olarak da taklit edilmiştir.

Kişiyi giderek cansızlaştıran, bedenini bilim ve modernite ile farklılaştıran ve ona bu dünyada yeni bir güç katan mevcudiyetini şekillendiren, insan olarak kabul edilmese de bu yaşam ölçütlerine göre tasarlanan robotlar, insanın cisimleşmiş hali olarak görülebilir.

Şekil 9: Fritz Lang, Metropolis (1927) Film Afişi

Andrew Martin'in [45] insan kabul edilmesi iki yüz yılını alır. Bu iki yüz yıl boyunca, kendi parasını kazanma ve harcama, giysi giyme, özgür olma, karara verme

[44]*Metropolis*, ortak emekçiler ve yüce aydınlar arasındaki bölünmüş bir hiyerarşik toplum çatışmasını anlatmaktadır.

[45] Isaac Asimov'un "The Bicentennial Man"(İki Yüzyıllık Adam) (1976) hikâyesinin robot kahramanı.

haklarını yavaş yavaş edinirken insanların önyargılarıyla, robot karşıtı düşüncelerle, kendi yasal, sosyal ve vatandaş statüsüyle ilgili sorularla ve sayısız adli tartışmalarla yüz yüze gelir. Kendi orjinali metal bedenini tamamıyla organik olarak aktarsa da, dünyasındaki insanlar onun icat ettiği yapay organlar ve protez uzuvlarla bedenini değiştirirken, Andrew kanun nezdinde insan dışı olarak kalır. Nihai hukuk zaferi, ancak onu yaşlandırıp ölümüne yol açacak bir operasyon geçirmekte diretince gerçekleşir. Dünya Başkanı haberi bizzat verir: *"Elli yıl önce, yüz elli yıllık bir robot olduğun ilan edilmişti, Andrew" der başkan. Bugün senin iki yüzyıllık*[46] *bir insan olduğunu ilan ediyoruz, Mr. Martin"* (Kakoudaki, 2017: 145). 1970'lerin sonunda bilimkurgu alanının, karmaşık sosyal ve siyasal konuları vurgulayan yeni sesler ve deneysel yazım stilleriyle birleşmesi ve ayrıca Yeni Dalga akımının eleştirel ve kuramsal devrimleriyle kaynaşması Asimov'un mükemmelleştirdiği biraz daha eski moda, karakterleştirmesiyle derinlik açısından gelişmemiş öykü tipine can katar. Zamanla robot karakterlerle yapılan bilimkurgu filmleri köleleştirilmiş robotlardan efendi robotlara doğru bir dönüşüm yaşar. Bunun başlangıç örneği olarak gösterilebilecek filmlerden biri ise *Savaş Yıldızı Galactica*'dır.

'Savaş Yıldızı Galactica' dizisi isyan eden robotların hikâyelerini anlatır. Dizi filmin başlangıç yazısı robotların eylemlerine duyulan –teknolojinin sonunun nereye varacağını hesap edemeyen insanların duyduğu- güvensizliğin bir göstergesi olabilir.

> *"Saylonlar insanlar tarafından yaratıldılar*
> *On iki kolonideki yaşamı kolaylaştırmak için yaratıldılar.*
> *Ve sonra bir gün Saylonlar, efendilerini öldürmeye karar verdiler".*

Kakoudaki'ye göre bazı metinlerde robotların ayaklanması için siyasal ve toplumsal nedenler olsa da bazen isyanın arka planı öylesine zayıftır ki yalnızca tepkisel görünür, sanki robotların asıl işi sonunda "bizi ele geçirmek" ya da "zıvanadan çıkmak"mış gibi. İnsanlık tarihi hayal ürünü olan (şu an) saldırılara karşı bu tarz kısasa kısas farz edilerek planlanmış azınlıklara karşı, katliamlardan ırk başkaldırılarına ve etnik temizleme kampanyalarına kadar sayısız linç gösterilerine

[46] Andrew Martin'in insan kabul edilmesi için geçen süre, Birleşik Devletler'in bağımsızlık bildirgesinde verdiği sözü nihayetinde yerine getirdiği, Afrikalı Amerikalıların haklarının yurttaşlık hakları hareketleri sonrasında üst mahkemece onaylanması için geçen süreyi-200 yılı- ima eder (Kakoudaki, 2017: 147).

yol açmış eylemlerle doludur. Ya da *Metropolis*'teki android Maria'nın kışkırttığı tahripkâr insan tepkisinin neticede azmettiricisinin aleyhine dönmeden evvel her şeyi temelden sarsması gibi insanların yanıtı da öngörülemez ve kontrol edilemez olabilir (Kakoudaki, 2017: 159).

Robot isyanları teknolojiye duyulan güvensizlikten ileri gelse de robot şiddeti ayrıca insan hatalarından da kaynaklanabilir. Nedenini bilemediğimiz bir isyan ise mutlaka bu işleyişi güvence altına alacak bir sistem yaratmalıdır. Tıpkı Stanley Kubrick'in *2001: Uzay Macerası'nda* (1968) olduğu gibi. Filme göre insan ırkı ulaştığı teknoloji sonucunda farklı türlerle iletişim kurmak için uzaya gider. Ancak uzay gemisinin bilgisayarı HAL buna engel olmak için isyan eder ve mürettebatı öldürmeye kalkışır. Ya da *Yaratık* (1979) filminde olayların akışını değiştiren android *Nostroma*, şirket yönetmeliğini uygulamak için gemi mürettebatını tehlikeye atmaktan çekinmez. Yaşanılan robotik kaos insanlık tarihinde bakış açısının da hafızasını taşımaktadır. Bilimkurgu türü sayısız robot ve android hikâyesi işlemiştir. Evrensel haklardan, insan haklarına kadar geniş bir yelpazede de bulunan öyküler -isyan eden robotlar hariç- genellikle etik bir tutum sergilemektedir. Stephen Spielberg'in Artificial Intelligence[47] (2001) filmi aile tarafından istenmemesine rağmen yine de onları sevmeye programlanmış yapay çocuk David, insani olan davranışların sorgulanması açısından bir örnek teşkil eder. Filmde verilen duygular öyle güçlüdür ki robotun fiziksel durumunu yok sayar. Ersümer'in işaret ettiği gibi, *"...teknoloji- beden bütünleşmeleri için A.I filminin sunuduğu herhangi bir görüntü yoktur. Tam tersi bir şekilde, bedenlerinde et ile makinayı aynı anda taşıyan insanlar(cyborgler) yerine insan görünümünde makinalar; makineleşen insanlar yerine de insanlaşan makineler vardır*".

Belirleyici özellikleri olmayan robot kitlelerini hayal etmek, sayıca fazla ve kişiliksiz robot işçilerine duyulan arzuyla da ilgilidir. Robotların gayriresmi ve bilinçli bireysel varlıkları, onları tahakküm altına almanın vicdan azabından da

[47] A.I'nın öyküsü şöyledir. Gelecekte küresel ısınma nedeniyle buzlar erimiş; i kıyı şehirler sular altında kalmıştır. Fakir ülkeler açlık sorunlarıyla boğuşurken, zengin ülkeler nüfusu kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Bu nedenle insan görünümlü robotlar toplumsal hayatın önemli bir parçası haline gelmişlerdir. Çocukları hasta olan Swinton ailesinin robot David'i evlat edinmesiyle olaylar gelişir.

kurtarmaktadır. Bu açıdan bakıldığında robotik kitle fantezisi aynı anda hem cisimleştirmeye hem de kişiliksizleştirmeye duyulan karmaşık arzuyu ifade eder. Öte yandan da her alana uygulanabileceği düşüncesi, mükemmel bir şekilde otomatikleştirilmiş en kişi dışı robotların bile akıllara getirdiği teslimiyeti göstermesi açısından bütün ihtiyaçların karşılandığı bir dünya hayali sunar (Kakoudaki, 2017: 168). *Matrix*[48] (Andy ve Lana Wachowski, 1999) filmi bu hayalin cisimleşmiş halidir. Varlıkları dev bir makinaya bağlı olan insanlar gerçekliği sorgularken insani olan yanlarından uzaklaşmış farklı bir forma bürünmüşlerdir.

Yönetmenliğini Ridley Scott'ın yaptığı *Blade Runner*[49] (1982) filmi ise, teknoloji karşıtı muhafazakâr filmlerin ürettiği ideolojiye alternatif temsiller üretmesi açısından önemlidir. Filmde öykünün temel klavuz çizgisini üreticileri Tyrell Corporation'a başkaldıran dört androidin özgürleşme mücadelesi oluşturmaktadır ki; bu insan –robotlar bir geçmiş ve geleceğe sahip olmak isterken, yalnızca iktisadi bir değeri ve ikamesi olan bir ürün olarak değil aynı zamanda duyuşsal ve bilişsel yeteneği olan ve bu anlamda belki de reel hayatta olup bitenlere yaratıcıları olan "insan" dan çok daha eleştirel bakabilen, dolayısıyla çok daha insani özellikler taşıyabilen temsili figürler olarak gösterilmektedir (Kaplan, Ünal, 2011: 69).

[48] The Matrix serisinin dünyasında, bilgisayarlar ile insanlar arasındaki savaşı bilgisayarlar kazanmış ve makineler, insanları kontrol etmek için sinirsel etkileşimli bir simülasyon, bir siberuzay tasarımı olan Matrix'i kurmuşlardır. Matrix, insanın içine zihinsel düzeyde dalış yapabileceği bir yapıdır (Ersümer, 2013: 170).

[49] İsyan eden androidleri emekliye ayırmakla görevli olan Deckard adlı polisin Tyrell şirketinin gelişmiş modellerinden biri olan Rachel'a aşık olması ve bu anlamda filmin "insan-robot" evliliğini bir uzlaşma olarak göstermesi, yani rasyonalleştirilmesi, bir yandan muhafazakar ideolojinin "insan-robot" ya da "doğa –insan" karşıtlığı algısını bozarken, bir yandan da asıl irrasyonel olana işaret etmektedir ki, o da "duygu-akıl" karşıtlığını mutlaklaştıran kapitalist ideolojinin kitleselleşmiş, özne olmaktan çıkarılmış, androidlerin sahip olmaya çalıştığı ve temsil ettiği eleştirel bilinçten münezzeh "modern-insan" dır (Kaplan, Ünal, 2011:70).

Şekil 10: Blade Runner Film Afişi

Blade Runner'da (1982) Rachael ve *A.I.*'de (2001) David gibi, "eşsiz" olmaktan çok heyecan duyan, mülayimce birbirinin yerine geçebilen insanlar ve tüm kişiliğe sahip makineler, *Blade Runner*'ın ve Battlestar *Galactica* (1978)'nın mirasçısı olan Alex Garland'ın *Ex Machina*'sı (2014) da aynı zamanda keşfe çıkar. Makineler, insanlar gibi görünüp düşünürken ortaya çıkan düşündürücü karışıklıklar gerçek olandan çok daha ilginç hale gelir.

2.3.4. Bilimkurguda "Dönüşüm Zamanı"

"*Yanlış adamı klonladın"*
(The 6th Day)

Bir cyborg, sibernetik bir organizma, bir makine ve organizmanın melezidir. "Sosyal gerçekliğin yaratılışı ve aynı zamanda bir kurgu yaratığıdır" diyen Dona Haraway *"Cyborg Manifestosu*"nu 1984 yılında yazmıştır. Haraway'a göre cyborgler, bilim kurgu ve sosyal gerçeklik arasında bir optik yanılsamadır. Çağdaş bilim-kurgu cyborgler ile doludur. Bu eşzamanlı yaratıklar, belirsiz bir şekilde doğal ve hazırlanmış olan hayvan ve makinedir. Her biri kodlanmış cihazlar olarak algılanan makineler hem hayal gücünün hem de maddi gerçekliğin yoğunlaştırılmış görüntüsünü birleştiren bir dönüşüm olasılığı sunmaktadır. Ancak cyborgler, çamurdan yaratılmamıştır ve bu nedenle cennet düşleri de yoktur. Bu açıdan

değerlendirildiğinde cyborg dünyası, kontrol mekanizması ağının zorunlu olarak gezegene dayatılması ve eril bir savaş dünyasında kadın bedeninin nihai olarak zaptedilmesi olarak görülebilir. Başka bir açıdan bakıldığında ise cyborg dünyası insanların hayvanlar ve makineler ile akraba olmaktan korkmadıkları toplumsal ve bedensel gerçekliklerle alakalı olabilir (Haraway, 1984: 14). Batukan'ın belirttiği gibi cyborg, insanı taklit ederek gelişmekte olan değil, insanın sahip olduğu özellikleri çoktan aşmış ve aşmakta olan hem canlı hem de yapay organizmadır; artık bir yaşam formudur ve kendi kodlarıyla bir bireyselliğe ve toplumsallığa sahip olma imkânına sahiptir. Yapay zekâ ise o bedensiz varoluş aşamasıdır. Makine olarak hem her yerde hem de hiçbir yerdedir. Elleri ve ayakları, iç organları, zihni, gözleri ve dili insan zihninin alamayacağı derecede karmaşık mekanik ve siber ağlar tarafından oluşturulmaktadır (Batukan 2017: 28-29). İnsan-makine kırmaları kavramı, 1970'lerde protez kullanımının başladığı dönemlerde popüler olsa da aslında daha önceleri 1950'lerde bilim kurgu tarafından, Cordwainer Smith'in bir romanında *(Scanners Live in Vain)*, Bernard Wolfe'un eşsiz romanı *Limbo*'da ve Algis Burdys'in *Kim* adlı romanında kullanılmıştır. Sibernetiğin gelişimi, bilim-kurgusal bir kişilik olan cyborg'un ortaya çıkışına olanak tanımıştır. Cyborg'un ilk taslak hali –mekanik bir bedene eklenmiş insan beyni- belli bir başarı kaydetmiştir. Daha sonraları ise cyberpunk hareketi ile insan ve makine arasındaki melezleştirmenin yeni bir biçimi belirmiştir. Bu, bilgisayarla sinir sistemi, yaşayanla elektronik arasındaki bağlantı kavramıdır (Baudou, 2005: 117).

Siber kültür, bu konuları teknoloji ve mitoloji arasındaki karmaşık ilişkiye odaklanarak vurgulamaktadır. Teknoloji ve mitoloji, öncelikle alternatif olarak büyütme ve küçültme uygulamalarının nesnesi olarak bedene karşı ortak tutumlarıyla bir araya getirilir. Mitoloji, vücudu tanrılar, titanslar ve devler gibi yapılarla güçlendirir ve aynı zamanda görünmez ruhlar ve küçültücü goblinler gibi öğütler aracılığıyla cüceler. Teknoloji aynı şekilde estetik cerrahi, genetik mühendisliği ve protezler aracılığıyla vücudun yeteneklerini geliştirir ve aynı zamanda soyut bir bilgi, temsiller ve verilerden oluşan bir barajda akar. Hem mitoloji hem de teknoloji üzerine çizim yapan cyberpunk, vücudun merkezini vurgular. Türün en önemli noktası, kültürel dönüşümlerin insan vücudunun en başta ve en başında yapıldığı fikridir. Bir yandan, biyolojik ve teknolojik füzyon, vücudun kaybolması, cansız ete

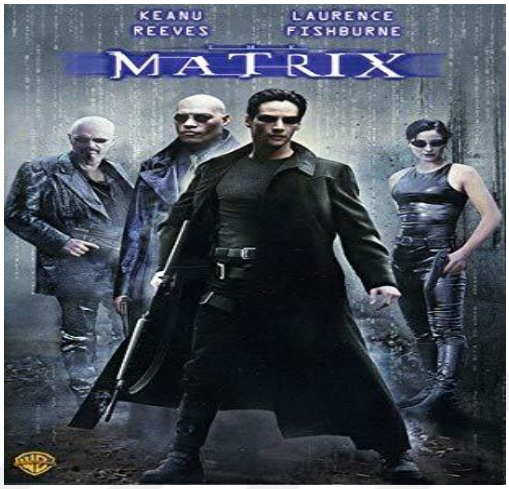
indirgenmesini işaret eder. Diğer yandan, deney, rekombinasyon ve oyun için yeni fırsatlar sunuyor. Cyberpunk, insanların acımasız iletişim ağlarına tabi tutulduğu, birbirinden tamamen koptuğu ve vücudu geride bıraktığı, ancak fiziksel bir çöp labirentine hapsedildiği bir geleceğin kasvetli bir vizyonunu sunar. Aynı zamanda, geleneksel bedensellik kavramlarını çözer, yeni özneler arasılık biçimlerini ve mekânın alternatif yollarını başlatır. Fiziksel boyut genellikle dijital teknoloji tarafından marjinalize edilmesine rağmen, hem biyolojik beden hem de posturban megalopolisinin gövdesi, kırılganlıkları ve kırılganlıkları nedeniyle yoğunlaşmış, maddi özellikleri ortaya koymaya devam ediyor. Siberpunk[50] tarafından üretilen bedenler, aynı zamanda, hayali ve fantazinin ürünleri olarak teknolojik, bilim ve ideolojinin ürünleri olarak Gotik ve psikotik ve parçalanmış ortamların, fiziksel ve zihinsel kargaşa ürünlerinin, sapma ve transgresyonun ürünü olarak, mitolojiktir (Cavallaro 2000: 15).

1980'li yıllar sinemadaki siberpunk etkisinin saptanabilmesi açısından doğal başlangıç sınırıdır. 1984 yılında yayınlanan *Neuromancer*[51] bu konuda milat olarak düşünülebilir. Kıyamet sonrası, sanal gerçeklik, internet veya siberpunk filmleri olarak adlandırılan kimi filmlerin sık sık birbirleriyle iç içe geçmiş bir yapıda olduğu gözlemlenir. Oğuzhan Ersümer'e göre siberpunk etkisi taşıyan filmlerin sözü edilen diğer film türlerinden ayrılabilmesi için diğerleriyle ortak olarak paylaştığı öğelerin de farklı olması gerekir. Örneğin distopya teması seksen sonrası bilimkurgu sinemasının bir önceki on yıldan miras aldığı temalardan biridir. Özellikle yetmişli yıllarda sıkça karşılaşılan ve çoğu zaman 'kıyamet sonrası' biçimde gündeme gelen distopik filmler daha sonraki yıllarda da etkisini sürdürmüştür. 'Kıyamet Sonrası' filmleri yakın bir gelecekte geçer ve çoğunlukla ekolojik veya nükleer felaket sonucunda oluşan kötümser bir atmosfere sahiptir; dünya ve toplumsal yaşam yeniden tam anlamıyla vahşiliğe, barbarlığa geri dönmüştür. 'Kıyamet sonrası' bilim kurgularında gelecek korkusu temasının tam anlamıyla gündemde olduğunu görmemek işten değildir. *Beath The Planet of The Apes* (1970), *Zardoz* (1974),

[50] Sözcük, İngilizce'deki cybernetics'in kısaltılışı olan cyber(siber) ve punk gibi, içerikleri birbiriyle çelişik iki sözcüğün birleşiminden meydan gelir. Sibernetik, bir sistem olarak canlılarda ve makinelerde, iç ve dış bilgi alışverişinin kontrol, denetim ve yönetim bilimine verilen addır (Ersümer, 2013: 7).

[51] Neuromancer, 1984 yılından yayınlanan William Gibson tarafından yazılan ilk siberpunk romandır.

Logan's Run (1976) *ve Mad Max* (1979*)* bu vizyonu taşıyan filmler olarak gösterilebilir (Ersümer, 2013,74). Günümüzün ve geleceğin dünyalarının bilimi ve distopik yorumları arasındaki bağlantı, siberpunk yoluyla yeni bir ivme kazanacaktır.

Şekil 11: Matrix Film Afişi

Teknoloji-beden bütünleşmesi açısından, *The Matrix* (1999-2003) serisi ise cyborglerin istilasına uğramış gibidir. Seride, fizyolojik ve sibernetik veri yönünden beslenmeleri için Matrix'te yaşayan insanların bedenleri çok sayıda kablo girişine olanak tanıyacak şekilde yapılandırılmıştır. Matrix'ten kurtulan insanlar bu kablo girişleri ile yarı insan, yarı makine halinde yaşarlar. Siberpunk etkisi taşıyan filmlerde insan-sonrası bir evrim noktasına ulaşılabileceği ifade edilir (Ersümer, 2013: 174-175). Bu evrimleşmenin bilimkurgudaki en önemli örneklerinden biri olan *Terminatör* (1984), bilinçlenmiş makine ile insanlığın savaş halinde oldukları bir gelecekte geçer. Film, teknoloji ve ateş gücüne duyulan paradoksal güvensizlik ve hayranlığı özenli biçimde işler. Terminatör tartışmasız, mükemmel ve psikanalitik olarak sapkın bir süper-ego'dur. Hem kendisi hem de onun işlevsel bilgisayarı teknolojik aklın en üst noktasıdır.

Koen Vermeir'ın aktardığı bir efsanede şöyle anlatılır: *"Descartes, Francine isimli güzel bir kadın biçiminde bir otomat yapar. Descartes ve otomat birbirlerinden hiç ayrılmadan sürekli yolculuklar yaparlar. Bir gemi yolculuğunda fırtınaya yakalanırlar. Fırtınadan sonra Descartes hiçbir yerde bulunamaz. Ancak gemi mürettebatı kabinde büyük bir tahta kutu bulur. Tahta kutuyu açtıklarında içinden Francine çıkar. O dönemde gemide kadınların yolculuk yapmasının lanetli*

olduğuna dair inanış nedeniyle kadını -otomatı- öldürürler. Ancak otomat ölmez".[52] Yaşayan otomotların hem fantastik hem de korkutucu olduğu bir dünya mekanize bir dünyadır. Ancak mümkünsüz değildir. Doğal ve yapay arasındaki sınırlar ortadan kalkmaya başlamıştır. Bu açıdan bakıldığında 20. Yüzyıl'ın yaratmayı tasarladığı "yeni insanlık" ya da "posthuman" ve "cyborg"un doğal olarak teknoloji tarafından canlandırılacak olması ütopyanın sık sık kışkırtıcı söylemleri ile gözden geçirme eğiliminde olduğu umutsuzluğu ve teknolojik ortamda insan kimliği teorilerini karakterize eder (Vermeir, 2008). Cyborg düşüncesi, bilimkurguda *'RoboCop'* (Paul Verhoeven, 1987) ile vücut bulur. Film insan sonrası dönüşümlerin görülmesine olanak tanımaktadır. Robocop'un vücudu, son teknoloji ürünü üretimin ve tüketicinin kendi içinde bir son olarak var olmasının nexusudur. Vücudu, insan bedenine, kurum bedenine, beden politikasına ve sosyal bedene kadar geniş bir yelpazeye yayılan gerçek ve metaforik beden imgelerine odaklanır (Codell, 1989).

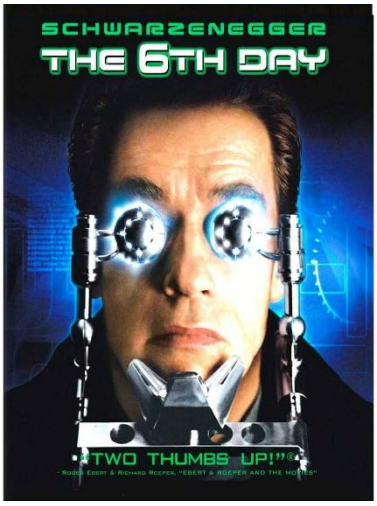
Bilimkurgunun en yaygın temalarından bir diğeri de dönüşüme uğramış insanlardır. Dönüşüm metoformik bir özellik taşıyabilir. Farklılaşma geniş bir ölçekte mümkün olabilir, Wells ve Wells sonrası dönemde yazılmış bütün görünmez adam öyküleri gibi. Duygu ve devinimle birlikte insan da dönüşüme uğramaktadır. Ancak bilimkurguda insan türünün dönüşümünün ana nedeni genetik mutasyonlardır[53]. 1911 yılında romancı Rene Theven'in, *Ormanda Gezinen* adlı kitabında geriye dönük bir mutasyona uğramış ve hem karada hem denizde yaşayabilen bir insan anlatılmaktadır. Yine *Demir Yıldız* (John Taine 1930)'da insanı maymunluğa geri döndüren mutasyonlara neden olan radyoaktif bir meteorun öyküsü anlatılır (Badou, 2003: 113). Kurt Neumann'ın 1958 tarihinde yönettiği *The Fly*, bilimkurgu filmleri arasında bu kategoride yerini alır. David Cronenberg'ın filmi radikal biçimde yeniden düşünmesi zihni ve bedeni zorlayan kaygıların bir uzantısıdır. Kronik hareket hastalığını yenmek için ışınlanmayı icat eden sakar bilim

[52] 2015 yılında Alex Garland tarafından çekilen Ex Machine, bir bilim insanı tarafından yapılan robot ve ilişkisini anlatmaktadır. Film konu itibariyle Descartes ve Franciene'nin hikâyesine benzerliği açısından dikakat çekici olabilir.

[53] Hugo ve Vries, 1901-1903 yılları arasında mutasyonla ya da başka bir deyişle, genetik mirastaki aktarılabilir değişikliklerle ilgili bir teori geliştirdiler. Ancak mutasyon kavramının sağlam, deneysel bir temele kavuşması için 1926 yılını ve Morgan'ın x ışınlarının genleri ve bu mirasın taşıyıcıları olan kromozomları etkilediğini kanıtlamasını beklemek gerekti. Ancak edebiyat bu fikri çoktan benimser ve konuyla ilgili eserler arka arkaya gelmeye başlar (Badou, 2003: 113).

adamı Seth Brundle, ışınlanma deney kapsülünden içeriye girmiş bir sineğin molekülleriyle kaynaşmış olarak –böcek kafalı bir ucube değil ama kendisinin süper gelişmiş bir versiyonu-çıkar. Giderek dönüşen ve bozuluma uğrayan insan, sonunda olasının ötesinde dönüşmüş insan dokusunun faniliğini kabul edecek noktaya gelir (Kemp, 2014: 430). Vücudun kontrolü ve mutasyonu bir inovasyon sonucunda ortaya çıkar. Her durumda dönüşüm farklı etkiler üretir. Durdurulamaz fiziksel dönüşüm ile insan kendini yeniden icat etmektedir.

Evrim geçiren insanların hikayelerinden bir diğeri de fantezi, korku ve doğaüstü spekülatif korku kurgusuyla bilimsel bakışa adana *I am Legend*'dır. 2007 yılında Francis Lawrence tarafından çekilen film, Richard Matheson tarafından 1954'te yazılmıştır. Modern Gotik kurguda bir kilometre taşı sayılan eserin hikâyesi aslında oldukça basittir. Vampir virüsüne bağışıklığı olan kahramanın tehditkâr bir dünyada mutasyona uğramış insanlarla olan mücadelesi anlatılır. Film insanın kendi türünün derinliklerini anlayabilmesi açısından yaratacağı korku kurgusunu, duyuşsal özelliğinden yararlanarak sunmaktadır. Mathias Clasen bu korkunun sebebini şöyle açıklar: *"Binlerce yıldır özellikle insan göçünden dolayı bazı ortamlarda belirli tehlikeler sabit kalırken, diğerleri değişmiştir. Hayvanlar ve insanlardan kaynaklanan tehlikeler modern korku kurgusunda önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte nükleer ve savaş korkusu hepimiz için ortak korkular haline gelmektedir"* (Clasen, 2010). Potansiyel olarak bu korkular zamansal ve mekânsal sınırlara ulaşsa da bilimkurgularda metaforik sıklıkla aktarılmaktadır. Bilim kurgu, bilimsel bir dünya görüşüne dayanan tanımı gereği, fantezi ve doğaüstü korku ile genellikle bilimsel dünyayı altüst eder veya meydan okur. Bu bağlamda, kurgulara olan tepkilerin ortaya çıkmasının potansiyel yaşamlar için gerçeklik teşkil ettiği unutulmamalıdır.

Şekil 12: The 6th Day Film Afişi

Canlı maddelerin çoğaltılması fikri bilimkurgu yazarlarınca çok önceden düşünülmüştür. Bazı hayvan türleri gibi insanların da, gerekli koşullar oluşturulduğu zaman, döllenmeksizin çoğalması fikri oldukça sık kullanılmıştır. Anneleriyle aynı genetik mirasa sahip bireyler yaratan döllenmesiz çoğalma fikrinden klonlamaya geçişi, Poul Anderson'un 1953'te yayınladığı *Un-Man* adlı romanında "dışdoğum" adını verdiği süreç sağlamıştır. 1960'ta F.C. Steward ilk klonlamayı gerçekleştirir[54]. Çok kısa sürede bilim kurgu yazarları bir gün insan klonlamanın mümkün olacağı fikrine kapılırlar. Ursula K. Le Guin'den *Dokuz Yaşam* (1969), Pamela Sargent'tan *Cloned Lives* (1976) gibi eserler klonlamanın mümkünlüğü üzerinde hemfikir olmuşlardır bile (Baudou, 2003: 116). Aynı düşünce bilimkurgu sinemasında da yer bulur. Roger Spottiswoode'nin yönetmenliğini yaptığı *The 6th Day* (2000) filminde her şeyin klonlandığı yakın gelecekte yalnızca insanların klonlanması yasaktır. Kendisinin klonlandığını öğrenen Adam Gibson (Arnold Schwarzewnegger) kötü adamların peşine düşer. Klonlamayla ilgili en çarpıcı filmlerden bir tanesi ise insan biyolojik yaşamının politizasyonunu temsil etmesi açısından Michael Bay, Sylwia Kubus'un yönetmenliğini yaptığı *The Island* (2005) dır. 21. yüzyılda geçen filmde bir biyoteknoloji şirketi (Merrick Enstitüsü) organ sağlamak için yeni bir biyolojik alt sınıf (insan klonları) üretmiştir. Yaratılış için para ödemek zorunda olan bazı

[54] F.C. Steward havuçların üretken olmayan hücrelerinden yola çıkarak bütün havuçlar elde ede. İki yıl sonra, Theodore Sturgeon, Aşk ve Ölüm romanında, zengin bir kadının, sevgilisini, ölümüne neden olan kanserli hücrelerinden yola çıkarak yeniden yaşama döndürmeye çalışmasını konu eder (Baudou 2003: 116).

ayrıcalıklı insanlar ve bu klonların doygunluğu, teknolojilere karşı direnilmeli ya da aksi halde baskıcı olabilirler anlatısında tasvir edilmiştir. Fetal klonları içeren "amniyotik keseler" damgalı "Merrick" kelimesine sahiptir. Klonların sahip olma haklarını talep edemeyeceğinin bir gerekçesi olarak kendi bedenleri -onlar- Merrick Enstitüsü'nün mülkiyetindedir. Filmin sonunda, Merrick Enstitüsü yok edilir ve klonlar bu tesisden kaçmayı başarır böylece bütün olarak insan klonlama projesi sona erer. Çünkü Dr. Merrick öldürülür. Ancak göz ardı edilmemelidir ki insan vücudunun metalaşması ve uysallığı onun içsel bir parçası haline gelir. İnsan vücudunun metalaşmasını tasvir eden film, ortaya çıkan sonuçları gösterir. Konu ile ilgili çalışmalar yapan Vichitra Godamunne önemli bir soru sorar: *"İnsan yaşamının metalaşması gibi uygulamalar içkin hale gelmiştir. Bu çağdaş toplumun bir parçası mıdır?"* (Godamunne, 2011). Görülmektedir ki bu tarz uygulamaları destekleyen teknolojik ve bilimsel çıkarlar ile insan toplumu metalaşmaktadır ve bu tür uygulamaların nasıl yerleştiğini ve aktif olarak direnmenin ne kadar zor olduğunu fark etmek ise hiç te zor değildir.

2.3.5. Bilimkurguda "Zaman Geçmiş mi Gelecek mi?"

""the future is now"

(The Time Machine)

Bilimkurgunun hedeflerinden bir tanesi geçmiş ve gelecek zamanı birlikte kurgulayabilmektir. Bu tema ise insanı doğumdan ölüme sürükleyen geri dönüşsüz bir akış ve başa çıkılmaz bir metafizik boyut taşımaktadır. 19. Yüzyıl edebiyatı zamanda yolculuk teması ile ilgili suskun kalsa da evrenin büyüklüğü bilgisindeki hızlı gelişme ve evrim teorisini kabul eden Herbert George Wells'in zaman yolculuğu motifi ütopik düşünce ile iç içe geçer. 6000 yıllık evren kavramı, zamanın geniş bir alana dönüştürülmesi, haritalanmış ve kolonileştirilmiş sömürgeciler için yeni bir alan yaratma düşüncesi ve dünyadaki tüm alanları ele geçirme isteği zamanda yolculuk fikrinin doğmasına sebep olur. Bununla birlikte bir dünyadan

ötekine seyahat eden uzay gemileri esasen zaman içinde seyahat etmektedir[55]. Zaman yolculuğu olası kavramı ışık yılıyla da yüzleşmektir. Paul Coates'e göre, dünyaya çekilen diğer medeniyetlerin korkusu veya keşfedilen nükleeer enerjinin kötüye kullanılma ihtimali zamanda yolculuğu gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte meydana gelen derin evrimsel değişikliklerin başka türler üreterek sonuçlanacağını unutmamak da gerekir. Vahşileştirme yahut evrimleştirme fikri bile zamanda yolculuğun gelişim temalarındandır (Coates, 1987).

Edebiyattaki ilk zaman gezgini, Wells'in Zaman Makinesi'ndeki anonim bilgin olmuştur[56]. Merak uyandıran bu zaman temasıyla ilgilenen her yazar zamanın akışı içinde gerçek bir yolculuğu mümkün kılan bir zaman makinesine başvurmuş değildir. Zamanda yolculuğun bir yıldırım ya da kötü sonuç vermiş bir fizik deneyi türünden rastlantısal bir nedeni de olabilir. Hatta gelecekte var olacak bir kişinin bir başka bedene girebilme yetisi, bir düş ya da bir ilaçla kendini başkalaştırabilme gücü de bu nedenlerden biri olabilir (Baudou, 2003: 88).

Şekil 13: The Time Machine Film Afişi

Anti-ütopik düşüncelerin dile geldiği yolculuk temasında varalacak nokta uzak olsa da izleyiciye yaşanması olası gelecek hakkında bilgiler vermektedir. Zaman

[55] Bu bize bilimkurgunun bir tür olarak ütopyaya kattığı önemli bir unsura, yani bilim ve teknolojinin etki ve önemine dair farkındalığı getimektedir. Bununla ziyaretçiyi yeni topluma nakletmenin bir aracı olarak teknolojiyi değil, toplumsal dönüşümün aracı bir aracı olarak teknoloji kastedilmektedir. Bilinmeyen ülkeleri ziyaret, 17. Ve 18. Yüzyıl'da genellikle bir deniz yolculuğunu içerirken 20. Yüzyıl'da genellikle bu araç uzay gemisi halini almıştı ki bu manidar bir değişim sayılmaz (Claeys, 2011: 198-199).

[56] Wells, bu romanında zamanda yolculuk temasını kullansa da bunu hiçbir bilimsel dayanakla temellendirmemiştir.

yolcuğu ile ilgili öne çıkan filmlerden en önemlisi Simon Wells'ın 2002 yapımlı *The Time Machine'*dır. İnsanoğlunun en büyük düşlerinden biri olan zamanda yolculuk filmin kahramanı Hartdegen tarafından 800 bin yıl sonrasına giderek gerçekleştirilir. Bir zaman yolculuğu hikayesi oldukça fütürist olabilir. Bunlardan bir diğeri olan 1985 yapımı '*Back to Fature'* 80'lerin Amerikan yaşamının tipik bir örneğini sunar. Zamanda yolculuğu zamansız bir gerçeklik olarak sunan film aynı aslında tam olarak bir yaşam ve zaman öyküsü değildir. Hayal edilen şey izleyiciye yansıtılmaktadır. İnsanın geriye dönüp geçmişini ziyaret edebilmesi seyahat olayını yeniden sembolize ederken zamanda yolculuğa karşı esneklik te sağlamaktadır. Zamansal çizgilerin ve olası dünyaların anlatıldığı *Deja Vu*[57] (2006) ise içinde bulunduğu toplumun genel özelliklerini aktarması bakımından çağdaş bir film örneği sergilemektedir. Algılanabilir ve anında geçersiz kılınabilen bir düzenleme tarzı olan film zaman ve teknolojici imlecini izleyiciyeden yana çevirmektedir. Bir noktadaki evreni, bir diğerine bağlama şansı ile zaman vizyonunun yarattığı alternatif çizgilerle yaşamın yönlendirilebileceğini ortaya koymaktadır.

Bu tarz filmler geniş bir bilimkurgu türü içinde sınıflandırılsa da böylesine çok yönlü keşiflerin çokta uzun zaman almayacağını bilmek ve nelere dikkat kesilmesi gerektiğini hiç kuşkusuz gösterse de; Ederico Giordano bu tür filmler için aslında farklı bir değer önermektedir. Geçmişin ve geleceğin tek bir noktada birleştiği ya da geçmiş gerçekliğin gelecekteki olayın nedenini öngördüğü, aslında bir zamansal akıyı tasvir etmesine rağmen, homojen bir doğrusal zaman oku, geçmişte meydana gelenlerin, gelecekte ne olacağını kaçınılmaz olarak değiştirdiğini planlar: alternatif çözümler mevcut değildir. Sadece bir geçmiş var ve gerekli diziye göre sadece bir

[57] Bilim insanları ve araştırmacılardan oluşan bir ekip, hükümet tarafından "Snow White" tarafından kontrol edilen yeni bir yazılım türü kullanmaktadır. Bu, uydu aracılığıyla, dört gün öncesine kadar devam eden olayları görmelerini sağlar. Belirli bir an yeniden gözden geçirilebilir, seçilen herhangi bir detay gözlenebilir, ancak ikinci kez çoğaltılamaz. Sonuç olarak, analizin yararlı olması için nelerin gözlenmesi gerektiğini tam olarak bilmek önemlidir. Carlind, meselenin anahtarının, patlamanın hemen ardından nehirde ölü bulunan bir kadın olan Claire Kuchever (Paula Patton) olduğunu anlatıyor. İçgüdüsel olarak saldırganın saldırıda ölmediğini tahmin eder. Son birkaç gündür onu izleyen uydu sistemi takip eder. Carlin, kadının dikkatle incelenmekte olduğunun farkında olduğunu algılar. Bir lazer kalemi 'Snow White'screen'e doğru iterek, gözlem altındaki kadına bir tepki uyandırıyor ve bu yüzden yazılımın sadece ne olduğuyla ilgili kayıtları yürütmediğini, ancak olaylara müdahale etmenin mümkün olduğunu anlıyor. Carlin, bir meslektaşından, makinenin sadece bir gözetim sistemi olmadığını, ancak iki noktayla, şimdiki zamanda ve geçmişle temas halinde bulunan ve zaman imlecini kendisine doğru çeviren bir araç olan bir Einstein-Rosen köprüsü yarattığını iddia eden bir araçtır.

gelecek vardır. *Geleceğe Dönüş* (1985) ya da *On İki Maymun* (1995), aynı zaman içinde *Dejà Vu*'ya benzer bir şekilde seyahat eden iki film, farklılığın çeşitlilik örnekleridir (Giordano, 2014).

Distopik yapının öğelerinden biri de var olan kaotik yapıyı korumak ve devamlılığını sağlamaktır. Huzursuzluğun insanın hayalgücüne doğru ilerlemesi hızla değişen dünyada sinemayada yansımaktadır.

Terry Gilliam'ın *Twelve Monkeys* filminde dünyada ortaya çıkan bir vürüs neticesinde insanlar ölür ve dünya yaşanmaz bir hale gelir. Dünya nüfusunun yüzde birinden daha azı hayatta kalmıştır. Bilim adamları tarafından kurulan ekip geçmişe giderek virüsün nedenini bulmak ister. Film 2035 yılı ve 1990 yılları arasındaki geçişi kahramanın zamansal yolculuğu ile anlatmaktadır. Kapsayıcı anlatı yapısıyla başka bir dünya tarafından yönetilen kıyamet, insan ırkı için cennete dönüşün anahtarıdır. Gerçekliğin iki katmanlı yapısı zamansal yolculuklar ile vurgulanmaktadır.

Steven Spielberg'in 2012 yapımlı filmi *Minority Report* ise bilimkurguda zaman vurgusunu farklı kullanan bir filmdir. Azınlık Raporu'nda, polis, öngörülerinden emindir. Suçlama suçluya eşittir ve kaçış masumların tek umudu haline gelmiştir. Suçu tahmin etmek için, polis 'bilişsel' bir çifte anlamda: cinayetleri öngörmektedir ve hızla belirleme, yerleştirme yeteneğine sahip bir aygıt öngören ve her yerde, öngörülebilir herhangi bir kişiyi tutuklamaktadır. Azınlık Raporu aynı zamanda panoptikon ilkesini[58] de açıkça ortaya koymaktadır. Sanal teknojilerin yoğunlukla kullanıldığı film bu teknolojiler aracılığıyla gerçek ve sanal arasındaki ilişkiyi de ütopik bir hale getirmektedir. Gelecekteki zamana dair izlenimler ve görünürlükler sunan film geleceğin hafızasını bugün de saklamaktadır.

[58] Panoptikon: Dönemsel olarak büyük karışıklar içerisinde kalan imparatorluklar, 18.Yüzyıl'da kendi halklarını kontrol altına alabilmek adına, otoriter kontrol sistemleri oluşturmaya çalışıyorlardı. İşte tam bu dönemde yepyeni bir yapı tipi ortaya çıktı.1785 yılında Samuel Bentham'dan bir yapı tasarlanması istenir. Samuel Bentham bir mimardır ve kardeşi Jeremy Bentham ile ortak bir çalışma içerisine girer. Pek çok kaynak yapının tasarımı hakkında bilgi verirken, tasarımcı olarak Jeremy Bentham'ı geçirmektedir. Ancak detaylı inceleme yapıldığında, binanın tasarımının, Samuel Bentham'a ait olduğu tasarımın içinde yer alacak sistemlerin temellendiği düşüncelerin ise Jeremy Benhtam'a ait olduğu anlaşılmaktadır. 1785 yılında tasarlanan bu yapı Panoptikon adıyla anılır. Panoptikon kelimesi ''pan'' ve ''opticon'' olarak bilinen iki farklı sözcükten türetilmiştir. Pan kelimesi bütün anlamına gelirken, opticon kelimesi ise gözlemlemek anlamına gelmektedir. Bu nedenle yapı yerine getireceği göreve uygun olarak ''Bütünü Gözetlemek'' anlamına gelen Panoptikon adını alır (Özdel, 2012).

Fark edilmelidir ki ideolojileri ve ütopyaları körükleyen çağdaş dünyanın gizemi ile sanal dünyanın sunduğu gerçeklik aslında yeni olanı nasıl keşfedeceğimizi göstermektedir.

2.3.6. Bilimkurguda "Kolonyal Öyküler… Kime ait? "

"…er ya da geç uyanırsınız"
(Avatar)

Filmlerde her zaman örtülü veya açık mutlaka gizli bir ideoloji vardır. Sinemanın ortaya çıkışı, tefekkür üzerine değildir. Zihinsel bir çerçeveye rehberlik eder. Sinemanın sözel ve görsel anlatım sürecinde mutlaka bir politik ideoloji inşa edilir. Ticari ve devlet destekli projeler iyimserlik, yoksulluk ve sınıfsızlık için umut vaat etmektedir. Dünya ev sahipliğini tamamlamıştır ve insanların tüketebileceği yeni bir eve ihtiyacı vardır. Galaksiler arası keşif, insan ırkının geleceğini güvence altına almak için farklı zamanların ve yerlerin keşfini sağlar. Ali Shabbir'e göre kolonyal zamanlar keşfedilmiştir. Bu ise bilim ve görsel gösteri altında yatan uzun bir rüyadır. Sömürgeci ideoloji sadece sürekliliğin tek çözümü olarak yüceltilmemektedir. İnsan ırkının aynı zamanda haklı sayılabilecek sömürgecilik pratiği potansiyel dünyaları keşfetme imkânı da tanımaktadır. Yeryüzündeki popülasyonun gerçekleşmemesi durumunda tam anlamıyla bir embriyonik kolonizasyon planı aslında insanlık için umut vaat eden bir durum planıdır. Coğrafi ve biyolojik bilgi arama alanında bölgeyi ele geçirmek ve maddi kaynakları kullanmak için yeni bir yol yaratmak sömürgeci genişlemenin amaçlarındandır (Shabbir, 2016). 1879 ile 1914 yılları arasında geçmişi yaklaşık beş yüz yıl önceye dayanan Avrupa emperyalizmi ve sömürgeciliği zirve yapmıştır ki bu sinema ve bilimkurgunun ortaya çıkışı ile aşağı yukarı aynı zamana denk gelir. O halde hem sinema hem de bilimkurgu, emperyalist ve sömürgeci pratiklerle söylemlerin içinde yer almış ve bundan etkilenmiştir. Kâşifler, mucitler ve bilim adamları bir haritacı gibi dünyanın haritasını çıkartarak göz önüne sermişlerdir. Sinemanın apayrı insanlarda ulusal ve emperyal anlamda ait olma hissi yaratma becerisi sömürge elitlerine de uzanmış ve sömürülen insanlara karşı olmalarına yol açmıştır (Bould, 2015: 162). Bilimkurgunun sömürge tahhayülleri de bunun üzerine şekillenir. Christopher Nolan'ın *Interstellar*'ı (2014) dünyanın yaşanamayacak bir hale gelecek olması üzerine bilim insanlarının alternatif bir dünya aramasını zamansal sıçramalar

ile anlatır. Interstellar'dan neredeyse yüz yıl önce çekilen *Himmelskibet/ A Trip to Mars* (1918)'ta 19. Yüzyıl'ın kayıp fantazileri canlanır. İlk gezegenlerarası seyahat, sömürgeci maceracıları Mars ütopyasıyla karşılaştıracaktır. 1930 yapımlı *Just Imagine* ise muhteşem bir gelecek zaman metropolünü Mars'a yapılan bir seyahatla birleştirir. Filmde tasvir edilen 1980'ler sosyal yaşamdan özel yaşama kadar her şeye devletin karar verdiği yıllardır.

Şekil 14: Himmelskibet/ A Trip to Mars Film Afişi

20. Yüzyıl'ın ortalarında tüm dünyada sömürge karşıtı devrimlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, sömürgeci ideoloji geliştirilerek 'gelişim kuramına' dönüşür[59]. Gelişim kuramının sömürgeci ideolojisi *Independence Day*'de oldukça belirgindir. Yok edilmiş uzaylı gemilerinin dünyanın farklı yerlerindeki görüntüleri ırk hiyerarşisini yeniden üretir (Bould, 2015,174). Başkan Whitmore, uzaylıların göçmen işçi olacağına dair öngörüsünü şöyle dile getirir: *"Çekirgeler gibiler. Gezegenden gezegene gidiyorlar…Bir gezegendeki kaynakları tüketince öbürüne geçiyorlar. Sırada biz varız. … Bu pislikleri yok etmemiz gerek."* Independence Day'de sömürgeci söylemler tüm film süresince öne çıkar. *War of The Worlds (2005)*, *Cloverfield* (2008), *Skyline* (2010) ve *Battle: Los Angeles* (2011) ABD'yi büyük ve açıklanamaz uzaylı saldırıları karşısında masum olarak betimleyen filmlerdir. Bu ise Shohat ve Stam'a göre iki sömürge anlatısını yeniden oluşturmaktadır. İlki, belli bir amaca sahip bir seyahat esnasında düşman

[59] Soğuk Savaş politikalarından ciddi şekilde etkilenen bu kuram, tüm ulusların aynı temel model etrafında geliştiğini, fakat bu gelişimin farklı hızlarda gerçekleştiğini ileri sürer ve bu bağlamda ABD'nin kendini az gelişmiş ülkelerin model alacağı en gelişmiş devlet olarak sunabilmesine olanak tanır.

topraklarından geçmek ve karşılaşan halkların haklarını yok saymaktır; bir diğeri ise medeniyetin en ücra köşesindeki bir yerleşim yerine yapılan saldırı yoluyla yerli halkın kendi topraklarında işgalci gibi görünmesini sağlamaktır (Shohat, Stam, 1994, 119). *Fantastik Voyage* (1966), *Escape from New York* (1981), *Mad Max 2* (1981), *Aliens* (1986), *The Postman* (1997), *Red Planet* (2000), *28 Days Later* (2002), *The Mist* (2007), *Avatar* (2009) bu tür filmlerin bilinen örnekleri olarak sayılabilir.

Bilim-kurgu son yıllarda özellikle yerleşimci sömürgecilerin hikâyesine odaklanmıştır. Bilimkurgu ve yerleşim sömürgeciliği 2009 yılında gösterime giren iki filmde öne çıkar. Gezegenlerdeki koloniler nüfus fazlasını aktarmak üzere tasarlanmıştır; ancak buradaki öncelikli amaç Dünya'da tükenmiş olan veya zaten hiç bulunmayan hammaddeleri sağlamak yahut Dünya'da bulunmayan lüks ürünlere erişebilmektir. Çoğunlukla bir koloninin yegâne hedefi, gezegenin kaynaklarını sömürmektir (Claeys, 2017: 300). Olağanüstü benzerlikleri olan *Bölge 9* ve *Avatar*'da doğal olarak yerleşimci olan kolonyal öyküler bu doğrultuda sunulmuştur. Uzay işgalcilerinin mülteci olduğu *Bölge 9*, mahsur kalan ve yardıma ihtiyacı olan insanların öyküsünü anlatır. Yönetmen James Cameron ise *Avatar*'da daha tanınabilir bir uzay istilasını anlatmaktadır. Her iki filminde işlenen ortak tema ise yer değiştirme konusundaki isteksizliktir. Bununla birlikte her iki filmde de bir başka gezegen ve Dünya ile Pandora ve Dünya arasındaki geçiş, gruplar arasındaki hakimiyet üzerinden sömürgeciliği yansıtmaktadır. Veracani'ye göre "*bu filmler gerçekten de yerli olma olasılığını açıklayan köklü bir sömürge türüyle meşgul olmaktadır"*(Veracani, 2011). Gelecekte de değişme olasılığı olmayan sömürgecilik masalı yeniden üretilmekte, kolonyal sınırlar yeniden çizilmektedir.

2.3.7. Bilim kurguda "Başka Dünyalarda Yaşam"

Distopyalar her daim zamanlarının sosyal termometreleri olarak çalışmışlardır. Çılgın hayaller yaratıp, çağdaş endişeleri ele almak için alternatif (genellikle fütüristik) uzaylar ve zamanlar sunarlar. Bu fikirlerin bilimkurgu sinemasına yansıması ise çok uzun sürmez. Olası gelecek fikri başka dünyaların yaratımını da hızlandırır. Alternatif toplumlar başka yerlerde konumlandırılabilecektir.

Film bir uzay gemisinde ya da uzay istasyonunda değil, bir şehirde gerçekleşmektedir. Los Angeles, 2019 yılında, çağdaşlarının gelişiminden bir adım

ötede olan *Blade Runner* (1982) ultramodern değil, postmodern bir şehirdir. Gökdelenlerin düzeni ve ultra konforlu, hipermekanize iç mekânlar düzenli değildir. *Blade Runner* bir felaket sonrası asit yağmuruna batırılmış ve kirliliğe boğulmuş distopya olarak karşımıza çıkar. En sağlıklı insanlar dış dünyalarda iyi yerlere taşınmışlar, şehir teknoloji ve irade ile dönüştürülmüştür. Her yer ve her şey karanlıktır. *Blade Runner*'ın anlatım alanı, üst üste, farklı oluşumlar ve bozulmalar üzerinedir. Çürümüş terkedilmiş binalar ve mahalleler oldukça kalabalıktır. Aşırı nüfus ve yoksulluğun hakim olduğu göçmenler kentinde burjuvazi, duruma göre banliyölere ya da 'dünya dışı'na taşınmıştır. Filmle ilgili bağlantılar rastgele değildir. *Blade Runner* metropolü sadece farklı mekânsal yapılardan değil, aynı zamanda zamansal olanlardan da alıntı yapar. *Blade Runner*, gerçek olmayan, artık rüya ya da fantezi ya da ötesinde bir gerçek, kendisinin halüsinasyon benzerliğidir[60]. Kaplan ve Ünal'ın ifadesiyle, filmde postendüstriyel bozulma ve çürümenin temsili üzerinden, kapitalizmin geldiği son aşama ve postmodenizm arasındaki bağlantı açığa vurulmaktadır. Filmdeki gelecek, idealize edilmiş bir teknolojik düzeni yansıtmaz, bunun yerine gelecek sade bir biçimde verili kentteki gelişmeler ve toplumsal düzlemdeki yansıları temelinde kapitalizmin eriştiği son aşamadaki sosyal düzen üzerinden gösterimlenmektedir (Kaplan, Ünal, 2011: 73).

Şekil 15: Blade Runner Film Afişi

[60] Jean Baudrillard bunu şöyle bir örnekle açıklar. Camdan saydam bir sandukaya benzeyen vahşi orman adlı gettolarına geri gönderilen yerliler, bu yüzden etnoloji disiplini öncesi de yaşayan yerlilere özgü bir simülasyon modeline dönüşmektedirler. Böylelikle kendi amaçlarını aşıp geçen etnoloji, ham gerçeklik içindeki yerlerini alarak tamamen kendisi tarafından yeniden yaratılmış ve üretilmiş olucaktır (Baudrillard, 2014: 21).

21. Yüzyıl'da neoliberal küreselleşmenin gelişimini şekillendirmek, dünya dışı operasyonlar, piyasa birleşmesi ve sınırların yeniden düzenlenmesi *Elysium* (2013) ve benzer filmlerin, bir dizi yapıyı eleştirdiği sonucuna varmaktadır. Çok sayıda insanın iyi koşullarda yaşamalarını engelleyen uygulamalar, ihbar ettikleri hiyerarşileri yeniden üretmeleriyle sonlanmaktadır. Teknolojik gelişmelerin ve modernliğin getirdiği faydaların bireyselleştirilmesi *Elysium*'un neoliberal yayılmanın yönettiği toplumları yansıtan bir film olarak tartışılmasına neden olur. İnsana yakışan hayatlar sunan film, sağlıklı bir yaşam sürdürebilmek için ulusötesi veya galaktik asimetrilerden faydalanmakta, sadece fiziksel aktivite ile değil, aynı zamanda bedenin kendisi aracılığıyla organlar yaratmaktadır. Dünya sakinleri son derece verimsiz koşullarda yaşarken, günümüz dünyasının olası geleceğini de göz önüne sermektedir. Bir kişinin kimliğini oluşturmak için bireyin eşsiz fiziksel veya davranışsal özelliklerini kullanırlar. Somutlaşmış sınırlar bireysel olduğu için, "sabit ve doğru hareket kontrolüne izin verirler". *Elysium*'daki (ve ayrıca gerçek hayatta da) verilmiş sınırlar da biyometrik sınırlardır. Ortak biyometrik işaretleyicilerin örnekleri iris, yüz özellikleri, parmak izleri, tuş vuruşu veya harekettir.

Bilim kurgu sinemasının büyük bir kısmı ortaya çıkmakta olandan çok daha fazla şey ifade etmektedir. Bilimsel teoriler ve teknolojiler, insan genetiği ve biyoteknolojisindeki keşifler, stelirize edilmiş dünyalar sunmaktadır. *Gattaca* (1997) gibi filmler sadece mevcut teknolojik yörüngelere göre değil aynı zamanda mevcut ideolojik yörüngelere göre, günümüz hareketine doğru toplam genetik determinizmin dünyasını da hazırlamaktadır. *Gattaca* tarafından tahmin edilen geleceğin toplumundaki ırk vizyonu kurulan 'Yeni Dünya'dan aktarılmaktadır. David A. Kirby, *Gattaca*'yı distopik bir dünya olarak tanımlar. Bu tanımlama biyolojik ve sosyolojik olarak ikiye ayrılmaktadır. Biyolojik tanımı ırkların fiziksel, zihinsel ve davranışsal olarak farklı olduğunu varsayar. Öte yandan sosyolojik tanım ırkın, ırk olduğunu varsayar. Ortak tarihsel ilişkiler ve deneyimler ortak bir yapı inşa etmektedir (Kirby, 2004). Gattaca gibi kurgusal filmler, genetik teknolojiyle birlikte Gattaca benzeri bir gelecek sunacaklardır. Tıpkı *Brave New World*'te olduğu gibi.

Şekil 16: Gattaca Film Afişi

Aldous Huxley'in *Brave New World'*ü (1998), yeni biyoteknoloji hakkındaki tartışmalarda sıkça kullanılan ünlü bir distopyadır. 1998'de sinemaya aktarılan roman özgünlük konusunda diğer bilimkurgu filmlerinden oldukça farklıdır. Canlı insanlar biyoteknolojik teknikler vasıtasıyla yaratılmış ve bu insanlardan bir dünya tasvir edilmiştir. Kuluçkada yaratılan insanlar kuluçkahanelerde büyütülmektedirler. Toplum burada yaşayan insanlar için dizayn edilmiştir. Cesur Yeni Dünya'nın sakinleri temel olarak hoş olmayan durumlardan ve "gerçek hayattan" kaçmak için 'soma' alırlar. Soma, sadece sığlık duygusunu ve gerçek bir mutluluk ya da tatmin duygusu üretmez ayrıca herhangi bir insan çabasından veya gerçek ahlaktan uzaklaştırır. Kısacası, yüzeysel bir hedonizmi teşvik eder ve bildiğimiz 'gerçek insan yaşamı' türünden yabancılaşmaya neden olur. Bilimsel ve teknolojik olarak üretilen topluluk, kendileri için kurulan cennette teknolojinin insanlıktan uzaklaştıran yanıyla yaşamaktadırlar.

Ryan ve Kellner'e göre distopyalar, gelecekle ilgili filmlerin çağdaş toplumsal sorunlara duyarlılığı en düşük film türü olduğu düşünülse de bu filmler sık sık, Hollywood gerçekçiliği için fazla radikal sayılacak duruşlarla nitelenirler. Çağdaş dünyanın en uzağında yer aldığı varsayılan tür, bazı bakımlardan, bu dünyanın işleyişini doğrulukla temsil etmek için en elverişli zemini oluşturur. Geleceğe dönük fanteziler, içinde bulunulan anı tırnak içine almanın bir yolu olarak değerlendirilebilir (Ryan,Kellner, 2010:390).

Distopya önlenebilecek bir gelecek olmayabilir. Distopik kurgular aynı zamanda toplumun bilimsel olarak gelecek planlamasıdır. Bu bağlamda hızla büyümenin giderek daha fazla şekilleneceği dünyada, bilimin etkileri bilimkurgu vasıtasıyla öngörülebilir ve deneyimlenebilir

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASLI YERİNE GÖSTERGESİ: DÜŞLER ÜRETİLİYOR

Bu bölümde araştırmanın problemine, amacına, önemine, varsayımlarına, sınırlılıklarına ve bulgularına yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Konusu

Sinema gerçekliği yeniden üretip biçimlendirirken insanları da yeniden şekillendiren ve üreten önemli bir güçtür. Sinema sistemler açısından bakıldığında her ne kadar dördüncü güç olarak görülse de bilim-teknolojinin etkisiyle geleceğe de yön vermektedir. Bireyler ait oldukları toplumların özelliklerinden memnun olmadığıları dönemlerde ideal ve mutlu bir toplum düzeninin düşünü kurmuşlardır. Ütopya adı verilen bu ideal toplum düşleri Antik Çağ'dan, Thomas More'a kadar geniş bir yelpazede ele alınmıştır. Teknolojik ve bilimsel gelişmelerin toplumsal değişmeye yol açmasıyla, toplumlar ya da bireyler bu mutlu ve ideal toplum düşlerinden uzaklaşarak, yüzlerini giderek karamsar bir gelecek tasarımına çevirmeye başlamışlardır. Bu doğrultuda bilimin ve teknolojinin egemenliği altında bireyselliği, inançları ve değerleri yok eden karanlık gelecek tasvirleri ortaya konulmakta ve ütopyalar bu karanlık tasvirleri tanımlayan karşı-ütopyalara dönüşmektedir. Bu bağlamda sinema da toplumsal yaşayışı ve düşünüşü gerçekliğe dönüştürerek izleyicinin yeni hayatı deneyimlemesine olanak sağlamakta ve onu geleceğe hazırlamaktadır. Böylece izleyici sinema aracılığıyla gelecek yaşam deneyimini gerçekleştirmektedir. Çalışmanın ana konusunu ütopik ve distopik filmler aracılığıyla geleceğin insanının hazırlanması ve gelecek yaratma potansiyeli oluşturmaktadır.

3.2. Amaç

Sinema ideolojik yüklenimlere sahiptir ve kitlelerin bilinçaltını denetim altında tutarak sistemin devamlılığını sağlamaktadır. Bu bağlamda toplumsal yaşamı ve düşünüşü de bir gerçekliğe dönüştürerek üretmektedir. Sinema, iktidar tarafından hem ideolojik yeniden üretimin hem de tüketimin doğallaştırılması için kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sinema, toplumsal bilinç yapısının belirlenmesinde önemli bir işleve sahiptir. Kendi dünyasını yaratan sanat insanın

geleceğini de şekillendirmektedir. Filmler aracılığıyla sunulan hayatlar deneyimlenmekte, izleyicinin filmde sunulan dünyaya hazırlanması amaçlanmaktadır. İnsanlık yaşanan bugünden, yaşanacak geleceğe doğru ilerlemektedir. Bu süreçte geleceği zihninde canlandırmak ve ona aşina olmak istemektedir. Bu çalışmanın amacı geleceğin insanının ütopik ve distopik filmler aracılığıyla nasıl hazırlandığı ve beyazperdenin insanları bu ideoloji doğrultusunda nasıl yönlendirdiğini ortaya koymaktır.

3.3. Önem

Sinema, bugün ortaya çıkan ya da gelecekte ortaya çıkması mümkün olanın bilimsel ve teknolojik gelişmeler üzerinden anlatısını gerçekleştirir. Kapitalist dünyada sinema farklı bir seyir izlemektedir. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanmaya başlanılan sosyo-ekonomik değişimle birlikte ABD, tüketim ideolojisini Hollywood üzerinden sunar hale gelmiştir. Sinema, sistem tarafından benimsetilmeye çalışılan gelecekle, insanların fazla düşünmeden zihinsel çaba harcamalarına gerek kalmadan tüketebilecekleri bir yaşam ve deneyimleyebilecekleri ürünler ortaya koymaktadır. Sinema ütopik ve distopik filmler aracılığıyla düşler üretmekte, ancak insanın düşlerini ticarileştirirken bunun kapitalist anlamda kâr getiren bir hal almasına da hizmet etmektedir. Bu filmler aracılığıyla tasarlanmış yeni hayatlar deneyimlenmekte ve izleyici sunulan yeni yaşantıya aktif olarak katılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bu filmler, bugün var olmayan ama gelecekte var olabilecek bir betimleme yapmaktadırlar. Böylece ütopyalar ve distopyalar yaşadığımız dünyanın geleceğini anlama çabasının en rahat sürdürülebileceği alanlardan ikisi olurlar. İdeoloji, ütopya-distopya ilişkisinin çözümlenmesi, gerçekliğin anlaşılmasına katkı sunacaktır

3.4. Varsayımlar

Sinemanın istediği her sahne ve nesneyi bilinçli olarak öne çıkarabilme özgürlüğü ile kendi dünyasını yarattığı bilinir. Bu haliyle 'sinema gerçekliğin bir kopyası mıdır?' ya da 'sinema yeni bir gerçeklik midir?' eleştirisi ortaya çıkmaktadır. Pek çok kuramcı dünyayı gerçekte anlamak için filmin kendine özgü bir düşünme biçiminin kabul edilmesi gerektiğini söyler. Çalışmada sinema ile toplumun yeniden anlamlandırılıp tanımlanarak geleceğin insanının yeniden üretildiği ana

varsayımından hareket edilecektir. Bu doğrultuda; sinemanın toplumu yeniden inşa etme gücünün büyük ölçüde farklılaşmadığı araştırmanın temel varsayımını oluşturmaktadır.

3.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma bilimkurgu sineması ile sınırlandırılacaktır. Çalışmada sinemada ütopya ve distopya kavramları ele alınacaktır. Örneklemin ise bu türe ait filmlerden belirlenmesi öngörülmektedir.

3.6. Tanımlar

Ütopya: Tasarlayıcısı için bir ideal ya da karşı ideali temsil eden, düşünsel ve tutarlı bir toplum tasarısı anlamına gelmektedir.

Distopya: Kara-kötücül bir gelecek planlama demektir ve ütopyanın tam tersi bir anlama sahiptir.

3.7. Yöntem

Bu çalışma, sinema ile toplumun yeniden anlamlandırılıp tanımlanarak geleceğin insanının üretildiği ana varsayımından hareket ile distopik filmlerde geleceğin insanına dair sunulan temsiller ile insanın nasıl temsil edildiğini betimlemeye yönelik nitel bir araştırmadır.

Nitel araştırma desenlerinden biri olan betimsel analiz yönteminde veriler yorumlanmakta ve neden-sonuç ilişkileri irdelenerek bir takım sonuçlara ulaşılmaktadır. Yorumlar ve betimlemelerle ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve ileriye yönelik öngörülerde bulunulması işlemleri de betimsel analizin ayrılmaz parçalarını oluşturmaktadır. Söz konusu analiz yönteminin kullanıldığı çalışmalarda, elde edilen veriler, belirlenen temalara göre özetlenip yorumlandıktan sonra mantıklı ilişkiler kurularak betimlenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2003: 192). Araştırmacı meydana gelen eylemi ifade etmekle kalmaz, eylemin içinde gerçekleştiği bağlam hakkında, bu eylemi örgütleyen bağlamlar hakkında ayrıntılı bilgi verir. Bu şekilde yapılan betimleme türü yoğun betimleme olarak adlandırılır. Bu türden bir yoğun betimlemede amaç sıradan görünen ayrıntılar üzerinde durmak ve incelenen olgunun gerçekleştiği bağlamı yakalayarak neden

sonuç ilişkileri kurmaktır. Böylece araştırmacı incelediği durumların zaman içinde nasıl bir değişim ve dönüşüm geçirdiğini ve değişime neden olan mekanizmaların neler olduğunu anlar ve yorumlar (Dey, 2003'den akt: Sığrı, 2018: 277-279). Çalışma kapsamında araştırmacı tarafından derlenen parametreler, örneklem kapsamındaki her bir filme yöneltilmiş ve yoğun betimleme ile elde edilen veriler temalar halinde düzenlenmiştir.

Nitel veri, belirli amaçlar doğrultusunda, doğal ortamda, gözlem ve görüşme gibi çeşitli teknikler yoluyla elde edilen ve kişilerin olaylara ilişkin algı ve düşüncelerini içeren her türlü bilgidir (Leech ve Onwuegbuzie, 2007). Bu haliyle nitel verinin nicel araştırmalarda yapıldığı gibi sayılara indirgenmesi amaçlanmaz. Nitel veri ile araştırmacı, araştırılan konu hakkında okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir resim sunmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle nitel verinin ayrıntılı ve belirli bir derinliğe sahip olması büyük önem taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2003).

3.8. Evren ve Örneklem

Nitel araştırmalarda genel olarak tercih edilen örnekleme yöntemi amaçlı örneklem yöntemidir. Nicel örneklem yaklaşımlarının aksine amaçlı örneklem yönteminde temel amaç, araştırmanın konusunu oluşturan kişi, olay ya da durum hakkında derinlemesine bilgi toplamaktır (Maxwell, 1996). Dolayısıyla amaçlı örnekleme yöntemi ile araştırmaya dahil edilecek olan birimler belli özelliklerinden dolayı veya araştırmacının kendi kararı ve sağduyusuna göre (Böke, 2009:125), tercihini ortaya koyarak, araştırmanın amacına en uygun ve en zengin veriyi sağlayabilecek birimleri seçebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 107). Bu araştırmada 1920 ile 2019 yılları arasında çekilmiş distopya filmlerinden en zengin verinin sağlanabileceği düşünülen filmler seçilmiştir. Böyle bir seçimin yapılmasındaki temel gerekçe; distopik söylemin, teknolojiye dair günlük hayattaki pratiklerin anlatısı haline gelen distopik filmler aracılığıyla yayılıp, geleceğin insanının temsili olarak inşa ediliyor olmasıdır. Dolayısıyla örneklemi oluşturan ve ele aldıkları temalar ile öne çıkan 8 film, çalışmanın ikinci bölümünde yer verilen "ütopyada ve distopyada geleceğin insanının hazırlanması" eksenine dayanması nedeniyle seçilmiştir

Bu açıklamalar doğrultusunda bu araştırmada, *Metropolis, THX 1138, Fahrenheit, Blade Runner, Gattaca, Azınlık Raporu, The Island, Elysium* filmleri amaçlı örneklem yöntemi ile seçilmiştir. Yapılan seçim araştırmanın konusu ve varsayımı göz önünde bulundurularak, araştırılması hedeflenen olay ya da durum hakkında en detaylı bilgiyi verebilecek filmlerin seçimi doğrultusunda yapılmıştır. Söz konusu filmler, çekildikleri yıl ve yönetmenleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Filmlerin yıl ve yönetmenleri

Film	**Yıl**	**Yönetmen**
Metropolis	1927	Fritz Lang
Fahrenheit 451	1966	François Truffaut
THX 1138	1971	George Lucas
Blade Runner/ Bıçak Sırtı	1982	Ridley Scott
Gattaca	1997	Andrew Niccol
MinortyReport/Azınlık Raporu	2002	Steven Spielberg
The Island / Ada	2005	Michael Bay
Elysium	2013	Neill Blomkamp

3.9.Verilerin Toplanması:

Çalışma kapsamında geliştirilen parametreler aşağıdaki gibidir:

1. İnsandaki bilişsel seyir nasıl gerçekleşir?

2. İnsandaki biyolojik değişim nasıl gerçekleşir? İnsan teknoloji ile biyolojik ve psikolojik olarak yeniden nasıl üretilir?

3. İnsanın davranışsal değişimi nasıl gerçekleşir? Tahakküm altına almak için tahakküm altına alınan insanlar nasıl bir davranış geliştirir? Evcilleştirilen insan, bireysel davranma yetisini kaybeder mi?

4. Yapay gerçeklik nasıl gerçekleşir? İnsanlar protez midir?

5. Kopya insanlar yaratmak mümkün müdür?

6. İnsan kıyametin efendisi midir?

7. Her toplumun ortak ahali projesi var mıdır?

8. Değişimin getirdikleri: umut- korku-risk midir?

9. İnsan teknolojinin yetimi midir?

10. Güvenli bölge neresidir?

3.10.Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu bölümünde veri toplama aracı olarak kullanılan parametrelerin her biri, örneklem içerisine dahil edilen filmlere yöneltilmiş ve bu şekilde elde edilen veriler ilgili başlıklar altında düzenlenerek bulgulanmış ve yorumlanmıştır.

3.10.1. İnsandaki Bilişsel Seyir

Çalışma kapsamında incelenen filmlerde özellikle bilişim teknolojileri ve biyoteknolojinin yaratmış olduğu devrimlerle yaratılan bilişsel gücün nasıl kullanıldığı ve bu gücün bedenleri ve zihinleri nasıl şekillendirdiği ortaya konulmaktadır. Filmler aracılığıyla verilen bilgiler farkındalık içermesine rağmen deneyimlenmeden kabul edilmektedir. İnsan zihnindeki dönüşüm benzer ama etkileşimsiz kimlikler inşa etmektedir. İnsanın bilişssel seyir içerisinde kendine sunulan bilince uyum sağlaması olası geleceğin dünyasını belirlemede oldukça önemlidir.

Bilişsel değişimle birey, içinde bulunduğu toplumda gelişen olayları yorumlamaktan ve empati geliştirmekten uzak bir sistem içerisindedir. Hayali gerçekler farklılık gösterse bile aynı kaynaktan beslendiği sürece aynı deneyimlerle biçimlendirilecektir. *Metropolis*'in gösterdiği gibi kimliklerini yaşayamayan, sosyal varlıklarını kaybetmelerine rağmen bilişsel değişimin etkisiyle bir arada tutulan toplum, modern bir distopya olarak sunulmaktadır. 'Yeni bir dünyaya hazırlanırken zihnimizde ne olmalıdır?' sorusu arzu edilen toplumun sergilenen tüm çabaya rağmen bir bilince sahip olması gerektiğini göstermez. Toplum tanıdık eylemlerle davranışa hazır hale getirilmelidir. Filmde işçilerin bilişsel olarak nasıl etkilendikleri, bireylerin tepkilerinin nasıl

şekillendiği ve davranışlarının nasıl bilindik olduğu işçilerin birlikte asansöre binme sahnesinde gözlemlenmektedir. İşçilerin sergilediği mekanik zihin anlayışı, insan zihninin bilişsel olarak yargıya varmasına olanak verir.

Şekil 17: Metropolis Filmi, 'Mekanik İnsanlar'

THX 1138 filminde bireyleri, sade ve çıplak olarak, dik dikdörtgenler biçiminde soyut bir boşluk içinde çevreleyen duvarlar bireye aynı zamanda ufku açık bir etki sunmaktadır. Bireyi azaltan bu dünyada, bireysellik ve bireyselleşme söz konusu değildir. Sabit beyaz renk cansız bir dünya sunarken amaç bireyi yok saymaktır. Birey arka beyaz planla bütünleşirken iki boyutlu bir görüntü sunmaktadır. Sürekli olarak bireyi çerçeveleyen bu boşluk onu gerçek dünyadan uzaklaştırırken yeniden yapılandırmaktadır. İnsan merkezli olmayan bu yapı onu düşünmekten de alıkoyar.

Şekil 18: THX 1138 Filmi, 'Sanal Alan Temsili'

Bilişsel değişim için sürekli kullanılan hologram rehberler, bireyleri gerçekliğin bir parçası olmak adına bir benlik duygusu ve gerçekliği olmayan tüm imgelerle oluşturmaktadır. "Sen Tanrı'nın kitleler için yaratılmış insan

suretindeki kulusun…" anonsu ile kişisel bilinç seviyesi devletin ve kitlelerin kutsaması hologramlar aracılığı ile sunulmaktadır. İnsan beyni sürekli bilgi akışıyla implante edilmektedir. Böylece sanal varlıklar bireylerin irade göstermesine fırsat vermeden, kendine sunulan gerçeğin bir parçası haline getirilmektedir. Bilişsel değişim çocuklara takılan 'bilgi pınarı' adı verilen serumlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Böylece insan koşullanmış olarak programlanmış mekanizmaya dönüşmektedir. Yol bilinmese dahi önceden çizilmiş resim herkes tarafından bilinmektedir. Programlanmış mekanizma teknoloji aracılığıyla tanıdık nesneler kullanılarak kurgusal biçimde yeniden yapılandırılmaktadır.

Davranışın çoğu bilinçli olmasa da bilinç kavramlarını somutlaştırarak bir sistem yaratmaktadır. Sistem içerisindeki bu bilişsel değişim, *Fahrenheit 451* filminde olduğu gibi hem bireysel hem de toplumsal hatıraları silerek de oluşturulabilmektedir. Yaşamda anlam bulabilmek için toplumsal unutkanlık ve anıların silinmesi, hayatın yüzeyde yaşanmasını gerekli kılmaktadır. *Fahrenheit 451*'de filmin anlatı çerçevesini oluşturacak sahnede, bir yığın kitap yakmak için hazırlanmaktadır. Küçük bir çocuk, önüne düşen kitabı alır, içine bakmaya başlar. İtfaiyecinin bakışı ile gözgöze gelen baba, çocuğun elinden kitabı alır ve ateşe atar. Çünkü *Fahrenheit* insanları, yaşamlarına hiçbir şey eklememelidir. Bunun için kolektif hafızayı oluşturan her ne varsa silinmelidir. Filmde bilişsel değişim bu şekilde gerçekleştirilmektedir. Geçmiş ve gelecek nesillerin bilişsel değişimlerinde farklılığa yol açacak, bireyler için seçilen hafızayı tehlikeye atacak her şey için sansür uygulanmalıdır. Bu nedenle insan beyninin karar verme işlemini kontrol eden bölgeleri bir karar verildiğinin farkına varmadan çok daha önce faaliyete geçer. Özellikle bir toplum için ortak hafızayı oluşturan kitaplar toplumun ortak gelecek projesini tehlikeye atacaktır. Filmin ana konusu kitapların yakılması değil toplumun hatırasının olmamasıdır. Toplum ve bireyler tarafından paylaşılan yaşamların anıları bile kaybolmuştur. Hafıza ve unutkanlık arasındaki ilişki, duyuları kontrol altında tutarak toplumsal bilişsel değişimi de gerçekleştirmektedir. Özellikle televizyonlar ve radyolardan gelen uyarılar bireye ne düşünmesi ve ne hissetmesi gerektiğini sürekli hatırlatır. Zihin bu düşüncelerle

sürekli yeniden yapılandırılmaktadır. İnsanın ütopik arketip olarak yeniden yaratılabilmesi yepyeni bir sürecin başlangıcıdır. Böylelikle hem bireysel hem de toplumsal olarak insan farklı bir form almaktadır. Her açıdan insan gibi görünen bu varlıkların icrası, *Bıçak Sırtı*'nda olduğu gibi etkisizleştirilmelerini gerektirir. Kopyaların teşhis edilmesi, empati kurmaktan yoksun varlıkların empati kurma özelliğine sahip olup olmadıkları test edilerek gerçekleşmektedir. Filmde bilişsel değişim, empati yoksunluğu ile sağlanmaktadır. İnsanlığın simülasyon varlıklardan ayrılmasının tek yolu budur. O yüzden bu nokta bıçak koşucuları için oldukça önemlidir. Deckard, Voight-Kampff prosedürünü denemek için Tyrell'in karargâhına gittiğinde yeni bir replikan modeli bulur. Tyrell ilk önce insan üzerinde çalıştığını söyler: 'Size olumlu bir şey vermeden önce olumsuzu görmek istiyorum' Deckard istemese de, Tyrell'in bu davranışını kabul eder. Deckard'ın hiçbir şeyden şüphelenmediği açıktır, ancak testi bitirdiği zaman, Rachael'in "bir insan olduğunu düşünen bir kopya" olduğu dikkate değer bir sonuçtur.

Deckard: Bilmiyor.
Tyrell: Sanırım şüphelenmeye başladı.
Deckard: Şüpheli! Ne olduğunu nasıl bilemez?
Tyrell: Ticaret Tyrell'deki hedefimiz. 'İnsandan Çok İnsan' sloganımızdır. Rachael bir deneydir: başka bir şey değil. Onlarda tuhaf bir takıntı olduğunu fark etmeye başladık. Onlar, sizin ve benim için aldığımız deneyimleri saklayabileceğiniz birkaç yıl ile duygusal olarak deneyimsizdirler. Onları geçmişe hediye edersek, duyguları için bir minder veya bir yastık oluştururuz ve dolayısıyla onları daha iyi kontrol edebiliriz.

Filmde görüldüğü üzere, insan oluşturabilmenin yolu onları deneyimsizleştirmek ve duygusuzlaştırmaktır. Beyine yerleştirilen implantlar aracılığı ile bilinçten yoksun hale getirilen varlıklara, yaşamlarına dair anılar yüklenmektedir. Tüm anılar aslında bireyin anıları değildir. Herkes aynı anılara sahiptir. Böylece genel bir zihin kavramı oluşturulmaktadır. Kimse aslında kim olduğunu bilmemektedir. Kopya hafıza değişimi insanlık için ortak bir hafıza oluşturmuştur. *Gattaca*'da ise toplum 'geçerli' ve 'geçersiz' olarak ikiye ayrılmıştır. Bireyler ait oldukları topluma göre bilinç geliştirmişlerdir. Sahip oldukları bilinç ile davranış geliştiren 'geçerli' ve 'geçersiz'lerin başka türlü

düşünme gibi ihtimalleri yoktur. Vincent ve Anton da bu bilişe göre davranmalıdır.

Bireylerin arzu ettikleri kişisel mutlulukların yeniden biçimlendirilme sürecinde teknolojinin oldukça ütopik bir işlevi vardır. *Azınlık Raporu* filmi, teknoloji ile kurulan ütopik dünyadaki bireyin bilişsel seyrini etkili bir şekilde göz önüne sermektedir. Deneyimlenmemiş veriler sanki görülebilir bir şeymiş gibi üretilmeyi beklemektedir. Örnek filmde işlenmemiş cinayetler, kâhinler vasıtasıyla öngörülmekte ve suç işlenmeden engellenmektedir. *Azınlık Raporu*'nda, polis, öngörülerinden emindir. Suçlama, suçluya eşittir ve kaçış masumların tek umudu haline gelmiştir. Suçu tahmin etmek için, polis 'bilişsel' bir çifte anlamda: cinayetleri öngörmektedir ve hızla belirleme, yerleştirme yeteneğine sahip bir aygıt öngörülebilir herhangi bir kişiyi tutuklamaktadır. Filmin açılış sahnesinde kâhinler tarafından öngörülen cinayet Howard Marks tarafından işlenecektir. Teknoloji, gerçekliği de bilgisayarla simüle ederek sunmaktadır. Böylece zihin yapay olarak üretilen resmi gerçek olarak algılamaktadır. Çünkü bir veriyi tanımlamak için mutlaka onun bilinen dünyada olması gerekmez. Ancak insanın düşündüğü dünya ile yaratıldığı dünyayı birbirinden ayırabilmek olanaksız hale gelir. Teknoloji ile kendisine yeryüzünde cennet vadedilen insan bu amaç doğrultusunda programlanmış teknoloji ile evrilmektedir. Programlanmış mekanizma *Ada* filminde Lincoln ve Jordan'ın merkezden kaçış sahnesinde detaylı olarak verilir. Kaçış esnasında ürünlerin üretim yerine düşen Lincoln ve Jordan büyük küvezler içerisinde doğum anını bekleyen pek çok klonla karşılaşır. Ana rahmine benzeyen küvezler içerisinde ürünlere görsel ve sesli biçimde hologramlar izletilerek, seçilmiş kişiler oldukları ve *Ada*'ya gidecekleri aktarılmaktadır. *Ada* filminde ekranlardan görsel olarak yansıtılan resimler ve filmler yalnızca Ada'nın bir kanıtı olarak değil, aynı zamanda geçmişin arşivi olarak bireylerin zihnine kazınmaktadır. Kaybolmaya yüz tutmuş hayaller dev ekranlar aracılığıyla bilinçaltına işlenir. Bu veriler bireyler farkında olmadan hafızaya kaydedilir. O halde eylemlerinin tesadüfi olmadığı, bunun bilişsel bir çevreye bağlı olduğu aşikârdır. Verilen bilgilerin farkındalık içermesine rağmen deneyimlenmeden kabul edilmesi tesadüf değildir.

Filmin başlangıç sahnelerinde Tom Lincoln'un Sarah Jordan'la birlikte denize açıldığını gösteren rüya onun bilinçaltının yansımasını göstermektedir. Aynı zamanda bu ekranlardan aktarılan bilgiler (masallar) kaybolan hayalleri yeniden yaratmada büyük önem arz eder. Masallar aracılığıyla kontrol edilen klonlar sürekli yinelenen benlikleri ile hayali formlar içerisinde yaşamaktadır. Burada kurulan efsanevi yaşam gelecekteki cennet olgusunu aratmamaktadır. Bunun verdiği bilinç, zihni dolayısıyla davranışları şekillendirmektedir. Bu önemli bir husustur, çünkü hem teoride hem pratikte neyin gerçek neyin sanal olduğuna dair ayrımlar güçlü bir şekilde uygulanamamaktadır. Klonlar aslında bir simülasyondur. Filmde asıl vatandaşlar ihtiyaç duydukları organları taşıyan kopyalarını satın almıştır. Klonlar orjinallerinin organ tedarikçisi olmak için yaratılmıştır. Klonlar kanun korumasına dahil değildirler. Her birinin ölümü sistemli olarak gerçekleşecektir. Filmin kahramanı Lincoln'ün bu gerçeği keşfetmesi ve Ada'ya gitmek için seçilen Jordan'la birlikte buradan kaçması, zihinsel yetilerinin yaşama dair seçim yapılmasıyla başka problemlerle karşılacağının bir göstergesi olarak verilmektedir. Klonların zihni de yapaydır. Tüm klonlara verilen anılar birbirinin aynıdır. On iki hikâye vardır ve hepsinin yalnızca detayı farklıdır.

Bilişsel değişimin gerçekleşmesini sağlayan ortak noktalar; teknolojik uzmanlar, zengin kapitalistler ve akıllı makinalardır. Bunu ortaya koyan filmlerden biri de örnek film *Elysium*'dur. *Elysium*, zenginlerin ve güçlülerin, Dünya'nın yörüngesinde yer alan bir uydu yaşam alanında ve yoksulların kalabalık nüfuslu bir Dünya'da yaşadığı bir senaryo çizer. Elysium sakinleri, derin bir lüks içinde ve mükemmel sağlık hizmetlerine erişimle yaşamaktadır. Hastalık ve açlık, kara sakinlerini etkilemiştir. Dünya gezegeninin umutlarını ve dünya medeniyetinin çöküş korkusunu ele alan film her iki bölgede yaşayan insanlık için de bir biliş oluşturmaktadır. Yaşanılacak olan dünyayı elde etme ve kaybetmeme isteği. Filmde hem fiziksel hem bilişsel bir sınır ötesine geçtiğinde her şeyin daha iyi olacağına inanan Max, bunun kusursuz bir düşünce olduğuna inanmıştır. Ulaşmak istediği dünya Max'in zihinsel olarak da değişikliğe uğramasına sebep olur. Max'teki bu baş döndürücü hızdaki değişim, bilişsel

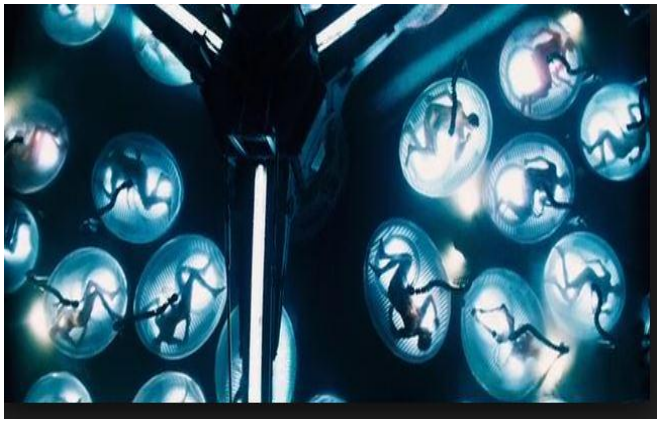
gerçeklik algısının değişimine ve bilişsel olarak yargıya varmasına neden olur. Max'in Elysium'a varmak için yararlandığı teknoloji, onu bilişsel olarak rahatlatmakta ve onun düşsel çözümler üretmesini de sağlamaktadır. Film içerisinde Max'in çocukluğuna dair Elysium ile ilgili bilişsel düşler, onu başka bir etmen tarafından ikna edilmeden davranışa hazır hale getirmektedir.

3.10.2. İnsandaki Biyolojik Değişim

Altın Çağ'dan beri ölümsüzlüğü arayan insan soyunun varacağı nokta; biyolojik ve psikolojik olarak yeniden düzenlenmektedir. İnsan, teknoloji ile yeniden üretilmektedir. İnsan bedeninin tasarımı bilim dünyasında bir devrim niteliği taşımaktadır. Biyolojik doğanın yarattığı insan formu, kusursuz dünyanın sınırlarının üstesinden -distopik spekülasyon olarak gözükse de- gelecektir. Tüm bunların henüz gerçekleşmese de, keşif dünyasının sundukları, bilim insanlarını çoktan harekete geçirmiştir. Filmler ise bu değişimin nasıl meşrulaştırılacağını göstermektedir.

Metropolis'te Rotwang'ın kaybettiği sağ elinin yerine yapılmış bir yapay el kullandığı görülmektedir. Biyolojik ve teknolojik gelişmeler ile insan yeni bir döneme girmiştir. *THX 1138* filminde olduğu gibi insanın sanki bir makineymiş gibi tüm hareketleri durdurulabilir. Solunumu ve kalp hızı ölçülebilir. Beyin kilit ile kontrol altına alınabilir. Zihin açma ve zihin kapama mümkündür. İnsanların yaşam alanlarının kontolünü sağlayan merkezde biyolojik akış bölümü bulunmaktadır. Nabız ayarlama kapısında bulunan libido düzenleyicisi ile cinsel dürtüler kontrol altında tutulmaktadır. Yapay uzuvlarla insanların hareket eksiklikleri giderilmektedir. *Bıçak Sırtı*'nda yaşam uzunluğu, morfoloji ve üretim teknikleri, genetik tasarımcı tarafından belirlenmektedir. Alternatif insanın üretimi ölümlü insanlar gibi değildir. Yetişkin olarak yaratılmışlardır, belli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Cinsel kimlikleri tanımlanmıştır. Nexus'lar *"yaptığın gözlerle görebildiklerimi görebilseydin"* der insana. *Bıçak Sırtı* dedektörlerinin filmdeki bakışları başlangıçta bu şekilde çalışır, çünkü gözlem teknikleri, belgelenmemiş işgalcileri ayırt etmek, yargılamak için bir araçtır. İnsanların genetik tasarım ürünü olarak üretildikleri *Gattaca*'da birey, sipariş üzerine hazırlanmaktadır. Bireyler 'doğal yol' sanılan yöntemlerle dünyaya

getirilmektedir. Anneden alınan yumurta babadan alınan sperm ile döllenir. Kalıtım yoluyla geçebilecek hastalıklar teşhis edilir ve bebeğin cinsiyetine karar verilir. Göz, saç ve ten rengi seçilir. Ayrıca erken kellik, miyop gibi özellikler ve alkol, uyuşturucu alışkanlığı, şiddet eğilimi, inatçılık gibi davranışlar da bertaraf edilir. Annenin ve babanın en iyi yanları çocuğa aktarılır. Doğal yoldan yapılacak çocukla bu sonuçların hiçbirini almak mümkün değildir. Böylece filmde görüldüğü gibi genetik müdahale ile yapılan Anton mükemmel iken, normal şekilde dünyaya gelen Vincent kusurludur. Bireye yaşam için en iyi başlangıç verilmektedir. *Azınlık Raporu*'nda ise gözler kişinin kimliği ile eş anlamlı hale gelmiştir. 2054'te her yerde bulunan biyomedikal tanımlama Washington'daki yaşamın merkezi özelliklerinden birini ifade eder. Şehir tam anlamıyla göz taraması yapmaktadır. İnsanların binalara girmek veya araçlara binmek için gözlerini inceleyen elektronik cihazlara bakmaları gerekmektedir. Mağazalara girdiklerinde, adını tüketici olarak tanıyan gelişmiş elektronik sistemler tarafından karşılanırlar. Kaldırımlar üzerinde yürüdüklerinde bile, incelenir ve kişiselleştirilmiş reklam sahalarına tabi tutulur. Ayrıca geleceği görmek için -henüz olası olmasa da- yakın zaman içerisinde beyninin içine bakıp görüntüleri yakalayabileceğimizin mümkün olma ihtimali yüksektir. Anderton'ın göz nakli esnasında geçirdiği değişim, insan bedeninin fiziksel olarak aşılabileceğini gösterir. Yirmibirinci yüzyılın insanları, kendi inşa ettikleri makinalarla kendi kaderlerini kontrol altına almaktadırlar. *Ada* filmi, insan klonlaması ile ortaya çıkan değişimi anlatır. Biyotıptaki ilerleme hızı göz önüne alındığında, filmin en düşsel kısmı gibi görünse de film insan vücudunun yeniden yapılandırıldığı bir dönemi aktarmaktadır. Ayrıca filmde, insanın mekanik olarak yaratılması ve bunun –döllenmenin- rahim dışında bir kuluçka merkezinde gerçekleşmesi, üreme tekniklerinin kabul gören parametrelerin ötesine geçtiğinin bir göstergesidir. Tüp bebek teknolojisi uzun süredir tıpta uygulanmaktadır. Henüz bebeğin büyümesi ana rahminde gerçekleşse de erken doğan bebekler için kullanılan küvezler bu teknolojinin geleceğine dair ipuçları vermektedir.

Şekil 19: The Island filmi ‘Kuluçka Merkezi’

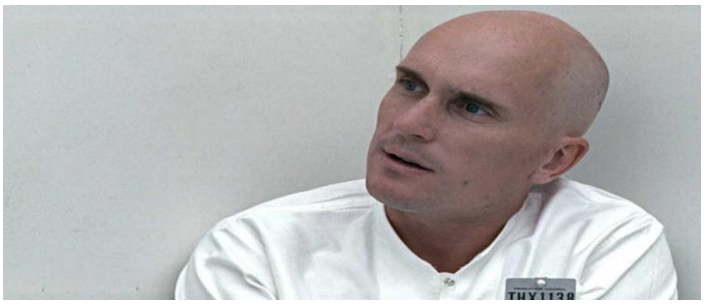
Genetik mühendisliği ile bireyler genetik hastalıklardan kurtulmuş, daha çabuk öğrenen ve kültür seviyesi gelişmiş insan olarak üretilmektedir. Filmdeki kalite kontrol standartlarına göre yaratılacak insanın genlerinin seçimi, embiriyo taraması ve yaratma becerisi gelecekteki ebeveynleri için ideal çocuk yaratma üzerine kurulmuştur. İnsan genomunun çözülmesinden nanoteknolojilere kadar teknik, insan bedeninin gücünü arttırmaya yönelik protez ve yapay organları çoğaltmak suretiyle o bedene nüfuz etmektedir. İnsanın teknik olarak yeniden üretilmesini, zengin ve güçlü dünyayı çevreleyen bir uzay yaşam alanı olan örnek film *Elysium*’da da görmek mümkündür. Bu yaşam alanında yüksek teknolojili makineler sayesinde tüm hastalıklar iyileştirilebilir, yaşlanma işlemi tersine çevrilebilir ve hatta hasar gören vücut parçaları yeniden oluşturulabilir. Günlük bedensel problemlerin çözümü kendiliğinden gerçekleşmektedir. Yenilenme ve değişme eğilimi ile olan bağ, insan için sürekli gelişen bir dayanak olmuştur. Teknoloji ile yaratılan gerçek- organik insan bedeninin kurgulanması- olanaksız değildir. İnsan genetik hastalıklardan kurtulacak, genetik ve fiziksel modifikasyonlar öngörülebilir ve tedavi edilebilir hale gelecektir. Ölümü ve acıyı yok edecek güce sahip olan insan Tanrı mertebesine yükselecektir. Cennete kabul edilen insanın nasıl bir arınmadan geçmesi gerekiyorsa, eksik bedensel nitelikler de makinalar ile arınmadan geçmektedir. Filmde, hemşire Frey’in kızının lösemisi bu makineler aracılığıyla iyileştirilir. Bedensel arınma gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Max’in kafatasına açılan deliğe yerleştirilen civatalar ile

biyolojik bedeni ‘çevrimiçi’ hale getirilerek kontrol edilebilirliği sağlanmaktadır. Biyolojik bedendeki değişim, davranışsal değişimi de beraberinde getirmektedir.

3.10.3. İnsandaki Davranışsal Değişim

Teknolojiye bağlı gelişen davranışsal değişim, bilinçli davranışın bertaraf edilerek rasyonel bir toplum yaratılmasına sebep olur. Başka bir dünya umuduyla yaşanılan davranışsal değişim milyonlarca beyin yerine kitlesel bir beden yaratmaktadır. Yaratılan dünya sinemasal göz aracılığıyla şekillenirken davranışları da çeşitlendirmektedir.

Çalışma kapsamında insanın davranışsal değişimi parametresi çerçevesinde incelenen örnek film *Metropolis'*te, ilerleme ve teknoloji sonucu insanlıktan çıkan ve sosyal varlıklarını kaybeden ama aynı zamanda bir arada tutulan insanların öyküsü distopik bir anlatıya sahiptir. Modernleşme dramatik bir hal almıştır. İnsan bedenleri devlet için bir metafordur. Uyuşturulmuş şekilde hareket eden işçiler, yorucu bir değişimden sonra çok düşük bir hızla “endüstriyel ordu” gibi evlerine dönerler. İnşa edilen toplum aynı etkiye maruz kalmış bireylerden oluşmuştur. Bireysel davranıştan yoksun insanlar, kitleler halinde davranış sergilemektedir. İşçilerin makinayla uyumlu çalışması, makina kültürü konusunda hissedilen duyguyu da yansıtmaktadır. İşçi bedenleri körelmiş bir makine şeklinde çalışmaktadır. Makinaların ritmine göre hareket eden insan bedenleri istenilen bir davranışı yaratmak için büyü yapılmış kişilere benzemektedirler. Teknik ruh aracılığıyla davranışlar kolektif duyu, his ve kolektif amaçlara sahip bir beden yaratmaktadır. Aynı davranış şekli *THX 1138*’de de göze çarpar. Sıradan işçi, bir sayıya indirgeniştir. İsimleri kendilerine verilen numaralardır.

Şekil 20: THX 1138 Filmi

Denetleyenler tarafından yakından izlenilmekte ve kontrol edilmektedir. Verimliliği arttırmak için tüketim sıradanlaştırılmıştır. Film süresince verilen anonslar bireyleri kontrol etmekte ve onların devlet için yaratıldığını biliçaltına yerleştirmektedir. Filmin açılışında ecza dolabındaki "tıbbi" kamera, bir dizi izleme cihazından sadece biridir. İzleme her yerde gerçekleşmektedir. Monitörler ve radarlar tarafından izlenen insan sadece piksel koleksiyonudur. Ufuk çizgisi olmayan ve görünüşte duvarı olmayan bölgede, insanın hareket edebileceği ya da mücadele etmek için geçmesi gereken bir sınır yoktur. *THX 1138*'deki cyborg polislerinin uyarıları, sakinlerin yaşamının ne anlama geldiğini ifade etmektedir: *"Gidecek yeriniz yok"*.

Davranışsal değişime ayak uyduramayanlar antisosyal kişilik olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal davranış içerisinde bireysel davranışa yer yoktur. Hiç kimse kendilerine iletilen mesajlar dışında farklı bir iletişim yolu seçmemelidir. Bireyler nesne olarak sistematik biçimde şekillendirilirken, tüm farklı hareketleri ortadan kaldıracak distopik bir toplum yaratılmıştır. *Fahrenheit 451*'de olduğu gibi duyular tamamen geniş televizyonlardan ve radyolardan gelen sürekli ses ve müzik ile doldurulmaktadır. İnsanlar hipnotize olurken her biri sersemlemiş dünyasında düşünceden uzak bir hayat sürmektedir. Televizyon, toplumda o kadar önemlidir ki, Truffaut filme çatılarda bir dizi televizyon anteni ile başlar. Yönetmenin seçtiği odak ve açılar bu antenlerin güvenlik kameralarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. TV antenleri, onların yokluğu kitapların varlığının bir kanıtı olduğu için çalışmaktadır. Televizyon 'gerçek'tir. Ne düşüneceğinizi söyler. Zihnin kendi kendine düşünmeye ihtiyacı yoktur. Her itfaiye merkezinde bir Mekanik Hound vardır.

Şekil 21: Fahrenheit 451 Filmi, 'Mekanik Hound'

Filmde tazı, baskıcı ve şiddetli teknolojiyi temsil ederken, Montag insanlığı ve insan doğasını temsil etmektedir. Değişiklik bireysel değil toplumsal

gerçekleşmelidir. Giderek birbirine benzeyen topluluk üyeleri yaratılmaktadır. Farklılıkların yok edilmesiyle birlikte, ilerlemenin getirdiği boşluk, distopik bir duyarsızlığa dönüşür. O halde *Bıçak Sırtı*'nda olduğu gibi insanın biyolojik olmasına rağmen aynı zamanda üretilen bir eser olması, sahip oldukları rol teknolojisi ile onun nasıl evcilleştirildiğini de göstermektedir. *Bıçak Sırtı*'nda imal seri numaraları DNA gibi deride bulunmaktadır. Ruhsal problemlerin çözümü için kullanımı zorunlu olan kırmızı haplar verilir. Benzer mutluluk hapları *Fahrenheit 451* filminde Millie tarafından da kullanılmaktadır. Bir gece önce Montag onu aşırı dozdan neredeyse ölmek üzere bulurken, kullandığı haplar nedeniyle ertesi sabah Millie bir televizyon konuşması eğlencesi için neşeyle güne hazır uyanır. Filmde Montag ve Millie evli olsalar da aslında aynı şeyi arzulayan tüm toplum üyeleri gibi birbirlerine yabancıdır. Eşler arasındaki etkileşim azalmış ve bireyler yalnızlaşmıştır.

Distopik yabancılaşma geleneksel toplum kavramlarını da derinden etkilemiştir. *Gattaca*'da bireylerin davranışları sahip oldukları genlere göre belirlenmektedir. Bireyler 'geçerli' ve 'geçersiz' olarak sınıfladırılmıştır. Genleri onları denetim altında tutan bir kontrol mekanizmasıdır. Geçerli olanların davranışları vücutları gibi doğuştan garantilidir. Sahip oldukları genetik kimlikler onları şekillendirmektedir. Toplumu kontrol altında tutmak için her zaman yasalarla desteklenmesine ihtiyaç duyulmaz. Teknik yenilikler sonucunda, toplumu çevreleyen sistem köklü değişiklikler gösterir. Teknoloji ile birlikte farklı kişiler için aynı davranışlar gelişir. *Azınlık Raporu*'nda olduğu gibi, kameralar, sensörler, bir binanın en uzak köşelerine yerleştirilir. Casusluk yapabilecek küçük robot örümcekler dahil çok sayıda gözetim teknolojisi kullanılmaktadır. Ancak, *Azınlık Raporu* filmi, her şeyi bilen bir devletin bu Orwellci resminde durmaz, daha ileri gider. Özel kurumsal şirketler, her vatandaşın hareketlerini veya tüketici alışkanlıklarını kontrol etme gücüne sahip görünür. 'Sistem'i tanıyan, her şeyi gören tarafından izlenmektedir. Sıradan bir vatandaşın yeni teknolojinin rolünü nasıl algıladığına veya anladığına dair herhangi bir gösterge yoktur, bu muhtemelen daha yüksek bir panoptik duyarlılık biçimini alacaktır. Filmde işlenecek suçların önceden tespit edilerek önlenmesi ve cezalandırılması tamamen teknoloji ile ilgili değildir. Kullanılan teknoloji davranışsal değişikliklere yol açarken, içinde bulunduğu toplumu baskı

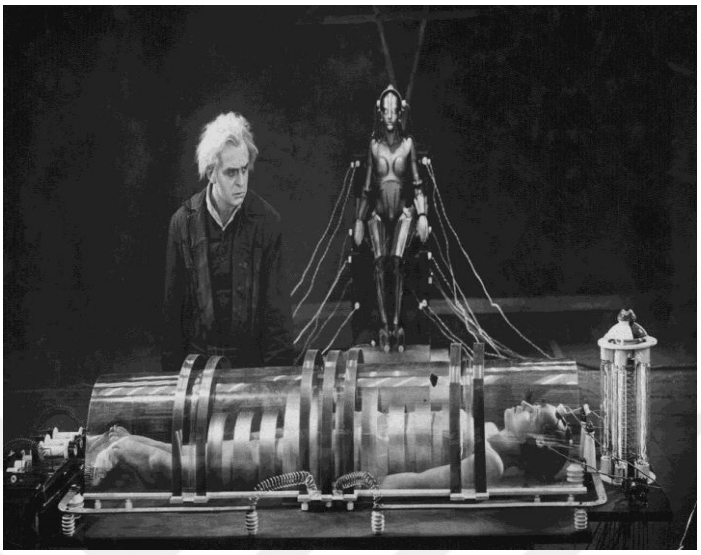
unsuru ile de angaje etmektedir. Hayalden gerçeğe dönecek davranış kontrol altına alınmaktadır. Teknoloji ile oluşan kültürün baskısı insana seçenek sunmaktan ziyade seçimini kısıtlamaktadır. *Bıçak Sırtı*'nda görüldüğü gibi birey, öznel davranış sergilemek istese de çoğunluğa uyma kuralı ve homojen toplu yapı gereği, davranış çeşitliliği ortadan kalkacaktır. *Gattaca*'da olduğu gibi bireyin sisteme karşı çıkma şansı olmayacaktır. Gen tanıma sistemi, denetleme için kontrol oluşturmaktadır. El sıkışırken bıraktığı dokudan, dokunduğu kapı kolundan, vücut parçalarından, tükürüğünden anında tanımlanan bireyin sisteme başkaldırma şansı yoktur. *Elsyium* filminde ise Elysian devleti Dünya'yı kaba bir güçle yönetir, propaganda yapmaz, çünkü Elysium'un dünyanın yerinden edilmemişlerinin gözünde hiçbir meşruiyeti yoktur. Cömert "barış"ını korumak için, Elysian devleti, dünyadaki yoksullara karşı, robotik şartlı tahliye memurları, polis droidleri ve Elysian Yasasını ve Düzen rejimini yöneten dronları toplam gözetim ve baskı kombinasyonuyla yönetir. Bir sahnede, Max, Armadyne'ye otobüsle gelmeyi beklemektedir ve iki polis droidi denetimden sorumludur. Filmde, droidler Max'i sabıka kaydı olarak tanımlar ve sonra çantasında ne olduğunu sorar. Saçı olmayan Max, "Saç ürünleri" şakalarını yapar ve "Ben sadece işe gidiyorum" diye açıklar. Droidler, Max'in mizahını "aldatma: itaatsizlik" olarak değerlendirir, Max'i yere atar ve kolunu kırar. Çantayı kontrol ettikten ve hiçbir şey bulamadıktan sonra şu açıklamayı yapar: "Sıfır tolerans politikası sivillere uygulanır". *Elysium*, devlet baskısının, ikna değil, azınlık adına kanun ve düzeni sağlama normu olduğuna dair gerçek korkuları ele almaktadır. Toplum yasalara uyarak ve Armadyne şirketi için çalışarak, cennet olarak tanımlanan Elysium'a gitme şansını elde edeceği bilinci ile itaat etmektedir. Hakimiyet sistemine hizmet eden herkes yeniden konumlandırılabilir. Çalışma kapsamında incelenen *Ada*'da ise ayrıca birey üzerinde tahakküm ve kontrol vardır, bu ise bireylerin ahlaki bir varlık olarak feshedilmesine yol açmaktadır. İnsanın ahlaki kalitesini feshetme girişimi, manipülasyon yoluyla, toplum sakinlerinin özgürce ve gönüllü olarak karar almalarını engellemektedir. Gerçek gizlidir ve yalancı mutluluk vaatleri anlatılmaktır. Orada yaşayan bireylerin seçilmiş insanlar olduğu düşüncesi film süresince sürekli empoze edilmektedir. Bu düşünce, insanların bir arada yaşamalarını hiçbir zorlamaya ihtiyaç duymadan sağlamaktadır. Ancak sonrasında, sistemin çöküşünü engellemeye çalışmak için zorlama ve şiddete başvurulur. *Ada*'da suç

genine, bebek henüz klonlanırken, müdahale edilmekte ve gelecekle ilgili genetik koruma sağlanmaktadır. Bu tasarımlar sonucunda, tasarlanan insan gözden geçirilip ulaşması gereken ideal insan özelliklerine baştan sahip olacaktır. Böylece henüz dünyaya gelmeden davranışsal olarak hazırlanan taslak, farklı bir davranışa uyum sağlamak zorunda kalmayacaktır. Ada, bu proje için en etkili psikiyatri tekniklerini birleştiren Dr. Merrick tarafından yönetilmektedir. Merrick'in bileşiği, insanların çevre kaynakları için mücadele etmediği, misafirperver bir dostluk atmosferiyle, biyoteknolojiye dayanan en kanlı otoriter politikayı değiştirmektedir. Filmde Lincoln Eco'nun tüm gerçekleri öğrenmesi onun kirli olarak tanımlanmasına neden olur. Ona bulaşan herkes kirlenecektir. Radyoaktif kirlenme, bir tabu olarak ve klonlar üzerinde etkili bir tam kontrol aracı olarak işlev görür. Onlar, klonlar, hiçbir zaman bileşikten çıkmadığından, Merrick'in söyleminin geçerliliğini test etmenin bir yolu yoktur. Nesne olarak tabu, klonun bileşik içindeki beklentilerini şekillendirecek kadar güçlüdür. Merrick'in bileşiğinin doğası, klonların davranışlarını şiddet, baskı ve umut yoluyla disipline eder. Umut, içsel bir öğretiyi üretmeyi amaçlayan figürlü bir inançla temsil edilir. Dışarıda radyoaktivite tehlikesi vardır, ama dışarıda aynı zamanda cennet anlayışına eşit olabilecek Ada da vardır. Gerçek dünyada ölüm cennetin ön şartıdır. İnsan tarafından kaybedilen cennetin yerine arketipik, örnek bir merkez hazırlanmıştır. Bu geleceğe göre toplum sosyal yükseliş olmadan örgütlenmektedir. Klonların tüm hareketleri tek bir merkez tarafından sürekli izlenmektedir. Hepsine ortak anılar verilerek hakim olunmaktadır. Onlara sergilenen her şey çizgi filmler, filmler, oyunlar, programlar vb. saldırı isteklerini bastırmak ve sosyal ilişkilerini geliştirmek üzere tasarlanmıştır.

3.10.4. Yapay Gerçeklik - Protez İnsanlar

Teknolojik olarak insanlık sürekli incelenirken bir insanın yapay ve biyolojik görüntüsü arasındaki fark, tematik bir savaş haline dönüşmüştür. Bu *Bıçak Sırtı*'nda Voight-Kampff'ın kullanımında açıkça gösterilmektedir. *Metropolis*'te ise kimsenin gerçeğinden ayırt edemeyeceği bir yapay insan, kötü mucit Rotwang tarafından yaratılır. Rotwang ürettiği robot için "O şimdiye dek bir insanın sahip olduğu en mükemmel ve itaatkâr araç. Eğer bir tanesi bile makine olduğunu

anlarsa kendimi beceriksiz bir adam olarak adlandıracağım" derken, yapayı gerçekten ayırmanın mümkün olmayacağını vurgulamaktadır.

Şekil 22: Metropolis Filmi, 'Robot Maria'

Metropolis'te Rotwang'ın sağ elini kaybettiği ve ustalıkla yapılmış bir yapay el kullandığı da fark edilmektedir. Yapaylık filmlere sadece insan boyutu ile yansımamıştır. Filmlerde kurulan sanal dünyalar, gerçek olanın yanında fantastik bir dünya ortaya koyar. *THX 1138*'in içine yerleştirilen tek renkli (beyaz) sanal gerçeklik, duvarı olmayan bir bölgeden ibarettir. Soyut dünyada onların dışında belirlenen insan reaksiyonları hologramlar aracılığıyla yönlendirilmektedir. Beyaz, boyutsuz hapishane, simülasyonun ötesinde paralel bir dünya kurmuştur. Cinsellik ve din hologramlar aracılığıyla yaşanmaktadır. Aynısı, *Azınlık Raporu*'nda da gerçekleşmektedir. Sanal ve gerçeklik ilişkisi nettir. Sanal teknojilerin yoğunlukla kullanıldığı film bu teknolojiler aracılığıyla gerçek ve sanal arasındaki ilişkiyi de ütopik bir hale getirmektedir. Kâhinler tarafından geleceğe dair yaşanacakları yansıtan görüntüler olaylar önlendiğinde silinir. Böylece yaşanmamış ama yaşanacak olan olaylar gerçekleşmeden silinmektedir. Film, ideolojileri ve ütopyaları körükleyen çağdaş dünyanın gizemi ile sanal dünyanın sunduğu gerçeklik aslında yeni olanı nasıl keşfedeceğimizi göstermektedir. Distopyacı vizyonun gerçeğe dönüşmesinde elektronik kitle kültürünün zihnin yaşamını nasıl tahrip ettiğini ve sanal gerçekliğin gerçeklik ile nasıl karıştığını yansıtan örneklem filmlerden biri de *Fahrenheit 451*'dir. Filmin

kahramanları tüm duyulardan uzak bir biçimde yaşamaktadır. Clarisse, Montag'ı koklamasına, görmesine, tadına ve dokunmasına yardımcı olarak kurtarmaya çalışır. Televizyondan ve radyodan sunulan sanal gerçeklik için fiziksel gerçeklik tercih edilmektedir. İnsanlığın ötekisi olarak yer alan androidlerin daha gerçekçi olması her ne kadar ironi olarak gözükse de insandan daha fazla canlılık ve yaşam arzusu taşımaktadır. *Bıçak Sırtı* filminde olduğu gibi androidler, kendilerini insani yaşam biçimlerinden ayırt etmemektedirler. İnsan ve kopyalar arasındaki tek fark empati yeteneğidir. *Bıçak Sırtı* dünyasındaki her şey aldatıcılık ve yıkım üzerine kuruludur. Deckard'ın dünyası ise sadece toplum ve şehir değil aynı zamanda insanlar hakkında da yapaydır. Voight-Kampff testi yapay ve gerçeğin ayırt edilmesi içindir. Filmde Deckard'ın Rachael'in yapaylığını test ettiği sahnede, yapay zekânın insanla rekabet yetisinin azımsanamayacak kadar gerçek olduğu görülür.

Şekil 23: Blade Runner Filmi 'Voight-Kampff testi'

Gattaca'da da insanın yapay gerçekliği görülmektedir. Vincent, sahip olmadığı bir adamın yerine geçmek için çaba sarfetmektedir. Vincent, genetik olarak üstünlüğünü kanıtlayabilmek için Jerome'ın kanını ve idrarını, sosyal statüsünü kanıtlamak içinse davranışlarını, alışkanlıklarını kullanmakta, bir tür kopyalama yapmaktadır. Kullandığı sosyal kimlik, biyolojik özelliklerin hepsi yapay gerçekliktir.

Ada'da ise insanların yerine kopyaları geçmektedir. Lincoln, viral hepatit geçiren bir karaciğere ihtiyaç duyan otomotiv tasarımcısı Tom Lincoln'den üretilen bir klondur. Jordan Two Delta ise önemli bir marka için süpermodel olan Sarah

Jordan'ın klonudur. Onlar ve bileşiğin sakinlerinin kalanı, Tom Lincoln ve Sarah Jordan gibi zengin ve ünlü kişiler için görünüşte klonlardır. Ancak bunu bilmemektedirler. *Ada*'daki klonlar, bedenleri orijinallerine ait olduğu için etkili bir şekilde köledirler. *Ada* filminde, Lincoln ve Jordan'ın dövüşmesi sanal olarak gerçekleşir. Sanal zihinler teknoloji ile hayat bulmuştur. Gerçek yaşam duygusu, aslı yerine göstergeleri sunularak elde edilmiştir. Ayrıca enstütü binasının etrafı hologramlarla çevrilidir. Klonların gerçek olarak gördükleri şey aslı yerine sadece göstergesidir.

Yetersiz kılınmış insanların yeniden varlık gösterebilmeleri için biyoteknolojiler, insanın biçimlendirilme gücünün sınırlarını muazzam biçimde genişletir. Anders'in "insan, kendi yapımı olan aygıtların safına geçer" metaforu gerçekleşmektedir. Güç ve mükemmellik açısından insanın beklentiyi karşılayamaması, ısmarlama insan kalıplarının tasarlanarak üretilmesine neden olur.

Metropolis'te Rotwang'in Mary'nin bir kopyasını üretmesi filmde mekanik bir üretmeyi gösterirken aynı otomatik davranışları sergileyen işçiler ise kitlelerin yetersizliğini anlatan distopik davranış türünü sunmaktadır. Aynısı, *THX 1138*'inde de geçerlidir Yine, seyirci her insanın yeniden üretildiği bir toplumla karşılaşmaktadır. Organlar yeniden kullanılmaktadır. *Bıçak Sırtı*'nda teknoloji, biyo-mühendisliğe sahip yetişkin insan simulacrasının yaratılmasının mümkün olduğu noktaya ilerlemiştir. "Sipariş üzerine genetik insansı robot kopya aynen sizin siparişlerinize göre hazırlanmıştır" anonsu sürekli verilmektedir. *Azınlık Raporu*'nda ise Dr Hineman tüm canlıların birbirine benzediğini söyler. Özellikle savunmalar düştüğünde ve baskılar arttığında dünya üzerindeki her canlı kendi hayatı üzerine yoğunlaşmaktadır. *Fahrenheit 451*'de ise insanları çevreleyen arzu, davranış ve duyguları ortak bir etkiye vardır. Filmde baskı altına alınan insan işlevini yitirerek farklı bir türe dönüşmüştür. İnsan olan ile insan olmayan arasındaki etkileşim iç içe geçmiştir. *Ada*'da klonlar ne nesne ne de insandır. Vatandaş olarak kabul görmezler. Klonlar, gerçek vatandaşlara organ sağlamak için yaratılmışlardır. İnsanların bedenleri için ihtiyaç duydukları herşey bu klonlar aracılığıyla mümkün hale gelmiştir. Tamamıyla alıcı ile uyumlu, ancak vericinin ölümü anlamına gelebilecek gelişmiş organlar elde etmek için üreme klonlamasının etik reddi oybirliği ile

sağlanır. Filmde üreme, insan klonlaması ile gerçekleştirilir ve sadece genotipik olarak değil aynı zamanda fenotipik olarak özdeş olan ve özdeş ikizlermiş gibi aynı yaştaki insana da sahip olunur. Bu yüzden sadece mükemmel uyumlu organların oluşumu değil aynı zamanda organizmalar da görülür.

Şekil 24: Elysium Filmi, 'Max'in teknik donanımlı kıyafeti'

Bilim kurgu filmlerindeki cyborg figürü *Elysium*'da da görülmektedir. İnsan vücudunun yapılandırılması ve iyileştirilmesi teknoloji ve ekipmanlar yoluyla gerçekleşir. Carlye'ın organik verilerini Max'in beynine indirmek için Spider ve arkadaşları onu bir robot kadar güçlü yapan dış iskelet kıyafeti ile donatırlar. Böylece Max'in engelli bedeni güçlendirilir. Genetik kusursuzluğa adanan insanlık, kusursuz dünya için hazır hale getirilmektedir.

3.10.5. Kopya İnsanlar

Kopyalama, hem mekanik hem bilişsel hem de davranışsal olarak gerçekleşmektedir. Kopya ile kast edilen şey insan bedeninin ve düşüncesinin kontrol edilebilir olmasıdır. Kavram yalın olarak insandaki davranışsal değişimin de tanımlayıcısıdır.

Metropolis'te, yüzlerce işçi aynı adımlarla aynı hizada yürüyerek kafaları önde vardiya değişimini gerçekleştirmektedir. Çarkların her dönüşü ile babalar evlatları için cennetleri yaratmaktadır. İşçiler otomatik şekilde makinalar gibi çalışmaktadır. Her bir insan dizayn edilmiş toplulukla uyum içindedir. Toplumsal birliktelik önemlidir. *THX 1138*'in karakterlerin isimleri ise rakam ve harflerden oluşmaktadır. Steril ve alaylı yaşam, süsleme içermeyen beyaz bir koruyucu kabuğa bağlıdır. Uyuşturucu verilerek izlenen bireylerin hepsi birbirine

benzemekte ve onlardan daha canlı görünen robotlar tarafından denetlenmektedir. "İşin olduğu için şükret, üretimi arttır, kazaları önle ve mutlu ol" anonsları sürekli verilmektedir. Davranış bozukluğu gösteren bireyler dengesizlik ve toplumsal vicdan bozukluğu tanısıyla yok edilmektedir. Bu nedenle hiçbir birey farklılık gösteremez. Hepsi birbirinin kopyası gibidir. *Fahrenheit 451*'de insanlar zamanının çoğunu, "televizyonlar" tarafından büyülenerek, evin tüm duvarlarını işgal eden, büyük düz ekran televizyonlar karşısında geçirmektedirler. Öğretilen bilgiler, iktidarın öğrenilmesini istedikleri ile sınırlıdır. Herkes birbirine benzemelidir. Mutlu olmak için "Hepimiz benzer olmalıyız" der film. Değişen teknoloji ile davranış özellikleri sembolik hale gelmiştir. İnsanların sergiledikleri davranışlar ise birer meta haline gelmiştir. Filmde geçen şu diyalog toplum olarak tek bir duygunun benimsenmesi gerektiğini gösterir:

-Her şey yolunda mı?

-Her şey yolunda

-Zaten herkesin söylediği bu bu yüzden öyle olmak zorunda…

Bıçak Sırtı boyunca geliştirilen bir soru, ortaya çıkmakta olan hikaye için esastır, çünkü empati yetisi, insanlığı tekinsiz yapaylıktan ayıran şeydir. 'Ben ben miyim? Ben insan mıyım? Ben gerçek miyim?' sorusu, hiç kimsenin karşı karşıya gelmeyi beklediği bir soru değildir. Bıçak koşucuları için bu sorunun önemi yeterince açıktır, çünkü kopyaları empati için test ederek tanımlamakla ve sonra onları yok etmekle görevlidirler. Her açıdan insan gibi görünen bu varlıkların icrası, empati için kendi kapasitelerinin bastırılmasını ya da etkisizleştirilmesini gerektirir. Bu nedenle *Bıçak Sırtı*, yalnızca kendi yapılarına odaklanan ve onları canlı olarak düşünmediği noktaya itiraz etmelerine olanak tanıyan kopyaların bir görüntüsünü oluşturması açısından önemlidir. "İnsandan daha insan" olmaları için tasarlanan kopyalar, duyguları dışında insanları her yönden taklit etmek üzere üretilmişlerdir. Ancak emniyet mekanizması olması için kendi duygusal tepkilerini zamanla geliştirebilirler.

Şekil 25: Blade Runner Filmi

Gelecekteki toplumu betimleyen örneklem filmlerden biri olan *Gattaca*'da seri üretim idealleri benimsenmektedir. Laboratuvarlarda üretilen çocuklar tekdüze, sınıfı ve işlevi belli olan bireyler olarak dünyaya gelmektedir. Devlet, vatandaşını kendine göre biçimlendirmektedir. Aynı tarz giyinmiş insanlar, *Metropolis*'te olduğu gibi tek sıra şeklinde çalışıp, hareket ederler. Davranışlar birbirinden farksızdır.

Ada filminde ise sisteme uygun insanlar yaratmak ve bu insanları kontrol altında tutmak için yürütülen proje, en etkili psikiyatri tekniklerini birleştiren Dr. Merrick tarafından yönetilmektedir. Radyoaktivite korkusu klonların kaçışını engellemede çok önemli bir rol oynamaktadır tıpkı intihardaki dini tabunun insanoğlunun hayatındaki kontrolünü elinde tutması gibi. Klonlar, özgür insanlar olduklarını düşünmek için eğitilirler ve tüm umutlarının ve ihtiyaçlarının karşılandığı paradisiacal adaya seyahat etme istekleri tarafından yönlendirilirler. Adadaki bu sembolik yeniden doğuş, her bir klonun aslı için organlarının alınacağı ölüm yolculuğu olarak tasarlanmıştır. Lincoln aslı ile karşılaştığında her ikisi de genetik ve fiziksel olarak aynıdır, ancak yaşamları farklıdır. Toplumsal düzen ve mutluluğu korumak için bir sınıf sistemi üzerinde mutlak bir kontrol vardır. Bu ütopya içinde, genetik olarak değişiklikler yaparak elde edilmiş tüp bebekler, tasarlanmış beş popülasyon kategorisinden birine ait olabilir. Her şey kontrol altında olduğu için bir süprizle karşılaşılma ihtimali yoktur. Filmde görüldüğü üzere her bir klona aynı kıyafetler seçenekle sunulur. Ancak kendilerine sunulan seçeneklerin hepsi de aynıdır. Böylece birey seçtiğiyle diğerlerinden farksız hale getirilir. Klonların kimseden farklı bir şey düşünmesi yahut farklı birşeye ilgi duyması beklenmemektedir. Okunması istenilen kitaplar

ve yenilmesi istenen yemekler hep aynıdır. Hayal edilen sistemle, duygularından ve akıl yürütmekten yoksun toplum isteği ikna edilmeye gerek kalmadan oluşmuştur. *Elysium*'da ise Max, beyaz bir egemen sınıfa dahil değildir, fakat herkes tarafından tecrübe edilmeyen kapitalist koşulların geçimini ortadan kaldırmaya çalışan yetim, yoksul ve tamamen *Elysium'a* imrenmiş bir işçidir. Max, Elysian seçkinleri tarafından yaygın olarak sömürülen dünyada çalışan çok ırklı bir işçi sınıfının parçasıdır. Armadyne fabrikasında önceden kaydedilmiş bir ses, düzenli olarak çalışanlara "haftalık kotaları karşılamaları" gerektiğini söyler. Elysian devletinin sibernetik hizmet sistemleri, Elysian vatandaşlarını doğuştan etlerine dövme yapılmış DNA kodunu biyometrik olarak tarayarak, bu topluluktaki vatandaşlar olarak tanımaktadır. Hepsi birbirinin kopyasıdır.

3.10.6. İnsan Kıyametin Efendisi Midir?

Tanrı'nın yarattığı insan bedeninin tasarımını anlayarak Tanrı'ya yaklaşabileceğini keşfeden insan, O'nun ihtişamına erişmek için çalışmalar yapmıştır. Ölümsüzlüğün peşinden koşan insanın Tanrı'lar gibi olma isteği sadece kutsal olduğu için değil, acının ve ölümün üstesinden gelebilecek bir tanrısal kontrol de edineceği içindir. İnsanın Tanrı mertebesine yükseltilmesi yapımcı ile yapayın yer değiştirmesşne yol açacaktır. İdealleştirilmiş insanlık bir yandan teknoloji ile yeniden üretilirken, sinemada yeniden yaratılan insan vücutları teknoloji ile daha güçlü füzyon oluşturacaktır. Teknoloji ile oluşturulan sibernetik parmaklar ve nöro beyin ile hiper vücutlar yaratılacaktır.

Metropolis, Tanrı'ya ulaşmak için yapılan Babil kulesinin hikâyesini anlatır. Siyasi iktidar sanayi kralı Joh Frederson tarafından yönetilmektedir. Frederson Yeni Babel olarak adlandırılan gökdelendeki bir kontrol odasından gizli servisleri ve teknik kontrol cihazlarıyla ekonomiyi de yönetmektedir. Metropolis'i kurtaracak kadın olarak görülen Maria işçilere yaptığı konuşmada *"Dünya ve yaratıcısı harika! Ve büyük insanlıktır!"* sözleri ironi kazanmaktadır. Geleceğin teknolojik toplumunda, insanın aklını köle alan ve onu makineye dönüştüren bilim ve teknoloji, Tanrı gibi gözükmektedir. *THX 1138*'de ise toplumun Tanrı figürü olarak kabul ettiği OMM bulunmaktadır. OMM, duvarlar arkasına devlet tarafından kontrol amaçlı

gizlenmiş aynı zamanda bireylerin dini duygularını da kontrol eden bir teyp ve İsa Mesih'in resmidir.

Şekil 26: THX 1138 Filmi, 'OMM'

Filmde geçen *"...bütün kavimler tasarlanmıştır"* diyaloğu, insanın Tanrı rolüne büründüğünün göstergesidir. *Fahrenheit 451*'de ise Tanrısal kontrol, televizyon ve itfaiye ile sağlanmaktadır. Televizyon toplumu hiçbir şekilde demokratik değildir. Filmin sonunda Montag yakalanmaz, ancak otoriter projenin yoluna devam etmesi gerekmektedir. Bu nedenle bir Montag icat edilmiştir ve o yakalanır. Böylece gösteri otoriterlik lehine sonuçlanacaktır. *Bıçak Sırtı'*nda ise kopyalar, insanlığın sınırlarını ortaya koymak için yaratılmışlardır. Ancak kimin tarafından yaratılmış oldukları Nexus ve genetik tasarımcısı arasında geçen konuşmada saklıdır.

-Yanıtları bilmiyorum

-Kim biliyor

-Tylerr, o herşeyi biliyor.

-O büyük patron, deha. Senin aklını o tasarladı.

Bıçak Sırtı, Tanrı'yı yıldızlarda arayan insanı, yeryüzündeki Tanrı'nın bedeni yapmıştır. Filmde yaratıcı (Tyler) ve yapayın (Sebastian) konuşmaları insanın Tanrı mertebesine yükseldiğini göstermektedir.

-Yaratıcınla karşılaşman kolay bir şey değil

-Yaratıcı yarattığını temsil edebilir mi? Değiştirilmek mi istiyorsun?

-Ölüm problemdir. Ölümsüzlüğü istiyorum.

-Korkarım ki bu gücümüzü aşıyor. Yapabileceğim kadar iyi yaptım. Kendine bir baksana. Biomekaniğin tanrısı asamı boş yere cennette bırakmış.

Azınlık Raporu'nda ise öykü, gerçekleşmeden önce cinayeti durdurma konusunda uzmanlaşmış bir polis departmanı olan Precrime merkezini

içermektedir. Güçlü bağımlılık yapan bir ilacın yan etkisi olarak, bazı çocuklar çeşitli genetik problemlerle doğmuşlardır. Bu çocukların üçü, rüyalarında gerçekleşecek cinayetleri görmektedir. Bu beceriler geliştirilir ve çocuklar, Suç Öncesi merkezinde bir "tapınağa" konulur ve sürekli bir yarı uyku durumunda tutulur. Pre Cogs olarak adlandırılan kâhinler, polisin cinayeti bulmasını ve durdurmasını sağlayan görüntüleri kaydetmektedir. Kâhinler, Tanrılar olarak saygı duyulduklarından Tapınak adı verilen bir mekânda tutulur. İnsanları görmezler ve onlarla iletişim kurmazlar. Burada çalışan polisler ise kendilerini polisten ziyade rahip olarak tanımlanmaktadır. Polis şefi ve Şef Anderton arasında geçen diyalog, kâhinlerin, insanın ve bilimin üst sınırını muazzam biçimde aştığını göstermektedir. İnsanlar yaşamı yaratıp şekildendirmektedir.

-Onlara insan gözüyle bakmamalısın

-Hayır onlar insandan çok daha fazlalar. Bilim, mucizelerimizin pek çoğunu bizden aldı. Bir bakıma bize umut veriyorlar. İlahi bir gücün var olduğu umudunu.

Filmde, Lamark ile Anderson'ın karşı karşıya geldiği sahne ise sistem tarafından kurban edilen insanı göstermektedir. Lamark Anderson'ı öldürmezse sistem çalışmıyordur, ancak sistemin çalıştığını göstermek için onu öldürmek zorundadır. Böylece kâhinler yanılmamıştır.

Şekil 27: Minorty Report Filmi, 'kâhinler'

Gattaca'da insanların genetik yapısını değiştirmek için sınırsızca biyoteknoloji kullanılmaktadır. Tüm film boyunca genetik teknoloji ile üretilen insanda hata olmasının mümkün olmadığı vurgulanmaktadır. Üretilen bireyler

Tanrı-insan olarak yaratılmaktadır. Filmde genetik mühendisi tarafından yaratılan bireyin Tanrı'nın yarattığından daha üstün tutulduğu geçersiz Vincent'ın diyaloğunda göze çarpar.

-Beni oluşturmadan önce annemin genetik mühendisi yerine niye Tanrı'ya güvenerek beni yaptığını anlamayacağım.

Ada filminde, klonlamanın keşfi, yaşamı ölümden ayırmanın bir yolu olmuştur. Yeni insan türü insanlık dışı konumlandırılarak bir dizi insan işlevi işe yaramaz hale gelecektir. Geleceğe dair bu tanrısal kontrol; cinsiyet, ölüm, yaşam olarak tasarlanmaktadır. Klonların var olmalarının sebebi herkesin sonsuz hayat istemesidir. *Ada* filminde Dr. Merrick'in ve klonların yakalanıp enstitüye getirilmesine yardım eden eski asker Bay Loran'la konuşması, tanrısal kontrolü göstemektedir. Savaşta öldürmenin bile doğru bir şey olmadığını ifade eden eski asker enstitü müdürüne sorar:

-Öldürmek ne zaman sizin işiniz oldu?

-Bu iş o kadar basit değil. Ben bilimin kutsal bir noktasını keşfettim. Ben hayat verdim. Yaşattım. Buradaki olasıklıklar sonsuzdur. İki yıl sonra lösemili çocukları iyileştireceğim. Yeryüzünde kaç kişi bunu söyleyebilir?

-Sadece sen ve senin Tanrın. Aradığınız cevap buydu değil mi?

İşte insanı Tanrı ile eşdeğer konuma getirecek kadar ürkütücü kılan tam da budur. *Ada* filminde olduğu gibi *Elysium*'da da öldürmek ve yaşatmak insanın elindedir. İnsanın ürettiği teknoloji ile insan yaşamı belirlenmiştir. İnsan bedeninin genetik kodları baştan yazılarak, beynindeki devreler yeniden bağlanarak, yeni uzuvlar geliştirilerek insan yeniden yaratılmaktadır. *Elsyium*'da insanın sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için teknolojiden faydalanmakta, aynı zamanda bedenin kendisi aracılığıyla organlar yaratılmaktadır.

3.10.7. Ortak Ahali Projesi

Bu parametrenin ait olduğu dünya, fiziksel dünyayla başa çıkmak, toplumsal ilişkileri kolaylaştırmak, hayal gücünü tatmin etmek ve anlamlı semboller yaratmak için insan nesli tarafından yararlanılan nesnelerin uçsuz bucaksız evrenidir. Bireylerin, arzu ettikleri kişisel mutlulukların yeniden biçimlendirilme sürecinde oldukça ütopik bir işlevi vardır.

*Metropoli*s'te Ebedi Zevkler Bahçesi yanı sıra Adem ve Havva efsanesinde şekillenen "Cennet" ve "Dünya", "Eden"e açıkça atfedilen referanslar bulunan Hristiyan hayali ile güçlü bir şekilde iç içe geçmiştir. Tanrı'ya ulaşmak için inşa edilen Babil Kulesi'nin efsanesi filmde merkezi metafor olarak ortaya çıkıyor. Bu anlamda hem *Metropolis* hem de *Bıçak Sırtı*, Babil mitinin fütüristik destanları olarak görülebilir. Ütopya bu destanlarda hayat bulmaktadır. Her iki filmde de metropolün ana binalarında Babil Kulesi'nin benzer eşdeğeri vardır. *Metropolis*'te, özenle çalışan işçiler dünyayı kurar. Ortak amaç Babil Kulesi'ni inşa etmektir. *Fahreniheit 451*'de ise nüfusa iyi bir yaşam standardı sağlamak ve Ebedi Zevkler Bahçesi'ndeki yaşamı devam ettirmek için işçi sınıfı çalışmaktadır. Bu amaçla teknoloji oldukça geliştirilmiştir. Uyuşturucular, hızlı arabalar ve muhteşem ve renkli TV programları vatandaşları memnun ve mutlu eder. Bununla birlikte, kültür, zevk kalıplarını kesintiye uğrattığı ve sosyal uyumu kırdığı için minimal bir ifadeye indirgenmiştir. Fahrenheit 451'de ortak amaç, daha iyi bir dünya amacıyla ütopik bir bilincin işlevini yerine getirmektir. *Azınlık Raporu*'nda ise suç işlenmeyen bir toplum ortak hedeftir. Bireylerin ütopik ideallere uyduğu dünya görünür ve görünür olmayan tüm farklılıklar panoptik rejim vasıtasıyla kontrol altındadır. Örnek film *Bıçak Sırtı*'nda karanlık, düzensiz bir dünya rejimi otoriter bir hükümet tarafından yönetilmektedir. Endüstri sonrası kent harabeye dönmüştür. Amaç, teknoloji ve biyomühendislik aracılığı ile insan simulacrasının yaratılmasıdır. Ancak kopyaların mükemmelleşmesi onların etkisizleştirilmelerini gerektirmektedir. *Gattaca*'da bedenlerin inşa edilmesiyle birlikte mükemmel bir toplum yaratılmak istenmektedir. Bilimsel olarak saf ve kusursuz insan yaratmak ütopya olmaktan çıkarılacaktır. *Ada* filminde kurulan dünyada ise bireylerin arzu ettikleri kişisel mutlulukların yeniden biçimlendirilme sürecinde oldukça ütopik bir işlevi vardır. Filmde resimler, filmler, ve edebi kurgusal hikayeler ile kaybolan hayaller yeniden yaratılmaktadır. Bileşiğin sakinleri için ortak amaç, ütopik bir cennet olan adaya gitmektir. *Ada*, yaşam boyu sadece bir kez ulaşılabilecek bir ödülü değil aynı zamanda Altın Çağ'ın efsanevi örneğini de sergilemektedir. *Elysium*'da ortak ahali projesi 'Yeni Cennet' olarak hazırlanmıştır.

Şekil 28: Elysium Filmi,‘Yeni Cennet’

Filmde küresel işsizlik, yaygın yoksulluk, gelir eşitsizliği, gıda ve su kıtlığı, nüfus artışı, distopik gezegensel durumu vurgulamaktadır. Bu nedenle *Elysium* cennetine ulaşmak tek amaçtır. *Elysium*'un anlatımı ilerledikçe Max, Carlyle'nin beyninin sırlarını çalar, bir zamanlar Armadyne'nin toplanması için ödediği droidleri yok eder, çılgın Kruger'e karşı savaş verir ve Carlyle'nin verilerini *Elysium*'un tüm ekonomik yeniden başlatma programını keşfeden Örümcek'e verir. Örümcek bu yeniden başlatma programına sahip olan kişinin tüm sistemi geçersiz kılma gücüne sahip olduğunu belirtir: “Sınırları aç, herkesi Elysium vatandaşı yap. Bu hayatınızı kurtarabilir; herkesi kurtarabiliriz” der. Örümcek, Max'a bu yeniden başlatma programı ile sistemi kontrol edebileceğini, tarihin akışını değiştirebileceğini söyler. Filmin doruk noktasında Max, Kruger’i yener. Filmin sonunda dünyadaki herkesi tüm Elysium’un hizmetlerinden yararlanabilecek şekilde vatandaş yapan yeniden başlatma programını aktive eder. Elysium’un yapay akıllı sistemi, tüm Dünya’nın “tıbbi yardıma ihtiyacı olan yeni vatandaşlarını” tanımlamakta ve herkese sağlık hizmeti sunmak için Med-Bay'lerle ve med-droidlerle dolu servislere göndermektedir Sonuç, hayal edilen bir ütopyadır. *Elysium,* zamanından ve alanından daha iyi bir toplum ve gelecek için mümkün olabileceği ihtimaline açıktır. Filmin başlangıcında, ütopya'nın ufku, Max'in zenginler ve güçlüler arasında yaşamak için Elysium'a gitme konusunda bireyselci bir çocukluk hayali olarak tanıtılır. Filmin sonunda ise ütopya artık herkes için pratik ve ulaşılabilir bir şeydir. Bu ütopya soyut ilkelerden türetilmemiştir, ancak özgürce sona eren başarıları elde etmek için birçok yol kullanan, fakir ve çökmüş çalışanlarla dayanışma içinde ve dünyevi isyancıların mücadelesiyle gelişir.

3.10.8. Değişimin Getirdikleri: Umut- Korku-Risk

Bilim ve teknoloji ile birlikte toplum değişmektedir. Yaşanılan dünyanın insana tesadüften uzak biçimde sunmuş olduğu teknik güvenceler, kendine özgü umut ve korkuyu bir arada taşır. Kendisine yeryüzünde cennet vadedilen insan, muhtemel çatışmalar için geriye dönüş yaşamaktadır. İnsan kaderinin düzenleyicisi olan ütopya görünür olandan fazlasını arar.

Metropolis'te geleceğin dünyası, gerçekten de tam anlamıyla bir üst sınıfa ve alt sınıfa bölünmüş durumdadır. Alt sınıf; seçkinlerin şımartılmış zengin çocuklarının yaşamlarını beslerken, tüm süper şehre güç vermektedir. Filmde, ideal toplum olarak görülen toplum düzeni yer altı ve yer üstü şehrinde farklılık göstermektedir. Makinalaşma ile işler sistemli hale gelse de yaşam olanakları sınırlı olan işçiler üzerindeki baskı oldukça ölçüsüzdür. Freder, şehrin elektrik santraline girer. Yer altında kölelerle beslenen pagan tanrı Moloch'un fırın olduğunu ve işçileri yuttuğunu görür. İşçiler sırayla karşı koymaksızın fırının içine girmektedir. İşçilerden istenen tek şey adanmışlıktır. Geleceğe yönelik bu kaygılarla, yer altı dünyasında büyük bir kargaşa beklenmektedir. *THX 1138*'inde ise insanlıktan çıkan teknolojik toplum, endüstriyel bir kâbus yaşamaktadır. Filmde röntgenci ve meraklı kameralarla dolu gözlem teknolojisinin yaşam üzerindeki etkileri de gözlenmektedir. Şehir aşırı klostrofobik bir baskı ile yönetilmektedir. Çalışma koşulları, uyuşturucu kullanımı, medyanın uyuşturma kullanımı, dine bakış açısı, azınlıkların sömürülmesi, insanlıktan çıkarılması ve mahremiyet kaybı, modern toplumda geniş çapta bulunabilecek koşulların fütüristik bir uzantısı değildir. *Fahrenheit 451*'de gösterilen elektronik iletişim harikaları devlet sansürünün ve bireysel hakların bastırılmasının da politik bir direniş hikâyesi olduğuna dikkat etmek için önemlidir. Tehlikeli bir kültürsüzlüğe dayanan devlet otorisini aşmak için gizli bir topluluk büyük kitapları ezberlemeyi ve bilgilerini gelecek nesillere aktarmayı kendilerine görev edinmiştir. *Fahrenheit 451*'de tasvir edilen toplum, gerçekleşmeyen ya da altüst edilen teknoloji ile oluşturulan ütopik projenin sonucudur. Amaç ütopyaya, vadedilen mutluluğa ulaşmaktır. Ancak ütopya distopyaya dönüşür. *Fahrenheit 451*'de, Clarisse ve Montag gibi artık mutluluk projesine, ütopyaya inanmayanlar

olmasına rağmen, inançlarını kaybetmeyen bireyler de vardır. Komşular, kitapların varlığını kınayan arkadaşlar ve aile üyeleri, ütopik sorumluluğu yerine getirmek için çalışmaktadırlar. Bunun için itfaiyenin kapısında bu emri yerine getirenlerin fotoğraflarını çeken bir bilgi kutusu vardır. Bununla birlikte insanlar dünyayla, özgür düşünce umuduyla ve insan ilişkileriyle temaslarını kaybetmektedirler. Ancak teknolojik ilerleme ile geleceğe yönelik araçlar ve sistemler de üretilir. Mükemmel bir dünya öngörüsü üzerine tasarlanan filmde görülen, otomatik açılan kapılar, havada giden trenler, uçan kameralı adamlar, insanın keşfedilmeye yönelik üretimler gerçekleştirmesini sağlar.

Bıçak Sırtı'nda, kapitalist sömürü ve teknolojinin bireyi insanlık dışı bırakması bununla birlikte sevgi, empati ve toplum gibi değerlerin tükenmesi gibi korkular ifade edilmektedir. Film, bu değerler ile teknoloji ve toplumsal yaşam biçimleri arasındaki çatışmalara karşı çıkmaktadır. Teknoloji ve insanlık arasındaki ilişki oldukça karmaşıktır. Deckard'ın bir insan olarak kopyalara ilgi duyması ve bir kopya olan Rachael'ın bir insan olan Deckard ile ilişkiye girmesi distopyanın getirdiği duyarsızlaşma korkusunu ifade etse de, Blade Runner teknoloji ve insani değerler arasında bir arabuluculuk yapmaya çalışmaktadır. Filmde Deckard, *"Kopyalar diğer makineler gibi. Yararlı ya da tehlikeli olabilirler"* der. İki türün ayırt edilmesi oldukça zor hale gelmiştir. Androidler daha insani hale gelirken, insanlar da oldukça android benzeridir. Film, Deckard ve Rachael'ın şehirden birlikte kaçmasıyla son bulurken, insanların ve kopyaların bir evliliği olabileceği sonucuna da varmaktadır. Ayrıca filmde, uçan arabalar, ses tanımlamasına göre açılan kapılar, görüntülü telefonlar, otomatik yanan ışıklar, ve devasa teknolojik binalar insan yaşamının geleceğe dair hayal kurmasını sağlamaktadır.

Gattaca'da, biyoteknolojinin değiştirilmemiş genlere karşı değiştirilmiş genlerin sınıfsal ayrılığı ortaya konulmaktadır. Hayal edilen geçerliler için temizlenmiş dünyada, iki sınıflı bir toplum sistemi kurulmuştur. Genetik olarak değiştirilmiş olanlar geçerli, değiştirilmemiş olanlar geçersizdir. Geçerliler için yaşam henüz yaratılmadan belirlenmiştir. Sahip olacakları mesleğe göre insan yaratılmaktadır. Filmde yalnızca on iki parmakla çalınabilen bir piyano eserinin

çalınabilmesi için üretimi tasarlanan insan ve yüzme şampiyonu olabilmesi için üretilen sporcu genetik kombinasyonun çok önemli olduğunu göstermektedir

Şekil 29: Gattaca Filmi, 'Geçersiz Kimlik'

İnsanların gerçek özgeçmişleri genlerinde saklıdır. Sınıflar sosyal statüye ve ten rengine göre değil genetik testine göre belirlenmektedir. Genetik yapı bireyleri damgalamak için kullanılmaktadır. Uzayda yaşam hayalleri yalnızca üst sınıfın düşü olabilir. Alt sınıfın hayal kurma şansı yoktur. Onlar yalnızca temizlik görevlerinde çalışabilirler. Film iki sınıfın yaşam alanlarını ve ait oldukları sistem tarafından nasıl bir uygulamaya maruz kaldıklarını açıkça göstermektedir. Vincent'ın peşinde olan dedektifler gen taraması için her iki sınıftan da insanları sorgulamaktadır. Sorgulama tarzı bile ait oldukları sınıflara göre yapılmaktadır. Geçerlilere oldukça saygılı yaklaşan dedektifler, geçersizlere hoyratça davranmaktadır. Ancak filmde geçersiz Vincent'ın uzaya gitme hayali göz önünde tutulduğunda beliren umut, kader için bir gen olmadığını göstermektedir. *"Fazla uzak olmayan bir gelecekte"* diye başlayan film genetikle ilgili gelecek değişimlerin kısa sürede gerçekleşeceğini düşündürtmektedir. Filmin umut verici yönlerine bakıldığında; kullanılan teknoloji tanı, önleme ve tedavi gibi tıbbi faydalar sunmaktadır. Bebeğin doğumundan henüz iki saniye geçmeden alınan kan örneği ile bireyin geçireceği hastalıklarından, ölümünün neden ve nasıl olacağına kadar hayati bilgileri elde edilmektedir. Ancak buradaki risk şudur. Hasarlı tanısı konulan geçersiz bireyler sigorta kapsamında değildir. Yine de film süresince Vincent'ın genetiğe karşı verdiği mücadele Titan'a gitmesiyle umut vermektedir. Sistem geçersizleri yok sayarak mükemmel bir toplum yaratmayı amaçlasa da

insanın, insani olayları değiştirebilecek bir güce sahip olduğu ifade edilebilir. Yine film gelecekle ilgili mükemmel insana bakış açısını, genlere yaptığı müdahale ile göstermektedir. Kullanılan DNA dizilimleri ile insanlar arasında zekâ, güç gibi eşitsizlikler kalmayacaktır.

Azınlık Raporu, bir kişinin henüz işlemediği bir suç için ceza alıp alamayacağına dair bir felsefi soruyu yansıtır. Ancak, ahlaki düşünceler hakkındaki felsefi iddalar, Anderton'un aniden gelecekteki suçluların listesine girdiği anda çabucak bir kenara konur. *Azınlık Raporu'*nda, Agatha'nın ısrarlı sorusu: *"Görebiliyor musunuz?"* Şef Anderton: *"Hepimiz ekranda önümüze yansıtılan bir dizi görüntüyü anlamayı deniyoruz. Biz de geçmişin karışık parçalarını, geleceği ayırırız ve bir anlatı arayışı içinde bulunuruz. Sonuç olarak, araştırmamızın sonuçları eşit derecede öznel ve keyfidir"*. Anderton, polis olarak çalıştığı yıllar boyunca şüphesiz masum insanlara zarar verdiğini kabul eder: *"kaçınılmaz olarak neyi anlamak için eğitildiğimizi ve bazen ne görmek istediğimizi görüyoruz"*. *Azınlık Raporu*, geleceği tahmin edebilecek kişilerin yetkisini sonlandırır. Önyargının insan niyetini okumadaki zorluğu, onları geleceğe olan güvenilmez rehberler yapar. Sonuç olarak, Suç Öncesi Birim kapatılır. Kâhinler tapınaktan çıkarılır ve pastoral bir kulübede günlerini kitap okuyarak geçirirler. Son görüntü, Agatha'nın günlerinin geri kalanını harcamayı seçtiği, teknolojik ve sosyal çerçeve filmleriyle hiçbir ilgisi olmayan ada ve rustik evi göstermektedir. *Azınlık Raporu* teknik olarak incelendiğinde ise, Pre Cog'un tahminlerini hızlı ve etkili bir şekilde incelemek için Precrime departmanı, eldiven giyerek el hareketlerine cevap veren bir bilgisayar ve görüntüleri ekran boyunca kaydırmak ve döndürmek için eylemler kullanır.

Şekil 30: Azınlık Raporu Filmi, ‘eldiven giyilerek görüntülerin kontrol edilmesi’

Azınlık Raporu’nda, geleceği ve geçmişi birleştiren ekran ve Anderton'un ev filmlerini üç boyutlu izlemesini mümkün kılan sinematik cihaz, kendini o dünyaya tamamen ait hissetmesini sağlamıştır. Ölmüş çocuğuyla birlikte anları yeniden yaşamaktadır. Filmde, ev eğlence teknolojisinin, sonunda sinemanın sınırlarını genişleteceği ve geçmişin sonsuza dek geri dönüştürüleceği görülmektedir.

Ada’ya geniş açıdan bakıldığında insanlığın geleceği ile hayatta kalması ve teknolojik ilerlemeler ile birlikte doğabilecek yaşamsal tehlikeler anlatılmaktadır. Filmde küreselleşme ve çevre ile ilgili araştırmalardan, tıp biliminin teknolojisine kadar pek çok konuya değinilir. Yaşanılabilecek ekolojik bir felaket sonrası dünyanın büyük bir kısmının tahrip olması sonucu oluşacak felaketlerin doğuracağı sonuçlar filmde mevcuttur.

Elysium’un açılışında ise izleyicilere “Dünyanın en zengin sakinlerinin yaşam tarzlarını korumak için gezegenden kaçtıkları” anlatılmaktadır. Gerçekten, Elysian sınıfı kelimenin tam anlamıyla dünyadan (çalışanlar için aşırı nüfuslu, yoksul ve suç dolu bir gecekondu mahallesi), Elysium’a (varlıklılar için uzayda bulunan özel, lüks ve kıymetlendirilmiş bir topluluk için yaşam alanı) gitmek istemektedir. *Elysium*, kapitalizmin katılaşan sınıf bölünmesini küresel bir mekânsal metafor olarak irdeler. İşçiler umut vadeden Elysium'a yukarı doğru bakmaktadırlar. İşçiler yeryüzünde mahsur kalmışlardır ve Elysianların sahip olduğu şirketler için çalışmaktadırlar. Örümcek liderliğinde küçük ama iyi organize edilmiş bir isyancı-eylemciler topluluğu vardır. Bu topluluk, var olandan farklı ve daha iyi bir gelecek toplumu için mücadele etmektedir. Bu gelecek, sınıf

sisteminin kaldırıldığı ve herkesin Elysium'un teknolojik zenginliklerine eşit erişime sahip olduğu ve bundan zevk aldığı bir gelecek olmalıdır. *Elysium*, "daha fazla insanlığın özgürleşmesini engelleyen" koşulları farklı ve alternatif bir toplum türüne yönlendirme koşullarını dönüştürme kapasitesini geliştiren çok kültürlü bir işçi sınıfı göstermektedir. Max çalışmak için bir otobüse binmeyi beklerken güvenlik droidleri ona saldırır ve şaka yapmak için kolunu kırar. Kolu kırılan Max hastaneye gittikten sonra, droid polisi ile olan önceki çatışmalarını açıklamak için otomatik bir şartlı tahliye memuruyla tanışır. Otomatik şartlı tahliye memuru, Max'e droid polis memurlarına, Max'in "saldırgan ve antisosyal şiddet davranışını" bildirdiğini ve bunun sonucunda da Max'in şartlı tahliye süresini sekiz ay daha uzattığını söylemektedir. Memur, Max'in kalp atış hızının yüksek olduğunu tespit eder ve ona yatıştırmak için bir 'hap' sunar. Polis şiddeti, hastanedeki standart altı sağlık hizmetleri ve ilacı zorla veren otomatik şartlı tahliye memuru Max'in işe geç kalmasına sebep olur. Yönetici, fabrikaya geç kalan Max'i işsiz bırakmak ile tehdit eder ve ardından onu radyasyondan zehirlendiği bir droid odasında çalışmaya zorlar. Bir gün içinde, Max polis tarafından vahşileştirilir, kanunla susturulur ve neredeyse onu sömüren kurum tarafından öldürülür. Geçirdiği kötü deneyim Max'i, distopik toplumun hüküm süren düzenine meydan okuyan birine dönüştürür. Ölüme yakın olan Max, distopik toplumun acı dolu gerçeğiyle yüzleşir: o ve onun gibi olanlar ölecektir. Çünkü herkesin iyileştirilmesini sağlayacak teknolojik araçlar bu dünyada yoktur. Teknolojik araçlar ancak Elysium'un imtiyazlı şahısları tarafından özel olarak kontrol edilirler. Dünya ve toplumsal yaşamla ilgili filmde insana sağlanan umut verici teknik güvencelerden bir tanesi ise verilerin beyne yüklenebilmesidir. *Elysium'* da görülen beyin-bilgisayar arayüzleri, biyometrik gözetim ve tanıma sistemleri, otonom robotlar, uçaklar ve dış iskeletler hayali ve fantezi olarak görülse de teknolojik aklı zorlamaktadır.

3.10.9. İnsan Teknolojinin Yetimi Midir?

Teknoloji üzerindeki kontrol kaybı her şeyin hatalı gerçekleşmesine neden olabilir ancak hiçbir şey insanlığın geride bıraktığı canlı kadar doğal ve ilkel

olmayacaktır. Teknoloji ile terbiye edilen insanlar dönüşerek, olanaksız geçici bir varlığa sürüklenerek başkalaşacaktır.

Metropolis filminde işçiler, yeraltı şehrinin endüstriyel makinelerinde, sadece isyancı bir robotun peşinden koşarlar. Teknolojik yeniliğin geleneksel insan kaybına neden olacağı endişesi, gerçekte eskidir ve zararlı olduğu yönündeki belirsizlikleri ile kendini gösterir. Bilim alanındaki ana tema, kendi özerkliğini geliştiren teknoloji üzerindeki kontrolü kaybetme korkusudur. Teknoloji bir yandan kurtuluş vadederken, bir yandan da tehdit etmektedir. Bu ise filmlerde robotların üretilmesi ile ortaya çıkar. *Metropolis*'den beri insan ve teknoloji arasında belirsiz bir ilişki bulunmaktadır. *Metropolis*'teki belirsizlik, *Blade Runner*'da da ortaya çıkar. *Metropolis*'te, düşük hizmetkâr bir insan sınıfı tarafından işletilen yeraltı makine dünyası, yer üstünde yaşayan üst sınıf insanlar için cenneti hazırlamaktadır. Makineler, bir sınıfın köleliğini ve diğer sınıfın kurtuluşunu işaret etmektedir. Lang, metropol liderinin yer altında dolaştığı sahnede bir işçinin yorgunluktan çöktükten sonra makinelerin değiştiğini gösterir. Mekanik başarısızlık, oğlunun Babil tanrısı Moloch'a kurban olmasıyla sonuçlanır. Bu sahne ile Freder, kendisine her zaman yarar sağlayan bir teknolojinin kötü yanını fark eder. Lang, Moloch'un, kendisini özenle işine adamış işçilere hükmederek nasıl tanrıya dönüştüğünü göstermektedir. Moloch ve makinenin yan yana dizilmesi, 21. yüzyılda teknolojiyi ve kutsallığı ayırmanın zorluğunu da göstermektedir. Çılgın bir bilim adamı olan Rotwang, Maria'yı taklit ederek bir robot inşa eder. Maria robotu, *Metropolis*'in vatandaşlarını baştan çıkarıcı bir dansla etkilemekte ve yeraltı işçileri arasında şiddetli çatışmalar yaşatmaktadır. Vatandaşlar ve işçilerinin hepsi, Maria'nın hayatlarını tehdit ettiğini fark etmeden robotu arzulamaktadır. *Metropolis*'i işlevsel tutan makineler gibi, Maria hem cazibeyi hem de tehdidi temsil eder. *Bıçak Sırtı*'nda olduğu gibi, bilim kurgu filmleri teknolojiyi insana taklitçi bir karşıtlık olarak sunar. Robotların yaşam özelliklerini üstlendiği yerde insan belirsiz hale gelmektedir. Makinelerin yaşam üzerindeki muazzam gücü ve Cenneti şekillendirme yetenekleri onları tanrılar haline getirir. Makinelerin insan yaşamına hükmetmesi, insanlığın yalnızca araçsallığa indirgenmesi anlamına gelir. Lanetlenme ve kurtuluş iç içe geçmiş durumdadır.

Teknoloji, *THX 1138*'in açılışında, anlatı başlamadan önce bile kendini kurarak odak noktası olarak temsil edilir. THX 1138'de tek renkli, açık, hiçbir sınırı olmayan sanal alan teknolojiyi temsil etmektedir. Birey nerede olduğunu bilmemektedir, bu nedenle mücadele edeceği alan belli değildir. Soyut dünyada insan reaksiyonları şartlanmıştır. Her yerde teknolojinin unsurları vardır. Kameralar aracılığıyla, röntgenci bakış, insanı kontrol altında tutmaktadır. *THX 1138* karekterleri hologramlar aracılığıyla yönlendirilmektedir.

Fahrenheit 451'de ise teknolojideki birçok gelişme itfaiyecilere görevlerinde yardımcı olmaktadır. Gözetleme ve izleme cihazları şehrin her yerinde bulunmaktadır. Mekanik Hound, mekanikten daha fazlası olan ve görünüşte yenilmez olan bir tür kötü niyetli bilinç kazanmış gibidir. Teknoloji, kitlesel sömürü ve azınlık baskısı hileyi taşımaktadır. *Fahrenheit 451*, insanlığı, duyuların olmadığı anlamsız, duyarsız, hafızasız bir yaşam konusunda uyarır. Guy Montag, 'Mekanik Hound'dan kaçarken, helikopterler ve gözetim kameraları onu kovalamaktadır. Yetkililer, Montag'ın her hareketini tespit edebilecek imkâna sahiptir. İnsan ve toplum arasındaki ve insan ile teknoloji arasındaki çelişkilerle, Montag tazıyı aşmak ve ondan kurtulmak için mücadele ederken, insanlar ona karşı olan saflara katılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında *Fahrenheit 451*, duyusal olarak yoksun bırakılan insanın tükendiğini göstermektedir. Aile ilişkileri kopuktur. Tüm vaktini televizyon karşısında geçiren Linda "kuzen" adı verilen program sahipleriyle kendi eşinden daha fazla ilgilidir. *Bıçak Sırtı* ise filme bilgisayarlı bir göz muayenesiyle başlar. Çünkü filmin ana temalarından biri insanların makineler tarafından yarattığı tehlikeyi değerlendirmek için bile makinelere güvenmeleri gerektiğidir. İnsanlar kendi insanlıklarını değerlendirmek için bile makineleri kullanmaktadırlar

Gelecekte işlenecek olan bir cinayetin görüntüleri ile başlayan *Azınlık Raporu*'nda Anderton görüntüleri alır ve dev bir cam ekran üzerinde yönlendirir. Suç mahallini saptaması açısından görüntüleri bir anlatı haline getirir. Dakikalar geçerken Anderton'un asistanı uyarır: *"Şef, "Geleceğe yetişiyoruz."* Teknoloji gelecek zamanı da tüketmek üzeredir. Suç işleme birimi, cinayet yerini tespit eder ve suçu engeller. Ancak Howard Marks tutuklanır. *"Ben yapmayacaktım! Ona zarar vermeyecektim!*

Sadece onu korkutmak istedim!" dese de kafasına geçirilen halo ile sınırsız bir şekilde depolanacağı hapishaneye gönderilir. Marks'ın işleyeceği suç önlense de teknoloji geleceği değiştirmiştir. Filmde göz tarayıcıları her yerde bulunmaktadır. Tarama ile kişisel bilgiler devlet ile birlikte aynı zamanda reklam verenlere de açıktır. Metroya girerken gözler taranmakta böylece kişinin nerede olduğu bilinmektedir. Caddede yürürken reklam billboardları yürüyen kişiyi hedef almaktadır. Çünkü teknoloji ile kişinin tüm verileri açık hale gelmiştir. Azınlık Raporu'nda Anderton, polisten ve biyometrik göz taramalarından kaçmak için cerrahi yöntem ile gözlerini çıkarttırır ve yerine yenisi takılır. Ancak teknolojiyi kullanarak kaderden kaçabileceğine inanan Anderton cinayeti engelleyemez. Teknolojiyi bilen Anderton kendini yeteri kadar tanımamaktadır. Burada başarısız olan teknoloji değil insanın kendisidir. Sistem mükemmeldir ancak insan, hayatını zorlaştıran bir sisteme güvenmektedir. *Azınlık Raporu*'nda kullanılan ütopya teknolojisi, suçun ortadan kaldırılması ile suçsuz bir toplum yaratma ideali açısından bir sistemi gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca teknoloji, filmde Anderton'un cinayet suçundan bertaraf edilmesi ve suç biriminin kaldırılması sürecinde etken bir rol oynamaktadır. Panoptik baskının aracı olarak da teknoloji gözetleme yöntemleri ile her yerde kullanılmaktadır. Dr Hineman, 'Suç Öncesi Birimi' yaratan kişi olsa da, bu birimin güvenilirliğine inanmamaktadır. Ona göre, bilim ve teknolojinin bir araya gelmesiyle insanlar mükemmelleştirilmeye çalışılırken, masum insanın başka bir şeye dönüştürülmesi ciddi bir hata payıdır. Sistem, insanların geleceklerini yok etmektedir.

Gattaca'da genlere karşı oluşturulan şiddetli bir ayrımcılığın söz konusu olduğu bir dünya vardır. İnsanları genlerinden ibaret gören bir sistem bulunmaktadır. Sistem için önemli olan genetik kimliktir. İnsanın değeri genleriyle ölçülmektedir. Biyo-teknolojinin yarattığı yeni türle bedenler modellenecek, bu ise melezleşmeye yol açacaktır. Filmde Vincent'ın yerine geçtği Jerome Morrow eski bir yüzücüdür ve bir yarışta ikinci gelmesini kaldıramayarak intihar girişiminde bulunur. Kendini bir arabanın önüne atarak ancak felçli kalmıştır. Mükemmel insan olarak yaratılan Morrow bu acıyla başa çıkamamaktadır. Filmin sonunda Vincent umuda yolculuğunu gerçekleştirirken, Morrow kendini yakarak öldürür. Bu ise teknolojik

değişime adapte olamayan insan için ‘lakin bu yeni tür ne olacaktır?’ sorusunu akla getirmektedir.

Şekil 31: Gattaca Filmi, ‘Jerome Morrow’

Görülmektedir ki Morrow, ihtişamını geri alamadığı için sistemi suçlamaktadır. Sistem ona fiziksel ve psikolojik mükemmellik sunmuş ancak hayalkırıklığı yaşamıştır. Toplumsal mutluluk vardır ancak bireysel mutluluk söz konusu değildir. *Gatttaca*’da toplumsal mutluluk söz konusu görünse de evrensel de değildir.

Ada filminde ise teknoloji ve bilim yardımıyla insanın biyolojik yapısındaki değişikliklerin saptandığı görülmektedir. Lincoln’ün vücüduna yerleştirilen mikrosensörler, 24 saatlik zaman dilimi içinde vücuttaki tüm hastalıkları rapor etmektedir. Adada yapılan nakiller, klonların aldatılmış ve durumlarından habersiz olmaları nedeniyle oldukça dramatiktir. Ayrıca klonların üretilmelerinde, organlarının çıkarılmasında ve ölümlerinde kullanılan teknoloji ile tıbbi yardımlı cinayetlerin işlendiği söylenebilir. Teknoloji ile yaratılan insan, organik varlığını sürdürebilmek için de teknolojiye ihtiyaç duymaktadır.

Teknoloji ilerledikçe teknolojik toplumların gelişmesi de pek çok şeye sahne olmaktadır. *Elysium*’da robotların üretildiği fabrikada insanın yerine geçecek makineler yine insan tarafından yaratılmaktadır. Max’in yüksek dozda radyosyana maruz kalması sonucu beş gün içinde öleceği bir robot doktor tarafından kendisine söylenmektedir ve yine bir robot tarafından *“hizmetin için teşekkür ederiz”* denilerek işten çıkarılmıştır. *Elysium*’da beyin-bilgisayar arayüzleri, biyometrik gözetim ve tanıma sistemleri, otonom robotlar, gibi

yeniliklerin kontrolü ve kullanımı, güçlü olanların çıkarlarını güvence altına almaktadır. Kullanılan beyin-bilgisayar sitemi, Carlyle tarafından sırlarını dünya vatandaşlarından korumak için kullanılır; biyometrik veri toplamaları, Elysian vatandaşları ile dünya vatandaşı olmayanlar arasında sınıf bölünmelerini sürdürmek için vardır. Filmdeki robotlar, dronlar ve diğer teknolojiler Elysian vatandaşlarını kontrol etmek, alt ve üst sınıf arasındaki bölünmeyi belirlemek için kullanıldığı ifade edilebilir.

3.10.10. Güvenli Bölge

Gezegenin geleceği ile ilgili kaygılar geçmişte yitirilmiş altın çağa dair görüşleri alevlendirir. Ancak hayal edilen dünya ya da en iyi dünya kavramı belirsiz bir kavramdır. İçinde yaşanılacak dünyanın herkes tarafından hayal edilmesi pek de mümkün değildir.

Metropolis'te güvenli bölge bir nevi cennetin aynısıdır. Ebedi Zevk Bahçesi'nde ihtişamlı kapılar, raks eden kadınlar, tavus kuşları cenneti temsil etmektedir. Filmdeki ezoterik unsurlar ve meleksel varlıklar aracılığıyla birleşmiş cennet, aldatıcı bir zevk dolu bahçeye hapsedilmiştir.

Şekil 32: Metropolis Filmi, 'Ebedi Cennet Bahçesi'

Fahreinheit 451'de güvenli bölge bulmak için insanların özerk bölgelerini kurmaya çalışmaları şaşırtıcı değildir. Güvenli bölge, kitap insanların zihinleridir. Kitap insanların, taşıdıkları şey dünyanın en önemli şeyidir. Çünkü onlarla insanlığın bilgisi sürdürülmektedir.

THX 1138'de, mümkün olmayan uzak bir dünya düşünülebilir. Ancak içinde bulunulan güvenli bölgenin dışındaki yaşam tehlikelidir. Filmin kahramanı, fiziksel güç ve kişisel irade ile gerçek ile -yani belirli bir fiziksel yüzleşme yoluyla- Dünya'nın yüzeyine giden bir havalandırma boşluğuna ulaştığında, robot takipçilerinden *"kabuğun dışında hayatta kalamazsınız"* uyarısı alır. Cyborg polisleri, *"Gitmek için hiçbir yeriniz yok"* diyerek onu teslim olmaya ve geri dönmeye teşvik eder. Ancak THX 1138 yüzeye uzun bir tırmanış yapar ve büyük bir batan güneşin önünde hareketsiz durur. THX 1138, doğal bir dünya olarak nitelendirilebilecek alternatif bir dünyayla ilk kez karşılaşmakta ve insanı yeniden inşa etmek için inşa edilmiş bir dünyanın dışında, bir umut görmektedir.

Şekil 33: THX 1138 Filminde, 'Dünya ile Karşılaşma'

Bıçak Sırtı'nda güvenli bölge, yeraltında sayılsa da, dünya dışı kolonilerdir. "*Dünya dışı kolonilerde sizi yeni bir yaşam bekliyor, fırsat ve macera dolu. Taşı toprağı altın olan bir yerde sıfırdan başlama şansı"* anonsu sürekli yapılırken, led ekranlardan da "Off World" yazısı aralıksız verilmektedir.

Gattaca'da ise Jerome'nin genlerini kullanmaya çalışan Vincent'ın sonunda kendi genleriyle başarıya ulaştığı görülmektedir. O halde *Gattaca* için güvenli bölge geçersiz Vincent'ın kendi genleridir.

Azınlık Raporu'nda, geleceği ve geçmişi birleştiren Anderton'un ev filmlerini üç boyutlu izlemesini mümkün kılan sinematik cihaz onun güvenli bölgesidir. Film, kurgu ile gerçeğin aynı anda bir arada yaşayacağı bir alan sağlayacak olan gelecek

zamanın geri dönüşümsüzlüğü ile sınırlandırılmamıştır. Filmde güvenli bölgelerden bir diğeri ise Azınlık Raporu'nun saklandığı yer olan kâhinin beynidir.

Ada ise bir filmden daha fazlası gibi görünmektedir. Güvenli üs kavramı bu filmde sunulanın aslında başlangıç noktasıdır. Dışarıda radyoaktif bir dünya vardır ve dünyanın geri kalanı radyoaktivite tarafından çok fazla kirlenmiştir. Bu radyoaktif dünyaya yaklaşılması, ölümcül olduğu için yasaktır. Dr. Merrick bileşiği, annenin rahmine benzeyen, tüm kaynakları ve güvenliği kendine sağlayan güvenli bir üs olabilir. Ait oldukları dünya tüm dünyaların en güzeli ve en güvenlisidir.

Bilim kurgu hikâyeleri, bambaşka bir dünyada, uzak bir zaman ve küresel alanda kurulma eğilimindedir. Neredeyse her zaman gelecekle ilgili spekülasyonlar yapılmaktadır. Elysian'da dünyanın proletaryası gecekondu mahallelerinde zorlukla yaşarken, Elysium sınıfının bakımlı bahçeler ve yüzme havuzları ile çevrili beyaz konaklarda yaşadığı gösterülmektedir. 2154'de *Elysium*'da medeniyet ikiye ayrılmıştır.

Şekil 34: Elysium Filmi, 'Yeni Cennet ve Elysian Dünya'

Kir ve şiddet içeren dünyada yaşayan halk sağlık bakımından yetersiz, işsiz ve yoksuldur. Göçmenlik karşıtı yasalar yürürlüktedir. Buna karşılık Elysium bir cennet gibidir. Genel sağlık hizmetleri, ölümsüz yaşamlar, konforlu binalar, varlıklı insanlar el değmemiş bir uzay istasyonunda yaşamaktadırlar. Hayatları güvence

altındadır. Dünya halkı buraya giremez. Burası güvenli bölgedir. Bu çarpıcı iki farklı topluluk arasındaki dünya, bir anlamda, içinde yaşanılan gerçeği yansıtır.

SONUÇ

Bu çalışmada, 1920-2019 yılları arasında çekilmiş örneklem kapsamında incelenen distopik sinemanın, teknolojiye dair günlük hayattaki pratiklerin anlatısı haline gelen distopik filmleri aracılığıyla, geleceğin insanının temsili olarak hazırlanmasına dair nitel bir çözümleme yapılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen filmlerde, özellikle bilişim teknolojileri ve biyo-teknolojik devrimlerle yaratılan bilişsel gücün nasıl kullanıldığı ve bu gücün bedenleri ve zihinleri nasıl şekillendirdiği ortaya konulmuştur. Filmler aracılığıyla verilen bilgilerin farkındalık içermesine rağmen deneyimlenmeden kabul edildiği görülmüştür. İnsanın bilişsel seyir içerisinde kendine sunulan bilince uyum sağlamasının olası geleceğin dünyasını belirlemede oldukça önemli olduğu vurgulanmıştır. Bilişsel değişim için sürekli kullanılan metalar, bireyleri gerçekliğin bir parçası olmak adına bir benlik duygusu ve gerçekliği olmayan imgelerle oluşturmaktadır. Veriler, bireyler farkında olmadan hafızaya kaydedilmektedir. O halde eylemlerin tesadüfi olmadığı, bunun bilişsel bir çevreye bağlı olduğu aşikârdır. Yaratılan biliş seviyesi bireylerin irade göstermeden kendilerine sunulan gerçeğin bir parçası haline gelmelerini sağlamaktadır. Bunun için insan beyni sürekli bilgi akışıyla implante edilmektedir. Böylece insan koşullanmış olarak programlanmış mekanizmaya dönüşmektedir. Programlanmış mekanizma, teknoloji aracılı tanıdık nesneler kullanılarak kurgusal biçimde yeniden yapılandırılmaktadır. Davranışın çoğu bilinçli olmasa da, bilinç kavramlarını somutlaştırarak bir sistem yaratılmaktadır. Sistem içerisindeki bu bilişsel değişim, geçmiş ve gelecek nesillerin bilişsel değişimlerinde farklılığa yol açacak, bireyler için seçilen hafızayı tehlikeye atacak her şey için sansür uygulanmasına neden olacaktır. Bu nedenle bireyin karar verme işlemi, karar verme anından çok daha önce faaliyete geçmektedir.

Kimliklerini yaşayamayan, sosyal varlıklarını kaybetmelerine rağmen bilişsel değişimin etkisiyle bir arada tutulan toplum, modern bir distopya olarak sunulmaktadır. Toplum tanıdık eylemlerle davranışa hazır hale getirilmektedir.

Öğretilen bilgiler öğrenilmesi istenilen ile sınırlıdır. Değişen teknoloji ile davranış özelliklerinin sembolik hale geldiği görülmektedir.

Bilişsel değişimin gerçekleşmesini sağlayan ortak noktaların teknolojik uzmanlar, zengin kapitalistler ve akıllı makinalar olduğu düşüncesi filmlerin ortak temsiller göstermesi açısından önemlidir.

Çalışmada incelenen filmlerde, bireysel davranmanın söz konusu olmadığı görülmüştür. Hayali gerçekler farklılık gösterse bile, bireyler aynı kaynaktan beslendiği için aynı deneyimlerle biçimlendirilmektedir. Sürekli olarak bireyi çerçeveleyen boşluk onu gerçek dünyadan uzaklaştırırken yeniden yapılandırmaktadır. İnsan merkezli olmayan bu yapı, onu düşünmekten de alıkoymaktadır. Çünkü hem teoride hem pratikte neyin gerçek neyin sanal olduğuna dair ayrımlar güçlü bir şekilde uygulanamamaktadır. Bireyin insan olarak kalabilmesinin yolunun onu deneyimsizleştirmek ve duygusuzlaştırmaktan kurtarmak olduğu görülmektedir. Dolayısıyla insanı makinalardan ayıran tek şey duygudur. Duyguları dışında insanın her yönden taklit edilebileceği göz önünde bulundurulduğunda, insanlığın simülasyon varlıklardan ayrılmasının tek yolunun bu olacağı söylenebilir.

Teknoloji ile kendisine yeryüzünde cennet vadedilen insan bu amaç doğrultusunda programlanmış teknoloji ile evrilmektedir. Bu nedenle bireylerin arzu ettikleri kişisel mutlulukların yeniden biçimlendirme sürecinde teknolojinin oldukça ütopik bir işlevi olduğu söylenebilir. Altın Çağ'dan beri ölümsüzlüğü arayan insan soyunun biyolojik ve psikolojik olarak yeniden düzenlendiği görülmektedir. Dolayısıyla insan teknoloji ile yeniden üretilmektedir. İnsan bedeninin tasarımı bilim dünyasında bir devrim niteliği taşımaktadır. Biyolojik doğanın yarattığı insan formu kusursuz dünyanın sınırlarının üstesinden -distopik spekülasyon olarak gözükse de- gelecektir. Tüm bunların henüz gerçekleşmese de keşif dünyasının sundukları bilim insanlarını çoktan harekete geçirmiştir. Filmler ise bu değişimin nasıl meşrulaştırılacağını göstermektedir. Filmlerde yapılan bu çalışmaların varlığı gelecekte bu çalışmaların yapılacağını göstermektedir.

İnsanların kendi inşa ettikleri makinalarla kendi kaderlerini kontrol altına alabilecekleri filmlerde düşsel gibi gözükse de, insanın mekanik olarak yaratılmasının ve üreme tekniklerinin kabul gören parametrelerin ötesine geçtiğinin bir göstergesidir. İnsan genomunun çözülmesinden nanoteknolojilere kadar teknik, insan bedeninin gücünü arttırmaya yönelik protez ve yapay organları çoğaltmak suretiyle o bedene nüfuz etmektedir. Yüksek teknolojili makineler sayesinde tüm hastalıklar iyileştirilebilir, yaşlanma işlemi tersine çevrilebilir ve hatta hasar gören vücut parçaları yeniden oluşturulabilir. Günlük bedensel problemlerin çözümü kendiliğinden gerçekleşmektedir. Yenilenme ve değişme eğilimi ile olan bağ insan için sürekli gelişen bir dayanak olmuştur. Teknoloji ile yaratılan gerçek şudur ki; organik insan bedeninin kurgulanması olanaksız değildir. İnsan genetik hastalıklardan kurtulacak, genetik ve fiziksel modifikasyonlar öngörülebilir ve tedavi edilebilir hale gelecektir.

Teknolojiye bağlı gelişen davranışsal değişim, bilinçli davranışın bertaraf edilerek bir rasyonel toplum yaratılmasına sebep olur. Başka bir dünya umuduyla yaşanılan davranışsal değişim milyonlarca beyin yerine kitlesel bir beden yaratmaktadır. Yaratılan dünya, sinemasal göz aracılığıyla şekillenirken, davranışları da çeşitlendirmektedir. İlerleme ve teknoloji sonucu bireyin insanlıktan çıktığı ve sosyal varlığını kaybettiği söylenebilir.

İncelenen filmlerde modernleşmenin dramatik bir hal aldığı görülmektedir. Toplum aynı etkiye maruz kalmış bireylerden oluşmuştur. Bireysel davranıştan yoksun insanlar, kitleler halinde davranış sergilemektedir. Davranışsal değişime ayak uyduramayanlar, antisosyal kişilik olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal davranış içerisinde bireysel davranışa yer yoktur. Hiç kimse kendilerine iletilen mesajlar dışında farklı bir iletişim yolu seçmemektedir. Bireyler nesne olarak sistematik biçimde şekillendirilirken tüm farklı hareketleri ortadan kaldıracak distopik bir toplum yaratılmıştır. Teknik yenilikler sonucunda; toplumu çevreleyen sistem köklü değişiklikler göstermektedir. Teknoloji ile birlikte farklı kişiler için aynı davranışlar gelişmektedir. Giderek birbirine benzer insanlar oluşturulmaktadır. Ayrıca toplum için genel bir zihin kavramı oluşmuştur. Kopya hafızalar insanlık için ortak bir hafıza oluşturmaktadır. Bu açıdan

değerlendirildiğinde, kimsenin diğerinden bir farkı kalmadığı ifade edilebilir**.** Farklılıkların yok edilmesiyle birlikte ilerlemenin getirdiği boşluk distopik bir duyarsızlığa dönüşmektedir.

Toplumu kontrol altında tutmak için her zaman yasalarla desteklenmesine ihtiyaç duyulmamaktadır. Toplumsal kontrolü sağlamak için çok sayıda gözetim teknolojisi kullanılmaktadır. Bu teknoloji bireyin hareketlerini veya tüketici alışkanlıklarını kontrol etme gücüne sahiptir. Birey 'Sistem'i tanıyan, her şeyi gören tarafından izlenmektedir. Sıradan bir vatandaşın yeni teknolojinin rolünü nasıl algıladığına veya anladığına dair herhangi bir gösterge yoktur, bu muhtemelen daha yüksek bir panoptik duyarlılık biçimini alacaktır. Panoptik duyarlık, birey tarafından hiçbir şekilde sorgulanmamaktadır. Bireylerin ütopik ideallere uyduğu dünya, görünür ve görünür olmayan tüm farklılıklar panoptik rejim vasıtasıyla kontrol altındadır. Kullanılan teknoloji davranışsal değişikliklere yol açarken içinde bulunduğu toplumu baskı unsuru ile de angaje etmektedir. Hayalden gerçeğe dönecek davranış kontrol altına alınmaktadır. Teknoloji ile oluşan kültürün baskısı insana seçenek sunmaktan ziyade insanın seçimini kısıtlamaktadır. Bireylerin davranışları şiddet, baskı, inanç ve umut yoluyla disipline edilmektedir. Umut, içsel bir öğretiyi üretmeyi amaçlayan figürlü bir inançla temsil edilir.

Örneklem içinde yer alan filmlerde görüldüğü üzere, birey üzerinde tahakküm ve kontrol vardır, bu ise bireylerin ahlaki bir varlık olarak feshedilmesine yol açmaktadır. İnsanın ahlaki kalitesini feshetme girişimi, manipülasyon yoluyla, toplum sakinlerinin özgürce ve gönüllü olarak karar almalarını engellemektedir. Gerçek gizlidir ve yalancı mutluluk vaadleri anlatılmaktır. Davranış bozukluğu gösteren bireyler, dengesizlik ve toplumsal vicdan bozukluğu tanısıyla yok edilmektedir. Bireylerin seçilmiş insanlar olduğu düşüncesi sürekli empoze edilmektedir. Bu düşünce, insanların bir arada yaşamalarını hiçbir zorlamaya ihtiyaç duymadan sağlamaktadır. Sistemin çöküşünü engellemeye çalışmak için zorlama ve şiddete başvurulur. Bireylerin davranışları şiddet, baskı ve umut yoluyla disipline edilmektedir.

Filmlerde sanal ve gerçeklik ilişkisi nettir. Sanal teknojilerin yoğunlukla kullanıldığı filmler, bu teknolojiler aracılığıyla gerçek ve sanal arasındaki ilişkiyi de gerçek yaşamda ütopik bir hale getirmektedir. Sunulan sanal gerçeklik günümüz koşullarında da fiziksel gerçekliğe tercih edilmektedir. Sanal zihinler teknoloji ile hayat bulmuştur. Gerçek yaşam duygusu, aslı yerine göstergeleri sunularak elde edilmiştir. Teknolojik olarak insanlık sürekli incelenirken, yapay ve biyolojik görüntü arasındaki fark tematik bir savaş haline dönüşmüştür.

Teknolojinin, biyo-mühendisliğe sahip yetişkin insan simulacrasının yaratılmasının mümkün olduğu noktaya ilerlediği fark edilmektedir. İnsan vücudunun yapılandırılması ve iyileştirilmesi teknoloji ve ekipmanlar yoluyla gerçekleşmektedir. Genetik kusursuzluğa adanan insanlık kusursuz dünya için hazır hale getirilmektedir. Kopyalama hem mekanik hem bilişsel hem de davranışsal olarak gerçekleşmektedir.

Teknolojinin, bireylerin fiziksel dünyayla başa çıkmak, toplumsal ilişkileri kolaylaştırmak, hayal gücünü tatmin etmek ve arzu ettikleri kişisel mutlulukların yeniden biçimlendirilme sürecinde oldukça ütopik bir işlevi vardır. Geleceğin teknolojik toplumunda insanın aklını köle eden ve onu makineye dönüştüren bilim, Tanrı gibi gözükmektedir. İnsan bedeninin genetik kodları baştan yazılarak, beynindeki devreler yeniden bağlanarak, yeni uzuvlar geliştirilerek insan yeniden yaratılmaktadır. İnsanı, Tanrı ile eşdeğer konuma getirecek kadar ürkütücü kılan tam da budur. Örneklem kapsamında incelenen filmler bu yönü ile gerçekçi temsiller sunmaktadır.

Küresel işsizliğin, yaygın yoksulluğun, gelir eşitsizliğinin, gıda ve su kıtlığının, nüfus artışının, distopik gezegensel durumu vurgulaması açısından önem taşıdığı söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında ortak ahali projesi, örneklem kapsamındaki tüm filmlerde ortak bir amaca hizmet etmektedir. Bireyin ait olduğu dünya, fiziksel dünyayla başa çıkmak, toplumsal ilişkileri kolaylaştırmak, hayal gücünü tatmin etmek için insan nesli tarafından yaratılan uçsuz bucaksız bir evrendir.

Bilim ve teknoloji ile birlikte toplum değişmektedir. Yaşanılan dünyanın insana tesadüften uzak biçimde sunmuş olduğu teknik güvenceler, kendine özgü umut ve korkuyu bir arada taşımaktadır. Kendisine yeryüzünde cennet vadedilen insan, muhtemel çatışmalar için geriye dönüş yaşasa da insan kaderinin düzenleyicisi olan ütopya görünür olandan fazlasını aramaktadır. Ancak insandan istenen tek şey adanmışlıktır. Bu ise distopyayı getirmektedir.

Modern gerçekçiliğin aynı distopya gibi, olumsuz olanı olumluya dönüştürme gibi bir özelliği vardır. O halde distopya, modern gerçeklikle eşdeğer tutulabilir. Örneklem filmlerde görüldüğü üzere modernite ve distopyanın birbirini beslediği şüphe götürmez bir gerçektir.

Filmlerde görülen çalışma koşulları, uyuşturucu kullanımı, medyanın uyuşturma etkisi, dine bakış açısı, azınlıkların sömürülmesi ve insanlıktan çıkarılması ve mahremiyet kaybı, günümüz toplumunda geniş çapta bulunabilecek koşulların fütüristik bir uzantısı değildir. Kapitalist sömürü ve teknolojinin bireyi insanlık dışı bırakması; bununla birlikte sevgi, empati ve toplum gibi değerlerin tükenmesi gibi korkular gün yüzüne çıkmaktadır. Ortaya çıkan bilimsel teoriler ve teknolojilerden öne çıkan distopik sinemanın, bu yeni teknolojilerin sosyal açıdan rahatsız edici yönlerini araştırdığı söylenebilir. Örneklem kapsamında incelen filmlerde, insanın teknoloji üzerindeki hakimiyetinin başarısız olduğu açıkça görülmektedir.

İnsanlar giderek dünyayla, özgür düşünce umuduyla ve insan ilişkileriyle temaslarını kaybetseler de teknolojik ilerleme ile geleceğe yönelik araçlar ve sistemler üretilmektedir. Mükemmel bir dünya öngörüsü üzerine tasarlanan filmlerde görülen ses ve göz taramasına göre açılan kapılar, havada giden trenler, uçan arabalar, uçan kameralı adamlar, görüntülü telefonlar, otomatik yanan ışıklar ve devasa teknolojik binalar, insanın keşfedilmeye yönelik üretimler gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Sinematik cihazın kullanılması ve anların yeniden yaşanabilmesi ile ev eğlence teknolojisinin, sinemanın sınırlarını genişleteceği ve geçmişin sonsuza dek geri dönüştürülebileceği görülmektedir. Verilerin beyne yüklenebilmesi, beyin-bilgisayar ara yüzleri, biyometrik gözetim

ve tanıma sistemleri, otonom robotlar, uçaklar ve dış iskeletler hayali ve fantazi olarak görülse de teknolojik aklı zorlamaktadır.

Filmlerde insanlığın geleceği, hayatta kalması ve teknolojik ilerlemelerle birlikte doğabilecek yaşamsal tehlikeler anlatılmaktadır. Küreselleşme ve çevre ile ilgili araştırmalardan, tıp biliminin teknolojisine kadar pek çok konuya değinilmektedir. Yaşanabilecek ekolojik bir felaket sonrası ve dünyanın büyük bir kısmının tahrip olması sonucu oluşacak felaketlerin doğuracağı sonuçlar örneklem kapsamında incelenen filmlerde göz önüne serilmektedir. Teknolojik devrimlerin yarattığı değişimlerle karşı karşıya kalan insanın, teknoloji üzerindeki kontrol kaybı her şeyin hatalı gerçekleşmesine neden olabilir. Teknoloji bir yandan kurtuluş vadederken, bir yandan da tehdit etmektedir.

Araştırma kapsamında incelen filmler, insan klonlamanın gerçekliğini kurgulayarak nükleer transfer yoluyla klonlamanın mümkün bir teknik olabileceğini göstermektedir. Şu anda izlenilen bilim kurgu filmlerinin devamı gerçek hayatta bilim laboratuvarlarıdır denilebilir. Örneklem filmlerde izleyiciye sunulan her şeyin, bilimsel bilginin rolüne ve genetikçilerin türettiği kötümser tahminlerin güvenilirliği ve doğruluğuna dayandığı ifade edilebilir.

Özellikle insanlar kendileri için otomat olma, mekanize sanayiye köle olma ve geleceğin çalışma alışkanlıklarına sahip olma eğilimindedirler. Makinelerin yaşam üzerindeki muazzam gücü ve makinelerin insan yaşamına hükmetmesi, insanlığın yalnızca araçsallığa indirgenmesi anlamına gelmektedir.

İnsan için kurulan sistemler mükemmeldir ancak insan, hayatını zorlaştıran bir sisteme güvenmektedir. Teknoloji ile kişinin tüm verileri açık hale geldiği görülmektedir.

Söylenebilir ki teknolojinin verdiği güç, ütopyayı canlı tutan bir araçtır. Ancak teknoloji ile terbiye edilen insanlar dönüşerek olanaksız geçici bir varlığa sürüklenerek başkalaşacaktır. Yine de hiçbir şey insanlığın geride bırakmış olduğu canlı kadar doğal ve ilkel olmayacaktır.

Günümüz gezegeninin geleceği ile ilgili kaygılar geçmişte yitirilmiş Altın Çağ'a dair görüşleri alevlendirmektedir. Ancak hayal edilen dünya ya da en iyi

dünya kavramı belirsiz bir kavramdır. İçinde yaşanılacak dünyanın herkes tarafından hayal edilmesi pek de mümkün gözükmemektedir.

Bilimkurgu anlatıları bilim ve teknolojinin temelleri ile birleştiğinde, gerçekleşmesi mümkün olan hikâyelerin ortaya çıkmasına neden olur. Uzak olmayan dünyalar ve gelecek senaryolarının birleşmesi bilim ve teknolojideki gelişmelere ve bunların insani durum ve toplum üzerindeki etkisine yansımalar sunmaktadır.

Çalışmada incelenen filmlerde görülmektedir ki, bilim ve teknoloji ile geleceğin toplumları canlandırılmaktadır. Sinemanın bu anlamda öğretim misyonu yüklendiği, sinemanın ütopyacı umutları ve distopya kâbuslarını besleyerek geleceği sahnelediği en iyiyi ve en kötüyü gösterdiği söylenebilir.

Unutulmamalıdır ki distopya önlenebilecek bir gelecek değildir. Distopik kurgular aynı zamanda toplumun bilimsel olarak gelecek planlamasıdır. Bu bağlamda hızla büyümenin giderek daha fazla şekilleneceği dünyada bilimin etkileri bilimkurgu vasıtasıyla öngörülmekte ve pratik edilmektedir.

O halde sinema, ütopik ve distopik filmler aracılığıyla düşler üretmekte bu filmler aracılığıyla tasarlanmış yeni hayatlar deneyimlenmekte ve izleyici sunulan yeni yaşantıya aktif olarak katılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bu filmler bugün var olmayan ama gelecekte var olabilecek bir betimleme yapmaktadırlar. Bu bağlamda ütopyaların ve distopyaların yaşadığımız dünyanın geleceğini anlama çabasının en rahat sürdürülebileceği alanlar olduğu sonucuna varılabilir.

KAYNAKÇA

A. Kitaplar

Adorno, T., ve Horhheımer, M, (2010). *Aydınlanmanın Diyaliktiği,* Nihat Ülner, Elif Öztarhan Karadoğan, (Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Abensour, M. (2009), *Ütopya*, Aziz Ufuk Kılıç, (Çev.), İstanbul: Versus Kitap.

Adıbelli, R. (2011), *Mircea Eliade ve Din,* İstanbul: İz Yayıncılık.

Ağaoğulları, M., (2006), *Kent Devletten İmparatorluğa*, Ankara: İmge Kitapevi.

Ağaoğulları, M., ve Köker, L. (2017), *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, Ankara: İmge Kitapevi.

Ağaoğulları, M., ZABCI, F., Ergün, R. (2017), *Kral Devletten Ulus Devlete*, Ankara: İmge Kitapevi.

Akal Cemal, B., (1997), *Modern Düşüncenin Doğuşu: İspanyol Altın Çağı*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Adorno, H., (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Nihat Ülner, Elif Öztarhan Karadoğan, (Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Agibalova,Y., ve Donskoy, G. (2017), *Ortaçağ Tarihi*, Çağdaş Sümer, (Çev.), İstanbul: Yordam Kitap.

Akal, B., (2013), *Modern Düşüncenin Doğuşu*, Ankara: Dost Kitabevi.

Akkoyun, T., (2016), Ütopya Distopya, Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.

Aksoy, H., (1994), *Devlet ve Demokrasi,* İstanbul: Yön Yayıncılık.

Alsan, N., (2012), *Eylem ve Düşünce Açısından 19. Yüzyıl*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Albert, M., (2018), *Mümkün Ütopya*, Barış Baysal, (Çev.), İstanbul: Kolektif Yayınları.

Anders, G., (2017), *İnsanın Eskimişliği,* Herdem Belen, Hüseyin Ertürk, (Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.

Aristotales, (1943), *Atinalıların Devleti*, Suad Yakup Baydur, (Çev.), Ankara: Maarif matbası.

Armaoğlu, F., (2016), *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Armaoğlu, F., (2017), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Armstrong K., (2014), *Mitlerin Kısa Tarihi*, Dilek Şendil, (Çev.), Alfa Yayınları: İstanbul.

Artut, S., (2014), *Teknoloji-İnsan Birlikteliği*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Atwood, M., (2014), *Başka Dünyalar*, Selin Siral, (Çev.), İstanbul: Kolektif Yayın.

Asımov, I., (2016), *Ben Robot,* Ekin Odabaş, (Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.

Avcı, M., (2012), *Atatük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 38 Erzurum.

Basalla, G., (2013), *Teknolojinin Evrimi*, Cem Soydemir, (Çev.), Ankara: Doğubatı.

Banger, G., (2017), *Endüstri 4.0*, Ankara: Dorlion.

Baudo J. (2005), *Bilim-Kurgu,* İpek Bülbüloğlu (Çev.), Ankara: Dost Yayınları

Bould, M. (2015), *Bilimkurgu*, Sinan Okan, Ertuğrul Genç, (Çev.), İstanbul: Kollektif Kitap.

Baudrıllard, J.(1998), *Simülarklar ve Simülasyon*, Oğuz Adanır, (Çev.), İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

Baudrıllard, J. (2013), *Üretimin Aynası,* Oğuz Adanır, (Çev.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Baudrıllard, J. (2015), *Sessiz Yığınların Gölgesinde,* Oğuz Adanır, (Çev.), Ankara: Doğubatı Yayınları.

Baudrıllard, J. (2015), *Tüketim Toplumu,* Alaeddin Şenel, (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrıllard, J. (2015), *Şeytana Satılan Ruh,* Oğuz Adanır, (Çev.),

Ankara: Doğubatı Yayınları.

Baudrıllard, J. (2014), *Nesneler Sistemi*, Oğuz Adanır, Aslı Karmollaoğlu (Çev.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Bauman, Z. (2018), *Kuşatılmış Toplum*, Akın Emre Pilgir, (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Batukan, C. (2017), *Robo-tizm*, İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları.

Bayar, Z. (2001), *Bilimkurgu ve Gerçeklik*, İstanbul: Broy Yayınevi.

Bayka M., (2013), *Ütopia ya da Başka Bir Dünyanın Olabilirliği Üzerine*, İstanbul: Say Yayınları.

Becermen, A., TAŞKIN, M., (2013), *Rönesans, Yeniçağ ve XIX. Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, Ankara: Sentez Yayıncılık.

Bacon, F., (2014), *Yeni Atlantis*, Cenk Saraçoğlu, (Çev.), İstanbul: Bordo Siyah.

Benhabib, S., (2005), *Eleştiri, Norm ve Ütopya*, İsmet Tekerek, (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Berger, J, (2016). *Bir Zamanlar Europa*, Murat Belge, Taciser Belge, (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Bernal, J.D. (2011), *Marksizm ve Bilim,* Tonguç Ok, (Çev.), İstanbul: Evrensel Basım Yayınevi.

Bregman, R., (2016), *Gerçekçiler İçin Ütopya*, Duygu Akın, (Çev.), İstanbul: Domingo Yayıncılık.

Bezel N., (1984), *Yeryüzü Cennetleri Kurmak: Ütopyalar*, İstanbul: Say Yayınları

Bezel N., (1984), *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu: Ters Ütopyalar*, İstanbul: Say Yayınları.

Bellamy, E., (2011), *Geçmişe Bakış*. Fahri Yaraş, (Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Bloch, E., (2013), Umut İlkesi. Tanıl Bora, (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, A.,ve Dede, K., (2018), *Ütopyalar, Politikayla Arzunun Kesiştiği Yer*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bourdıeu, P., (2016), *Devlet Üzerine*. Aslı Sümer, (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Brockman, M., (2014), *Gelecekte Bilim*, Ferhat İyidoğan (Çev.), İstanbul: Alfa Bilim.

Böke, K., (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* içinde (s.105-147). İstanbul: Alfa Yayınları.

Büker, S., ve Topçu, G., (2010). *Sinema: Tarih-Kuram- Eleştiri*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Büyükarman D., ve Öztürk B. & Şahin S.(2015). *Edebiyatın İzinde Fantastik ve Bilimkurgu*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Campanella T., (2010), *Güneş Ülkesi*, Sadık Usta, (Çev.), İstanbul: Kaynak Yayınları

Capaldı, N., (2011), *John Stuart Mill*, İsmail Hakkı Yılmaz, (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Card, S.O. (Ed.)., (2018), *Yüzyılın En İyi Bilimkurgu Öyküleri*, Arzu Akbatur, Merve Akçay, Tuğçe Atacı, Büşra Çavundur Handegül Demirhan, Ahmet Can Halat, Cem Önder, Pınar Uysal, (Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.

Cevizci A., (2007), *Aydınlanma Felsefesi Tarihi,* Bursa: Asa Yayınları.

Cevizci A., (2002), *Felsefe Sözlüğü*, 5.b., İstanbul: Paradigma Yayınları.

Cıoran E. M., (2010), *Tarih ve Ütopya*, Haldun Bayrı, (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Claeys, G. (Ed.), (2017), *Ütopya Edebiyatı,* Zeynep Demirsü, (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Çernişevski, N. (2016), *Nasıl Yapmalı*, Aycan Özüpek, (Çev.), Ankara: Dorlion Yayınları.

Çiğdem, A., (1993), *Aydınlanma Düşüncesi*, Cıç Yayıncılık, İstanbul.

Çörekçioğlu, H., (2015), *Modernite ve Ütopya*, İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Davis C., (1983)*Utopia and the Ideal Society: A Study of English Utopian Writing 1516-1700*, Cambridge: Cambridge University Press.

Diakov, V., ve Kovalev, S. (2014), *İlkçağ Tarihi*, İstanbul: Yordam Kitap.

Doğan, M., (2013), *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Yazar yayınları

Dorn, H., ve Mcclellan, J. (2016), *Bilim ve Teknoloji*, Haydar Yalçın, (Çev.), Ankara: Akılçelen Kitapları.

Eliade M., (2000), *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Eliade, M., (2017), *Edebi Dönüş Miti*, Ayşe Meral, (Çev.), İstanbul: Dergah Yayınları.

Engels, F., (2008), *Ailenin Özel Mülkiyeti ve Devletin Kökeni*, Kenan Somer, (Çev.), Ankara: Sol Yayınevleri.

Engels, F., (2015), *Ütopik Sosyalizm ve Blimsel Sosyalizm*, Gözde Karalök, (Çev.), İstanbul: Zeplin Düşünce.

Engels, F., ve Marx, K. (2008), *Komünist Manifesto*, Celal Üster, Nur Deriş, (Çev.), İstanbul: Can Yayınları.

Epstein, S., (2014), *Geç Dönem Ortaçağ Avrupası*, Serap Işık, (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ersümer, O., (2013), *Bilimkurgu Sinemasında Cyberpunk*, İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları.

Fara, P. (2015), *Bilim Dört Bin Yıllık Bir Tarih*, Aysun Babacan, (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

From, E., (2011), *Özgürlükten Kaçış*, Şemsa Yeğin, (Çev.), İstanbul: Payel Yayınevi.

From, E., (1995), *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, Şükrü Alpagut, (Çev.), İstanbul: Payel Yayınevi.

From, E., (2015), *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*, Necla Arat, (Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Frankel B., (1991), *Sanayi Sonrası Ütopyalar*, Kamil Durand, (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Featherstone, M. (2013), *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, Mehmet Küçük, (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Habermas, J. (2016), *İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim*, Mustafa Tüzel, Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Habermas, J. (2014), *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, Tanıl Bora, Mithat Sancar, (Çev.), İstanbul: ileitişim Yayınları.

Hobsbawm, E., ve Çiğdem, A., (1993), *Aydınlanma Düşüncesi*, İstanbul: Cıç Yayıncılık.

Giddens, A., (2014), *Modernliğin Sonuçları*, Ersin Kuşdil, (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gordın, M., ve Tılley, H. & Prakash, G., (2017). *Ütopya Distopya Tarihsel Olasılığın Koşulları*, Esma Kartal, Cem Kayalıgil, Ayşegül Turan, (Çev.), İstanbul: KÜY Yayınları.

Gökşen E., (2015), *Fantastik ve Bilimkurgu*, Ankara: Bağlam Yayınları.

Harrison, F., (2018), *Travmatize Toplum*, Duygu Yeniçınar, (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Illich, I. (2011), *Şenlikli Toplum*, Ahmet Kot, (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Jameson F. (2009), *Ütopya Denen Arzu*, Ferit Durak Aydar, (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

John F., (1975), *Utopias of the Classical World*, London: Thames and Hudson Publishing.

Rousseau, J.J., (1990), *Toplum Sözleşmesi*, Vedat Günyol, (Çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Rousseau, J.J., (2016), *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Rasih Nuri İleri, (Çev.), Rasih Nuri İleri, Ankara: Say Yayınevi.

Kaczynski, T.J., (2013), *Sanayi Toplumu ve Geleceği*, Kolektif Çalışma, (Çev.), İstanbul: Kaos Yayınları.

Kaplan, N., ve Ünal, G. (2011). *Bilimkurgu Sinemasını Okumak,* İstanbul: Derin Yayınları.

Kakoudakı, D., (2016), *Robot Anatomisi*, Deniz Aras, (Çev.), İstanbul: Kolektif Kitap.

Kerow, V., (2014), *Toplumlar*, Turan Erdem, (Çev.) İstanbul: Arya Yayıncılık.

Koyre, A., (1998), *Kapalı Dünyadan Sonsuz Evrene*, Aziz Yardımlı, (Çev.), İstanbul: İdea Yayınevi.

Kramer, S., (2007), *Tarih Sümer'de Başlar*, Hamide Koyukan, (Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Kuhn, T., (2015), *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Nilüfer Kuyaş (Çev.), İstanbul: Kırmızı Yyaınları.

Kumar K., (2005), *Ütopyacılık*, Ali Somel, (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Lecort, D., (2013), *Bilim Felsefesi*, Işık Ergüden, (Çev.), Ankara: Dost Yayınları.

Gıddens A., (2012), *Modernliğin Sonuçları*, Ersin Kuşdil, (Çev.). 5.b., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Marx, K., (2000), *Yabancılaşma*, Arif Gelen, Yurdakul Fincancı, Alaattin Bilgi, Ankara: Sol Yayınları.

Gürbüz, A., *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı, 4

Gür, A., (2008), *Bilim Kavramında Tarihsel Dönüşüm*, Bursa: Asa Kitabevi.

Harari Y.N., (2018), *21. Yüzyıl İçin 21 Ders*, Selin Siral, (Çev.), İstanbul: Kolektif Yayınları.

Harari Y.N., (2015), *Hayvanlardan Tanrılara*, Ertuğrul Genç, (Çev.), İstanbul: Kolektif Yayınları.

Harari Y.N., (2016), *Homo Deus*, Poyzan Nur Taneli (Çev.), İstanbul: Kolektif Yayınları.

Havemann, R. (2005), *Yarın*, Filiz Özçelik, (Çev.), İstanbul: Kaynak Yayınları.

Heıdegger, M., (2017), *Teknoloji ve İnasanlığın Geleceği*, Ahmet Aydoğan, (Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Hesıodos, (2012), *İşler ve Günler - Tanrıların Doğuşu*, Furkan Akderin, (Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Hobsbawm, E., (2013), *İmparatorluk Çağı 1875-1914*, Vedat Aslan, (Çev.), Ankara: Dost Yayınları.

Hobsbawm, E., (2013), *Sanayi ve İmparatorluk*, Abdullah Ersoy, (Çev.), Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

Hooft, G., (2014), *Bilim Kurgular*, Tufan Göbekçin, (Çev.), İstanbul: Alfa Yayınları.

Güney, M.(Ed.)., (2007), *Başka Dünyalar Mümkün*, Canay Özden, Elif Çopuroğlu, (Çev.), İstanbul: Varlık Yayınları.

Huxley A., (2010), *Cesur Yeni Dünya*, Ümit Tosun, (Çev.), İthaki Yayınları, İstanbul.

Kemp, P.(Ed)., (2014), *Sinemanın Öyküsü*, Ertan Yılmaz, Nuray Yılmaz, (Çev.), İstanbul: Hayalperest Yayınları.

Kropotkin, P., (2001), *Anarşi*, Işık Ergüden, (Çev.), İstanbul: Kaos Yayınları

Kropotkin, P., (2015), *Çağdaş Bilim Ve Anarşi*, Mazlum Beyhan, (Çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.

Koyre, A. (2000), *Yeniçağ Biliminin Doğuşu*, Kurtuluş Dinçer, (Çev.), Ankara: Gündoğan Yayınları.

Kumar K., (2006), *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, Ali Galip, (Çev.), İstanbul: Kalkhedon Yayınları.

Kumar K., (2013), *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, Mehmet Küçük, (Çev.), 4.b., Ankara: Dost Yayınları.

Kumar K. (2005), *Ütopyacılık*, Ali Somel, (Çev.), İstanbul: İmge Yayınları.

Kumar, (2005), *"Aspects of the Western Utopian Tradition", Thinking Utopia: Steps into Other Worlds*, ed. JörnRüsen, Micheal Fehr ve Thomas W. Rieger, Berghahn Books, United State.

Mannheım, K., (2009), *İdeoloji ve Ütopya*, Mehmet Okyavuz, (Çev.), İstanbul: De Ki Yayınları.

Marcuse, H., (2015), *Tek Boyutlu İnsan*, Aziz Yardımlı, (Çev.), İstanbul: İdea.

Marx, K., (1997), *Kapital*, Üçüncü cilt, Sol Yayınları: Ankara

Marx, K., (2000), *Yabancılaşma*, Kenan Somer, Ahmet Kardam, Sevim Belli, Arif Gelen, (Çev.), Ankara: Sol Yayınları.

May, R., (2018), *Yaratma Cesareti*, Alper Oysal, (Çev.), İstanbul: Metis.

Meiksins, E., (2012, *Özgürlük ve Mülkiyet*, Oya Köymen, (Çev.), 2012, İstanbul: Yordam Kitap.

Morgan, L., (2011), *Eski Topl*um, Ünsal OSKAY, (Çev.), İstanbul: Payel Yayınevi.

Morss, S., (2004), *Rüya Alemi ve Felaket*, Tuncay Birkan, (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

More, T., (2010), *Ütopya,* İsmail Yerguz, (Çev.), Ankara: Say Yayınları.

Moholy R. (2012), *Ütopya Mücadelesi,* Mehmet Emir Uslu, (Çev.), İstanbul: Espas Yayınları.

Negrı, A. (2005), *Devrimin Zamanı*, Yavuz Alogan, (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Nietzsche F, (2000), *Tarih Üzerine*, Nejat Bozkurt, (Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Nozıck, R. (2015), *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, Alişan Oktay, (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Kültür Üniversitesi.

Omay, M., (2009),*"Ütopya Üzerine Genel Bir İnceleme",* Sosyoloji Dergisi, 3.Dizi, 18.Sayı, 2009/1, İstanbul.

Orwell G., (2013), *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, Celâl Üster, (Çev.), İstanbul: Can Yayınları

Orwell G., (2005), *Wigan İskelesi Yolu*, Zühre İlkgelen, (Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.

Orwell G., (2018), *1984* Celal Üster, (Çev.), İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Oskay, Ü., *(2014), Çağdaş Fantazya*, İstanbul: İnkilâp Kitapevi.

Owen, R., (2006), *Yeni Toplum Görüşü ve Lanark Raporu*, Lale Akalın, (Çev.), İstanbul: Kaynak Yayınları.

Özkan, R., (2002), *Teknolojinin Evrimi*, İstanbul: Pınar Yayınları.

Öztuna, B., (2017), *Endüstri 4.0*, Ankara: Gece Kitaplığı.

Patton, Q. M., (2014), *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri,* M. Bütün ve S. B. Demir, (Çev.), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Platon, (2006), *Devlet*, Sabahattin Eyüboğlu, M.Ali Cimcoz, (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Platon, (2012), *Yasalar,* Candan Şentuna, Saffet Babur, (Çev.)., İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Roberts, J., (2011), *Dünya Tarihi, c.1*, İdem Erman, (Çev.)., İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları.

Ryan, M., ve Kellner, D., (2010), *Politik Kamera,* Elif Özsayar (Çev.)., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Polatlar, K., (2014), *Tevrattaki Ütopya*, İstanbul: Doğu Kitapevi

POSTMAN, N., (2006). *Teknopoli*, Mustafa Emre Yılmaz, (Çev.)., İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Popper, K., (2018), *Açık Toplum ve Düşmanları*, Mete Tunçay, Harun Rızatepe, (Çev.)., Ankara: Liberte Yayınları.

Roloff, B. ve Seeblen, G., (1995), *Ütopik Sinema*, Veysel Ataman, (Çev.), İstanbul: Alan Yayıncılık.

Schwab, K., (2017), *Dördüncü Sanayi Devrimi*, Zülfü Dicleli, (Çev.), İstanbul: Optimist Yayınları.

Shayegan, D., (2014), *Melez Bilinç*, Haldun Bayrı, (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Sevinç, A., (2004), *Ütopya: Hayali Ahali Projesi*, İstanbul: Okuyanus

Sennett R., (2016), *Kamusal İnsanın Çöküşü*, Serpil Durak, Abdullah Yılmaz, (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Shelley, M., (2018), *Frankenstein*, İlyada Kaygusuz, (Çev.), İstanbul: İlgi Kültür Sanat.

Sığrı, Ü., (2018), *Nitel Araştırma Yöntemleri*, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Simmel, G., (2015) *Modern Kültürde Çatışma*, Tanıl Bora, Utku Özmakas, Nazile Kalaycı, Elçin Gen, (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Sismando, S., (2015), *Bilim ve Teknoloji Araştırmalar Yaklaşımı: Temeller,* Serkan Sayğan, Ümit Tatlıcan, (Çev.), Ankara: Epos Yayınları.

Şimşek, H. ve Yıldırım, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tandaçgüneş N., (2013), *Ütopya, Antikçağ'dan Günümüze "Mutluluk Vaadi"*, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Tanilli, S. (2017), *Yüzyılların Gerçeği ve Miras*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Taylor, T. (2012), *Yapay Maymun*, Aylin Muhaddisoğlu, (Çev.), İstanbul: Alfa Yayınları.

Thalheimer, A., (1999), *Faşizm ve Kapitalizm*, Rona Serozan, (Çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Timur,T., (2007), *Marksizm, İnsan ve Toplum*, İstanbul: Yordam Kitap.

Topçu, G., (2010), *Hollywood'a Yeniden Bakmak*, Ankara: De Ki Basım Yayın.

Usta, S., (2005), *Platon'dan Jambulos'a Antik Çağ Ütopyaları* İstanbul: Kaynak Yayınları.

Usta, S., (2015), *İlkçağ Ütopyaları*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Vattımo, G., (2012), *Şeffaf Toplum*, Ümit Hüsrev Yolsal, (Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Wells, H.G., (2017), *Doktor Moreau'nun Adası*, Celal Üster, (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Wells, H.G., (2017), *Dünyalar Savaşı*, Ali Kaftan, (Çev.); İstanbul: İthaki Yayınları.

Wells, H.G., (2018), Gelecek *Günlerin Hikâyesi*, Pınar Dinçkurt, (Çev.), İstanbul: Laputa Yayınları.

Wells, H.G., (2018), *Aydaki İlk İnsanlar*, Özlem Poyrazoğlu, (Çev.), İstanbul: Laputa Kitap.

Wıckwıre D., (1994), *Tevrat*, İstanbul: Müjde Yayıncılık.

Wood, E., (2012), *Özgürlük ve Mülkiyet*, Oya Köymen, (Çev.), İstanbul: Yordam Kitap.

Yalçınkaya, A., (2004), *Eğer'den Meğer'e*, Ankara: Phoenix Yayınları.

Yibing, Z., (2012), *Derrida'nın Marx Hayletleri Baudrillard ve Debord'un Yeni Toplumu,* Aylin Muhaddisoğlu, (Çev.), İstanbul: Kalkedon .

Zamyatın, Y., (2011), *Biz*, Füsun Tülek, (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Zubristki, M., (2016), *Kapitalist Toplum*, Göksu Birol, (Çev.), Ankara: Yason Yayınları.

B. Süreli Yayınlar

Alver, K., (2009), *"Ütopya: Mekân ve Kentin İdeal Formu"*, İstanbul: Sosyoloji Dergisi, 3.Dizi, Sayı 2009/1, 139-153.

Bayartan, M., (2009), *"Ütopyalarda Coğrafi Mekân"*, İstanbul: Sosyoloji Dergisi, 3.Dizi, Sayı 2009/1, 69-95.

Canbaz F., (2012),*"Ütopya, Karşı-ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği"*, Bilim Dergisi, Bahar 2012, Sayı 61, Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.

Cogito, (2018), *Bugünün Distopyası*, Üç Aylık Düşünce Dergisi. Sayı 90. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çağdaş, K., (1963), Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 21, Sayı 3-4.

Dürüşken Ç., (2009), *"Uzaklarda Bir Diyar: Civitas Solis",* İstanbul: Sosyoloji Dergisi, 3.Dizi, 18.Sayı, 2009/1.

C. Tezler

Düzgün, V., (2011), *"Aldous Huxley'in Ütopya Dünyası: Cesur Yeni Dünya ve Ada"* Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Kurtyılmaz, D., (2014), *Ütopyalar ve karşı-ütopyalar bağlamında modern felsefi düşünce ve eleştirisi*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.

Küçükcoşkun, Y., (2006), *1980-2005 Dönemi Türk Edebiyatında Ütopik Romanlar Ve Ütopyanın Kurgusu*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Özdel, G., (2019), *Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği Ve ''Panoptikon'' İle ''İktidarın Gözü'' Göstergeleri*, İstanbul Kültür Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Sanatları Anabilim Dalı.

Yıldız, Ö., (2011), *George Orwell'de Ütopya Ve Yabancılaşma*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Yükseklisans Tezi.

D. Internet Kaynakları

Fitting, P., (2009). *"A Short History of Utopian Studies"*, Science Fiction Studies, Vol.36, No.1, pp.121-131, March 2009, Greencastle.

Hall, S., *"Yerel ve Küresel: Kürselleşme ve Etniklik"* Hakan Tuncel, (Çev.)., http://www.jstor.org/stable/25475211.

https://1000kitap.com/yazar/pico-della-mirandelo/alıntılar, 2018

https://www.dw.com/tr/uzayda-60-y%C4%B1l-sputnik-1den-mars-hedefine/a-40793980

https://enerjienstitusu.org/2017/03/30

https://www.news.nationalgeographic.com, 2017

https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/falansterul-de-la-scaieni-un-experiment-social-uitat, 2017

E. Makale

Albanese, D., (1990). *The New Atlantis and the Uses of Utopia*, ELH, 57(3), 503-528.

Brooks, R. A., (2003). *Flesh and machines: How robots will change us. Vintage.*

Bregman, R., (2017). *Utopia for realists: How we can build the ideal world*. Hachette UK.

Bostrom, N., (2005). *Transhümanist Düşünce Tarihi,* Evrim ve Teknoloji dergisi, 14 (1), 1-25.

Bostrom, N., (2003). *Human Genetic Enhancements: A Transhumanist Perspective*, The Journal of Value Inquiry, 37(4), 493-506.

Clasen, M., (2010). *The Horror! The Horror!. The Evolutionary Review*, 1(1), 112-19.

Coates, P., (1987). *Chris Marker and Time Machine (Chris Marker la machine à voyager dans le temps)*, Bilim Kurgu Çalışmaları, 307-315.

Dima-Laza, S., (2012). *Utopia versus dystopia—a perfect environment for a perfect existence*, In 2012 International Conference on Humanity, History and Society IPEDR (Vol. 34, pp. 12-16).

Fisher, R. B., (2001). *AI and Cinema-Does artificial insanity rule?* In Twelfth Irish Conference on Artificial Intelligence and Cognitive Science.

Godamunne, V. K., (2011). *Biopolitics in Science Fiction Films-An Exploration of the Representation of the Contemporary Politicization of Human Biological Life in Cinema* (Doctoral dissertation).

Giordano,F.,(2014).*DéjàvuTimequake* https://doi.org/https://doi.org/10.31165/nk.2014.72.336

Kazanan, L., (1997). *Bugün teknoloji: Ütopya mı, distopya mı?* Sosyal araştırma, 989-1017.

Kreis, S., (2000). *Renaissance Humanism*.

Kirby, D. A., (2004). *Extrapolating Race In Gattaca: Genetic Passing, Identity, And The Science Of Race*, Literature and Medicine, 23(1), 184-200.

Kuznick, P. J., Gilbert, J. (2013). *Rethinking Cold War Culture*, Smithsonian Institution.

Slaughter, R.A., (1998). *Distopyanın Ötesindeki Gelecek*, Futures, 30 (10), 993-1002.

Schmeink, L., (2012), *Distopya, Alternatif Tarih ve Bioshock'taki Posthuman*, Lisansüstü Amerikan Araştırmalarının Güncel Amaçları, 10.

Shabbir, M. And A., Ibrahim, N., *A Postcolonıal Readıng Of Interstellar*.

Shohat, E., ve Stam, R., (2014). *Avrupa Merkezciliği: Çok Kültürlülük ve Medya,* Routledge.

Smelik, A. M., and Lykke, N. I. N. A., (2008). *Bits of life: An introduction.*

Smith, B., (1950), *Avrupa Vizyonu Ve Güney Pasifik*, Warburg ve Courtauld Enstitüleri Dergisi, 13 (1/2), 65-100.

Spencer, N., (2001), *Cyberpunk and Cyberculture: Science Fiction and the Work of William Gibson*.

Ulam, A., (1965), *Socialism And Utopia*, Daedalus, 382-400.

Veracini, L., (2011), *District 9 And Avatar: Science Fiction And Settler Colonialism*, Journal of Intercultural Studies, 32(4), 355-367.

Vermeir, K. (2008), *RoboCop Dissected: Man-Machine and Mind-Body in the Enlightenment*, Technology and Culture, 49(4), 1036-1044.

Winner, L., (1997), *Technology today: Utopia or dystopia,* Social research, 989-1017.

Zatta, C., (2010), *Tarihin Efsanevi Olması: Peisistratus'un Altın Çağı, Arethusa*, 43 (1), 21-62.

EKLER

EK: İNCELENEN FİLMLERİN KÜNYELERİ

METROPOLİS (1927)

Yönetmen: Fritz Lang

Senaryo: Thea Von Harbou

Yapımcı: Erich Pommer, Giorgio Moroder

Görüntü Yönetmeni: Karl Freund

Oyuncular: Brigette Helm, Alfred Abel, Rudolf Klein, Thedor Loos, Olaf Storm, Heinrich George

FAHRENHEİT 451 (1966)

Yönetmen: François Truffaut

Uygulandığı Eser: Fahrenheit 451

Görüntü Yönetmeni: Nicolas Roeg

Oyuncular: Julie Christie, Oskar Werner, Cyril Cusack, Anton Diffring, Bee Duffel

THX 1138 (1971)

Yönetmen: George Lucas

Yapımcı: Francis Ford Coppola

Senaryo: George Lucas

Görüntü Yönetmeni: Gary Alan Marsh

Oyuncular: Robert Duvall, Donald Pleasence, Don Pedro Colley, Maggie McOmie

BLADE RUNNER (1982)

Yönetmen:	Ridley Scott
Yapımcı:	Michael Deeley
Senaryo:	David Webb Peoples
Orijinal Fikir:	Philip K. Dick
Görüntü Yönetmeni:	Gary Alan Marsh
Oyuncular:	Harrison Ford, Rutger Hauer, Sean Young, Darly Hannah

GATTACA (1997)

Yönetmen:	Andrew Niccol
Yapımcı:	Michael Deeley
Senaryo:	Andrew Niccol
Görüntü Yönetmeni:	Slawomir Idziak
Oyuncular:	Ethan Hawke, Uma Thurman, Jude Law, Alan Arkin, Loren Dean, Elias Koteas

AZINLIK RAPORU(2002)

Yönetmen:	Steven Spielberg
Yapımcı:	Jan de Bont, Walter Parkes
Öykü:	Philip K. Dick
Görüntü Yönetmeni:	Janusz Kamiński
Oyuncular:	Tom Cruise, Kathryn Morris, Colin Farrel, Max von Sydow, Lois Smith

THE ISLAND (2005)

Yönetmen:	Michael Bay
Yapımcı:	Jan de Bont, Walter Parkes
Senaryo:	Alex Kurtzman, Roberto Orci, Caspian Tredwell
Görüntü Yönetmeni:	Janusz Kamiński
Oyuncular:	Ewan McGregor, Scarlett Johansson, Djimon Hounsou, Steve Buscemi, Sean Bean

ELYSİUM (2013)

Yönetmen:	Neil Blomkamp
Yapımcı:	Neil Blomkamp, Simon Kinberg, Bill Block
Senaryo:	Neil Blomkamp
Görüntü Yönetmeni:	Janusz Kamiński
Oyuncular:	Matt Damon, Jodie Foster, Sharlto Copley, Alice Braga, Diego Luna, William Fichtner